

**TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI DERSİNE YÖNELİK
HAZIRBULUNUŞLUK BAKIMINDAN TÜRKÇE
DERSİ ÖĞRETİM PROGRAMI VE DERS
KİTAPLARINDA EDEBİYATIN YERİ**

Nuray BAŞ

Yüksek Lisans Tezi

Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Ana Bilim Dalı

2023

(Her hakkı saklıdır.)

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANA BİLİM DALI
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI EĞİTİMİ BİLİM DALI

**TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI DERSİNE YÖNELİK HAZIRBULUNUŞLUK
BAKIMINDAN TÜRKÇE DERSİ ÖĞRETİM PROGRAMI VE DERS
KİTAPLARINDA EDEBİYATIN YERİ**

(The Place of Literature in Turkish Course Teaching Program and Textbooks in Terms of
Preparatory for Turkish Language and Literature Course)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Nuray BAŞ

Danışman: Doç. Dr. Fatih VEYİS

Erzurum

Ekim, 2023

KABUL VE ONAY TUTANAĞI

Nuray BAŞ tarafından hazırlanan “Türk Dili ve Edebiyatı Dersine Yönelik Hazırbulunuşluk Bakımından Türkçe Dersi Öğretim Programı ve Ders Kitaplarında Edebiyatın Yeri” başlıklı çalışması 16 / 10 / 2023 tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Ana Bilim Dalı, Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Bilim Dalında yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Başkanı: Prof. Dr. Halit DURSUNOĞLU

Atatürk Üniversitesi

Aslı ıslak imzalıdır

Danışman: Doç. Dr. Fatih VEYİS

Atatürk Üniversitesi

Aslı ıslak imzalıdır

Jüri Üyesi: Prof. Dr. Mahmut Abdullah ARSLAN

Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi

Aslı ıslak imzalıdır

Bu tezin Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği'nin ilgili maddelerinde belirtilen şartları yerine getirdiğini onaylarım.

.... / / 2023

Aslı ıslak imzalıdır

Prof. Dr. Adnan KÜÇÜKOĞLU

Enstitü Müdürü

ETİK VE BİLDİRİM SAYFASI

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Türk Dili ve Edebiyatı Dersine Yönelik Hazırbulunuşluk Bakımından Türkçe Dersi Öğretim Programı ve Ders Kitaplarında Edebiyatın Yeri” başlıklı çalışmanın tarafımdan bilimsel etik ilkelere uyularak yazıldığını ve yararlandığım eserleri kaynakçada gösterdiğimi beyan ederim.

16 / 10 / 2023

Aslı ıslak imzalıdır

Nuray BAŞ

☐ Tezle ilgili patent başvurusu yapılması / patent alma sürecinin devam etmesi sebebiyle Enstitü Yönetim Kurulunun / / tarih ve sayılı kararı ile teze erişim 2 (iki) yıl süreyle engellenmiştir.

☐ Enstitü Yönetim Kurulunun / / tarih ve sayılı kararı ile teze erişim 6 (altı) ay süreyle engellenmiştir.

TEŞEKKÜR

Yüksek lisans eğitimim süresince kendimi geliştirmemde büyük etkisini hissettiğim ayrıca tezin tüm aşamalarının hazırlanmasında anlayışla verdiği dönüt ve desteklerle bana yol gösteren değerli danışmanım Doç. Dr. Fatih VEYİS'e teşekkür ederim.

Araştırmam süresince sorularıma sabır ve ilgiyle karşılık verip tecrübelerini benimle paylaşan meslektaşlarıma teşekkür ederim.

İçimdeki öğrenme ve araştırma isteğini her zaman destekledikleri için kıymetli aileme, eşime teşekkür ederim.

Nuray BAŞ

ÖZ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI DERSİNE YÖNELİK HAZIRBULUNUŞLUK BAKIMINDAN TÜRKÇE DERSİ ÖĞRETİM PROGRAMI VE DERS KİTAPLARINDA EDEBİYATIN YERİ

Nuray BAŞ

Ekim 2023, 170 Sayfa

Amaç: Bu çalışma ile 2019 Türkçe Dersi Öğretim Programı ve 2022-2023 eğitim öğretim yılında kullanılmakta olan 5, 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarının Türk dili ve edebiyatı dersine yönelik hazırbulunuşluk bakımından incelenmesi amaçlanmıştır.

Yöntem: Çalışma, nitel araştırma desenlerinden bütüncül tek durum deseni olarak planlanmıştır. Çalışmanın veri kaynakları amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme yapılarak seçilmiştir. 2018 Türk Dili ve Edebiyatı Dersi Öğretim Programı, 2019 Türkçe Dersi Öğretim Programı ile 5, 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitapları araştırmanın veri kaynaklarını oluşturmaktadır. Doküman incelemesi tekniği ile yürütülen çalışmadan elde edilen veriler içerik analizi ile çözümlenmiştir.

Bulgular: Türkçe ile Türk dili ve edebiyatı derslerinin özel amaçlarının ve okuma kazanımlarının genel itibarıyla birbirini destekler nitelikte olduğu ancak Türkçe dersi öğretim programında oldukça genel bir dille ifade edilen okuma kazanım ve açıklamalarının Türk dili ve edebiyatı dersi öğretim programında türlere yönelik ayrıntılı biçimde ifade edilen okuma kazanım ve açıklamaları karşısında oldukça yüzeysel kaldığı görülmüştür. Bu durumdan kaynaklı ortaya çıkabilecek öğrenme eksiklikleri tespit edilmiştir. Türkçe ders kitaplarında ise bazı Türk dili ve edebiyatı dersi kazanımlarına yönelik tamamen veya nispeten içerikler yer alırken bazı kazanımlara yönelik hiçbir içeriğin yer almadığı bulgusuna ulaşılmıştır. Türkçe dersi öğretim programı ve ders kitaplarında tür öğretiminin yapıldığı ancak birçok türün öğretiminin Türk dili ve edebiyatı dersinde yapılan tür öğretimi karşısında yüzeysel olduğu görülmüştür. Ayrıca Türkçe ders kitaplarının Türk edebiyatının farklı edebî dönem, akım, anlayışlar vb. bakımından dar bir kapsamını temsil ettiği belirlenmiştir.

Sonuçlar: Türkçe dersi öğretim programı ve ders kitaplarının Türk dili ve edebiyatı dersine yönelik hazırbulunuşluk oluşturmaya katkı sunan bazı öğrenme içeriklerine yer vermekle birlikte özellikle metinleri, türleri bağlamında değerlendirmeye yönelik birçok öğretiye ve Türk edebiyatını farklı dönem ve anlayışlarıyla temsil eden metinlere yer vermekte yetersiz kaldığı sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türk dili ve edebiyatı dersi, Türk dili ve edebiyatı dersi öğretim programı, Türkçe dersi, Türkçe dersi öğretim programı, ders kitapları, hazırbulunuşluk

ABSTRACT

MASTER'S THESIS

THE PLACE OF LITERATURE IN TURKISH COURSE TEACHING PROGRAM AND TEXTBOOKS IN TERMS OF PREPARATORY FOR TURKISH LANGUAGE AND LITERATURE COURSE

Nuray BAŞ

October 2023, 170 Pages

Purpose: This study aims to examine the 2019 Turkish course curriculum and the 5th, 6th, 7th and 8th grade Turkish textbooks used in the 2022-2023 academic year in terms of readiness for the Turkish language and literature course.

Method: The study was planned as a holistic single-case design, one of the qualitative research designs. The study's data sources were selected by criterion sampling, one of the purposeful sampling methods. The 2018 Turkish language and literature curriculum, the 2019 Turkish curriculum, and the 5th, 6th, 7th and 8th grade Turkish textbooks constitute the research data sources. The data obtained from the study carried out with the document analysis technique were analyzed by content analysis.

Findings: The specific objectives and reading achievements of Turkish and Turkish language and literature lessons generally support each other, but the reading objectives and explanations, which are expressed in a very general language in the Turkish lesson curriculum, are the reading objectives and explanations expressed in a detailed language for the genres in the Turkish language and literature curriculum. It was found to be insufficient to meet the explanations. Learning deficiencies that may arise from this inadequacy have been identified. On the other hand, it has been found that while Turkish textbooks have complete or relatively content for some Turkish language and literature acquisitions, there needs to be more content for some acquisitions. It has been seen that genre teaching is done in Turkish course curriculum and textbooks. However, teaching many genres is superficial and incomplete compared to the genre teaching in Turkish language and literature courses. In addition, it has been determined that Turkish textbooks represent a narrow scope of Turkish literature.

Conclusions: It has been concluded that although the Turkish course curriculum and textbooks include some learning contents that contribute to readiness for the Turkish Language and Literature course, they are insufficient to include many teachings, especially on evaluating texts in the context of their genres, and texts that represent Turkish literature with its different periods and understandings.

Keywords: Turkish language and literature lesson, Turkish language and literature lesson curriculum, Turkish lesson, Turkish lesson curriculum, textbooks, readiness

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY TUTANAĞI.....	i
ETİK VE BİLDİRİM SAYFASI.....	ii
TEŞEKKÜR	iii
ÖZ.....	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
TABLolar DİZİNİ.....	viii
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	ix
KISALTMALAR VE SİMGELER DİZİNİ.....	xiii
BİRİNCİ BÖLÜM.....	1
Giriş	1
Araştırmanın Amacı	3
Araştırmanın Önemi ve Gerekçesi	3
Araştırmanın Sınırlılıkları	4
Varsayımlar	4
Terim ve Tanımlar.....	4
İKİNCİ BÖLÜM	7
Kuramsal Çerçeve ve İlgili Araştırmalar	7
Dil.....	7
Türkçe Öğretim Programları Çerçevesinde Dil Öğretiminin Tarihsel Gelişimi.....	9
2019 Türkçe Dersi Öğretim Programı	13
Ders Kitapları.....	21
.....	22
Tema.....	22
Konu.....	23
Metin	24
Hazırlık Çalışmaları	25
Etkinlik.....	26
Tema Sonu Değerlendirme Soruları.....	27

Türk Dili ve Edebiyatı Dersi Öğretim Programlarının Tarihsel Gelişimi.....	29
2018 Türk Dili ve Edebiyatı Dersi Öğretim Programı.....	31
Türkçe-Edebiyat Öğretimi İlişkisi.....	34
İlgili Araştırmalar.....	40
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	46
Yöntem	46
Araştırma Deseni.....	46
Araştırma Veri Kaynakları.....	47
Veri Toplama Teknikleri.....	48
Süreç.....	49
Verilerin Analizi.....	52
Araştırmacı Rolü	53
Geçerlik ve Güvenirlik.....	54
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	57
Bulgular	57
1. Araştırma Sorusuna Yönelik Bulgular	57
2. Araştırma Sorusuna Yönelik Bulgular	65
3. Araştırma Sorusuna Yönelik Bulgular	93
4. Araştırma Sorusuna Yönelik Bulgular	123
BEŞİNCİ BÖLÜM	126
Tartışma ve Sonuç	126
1. Araştırma Sorusundan Elde Edilen Bulgulara Yönelik Sonuçlar	126
2. Araştırma Sorusundan Elde Edilen Bulgulara Yönelik Sonuçlar	128
3. Araştırma Sorusundan Elde Edilen Bulgulara Yönelik Sonuçlar	133
4. Araştırma Sorusundan Elde Edilen Bulgulara Yönelik Sonuçlar	143
Öneriler.....	147
KAYNAKÇA	149
ÖZ GEÇMİŞ.....	155
Kişisel Bilgiler.....	155
Eğitim	155
İş Deneyimi	155

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo 1. <i>2019 Türkçe Dersi Öğretim Programına Göre Ortaokul Seviyesinde Yer Verilecek</i>	
<i>Metin Türleri</i>	19
Tablo 2. <i>Türk Dili ve Edebiyatı Dersi Öğretim Programı Kazanım Tablosu.....</i>	33
Tablo 3. <i>Türk Dili ve Edebiyatı Dersi Öğretim Programında Sınıflara Göre Üniteler</i>	34
Tablo 4. <i>Türkçe Dersi Öğretim Programında Sarmal Yaklaşımına Göre Hazırlanmış Bir</i>	
<i>Kazanım Örneği</i>	40
Tablo 5. <i>Durum Çalışması Türlerinin Karşılaştırılması</i>	47
Tablo 6. <i>Geçerlik ve Güvenirlik Konusunda Nicel ve Nitel Araştırmada Kabul Gören</i>	
<i>Kavramların Karşılaştırılması</i>	54
Tablo 7. <i>TDE Dersi ile Türkçe Dersi Özel Amaçlarının Karşılaştırması</i>	57
Tablo 8. <i>TDE ile Türkçe Dersi Öğretim Programında Yer Alan Benzer Okuma Kazanımları</i>	
<i>.....</i>	59
Tablo 9. <i>Türkçe Ders Kitaplarında Yer Alan Söz Sanatları</i>	66
Tablo 10. <i>5. Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Metinlerin Tür/Yazar Sınıflandırması</i>	94
Tablo 11. <i>5. Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Metin Türlerinin Dağılımı</i>	95
Tablo 12. <i>6. Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Metinlerin Tür/Yazar Sınıflandırması</i>	102
Tablo 13. <i>6. Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Metin Türlerinin Dağılımı</i>	103
Tablo 14. <i>7. Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Metinlerin Tür/Yazar Sınıflandırması</i>	111
Tablo 15. <i>7. Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Metin Türlerinin Dağılımı</i>	112
Tablo 16. <i>8. Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Metinlerin Tür/Yazar Sınıflandırması</i>	116
Tablo 17. <i>8. Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Metin Türlerinin Dağılımı</i>	117

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1. Türkçe Ders Kitaplarının İçeriğini Oluşturan Unsurlar	22
Şekil 2. 2019 Türkçe Dersi Öğretim Programında Yer Alan Sanat Temasına Ait Konu Örnekleri	23
Şekil 3. TDE Dersi ile Türkçe Dersi Öğretim Programında Farklılık Gösteren Kazanımlar .	61
Şekil 4. TDE Dersi ile Türkçe Dersi Öğretim Programında Farklılık Gösteren Kazanımlar .	61
Şekil 5. TDE Dersi ile Türkçe Dersi Öğretim Programında Farklılık Gösteren Kazanımlar .	62
Şekil 6. TDE Dersi ile Türkçe Dersi Öğretim Programında Farklılık Gösteren Kazanımlar .	62
Şekil 7. TDE Dersi ile Türkçe Dersi Öğretim Programında Farklılık Gösteren Kazanımlar .	63
Şekil 8. TDE Dersi ile Türkçe Dersi Öğretim Programında Farklılık Gösteren Kazanımlar .	63
Şekil 9. TDE Dersi ile Türkçe Dersi Öğretim Programında Farklılık Gösteren Kazanımlar .	64
Şekil 10. 5. Sınıf Türkçe Ders Kitabından Söz Sanatları Etkinliğine Bir Örnek	66
Şekil 11. 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabından Söz Sanatları Etkinliğine Bir Örnek	67
Şekil 12. 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabından Söz Sanatları Etkinliğine Bir Örnek	67
Şekil 13. 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabından Söz Sanatları Etkinliğine Bir Örnek	68
Şekil 14. 5. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Şiiri Şekil Yönünden Değerlendirmeye Yönelik Etkinlik	69
Şekil 15. 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Şiiri Şekil Yönünden Değerlendirmeye Yönelik Etkinlik	70
Şekil 16. 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Şiiri Şekil Yönünden Değerlendirmeye Yönelik Etkinlik	71
Şekil 17. 5. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Kelime Öğretimine Yönelik Etkinlik Örneği	72
Şekil 18. 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Kelime Öğretimine Yönelik Etkinlik Örneği	72
Şekil 19. 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Kelime Öğretimine Yönelik Etkinlik Örneği	73
Şekil 20. 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Kelime Öğretimine Yönelik Etkinlik Örneği	74
Şekil 21. Türkçe Ders Kitabında Dörtlükleri Arasında Konu Bütünlüğü Olmayan Bir Şiir Örneği	75
Şekil 22. 5. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Konu ve Ana Fikir Buldurmaya Yönelik Etkinlik....	75
Şekil 23. 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Konu ve Ana Fikir Buldurmaya Yönelik Etkinlik....	76
Şekil 24. 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Konu ve Ana Fikir Buldurmaya Yönelik Etkinlik....	76
Şekil 25. 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Konu ve Ana Fikir Buldurmaya Yönelik Etkinlik....	76

Şekil 26. 5. Sınıf Türkçe Ders Kitabında “Şiirde/Metinde millî, manevi ve evrensel değerler ile sosyal, siyasi, tarihî ve mitolojik öğeleri belirler.” Kazanımına Yönelik Etkinlik	78
Şekil 27. 5. Sınıf Türkçe Ders Kitabında “Şiirde/Metinde millî, manevi ve evrensel değerler ile sosyal, siyasi, tarihî ve mitolojik öğeleri belirler.” Kazanımına Yönelik Etkinlik	78
Şekil 28. 5. Sınıf Türkçe Ders Kitabında “Şiirde/Metinde millî, manevi ve evrensel değerler ile sosyal, siyasi, tarihî ve mitolojik öğeleri belirler.” Kazanımına Yönelik Etkinlik	78
Şekil 29. 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabında “Şiirde/Metinde millî, manevi ve evrensel değerler ile sosyal, siyasi, tarihî ve mitolojik öğeleri belirler.” Kazanımına Yönelik Etkinlik	79
Şekil 30. 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabında “Şiirde/Metinde millî, manevi ve evrensel değerler ile sosyal, siyasi, tarihî ve mitolojik öğeleri belirler.” Kazanımına Yönelik Etkinlik	79
Şekil 31. 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabında “Şiirde/Metinde millî, manevi ve evrensel değerler ile sosyal, siyasi, tarihî ve mitolojik öğeleri belirler.” Kazanımına Yönelik Etkinlik	80
Şekil 32. 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabında “Şiirde/Metinde millî, manevi ve evrensel değerler ile sosyal, siyasi, tarihî ve mitolojik öğeleri belirler.” Kazanımına Yönelik Etkinlik	80
Şekil 33. 5. Sınıf Türkçe Ders Kitabında “Metinler arası karşılaştırmalar yapar.” Kazanımına Yönelik Etkinlik Örneği.....	82
Şekil 34. 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabında “Şiirde/Metinde edebiyat, sanat ve fikir akımlarının/anlayışlarının yansımalarını değerlendirir.” “Metinde fikrî, felsefî veya siyasi akım, gelenek veya anlayışların yansımalarını değerlendirir.” “Metinler arası karşılaştırmalar yapar.” Kazanımlarına Yönelik Etkinlik	82
Şekil 35. 5. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Şahısların Özelliklerini Belirlemeye Yönelik Etkinlik	83
Şekil 36. 5. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Hikâye Unsurlarını Belirlemeye Yönelik Bir Etkinlik	84
Şekil 37. 5. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Hikâye Unsurlarını Belirlemeye Yönelik Bir Etkinlik	85
Şekil 38. 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Hikâye Unsurlarını Belirlemeye Yönelik Bir Etkinlik	85

Şekil 39. 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Hikâye Unsurlarını Belirlemeye Yönelik Bir Etkinlik	85
Şekil 40. 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Hikâye Unsurlarını Belirlemeye Yönelik Bir Etkinlik	86
Şekil 41. 5. Sınıf Türkçe Ders Kitabından Biyografi Bölümüne Örnek	87
Şekil 42. 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabından Biyografi Bölümüne Örnek	87
Şekil 43. 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabından Biyografi Bölümüne Örnek	87
Şekil 44. 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabından Biyografi Bölümüne Örnek	88
Şekil 45. 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabında “Türün/biçimin ve dönemin/akımın diğer önemli yazarlarını ve eserlerini sıralar.” Kazanımına Yönelik Bir İçerik	89
Şekil 46. 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabından Anlatım Biçimlerine Yönelik Etkinlik Örneği	90
Şekil 47. 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Düşünceyi Geliştirme Yollarına Yönelik Etkinlik..	91
Şekil 48. 5. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Hikâye Türünü Öğretmeye Yönelik Etkinlik	95
Şekil 49. 5. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Hikâye Türüne Yönelik Bir Etkinlik	96
Şekil 50. 5. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Hikâye Türüne Yönelik Bir Etkinlik	96
Şekil 51. 5. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Fabl Türünü Öğretmeye Yönelik Etkinlik	97
Şekil 52. 5. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Gezi Yazısı Türüne Yönelik Etkinlik.....	98
Şekil 53. 5. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Biyografi Türüne Yönelik Bir İçerik	99
Şekil 54. 5. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Fabl Türüne Yönelik Etkinlik.....	100
Şekil 55. 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Mektup Türünü Öğretmeye Yönelik İçerik.....	103
Şekil 56. 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Mektup Türünü Öğretmeye Yönelik Etkinlik.....	103
Şekil 57. 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Mektup Türünü Öğretmeye Yönelik Etkinlik.....	104
Şekil 58. 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Gezi Yazısı Türüne Yönelik Etkinlik.....	104
Şekil 59. 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Gezi Yazısı Türüne Yönelik Etkinlik.....	105
Şekil 60. 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Anı Türünü Öğretmeye Yönelik Etkinlik	105
Şekil 61. 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Anı Türüne Yönelik İçerik	106
Şekil 62. 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Tiyatro Türüne Yönelik Etkinlik.....	106
Şekil 63. 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Hikâye Türüne Yönelik Etkinlik	107
Şekil 64. 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Hikâye Türüne Yönelik Etkinlik	107
Şekil 65. 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Masal Türüne Yönelik Etkinlik.....	108
Şekil 66. 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Masal Türüne Yönelik Etkinlik.....	108
Şekil 67. 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Fabl Türünü Öğretmeye Yönelik Etkinlik	109
Şekil 68. 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Çizgi Roman ve Biyografi Türlerine Yönelik İçerik	109
Şekil 69. 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Anı Türüne Yönelik Etkinlik	112

Şekil 70.	<i>7. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Biyografi Türünü Öğretmeye Yönelik Etkinlik.....</i>	113
Şekil 71.	<i>7. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Biyografi Türüne Yönelik Etkinlik</i>	113
Şekil 72.	<i>7. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Fabl Türüne Yönelik Etkinlik.....</i>	114
Şekil 73.	<i>7. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Tiyatro Türüne Yönelik Etkinlik.....</i>	115
Şekil 74.	<i>8. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Deneme Türünü Tespit Etmeye Yönelik Etkinlik....</i>	117
Şekil 75.	<i>8. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Makale Türünü Tespit Etmeye Yönelik Etkinlik....</i>	118
Şekil 76.	<i>8. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Fıkra (Köşe Yazısı) Türünü Tespit Etmeye Yönelik Etkinlik</i>	119
Şekil 77.	<i>8. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Destan Türünü Tespit Etmeye Yönelik Etkinlik</i>	119
Şekil 78.	<i>8. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Roman Türünü Tespit Etmeye Yönelik Etkinlik</i>	120
Şekil 79.	<i>8. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Gezi Yazısı Türüne Yönelik Etkinlik.....</i>	122

KISALTMALAR VE SİMGELER DİZİNİ

Akt.	: Aktaran
MEB	: Millî Eğitim Bakanlığı
TDE	: Türk Dili ve Edebiyatı
vb.	: ve benzeri
vd.	: ve diğerleri
%	: Yüzde

BİRİNCİ BÖLÜM

Giriş

Dil; zihinsel, duygusal ve sosyal gelişimin temel aracı olarak bireye kapasitesini sonuna kadar geliştirme, karmaşık sorunları çözme, bilimsel düşünme ve geniş bir dünya görüşü oluşturma süreçlerinde katkı sunmaktadır. İletişim kurma, duygu ve düşünceleri aktarma, dünya ile bütünleşme, kültürü geleceğe taşıma süreçlerine de dil aracılık etmektedir. İnsan beyninin sınırsız bir becerisi olan dilin öğrenimi ise onu kullanmakla mümkün olur ve bu da hayat boyu devam eden bir süreci ifade eder (Güneş, 2021).

Köklü bir geçmişi olan dilimizin doğru, güzel ve etkili şekilde kullanılmasını, gelişmesini ve gelecek nesillere aktarılmasını sağlamak için Türkçe öğretimine gerekli özenin gösterilmesi önemlidir. Dil bilimciler her yıl 10 dilin unutulduğunu tespit ederek artık kullanılmayan bu dillerle birlikte özlü sözler, deyimler, şiiirler, maniler, hikâyeler, atasözleri gibi toplumların kültürel zenginliklerini oluşturan birçok önemli değer ile dünya ve doğa hakkındaki zengin bilgilerin de yok olma tehlikesi ile karşı karşıya olduğuna dikkat çekmektedir (Güneş, 2021). Tarih boyunca geçmişi ve kültürü ile güçlü bağları sayesinde varlığını koruyabilen toplumumuz için nitelikli bir dil öğretimi şarttır. Bireysel gelişim ve toplumsal ilerlemenin devamı için her şeyden önce Türkçenin öğretiminin kuramdan uygulamaya kadar özenle planlanması gerekmektedir. Banarlı (2022), Türkçenin halkın dilinden dökülmüş ninnilerden başlayarak Türkçe yazılmış güzel eserlerle öğretilmesinin gerekliliğine değinir ve Türkçe öğretiminin değerini şu sözlerle dile getirir:

Şu fânî dünya saadetleri içinde hiçbir şey, aziz Türk çocuklarına Türk dilini öğretmek kadar güzel hizmet değildir. Vatan çocuklarına bir milletin yarattığı ve yaşattığı dili; bütün güzellikleri, incelikleri, yücelikleri ve güzel sesleriyle öğretmek... Onları, böyle bir dilin sihirli ifadelerine yükselterek; her an daha çok duyan, düşünen, anlayan ve yaratan insanlar olarak yetiştirmek... Dilin, böylesine tılsımlı vasıta olduğunu bilmek ve bütün bunları, bilerek, severek yapmak... (s. 15)

Burada dil öğretimine aracılık eden “edebiyat”ın varlığı kendini gösterir. “İnsanoğlunun çağlar boyunca duyduğu, düşündüğü, yaptığı her şeyi en etkili biçimde ortaya koyan bir sanat olan edebiyat; zaman ve uzaklık engellerini aşarak ruhlar arasında bir yakınlık ve birlik kurarken” (Kavcar, 1999) bir dilin gelişmesine ve yaşatılmasına da aracılık eder. Dil öğretimi de dilin gelişmiş ve nitelikli eserleri üzerinden gerçekleştirilir. Bir başka deyişle dile hâkim olmanın temel şartı o dille meydana getirilmiş eserleri anlamaktan geçer. Çünkü edebiyat, dilin

her türlü kullanım olanağından faydalanarak dilin en nitelikli hâlini sunarken insanı ve toplumu çeşitli boyutlarıyla yansıtmaya işlevi görerek de kuşakların tarihi ve kültürü ile bağ kurmasına hizmet eder.

Cumhuriyet’le beraber Türkçe ve bu dilden doğan edebiyatın birey ve toplum için değeri anlaşılmış ve bunların öğretimine eğitim sistemi içinde hak ettiği değer ve yer verilmeye başlanmıştır. Uzun yıllar Türkçe ve edebiyatın kademe, seviye, içerik vb. bakımından nasıl okutulacağına dair yaşanan belirsizliklerden sonra günümüz eğitim sisteminde Türkçe ve edebiyat ayrı disiplinler ve farklı kademelerde okutulan dersler olarak planlanmıştır. Ancak dil ve edebiyatın birbirini tamamlayan unsurlar olduğu gerçeği de kabul edilmiş ve bu gerçek, derslerin öğretim programlarına yansıtılmıştır. Bu doğrultuda Türkçe öğretiminin planlanmasında edebî eserlerden önemli ölçüde faydalanılmaktadır. Bu durum hem dilimizi sevdirmek, dilin düzgün kullanılmasını öğretmek ve güzel yazılardan hoşlanma zevkini öğrenciye aşılamak (Kavcar, 1999, s. 127) hem de diğer derslerde de başarıya ulaşmak için önemli görülmektedir. Çünkü Türkçe ve edebiyat dersleri, 12 yıllık zorunlu eğitimin her ders ve kademesinde öğrencilerin kendilerini geliştirmelerine olanak tanıyan ve mensubu oldukları toplumun sosyal yaşamına, kültürüne ve bilimsel gelişimine katkı sunacak amaç ve kazanımları içermektedir (Maden, 2021).

Öğretim programında Türkçe öğretiminin amaç ve kazanımlarının metinler üzerinden gerçekleştirileceğinin belirtilmesi sonucu ders kitaplarında yer alan öğrenme etkinlikleri de metinlerden hareketle planlanmıştır. Bu durum Türkçe öğretiminin niteliğini sorgulayan kimi araştırmalara öğretim programı, ders kitapları, metin seçimi gibi hususların konu olmasına yol açmıştır. Bu araştırmaların birçoğunda Türkçe dersi öğretim programı ve ders kitaplarının öğrencileri bir üst kademede yer alan Türk dili ve edebiyatı dersine hazırlamadaki işlevinin üzerinde durulmadığı görülmektedir. Ancak Türk dili ve edebiyatı derslerinin Türkçe derslerinin bir üst kademesini oluşturduğu düşünüldüğünde Türkçe dersi içeriklerinin ölçüyü kaçırmadan, amaç-araç dengesini iyi kurarak, asıl hedef olan beceri kazandırmayı ihmal etmeden (Kavcar, 1999, s. 146) ortaöğretimdeki edebiyat derslerine geçişi kolaylaştıracak şekilde planlanması önemlidir. Bu sayede ortaöğretime geçişte farklı çevre, gelişimsel özellikler, sınav stresi gibi birçok olumsuz faktörle karşılaşan öğrencilerin; Türkçe ile Türk dili ve edebiyatı dersi arasındaki kopukluklar sebebiyle de derse karşı olumsuz tutum geliştirmelerinin önüne geçilmiş olacaktır (Özgül, 2021).

2005’ten itibaren eğitim sistemimizde benimsenen felsefe ve yaklaşımlar iki dersin birbirini tamamlayacak şekilde planlanmasını gerektirmektedir. Eğitim öğretim faaliyetlerine yön veren yapılandırmacı öğrenme yaklaşımı ile yeni bilgilerin önceki öğrenmelerle

anlamlandırılabilceği kabul görmüştür. Bu sebeple “Herhangi bir kademede yapılan bir çalışma, daha önceden yapılmış olana dayalı olmalı ve daha sonraki kademe için de bir hazırlık niteliği taşımalıdır. Böylece kopuklukların önüne geçilmiş, bütünlük sağlanmış olur.” (Kavcar, 1999, s. 146).

Türk dili ve edebiyatı dersleri ile dil öğretiminin yanı sıra Türk edebiyatını dönem, tür, sanat anlayışı bağlamında öğretmek amaçlanmaktadır. Türkçe ve edebiyat derslerinin öğretim programlarına bakıldığında dil becerilerini geliştirme açısından iki ders arasında aşamalılık ilkesinin gözetildiği söylenebilir. Ancak Türkçe dersinin özel amaçları da düşünüldüğünde Türkçe ders kitaplarında yer alan metin ve etkinliklerin Türk dili ve edebiyatı dersini temsil düzeyi de bilinçli bir Türkçe öğretimi için üzerinde durulması gereken önemli bir husus olarak görülmektedir.

Araştırmanın Amacı

Bu çalışma ile 2019 Türkçe Dersi Öğretim Programı ve 2022-2023 eğitim öğretim yılında kullanılmakta olan 5, 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarının Türk dili ve edebiyatı dersine yönelik hazırbulunuşluk bakımından incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırma sonuçlarının ilköğretimden ortaöğretime geçişin sağlıklı ve etkili şekilde planlanması ve gerçekleştirilmesi konusunda program hazırlayıcılara ve öğretmenlere fikir vermesi beklenmektedir. Bu kapsamda “Türk dili ve edebiyatı dersine yönelik hazırbulunuşluk bakımından Türkçe dersi öğretim programı ve ders kitaplarında edebiyatın yeri ne düzeydedir?” temel sorusu altında cevap aranan sorular şu şekilde ifade edilmiştir:

1. 2019 Türkçe Dersi Öğretim Programı ile 2018 Türk Dili ve Edebiyatı Dersi Öğretim Programı karşılaştırıldığında Türkçe dersi öğretim programı edebiyata dair öğretileri ne düzeyde içermektedir?
2. İlköğretim 5, 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarında yer alan etkinliklerde edebiyata dair öğretiler nelerdir?
3. İlköğretim 5, 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarında yer alan metinlerde tür öğretimi ve Türk edebiyatının dönemlerine göre dağılım nasıldır?
4. Türkçe ile Türk dili ve edebiyatı derslerinin öğretim programı ve ders kitapları kapsamında karşılaştırılmasından elde edilen sonuçlara göre öğrencilerin ilk defa Türk dili ve edebiyatı dersinde karşılaştıkları içerikler nelerdir?

Araştırmanın Önemi ve Gerekçesi

Türkçe ile Türk dili ve edebiyatı dersleri bireysel gelişimin sağlanması ve toplumsal sorumluluğun kazandırılmasında önemli bir yere sahiptir. Söz konusu iki dersin zorunlu

eğitimin başından sonuna kadar birbirini tamamlayacak şekilde planlanması ve yürütülmesi her iki dersin amaç ve kazanımlarını gerçekleştirme bakımından önemlidir.

Alan yazınında Türkçe ile Türk dili ve edebiyatı derslerinin öğretim programları ve ders kitaplarının niteliği üzerine birtakım çalışmalar bulunmaktadır. Bu çalışmalar dersleri daha çok kendi sınıf seviyeleri, kademeleri ve içerikleri bağlamında ele almaktadır. Ancak edebiyat dersleri aynı zamanda Türkçe dersinin bir devamıyken Türkçe derslerinin de edebiyat derslerine temel oluşturduğu bilinen bir gerçektir (Aktekin & Kuduban, 2013). Bireylerin Türkçe ve Türkçeden doğan edebiyatla ilişkisi dünyaya gelişle başlar, yaşamı boyunca devam eder. Dolayısıyla dil ve edebiyat öğretimini bir öğretim kademesinde sona erip diğerinde başlayan süreçler olarak ele almak doğru bir yaklaşım olarak görülmemektedir. Zorunlu eğitimin tüm sınıf ve kademelerinde Türkçe ve edebiyat derslerinin sistemli ve bütüncül planlanmasının dil ve edebiyat öğretimine olumlu katkı sunması beklenmektedir. Bu sebeple Türkçe ile Türk dili ve edebiyatı derslerinin öğretim programlarının karşılaştırılması ve Türkçe ders kitaplarının edebiyata dair öğretilere yer vermesi bakımından incelenmesi, dil ve edebiyat eğitiminin bütüncül bir şekilde planlanabilmesi için önemlidir.

Öğretim programları ve ders kitapları eğitim öğretim uygulamalarına kaynaklık eden iki önemli unsurdur. Bu unsurlarda gerçekleşen her değişim ve yeniliğin niteliği eğitim araştırmaları ile yeniden ortaya konulmalıdır. Bu gerekliliğe hizmet etmek öğretim programları ve ders kitapları üzerine araştırma yapılmasının bir diğer gerekçesidir.

Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırmanın veri kaynaklarından biri olan Türkçe ders kitapları 2022-2023 eğitim öğretim yılında devlet okullarında okutulmakta olan ve her sınıf seviyesi için seçilmiş bir kitapla sınırlandırılmıştır.

İncelenen kazanımlar Türkçe ile Türk dili ve edebiyatı derslerinin öğretim programlarında yer alan okuma kazanımları ile sınırlıdır. Yazma ve sözlü iletişim kazanımları araştırmaya dahil edilmemiştir.

Varsayımlar

Ortaöğretimde okutulmaya başlanan Türk dili ve edebiyatı derslerinin ilköğretimde okutulan Türkçe derslerinin devamı olacak şekilde planlandığı varsayılmıştır.

Terim ve Tanımlar

Ders Kitabı: Öğretim programları tarafından şekillendirilen, öğretim kavramlarını, stratejilerini ve becerilerini içeren, her sınıf düzeyi için konular hakkında birtakım bilgiler

sunan araçtır. Öğretmen ve öğrenciler için kılavuz niteliği görür. Öğretmene zamanı ve dersi planlama hususlarında yol göstericidir. Bilgiye kısa yoldan ulaşması, tekrara fırsat vermesi ve bilginin kalıcılığına hizmet etmesi yönüyle de öğrenciye fayda sağlar (Eskimen, 2019, s. 410). Ayrıca öğrencilerin öğrenme sürecinin ders dışında da devamını sağlama gibi hususlarda ders kitapları velilere yol gösterir.

Etkinlik: 2004'ten bu yana davranışçı ve bilişsel yaklaşımların yerini yapılandırmacı yaklaşıma bırakmasıyla birlikte dil, sosyal etkileşim aracı olarak görülmeye başlanmıştır. Dil öğretiminin de bireylere dili çeşitli alanlarda kullanmalarına katkı sunacak biçimde yapılması önem kazanmıştır. Bu doğrultuda dil öğretiminde etkinlikler kullanılmaya başlanmıştır. Etkinlik yaklaşımına Diller İçin Avrupa Ortak Başvuru Metni'nde (CECR) yeni bir yaklaşım olarak yer verilmiştir. Etkinlik yaklaşımı ile dil öğretiminde dil etkinlik alanları 5 başlık altında ele alınmaktadır. Bunlar; sözlü anlama, yazılı anlama, karşılıklı konuşma ve etkileşme, hazırlıklı konuşma veya sunu ile yazılı ifade alanlarından oluşmaktadır (Akt., Güneş, 2012).

Etkinliklerin dil becerilerinin tamamını destekleyecek ve bu beceriler arasında bağ kuracak biçimde hazırlanması, öğrencilerin beğenisine hitap etmesi, onlara yaparak yaşayarak öğrenme fırsatı sunması önemlidir. Etkinlikler, öğrencilerin otantik bir çevrede öğrenmesine ve yeteneklerini geliştirmesine katkı sağlar. Aynı zamanda akıl yürütme ve problem çözme becerilerinin gelişimine desek olur. Öğrenme eylemini bizzat kendilerinin gerçekleştirdiği etkinlik yaklaşımı sayesinde öğrencilerin motivasyonu öğrenme süresince canlı kalır (Batdı, 2014, ss. 40-41).

Hazırbulunuşluk: “Bir ders işlenirken veya yeni bir kavram öğrenilirken, öğrencinin fiziksel, zihinsel ve duygusal olarak öğrenmeye hazır hâle gelmesine ya da hazırsa ne düzeyde hazır olduğunun ölçüsüne hazırbulunuşluk denir. Hazırbulunuşluk seviyesi, öğrencinin belirli bir konuya giriş seviyesidir ve konuyla ilgili ön bilgi ve tutumunu içerir.” (Demir, 2021). Hazırbulunuşluk yaş, olgunluk düzeyi, tutum, motivasyon ve önceki öğrenmeler gibi unsurları kapsar. Ders etkinliklerinin öğrencinin hazırbulunuşluğuna göre düzenlenmesi eğitim öğretim etkinliklerinin niteliği bakımından önemlidir.

İçerik: Bir dersin öğretim programında ifade edilen amaçlarına ulaşabilmek için sorulan “Ne öğretilim?” sorusunun yanıtıdır. İçerik belirlenirken kavram çerçevelerinin, temel konuların, her bir seviyede konuların ne zaman ve hangi sırayla verileceğinin önceden kararlaştırılması gerekmektedir. Böylece öğretmenler aynı sürede aynı amaç ve kazanımları edindirme olanağı elde ederler.

İçeriğin bugünden geçmişe, yakından uzağa, bilinenden bilinmeyene, kolaydan zora, somuttan soyuta verilmesi önemlidir. Öğretim programlarının içeriği değişken ve

geliştirilebilir. İçerik belirlenirken geçerlik ve güvenirlik, bilimsellik, öğrenci ilgi ve ihtiyaçları, yararcılık, öğrenebilirlik, sosyal gerçeklerle tutarlık gibi ölçütler göz önünde bulundurulmalıdır (Çelik, 2018).

Bu çalışma kapsamında öğretim programı ve ders kitaplarında yer alan etkinlik, hazırlık çalışmaları vb. unsurlar için “içerik” kavramı kullanılmıştır.

Öğreti: “Bilimde, felsefede bir görüşü bir sistem içinde belli bir anlayışa, düşünceye dayalı olarak oluşturan ilke ve dogmalar bütünü, doktrin.” (Türk Dil Kurumu [TDK], 2023).

Bu çalışmada Türk dili ve edebiyatı dersi kapsamında öğrencilere öğretilmesi hedeflenen içeriklerden bazı durumlarda “öğreti” olarak bahsedilmiştir.

Öğretim Programı: “Belirli bir amaca ulaşmak adına ‘Ne için? Hangi yollarla? Nasıl? Ne kadar sürede? Hangi ortamlarda? Ne kadar?’ vb. soruların olası cevaplarının mevcut bilgi birikiminden yararlanılarak önceden belirlenip ortaya koyulmasıdır.” (Yangın, 2005, s. 3). “Eğitimin genel amaçlarında tanımlanmış olan insan tipini yetiştirmeyi amaçlayan kuramsal ve uygulamalı yapılardır.” (Epçaçan & Erzen, 2008, s. 183).

İKİNCİ BÖLÜM

Kuramsal Çerçeve ve İlgili Araştırmalar

Dil

Türk Dil Kurumu tarafından 14 farklı tanımına yer verilen dil kavramının Türkçe öğretimi bağlamındaki tanımı “İnsanların düşündüklerini ve duyduklarını bildirmek için kelimelerle veya işaretlerle yaptıkları anlaşma, lisan, zeban.” (TDK, 2023) biçimindedir. Burada dil, sosyal bir varlık olan insanın çevresiyle en temel şekilde bağ kurma aracı olarak görülmektedir. Ancak dil, çeşitli boyutları olan bir kavramdır. Üzerine söz söylerken dilin bu çok çeşitli boyutları ile bir bütün hâlinde irdelenmesi gerekir.

Dilin hem ortaya çıkışı hem de bir kavram olarak tam anlamıyla ne olduğu ile ilgili araştırmacılar çeşitli düşünceler ileri sürmüşler hatta bazen de ayrılığa düşmüşlerdir. Kıran (2002) “Aslında dil kadar insana yakın, dil kadar insandan ayrılmaz bir nesne yoktur.” diyerek inceleme konusu yapıldığında dilin belirsizleştiğini ifade etmiştir (Akt., Çelik, 2018). Benzer durumu Uygur (2005, s. 9) ise Augustinus’un “zaman” tanımından uyarılama yaparak “Kimse bana sormayınca biliyorum, birine açıklamaya kalkınca da bilmiyorum.” ifadeleriyle açıklamıştır (Akt., Börekçi, 2009). Bu düşünceler dilin somut bir araç gibi kolaylıkla tanımlanamayacağını ortaya koymaktadır. Dil üzerine yapılan tanımların söz konusu araştırmanın odak noktasına göre dilin farklı bir işlevine vurgu yaptığı görülmektedir. Dilin alan yazınında geniş yer tutan tanımlarından bazılarını burada yer verilmiştir.

Ergin (2012) dili “İnsanlar arasında anlaşmayı sağlayan tabii bir vasıta, kendine mahsus kanunları olan ve ancak bu kanunlar çerçevesinde gelişen canlı bir varlık, temeli bilinmeyen zamanlarda atılmış bir gizli antlaşmalar sistemi, seslerden örülmüş içtimai bir müessese.” olarak tanımlamıştır. Aksan’a (1995) göre ise dil:

Bir anda düşünemeyeceğimiz kadar çok yönlü, değişik açılardan bakınca başka başka nitelikleri beliren kimi sırlarını bugün de çözemediğimiz büyümlü bir varlık gerek insan gerek toplum gerekse insan ve toplumdaki ayrı düşünölemeyecek olan bilim, sanat, teknik gibi bütün alanlarla ilgili bulunan aynı zamanda onları oluşturan bir kurumdur.

Aksan’ın (2020) başka bir ifadesiyle insan, “Maddi ve manevi kavramları, kendi ana dilinin kalıp ve değerleriyle algılamakta, içinde yer aldığı toplumun kültür öğelerini, dünya görüşünü, yaşam biçimini, inanç ve geleneklerini içeren kavramları diliyle edinmektedir.” (s. 21).

Kültürü, milletin var olduğu ilk günden günümüze kadar yaşadıklarını, geçmişini, tarihî görünümünü bir yük trenine benzetirsek; dil, her vagonunda o milletin

değişik dönemlerine ait değerlerini, yaşanmışlıklarını taşıyan bu trenin günümüze ve geleceğe ulaşmasını sağlayan raylar gibidir. Dil bir memleket içinden geçen akarsu gibidir. Bir yandan o beldeye hayat verir diğer yandan da yöredeki derelerden, çaylardan beslenerek tüm insanlığın ortak ürünü olan medeniyet ummanına ulaşır, katkı sağlar (Göçer, 2012).

Mengüşoğlu (1988, s. 2012) insanın yapıp etmelerinin ürünleri olan başarıların dilde karşılık bulduğunu, dil sayesinde betimlendiğini, saptandığını ve başkalarına bildirilebildiğini; dil olmadan insanın herhangi bir bilgi, teknik, sanat gibi başarıların üreticisi olamayacağını ifade ederek dili insan olmanın temel fenomeni olarak tanımlamıştır. Ayrıca ancak dil sayesinde insanın kendisi, dünya ve var olan bütün şeyler hakkında ne düşündüğünü öğrenebildiğimizi, toplumların dünya görüşlerini ve kültürlerini dil sayesinde tanıyabildiğimizi belirtmektedir.

Dil; çağlar öncesinde de düşünürler, sanatçılar tarafından üzerinde önemle durulan bir konu olmuştur. Konfüçyüs, bir ülkeyi yönetmeye başlamadan önce dilini gözden geçirmek gerektiğini, kusurlu bir dilin düşünceyi iyi ifade edemeyeceği için vazife ve hizmetlerin gerektiği gibi yürütülemeyeceğini ve sonuçta kültürün ve adaletin bozulmasına yol açacağını belirtmektedir. (Saydım, 2009). Yunus Emre de dilin önemini “Söz ola kese savaşı / Söz ola kestire başı / Söz ola ağulu aşı / Balıla yağ ede bir söz.” dizeleriyle ortaya koymuştur (Kavcar, 1999, s. 142).

Uygur (2001), dili varoluşun sebebi olarak tanımlamakta ve bunun sebebinin “Dil olmadan ne toplum ne din ne hukuk ne şiir var çünkü. Dil yoksa insan da yok. Günlük bayramlık insan yaşamının en demirbaş vazgeçilmezi dil.” şeklinde açıklamaktadır. Aynı zamanda dil ile insanın birbirine karşı sorumlu olduğunu dile getirmiştir (Akt., Çotuksöken & Önkol, 2022, s. 60).

Tekşan ve Uysal (2018) “İnsanlar evreni dilin onlara sunduğu şekilde anlamlandırır. Dil bir arada yaşayan insanlar arasındaki ilişkileri de düzenler ve ortak bir düşünce sistemi oluşturur. (s. 265)” diyerek dili insanları görünmez aynı zamanda da kopmaz bağlarla birbirine bağlayan bir unsur olarak tanımlamıştır.

Dili bilimsel yollarla inceleyen araştırmalarda ise dilin bir varlık veya iletişim aracı olmasının ötesinde işlevlerine vurgu yapılmıştır. Börekçi (2015) dili bilmek için öncelikle dilin doğasını keşfetmek ve onu öğrenilecek bir nesne olarak algılamak gerektiğini belirterek dili “Pek çok özelliği, karmaşık yapısı, hemen bütün sosyal bilim alanlarıyla ilişkisi bir yana bir toplumun dünya algısını somutlaştıran, nesnel gerçekliği kurmaca dünyaya aktararak kendine özgü bir biçimde yeniden var eden bir sistem.” olarak tanımlamıştır. Humboldt (1988) ise dilin düşünceleri belirtmekten öte düşünmeyi biçimlendiren bir organ olduğunu dile getirmiş, düşünme ile dilin bir ve aynı şeyler olduğunu vurgulamıştır (Akt. Kurtlu, 2021).

Bir kavram olarak üzerine çok söz söylenen dil her milletin eğitim sisteminde öğretimi en çok önemsenen alanların başında gelir. Çünkü diğer alanlarda da yetkin bireyler yetiştirmenin temel şartı dilini iyi bilmektir. İnsan, dünyaya dil yetisiyle gelir ve herhangi bir eğitim almadan dahi içine doğduğu toplumun dilini edinir. Edindiği bu dili en etkili biçimde kullanabilmeyi öğrenmek için ise eğitime ihtiyacı duyar. Bu sorumluluğu eğitim-öğretim sürecinin başından sonuna değin ilköğretimde Türkçe, ortaöğretimde edebiyat dersleri üstlenmiştir.

Dil eğitiminin hem bireysel hem toplumsal önemi bu sürecin en doğru ve etkili biçimde planlanmasını gerektirir. Özellikle günümüz dünyasında bu durumun önemi oldukça hissedilmektedir. Araştıran, keşfeden, yorumlayan, üreten bireyler olma yolunda sürekli kendini geliştirme ve değiştirme ihtiyacı hisseden insan; yaşadığı toplumu ayakta tutan tarihi ve kültürü ile de bağlarını devam ettirme sorumluluğu taşır. Banarlı (2016) “Yeryüzünde diller kadar millet fertlerini birbirlerine bağlayan, onlara birbirlerini sevip anlamakta, hele sevgilerini dile getirmekte aziz yardımcı olan başka kuvvet mevcut değildir.” (s. 16) diyerek bu sorumluluğun en etkili biçimde dil aracılığıyla yerine getirilebileceğini vurgular. Okullarda yapılan dil öğretimi ile bireylere dil becerilerini yaşamları boyunca geliştirebilecekleri yeterliği kazandırmanın yanında yaşanan toplumun varlığını koruma ve devam ettirme, sonraki nesillerin de varlığını garantiye alma ve maddi manevi kazançları ileriye taşıma hedeflenir. Dil öğretiminin “insanın mensubu bulunduğu toplumun düşünce sistemini, sosyal yapısını, değerlerini ve ideallerini öğrenmesini” kapsadığını söyleyebiliriz (Kurtlu, 2021).

Dil öğretiminin gerek bireysel gerek toplumsal hedeflerinin yerine getirilmesi bu sürecin doğru ve etkili bir biçimde planlanması ile mümkün olur. Ülkemizde dil öğretiminin yapıldığı Türkçe dersleri, dersin öğretim programında belirtilen esaslara göre yürütülür. Bu açıdan Türkçe dersi öğretim programlarının gelişim süreçleri ve bu süreçte dil öğretiminin nasıl değişim gösterdiği, incelenmesi gereken bir husustur.

Türkçe Öğretim Programları Çerçevesinde Dil Öğretiminin Tarihsel Gelişimi

Toplumumuzda İslamiyet’ten önce yaygın bir şekilde gerçekleşen eğitimin örgün eğitim şeklini almasının temelleri İslamiyet sonrasında kurulan sıbyan mektepleri ve medreselere dayanmaktadır. Eğitim-öğretim faaliyetlerinin yürütüldüğü medrese ve okuma yazmanın öğretildiği sıbyan okullarında Türkçenin seslerini ve harflerini gösteren bir alfabenin olmaması başta olmak üzere çeşitli sebeplerle gerektiği gibi ele alınmayan Türkçe, 1839’da sıbyan okullarının iki aşamaya ayrılmasından sonra “rüştiye” adı verilen ikinci aşamada “inşa” ile “hat” öğretilmesinin istenmesiyle ilk kez eğitim konusu olmaya başlamıştır (Göğüş, 1983).

Tanzimat'tan sonra devletin yeni kurumlarında sade ve açık bir yazışma diline, halkın bilgilendirilmek istendiği konularda da yine anlaşılır bir dile ihtiyaç duyulması okullarda dil öğretimi çalışmalarının önemsenmesine yol açmıştır. Dil ve edebiyat çalışmaları için Kavaidi Osmaniye, Belagati Osmaniye adlı eserler yazılmıştır. “O yıllarda ‘öğretim programı’ kavramı düşünülmendiği için yazılmış olan ders kitapları aynı zamanda öğretim programı olarak da algılanmıştır.” (Cemiloğlu, 2018, s. 280). 1869’da çıkarılan Maarif-i Umumiye Nizamnamesi ile okullarda ders programları yapılmaya başlanmış, haftalık ders çizelgelerinde Türkçeye ayrılan saatler artırılmıştır. Türkçe; ilkokullarda “Elifba”, “Kıraat (Okuma)”, “İmlâ (Yazım)”, “Hitabet (Konuşma)”, “Hüsnü Hat (El Yazısı)”, “Sarf-ı Osmani (Osmanlıca Dilbilgisi)” gibi bilgi ve beceri alanlarına ayrılarak öğretilmeye başlanmıştır (Göğüş, 1983).

Türkçe öğretiminin gerektiği gibi ele alınması Türk kültürüne dayanan Türkiye Cumhuriyeti’nin temellerinin atıldığı yıllarda Atatürk sayesinde olmuştur. Atatürk, 16 Temmuz 1921’de 1. Maarif Kongresi’nde “Asırların mahmûl olduğu derin bir ihmâl-i idârinin bünye-i devlette vücûda getirdiği yaraları tedaviye masruf olacak himmetlerin en büyüğünü hiç şüphesiz irfan yolunda ibzal etmemiz lâzımdır.” (Atatürk, 1952, Akt., Dursunoğlu, 2006) sözleriyle yeni bir eğitim anlayışının önemini ortaya koymuştur. Osmanlı Devleti’ndeki eğitim kurumları bütüncül ve sistemli olmadığından öncelikle öğretim kurumlarının adları ve süreleri düzenlenmiştir. 1913’te altı yıla çıkarılmış olan ilköğretim, 1921’de gerçekleşen 1. Maarif Kongresi’nden sonra beş yıl; ortaöğretim ise ilk üç yılı ortaokul, ikinci üç yılı lise olarak düzenlenmiştir (Çelik, 2018). Teşkilat-ı Esasiye Kanunu ile ilköğretim zorunlu hâle getirilmiş, Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile eğitim kurumları yenilenerek Millî Eğitim Bakanlığına bağlanmıştır (Koç, 2018).

Dil ve edebiyat derslerinin ilk programı ikinci Heyet-i İlmiye tarafından 1924 tarihinde hazırlanmıştır. Programın ilkeleri “Lise Müfredat Programlarının Esbab-ı Mucibe Layihası” isimli bir kitapçıkta yayımlanmıştır. Kitapçığın sonunda Fuat Köprülü, Ali Canip Yöntem ve Süleyman Şevket’in hazırladığı “Türkçe” bölümünde ortaokul ve liselerde kıraat, tahrir, imlâ, sarf ve nahiv çalışmalarında yapılacak ilkeler açıklanmıştır. Ortaokul Türkçe programlarının ilki olma özelliğine sahip “Lise Birinci Devre Müfredat Programı” lise programı ile birlikte yayımlanmıştır. Programa göre üç sınıfa ayrılan Türkçe dersleri; son sınıfa doğru her yıl azalarak 7, 5 ve 4 saatlik süreler şeklinde planlanmıştır. “Lise Birinci Devre Müfredat Programı”nda ilk iki yıl kıraat, inşad, sarf ve nahiv ile imlâ ve kitabet dersleri yer alır. Üçüncü sene kıraatın yerine edebî kıraat, bir saatlik de kitabet dersine yer verilmiştir (Temizyürek & Balcı, 2006). Günümüzle kıyaslandığında programda konuşma, okuma ve yazma becerilerine karşılık gelen dersler okutulurken dinleme becerisinin yer almadığı görülmektedir. Genel olarak

bu programda okuma zevki vermek, dile hakimiyeti artırmak, şiveli dil kullanımının önüne geçmek, kısa şiirler ezberletmek, şiiri duyguya göre seslendirmek ve yazım kurallarının uygulamalı gösterimi amaçlanmıştır (Çelik, 2018).

1928 Harf İnkılabı'ndan sonra kademe kademe tüm sınıflarda yeni harflerle öğretime geçilmiştir. 1929 yılında bu kez lise birinci kademe olarak değil ortaokul programı olarak “Orta Mektep Türkçe Programı” hazırlanmıştır. Ders içerikleri ile sınıflara göre ders saatleri hususlarında değişiklikler yapılmıştır. Ders saatleri ortaokullarda 6, 5 ve 4 saat olarak belirlenmiştir. Önceki programdan farklı olarak ilk defa Türkçe öğretiminin ilke ve amaçları bu programda ifade edilmiştir. Programın amaçları “kültürel”, “meslekî” ve “ulusal, toplumsal, ahlaki” olarak belirlenmiştir. Ana dili çalışmalarının bilgi vermek yerine düşünme alışkanlığını kazandırması gerektiği belirtilmiştir. Beceriler dinleme, konuşma, okuma, yazma olarak ifade edilmese de söz konusu becerilerin geliştirilmesine yönelik çalışmalara değinilmiştir. Konuşma ve yazmanın beraber geliştirilmesi üzerinde durulmuştur. Okuma ile ilgili 19 madde belirlenmiş, özellikle sessiz okuma üzerinde durulmuştur. Öğrencilerin ilgilerine göre sanatsal üstünlüğü olan ulusal ve ahlaki değerlere önem veren eserler okumaları önemsenmiş, serbest okuma ve sözlük kullanımı teşvik edilmiştir (Göğüş, 1971).

1931-1932 Ders Senesi Tadilatı Türkçe Programı'nın sadece dil bilgisi kısmında değişiklik yapılmıştır. 1932'de Türkçenin kendi özellik ve zenginlikleri ile çağdaş diller arasında yerini alabilmesini hedefleyen 1. Türk Dil Kurultayı toplanmıştır. Sonrasında Türk Dil Kurumunun temeli olan Din Encümeni kurulmuştur. Bu kurul ve bakanlığın iş birliği ile okullarda kullanılan terimlere Türkçe karşılıklar bulma çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Aynı yıl Türkçe öğretiminin ders dışı faaliyetlerle desteklenmesine yönelik çalışmalar yapılması, kitaplıklar oluşturulması, müsamereler düzenlenmesi teşvik edilmiştir (Tezgör, 2010, s. 9; Göğüş, 1971).

1935'te Atatürk'ün “Türkçenin yeniden incelenip kuralları tespit edilinceye kadar dil bilgisi konularının programdan çıkarılması” yönündeki talebi üzerine 1938 Ortaokul Türkçe Programı'ndan dil bilgisi konuları çıkarılmıştır. Diğer değişiklikler Türkçe ders saatlerinin sınıflara göre düzenlenmesi ile ilgilidir. Sonraki süreçte dil öğretimini destekleyici kimi gelişmeler de yaşanmıştır. Ortaokullar için duygu ve düşünce, kompozisyon, dil bilgisi yönünden nitelikli okuma kitapları yazmak için 1943'te bir yarışma düzenlenmiştir. Bu şekilde hazırlanan Türkçe kitapları öğrencilere 1945'te dağıtılmıştır. Türk Dil Kurumunun Türkçe Sözlük hazırlama çalışmaları da 1944'te sona ermiştir. Bu sözlük başvuru kaynağı olarak öğretimde büyük bir boşluğu doldurmuştur (Göğüş, 1971).

1949’da güncellenen program kendinden önceki programlara göre daha kapsamlıdır. Türkçe dersleri sınıflara göre sırasıyla 6, 4 ve 4 saat olacak biçimde planlanmıştır (Göğüş, 1971). Program “Amaçlar, Açıklama, Okuma, Söz ve Yazıyla İfade, Dil Bilgisi, İmla, Yazı” bölümlerinden oluşmaktadır. Yazı bölümü, 1949 programında ilk defa yer almıştır (Girgin, 2011). Okuma, yazma, dil bilgisi, imlâ gibi bölümlerin arasında sıkı bir bağ olduğu ve bu derslerin birbirini tamamlayıcı bir biçimde işlenmesi gerektiği ifade edilmiştir.

1962’de 1949 programı gözden geçirilerek yeniden bir program yayımlanmıştır (Çelik, 2018). Bu program 1981 yılına kadar kullanılmıştır.

“1981 Temel Eğitim Okulları Türkçe Eğitim Programı” ile ilkokul ve ortaokullar birleştirilmiş ve ilköğretimin tamamını kapsayan daha planlı yeni bir program hazırlanmıştır. Bu program, “Genel Amaçlar, Açıklamalar, İlk Okuma Yazma, Anlama, Anlatım, Dil Bilgisi, Yazı, Yöntem, Araç ve Gereçler, Ölçme ve Değerlendirme” bölümlerine ayrılmıştır. Programın önceki programlardan ayrılan yönleri dinleme becerisi ile yöntem, araç ve gereçler, ölçme ve değerlendirme bölümlerine ayrı bir yer vermesidir. Anlama ve anlatma başlıkları altında “dinleme, okuma, konuşma ve yazma” becerilerini geliştirmeye yönelik her sınıf için özel amaçlar ve kazandırılacak davranışlara yer verilmiştir. “Dil bilgisi” ve “Atatürkçülük” konularında da benzer bir düzenleme yer almıştır (Girgin, 2011).

2006’dan itibaren öğretim programlarına yön veren temel felsefe değişmiştir. Aynı yıl yürürlüğü giren “İlköğretim Türkçe Dersi (6, 7, 8. Sınıflar) Öğretim Programı”, o döneme kadar öğretim programlarının temel aldığı davranışçı yaklaşımın yerini yapılandırmacı yaklaşıma bıraktığı ilk programdır. Program dinleme/izleme, okuma, konuşma, yazma ve dil bilgisi bölümlerinden oluşmaktadır. Beceriler “amaç ve kazanımlar”, “etkinlikler” ve “açıklamalar” olarak üç bölümde ele alınmıştır. “Program 6, 7 ve 8. sınıfın geçiş dönemi olması göz önünde bulundurularak hazırlanmıştır.” (Özarslan, 2012). Bireysel farklılıkları dikkate alan etkinlik ve çalışmalara yer verilmiştir. Kazanım ve etkinliklerle dil becerilerini geliştirerek Türkçeyi güzel kullanan bireyler yetiştirmek hedeflenmiştir. Bu programla “Dinlediklerini, izlediklerini ve okuduklarını anlayan; duygu düşünce ve hayallerini anlatan, eleştirel ve yaratıcı düşünen, sorumluluk üstlenen, girişimci, çevresiyle uyumlu, olay, durum ve bilgileri kendi birikimlerinden hareketle araştırma, sorgulama, eleştirme ve yorumlamayı amaç hâline getiren, estetik zevk kazanmış ve millî değerlere duyarlı bireyler yetiştirilmesi amaçlanmıştır.” (MEB, 2006).

2015’te hazırlanan Türkçe programı ile her iki kademe tekrar birleştirilmiş ve programdan dil bilgisi başlıkları çıkarılmıştır. Bu programda Türkçe dersinin dil becerilerinin

geliştirilmesinin ve diğer tüm alanlarda öğrenme, kişisel ve sosyal gelişme ile mesleki becerileri edinmenin ön şartı olduğu vurgulanmıştır.

2017’de programda yeniden düzenlemeler yapılmış ve önceki programda sözlü iletişim olarak yer alan öğrenme alanı konuşma ve dinleme/izleme olarak genişletilmiştir.

Özetle Cumhuriyet’in ilanından 1981 yılına kadar ilkokuldan (1-5. sınıflar) ayrı olarak 1924, 1929, 1931-1932, 1938, 1949, 1962 yıllarında düzenlemeye gidilen ortaokul Türkçe dersi öğretim programının 1981’de her iki kademeyi (1-8. sınıflar) kapsayacak şekilde hazırlandığı görülmektedir (Bıçak & Alver, 2018). 2005-2006 eğitim öğretim yılından itibaren yapılandırmacı yaklaşımın benimsenmesiyle Türkçe dersi öğretim programı tekrar yenilenmiştir. “2005 Türkçe Programı, 1. kademe (1-5. sınıflar) ve 2. kademe (6-8. sınıflar) için farklı öğretim programları olarak hazırlanmıştır.” (Özgül, 2021). 4+4+4 sistemi ile programlarda tekrar değişikliğe gidilmiş ve Türkçe dersi öğretim programı her iki kademeyi kapsayacak biçimde 2017’de yenilenmiştir. Son olarak 2018’de güncellenen bu program 2018-2019 yılından itibaren kullanılmaktadır.

2019 Türkçe Dersi Öğretim Programı

Ülkelerin eğitim politikaları doğrultusunda ve eğitim programları çerçevesinde hazırlanan öğretim programları, yetiştirilmesi hedeflenen insan tipinin niteliklerini yansıtır. Programlar; ilgili dersin içeriklerini, amaçlarını ve kazanımlarını, öğrenme-öğretme süreçlerini gösteren bir kılavuz niteliğindedir (Bıçak & Alver, 2018, s. 2481). Bir başka deyişle öğrencilerin karşılaştıkları düzenli öğrenme yaşantılarını ifade eden öğretim programları, ders kitaplarının nasıl hazırlanması gerektiğine ilişkin bilgiler sunması bakımından önemlidir. Süreç içinde programda hedeflenmeyen birtakım sonuçların da ortaya çıkması mümkündür. Buna bağlı olarak öğretim programları ihtiyaç duyuldukça güncellenir.

Ülkemizde öğretim programlarının güncellenmesinde çeşitli faktörler etkili olmuştur. Bilim ve teknolojiye gerçekleşen değişimler, birey ve toplumun ihtiyaçları, eğitim öğretimde ortaya çıkan yeni yaklaşımlar yetiştirilecek bireylere kazandırılmak istenen davranışları belirlemede etkili olmaktadır. Günümüzde bilgi üreten ve bu bilgiyi yaşamında kullanabilen, problem çözme ve eleştirel düşünme becerisine sahip, kararlı, girişimci, empati kurabilen, yaşadığı topluma ve kültüre katkı sunabilen bireyler yetiştirme isteği öğretim programlarının güncellenmesine zemin hazırlamıştır. Bu sebeple öğretim programları bilgi aktarma yerine bireysel farklılıkları önemseyen, değer ve beceri kazandırma odaklı bir anlayışla yenilenmiştir.

Bu doğrultuda farklı ülkelerde son yıllarda benzer sebeplerle güncellenen öğretim programları incelenmiş; yurt içi ve yurt dışında öğretim programları ile ilgili yapılan akademik

alışmalar taranmış; Anayasamız başta olmak üzere ilgili mevzuat, kalkınma planları, hükümet programları, şûra kararları, siyasi partilerin programları, sivil toplum kuruluşları ve sivil araştırma kurumları tarafından hazırlanan raporlar vb. dokümanlar analiz edilmiş; Millî Eğitim Bakanlığı programlar ve öğretim materyalleri daire başkanlıkları tarafından geliştirilen anketler aracılığıyla öğretmen ve yöneticilerin programlara yönelik görüşleri derlenmiş; illerde yapılan zümre raporları, eğitim fakültelerinin hazırladıkları raporlar, konu ile ilgili elektronik ortamda yapılan anket verileri incelenmiştir. Uzman personel, akademisyen ve öğretmenlerin de tespitleri sonucu öğretim programlarında güncellemeler yapılmıştır. Türkçe programında da değişikliğe gidilerek 2018-2019 eğitim öğretim yılından itibaren yeni Türkçe dersi öğretim programı uygulanmaya başlanmıştır (MEB, 2019). Türkçe dersi öğretim programı ilkököl (1, 2, 3 ve 4) ile ortaokulu (5, 6, 7 ve 8) kapsayacak biçimde hazırlanmıştır.

Tüm derslerin yenilenen programlarında yer alan kazanımlar ve açıklamaları her sınıf seviyesinde sarmal düzende tekrar eden bir anlayışla aynı zamanda bütünsel ve bir defada kazandırılması amaçlanan öğrenme çıktıları biçiminde ifade edilmiştir. Bu sayede öğretim programlarının üst bilişsel becerileri kullanmayı sağlaması, kalıcı öğrenmeyi gerçekleştirmesi, yeni öğrenmeleri önceki öğrenmelerle ilişkilendirmesi, diğer disiplinlerle ve gerçek yaşamla ilişki kurma becerilerini kazandırması hedeflenmiştir (MEB, 2019).

Öğretim programlarının hazırlanmasında 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu'nun 2. maddesinde ifadesini bulan "Türk Millî Eğitiminin Genel Amaçları" ve "Türk Millî Eğitiminin Genel İlkeleri" esas alınmıştır. Hazırlanan programlarla yürütölen tüm çalışmalar; okul öncesi, ilköğretim ve ortaöğretim kademelerinde birbirini tamamlayacak biçimde aşğıdaki amaçları gerçekleştirmeye yöneliktir:

1. Okul öncesi eğitimi tamamlayan öğrencilerin bireysel gelişim süreçleri göz önünde bulundurularak bedensel, zihinsel ve duygusal alanlarda sağlıklı şekilde gelişimlerini desteklemek.
2. İlkokulu tamamlayan öğrencilerin gelişim düzeyine ve kendi bireyselliğine uygun olarak ahlaki bütünlük ve öz farkındalık çerçevesinde, öz güven ve öz disipline sahip, gündelik hayatta ihtiyaç duyacağı temel düzeyde sözel, sayısal ve bilimsel akıl yürütme ile sosyal becerileri ve estetik duyarlılığı kazanmış, bunları etkin bir şekilde kullanarak sağlıklı hayat yönelimli bireyler olmalarını sağlamak.
3. Ortaokulu tamamlayan öğrencilerin, ilkökulda kazandıkları yetkinlikleri geliştirmek suretiyle millî ve manevi değerleri benimsemiş, haklarını kullanan ve sorumluluklarını yerine getiren, "Türkiye Yeterlilikler Çerçevesi"nde ve ayrıca disiplinlere özgü

alanlarda ifadesini bulan temel düzey beceri ve yetkinlikleri kazanmış bireyler olmalarını sağlamak.

4. Liseyi tamamlayan öğrencilerin, ilkokulda ve ortaokulda kazandıkları yetkinlikleri geliştirmek suretiyle, millî ve manevi değerleri benimseyip hayat tarzına dönüştürmüş, üretken ve aktif vatandaşlar olarak yurdumuzun iktisadî, sosyal ve kültürel kalkınmasına katkıda bulunan, “Türkiye Yeterlilikler Çerçevesi”nde ve ayrıca disiplinlere özgü alanlarda ifadesini bulan temel düzey beceri ve yetkinlikleri kazanmış, ilgi ve yetenekleri doğrultusunda bir mesleğe, yükseköğretime ve hayata hazır bireyler olmalarını sağlamak (MEB, 2019, s. 3).

Öğretim programlarında yer alan bilgi, beceri ve davranışların “değerlerimiz” ve “yetkinlikler” ile bütünleştirilerek kazandırılması hedeflenmiştir. Eğitim sistemimizin asıl görevi “temel değerleri benimsemiş bireyler yetiştirmek” olarak belirlenmiştir. “Değerlerimiz toplumumuzun millî ve manevi kaynaklarından damıtılarak dünden bugüne ulaşmış ve yarınlara aktaracağımız öz mirasımızdır. 2019 Türkçe Dersi Öğretim Programı’nda “adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik ve yardımseverlik” kök değerlerimiz olarak ifade edilmiştir. Yetkinlikler ise bu mirasın hayata ve insanlık ailesine katılmasını ve katkı vermesini sağlayan eylemsel bütünlüklerimizdir.” (MEB, 2019, s. 4). Değer ve yetkinliklerimiz bizi biz yapan aslî unsurları; bilgi, beceri ve davranışlarsa zamanın şartlarına göre gözden geçirilerek güncellenebilecek değişken yapıları ifade etmektedir.

Yetkinlikler öğrencilerin ulusal ve uluslararası düzeyde; kişisel, sosyal, akademik ve iş hayatlarında ihtiyaç duyacakları beceri yelpazeleridir (MEB, 2019). Türkiye Yeterlilikler Çerçevesi’nde sekiz anahtar yetkinliğe yer verilmiştir:

1. Ana dilde iletişim: Dil becerilerini her tür ortamda etkili ve yaratıcı kullanabilmeyi ifade eder.
2. Yabancı dillerde iletişim: Kişinin istek ve ihtiyaçlarına göre yabancı dilde ifade ve yorumlama becerisine işaret eder.
3. Matematiksel yetkinlik ve bilim/teknolojide temel yetkinlikler: Matematiksel yetkinlik günlük hayatta karşılaşılan problemleri çözmek için gerekli olan matematiksel düşünme becerisidir. Bilimde yetkinlik dünyanın açıklanmasına yönelik bilgiye sahip olma becerisine işaret ederken teknoloji alanında yetkinlik ise insan ihtiyaçlarını karşılama anlamında bilginin uygulanmasıdır.
4. Dijital yetkinlik: Bilgi iletişim teknolojilerinin kullanımında sahip olunması gereken yetkinliktir. Bilgiyi değerlendirme, saklama, üretme, sunma gibi becerileri kapsar.

5. Öğrenmeyi öğrenme: Bireyin kendi öğrenmesini planlayabilme ve öğrenmesinin sorumluluğunu alabilme becerisidir. İmkânları tanıma ve kullanmayı, zorluklarla başa çıkmayı gerektirir. Kişinin hangi durumda rehberlik desteğine ihtiyaç duyduğunu bilmesi gerekir.
6. Sosyal ve vatandaşlıkla ilgili yetkinlikler: Sosyal yetkinliğe sahip bireyler toplum ve çalışma hayatına uyum sağlar. Toplum içinde yaşanabilecek çatışmaları çözmek için donanımlıdır. Vatandaşlıkla ilgili yetkinliklere sahip bireyler siyasal yapıya ilişkin bilgilere sahiptir ve demokratik toplum düzenine uygun olarak medenî hayata uyum sağlarlar.
7. İnisiyatif alma ve girişimcilik: Bu yetkinliklere sahip birey; hedeflerini gerçekleştirmek için planlar yapar ve düşüncelerini hayata geçirebilir. İş fırsatlarını değerlendirir, özgün bilgi ve beceriler geliştirme potansiyeline sahiptir.
8. Kültürel farkındalık ve ifade: bireyin, müzik, resim, sahne sanatları, edebiyat gibi çeşitli şekillerde kendisini yaratıcı bir biçimde ifade becerisidir (MEB, 2019, s. 4-5).

Yenilenen programlarda ölçme ve değerlendirmeye geniş yer ayrılmadığı görülmektedir. Bu durumun öğrencilerin farklı gelişim özelliklerini önemseyen bir anlayışın benimsemesinden kaynaklandığını söylemek mümkündür. Öğrenme kazanımlarını her öğrencinin eşit düzeyde ve aynı zamanda edinmesi mümkün olmadığından herkes için geçerli ve standart bir ölçme değerlendirme süreci, benimsenen eğitim felsefesinin doğasına aykırıdır. Bu sebeple öğretim programında ölçme ve değerlendirme sürecinin azami çeşitlilik ve esneklik anlayışıyla yürütülmesi ifade edilmektedir. Programda ölçme ve değerlendirme sürecine rehberlik eden ilkelere yer verildiği ancak etkili bir ölçme ve değerlendirmede öğretmenlerden özgünlük ve yaratıcılık beklendiği görülmektedir. 2019 Türkçe Dersi Öğretim Programı'nın ölçme ve değerlendirme ilkeleri şu şekilde özetlenebilir:

1. Ölçme ve değerlendirme süreci kazanım ve açıklamalar esas alınarak öğretim programının tüm bileşenleriyle uyum sağlamalıdır.
2. Öğretim programı, ölçme araç ve yöntemleri bakımından kesin sınırlar çizmek yerine yol göstericidir. Ancak ölçme ve değerlendirme araç ve yöntemlerinde gerekli standartlara uyulması önemlidir.
3. Ölçme ve değerlendirme eğitimin ayrılmaz bir parçasıdır ve eğitim öğretim süresince yapılır. Ölçme sonuçları süreçle birlikte bütünlük içinde değerlendirilir.
4. Bireysel farklılıklar gereği tüm öğrencileri kapsayıcı, öğrencilerin tamamı için genel geçer, tek tip bir ölçme ve değerlendirme uygun değildir.

5. Ölçme ve değerlendirmenin bilişsel, duyuşsal, psikomotor açıdan bir bütün hâlinde yapılması esastır.
6. Ölçme ve değerlendirmenin öğretmen ve öğrencilerin aktif katılımıyla gerçekleştirilmesi önemlidir.
7. Öğrencilerin ilgi, tutum, değer, başarı gibi özellikleri zamanla değişebileceğinden tek bir zamanda ölçme değerlendirme yerine süreçteki değişimleri dikkate alan ölçümler kullanılmalıdır (MEB, 2019, s. 6).

Programlarda öğretme öğrenme yaklaşımı olarak gelişimsel özellikleri dikkate alan bir anlayış benimsenmiştir. Gelişim hayat boyu sürer, evreler hâlinde devam eder ve her evrede bireylerin gösterdikleri gelişim özellikleri farklıdır. Bu sebeple programlarının amaç ve kazanımlarının gerçekleştirilme sürecinde öğretmenlerden gerekli uyarlamaları yapma sorumluluğunu üstlenmeleri beklenmektedir. Gelişimin her evresinde yaşananlar bir sonraki evreyi etkileyeceğinden sürecin sağlıklı ilerleyebilmesi için basitten karmaşığa, genelden özele, somuttan soyuta ilkeleri önemlidir.

Yukarıda detaylandırılan temeller üzerine yenilenmiş 2019 Türkçe Dersi Öğretim Programı şu bölümlerden oluşmaktadır:

1. Türkçe Dersi Öğretim Programının Uygulanması
 - a. Türkçe Dersi Öğretim Programının Özel Amaçları
 - b. Öğrenme Öğretme Yaklaşımı
 - c. Ölçme ve Değerlendirme Yaklaşımı
 - d. Uygulamada Dikkat Edilecek Hususlar
2. Türkçe Dersi Öğretim Programı'nın Yapısı
 - a. Kazanımların Yapısı
 - b. Kazanımlar ve Açıklamaları

2019 Türkçe Dersi Öğretim Programı, 1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu'nda yer alan Türk Millî Eğitiminin Genel Amaçları ve Temel İlkeleri doğrultusunda hazırlanmıştır. Programın özel amaçları şu şekildedir:

1. Dinleme/izleme, konuşma, okuma ve yazma becerilerinin geliştirilmesi,
2. Türkçeyi, konuşma ve yazma kurallarına uygun olarak bilinçli, doğru ve özenli kullanmalarının sağlanması,
3. Okuduğu, dinlediği/izlediğinden hareketle, söz varlığını zenginleştirerek dil zevki ve bilincine ulaşmalarının; duygu, düşünce ve hayal dünyalarını geliştirmelerinin sağlanması,
4. Okuma yazma sevgisi ve alışkanlığını kazanmalarının sağlanması,
5. Duygu ve düşünceleri ile bir konudaki görüşlerini veya tezini sözlü ve yazılı olarak etkili ve anlaşılır biçimde ifade etmelerinin sağlanması,

6. Bilgiyi araştırma, keşfetme, yorumlama ve zihinde yapılandırma becerilerinin geliştirilmesi,
7. Basılı materyaller ile çoklu medya kaynaklarından bilgiye erişme, bilgiyi düzenleme, sorgulama, kullanma ve üretme becerilerinin geliştirilmesi,
8. Okuduklarını anlayarak eleştirel bir bakış açısıyla değerlendirmelerinin ve sorgulamalarının sağlanması,
9. Millî, manevi, ahlaki, tarihî, kültürel, sosyal değerlere önem vermelerinin sağlanması, millî duygu ve düşüncelerinin güçlendirilmesi,
10. Türk ve dünya kültür ve sanatına ait eserler aracılığıyla estetik ve sanatsal değerleri fark etmelerinin ve benimsemelerinin sağlanması (MEB, 2019, s. 8).

Programda, dil öğreniminin doğrusal bir faaliyet olmadığına vurgu yapılarak Türkçe öğretiminde çeşitli öğrenme öğretme yaklaşımlarının bir arada kullanılması gerektiği ifade edilmiştir. Hazırbulunuşluk, öğrenme stil ve ihtiyaçları, sosyokültürel vb. farklılıklar gereği her öğrencinin birbirinden farklı olduğu öğrenme öğretme sürecinin de bu anlayışla planlanması gerektiği açıklanmıştır. Öğrenme öğretme etkinliklerinin önceki öğrenmeleri geliştiren, yanlış öğrenmeleri düzelter, dikkat çekici ve öğrencileri uygulama yapmak için teşvik eden bir anlayışla hazırlanmasının önemine değinilmiştir.

Teknolojinin imkânlarının süreçte kullanımı programın üzerinde durduğu bir diğer husustur. İnternet'in güvenliliği konusunda bilgilendirilerek öğrencilerin slayt, bilgisayar, etkileşimli tahta, EBA gibi içerikleri kullanmalarına fırsat tanınmasının ve teknoloji kullanımının gerektirdiği etik ilkelerin öğrencilere öğretilmesinin gerekliliğine değinilmiştir.

Türkçe dersi öğretim programı “tematik yaklaşım” esas alınarak hazırlanmıştır. “Tematik yaklaşımda ele alınan temalar öğrencilerin edindikleri bilgi ve becerileri genişletme, düzenleme, zihninde yapılandırma ve günlük hayata aktarma olanakları sağlamaktadır.” (Güneş, 2009).

Programda on altı farklı tema ve her bir temaya ait çeşitli konu örnekleri ifade edilmiştir. Her sınıf seviyesinde sekiz farklı temaya yer verileceği belirtilmiştir. Sekiz temadan “Erdemler”, “Millî Kültürümüz”, “Millî Mücadele ve Atatürk” temalarının her sınıfta işlenmesi zorunludur. Bu üç tema dışındaki diğer altı temanın hangilerinden seçileceği ders kitabı yazarlarına bırakılmıştır. İşlenmesi öngörülen temalar şu şekildedir: “Erdemler, Millî Kültürümüz, Millî Mücadele ve Atatürk, Birey ve Toplum, Okuma Kültürü, İletişim, Hak ve Özgürlükler, Kişisel Gelişim, Bilim ve Teknoloji, Sağlık ve Spor, Zaman ve Mekân, Duygular, Doğa ve Evren, Sanat, Vatandaşlık, Çocuk Dünyası.”

Ders kitaplarının seçiminde dikkate alınması gereken hususlar hakkında programda her bir temada üç “okuma”, bir “dinleme/izleme” ve temaya uygun bir de “serbest okuma metni” seçileceği ifade edilmiştir. Bu doğrultuda ders kitaplarında 24’ü okuma, 8’i dinleme/izleme, 8’i serbest okuma metni olmak üzere toplamda 40 metin yer almaktadır.

Metinler “bilgilendirici”, “hikâye edici” ve “şiiir” olmak üzere üç biçim altında gruplandırılmıştır. Hangi sınıf seviyesinde hangi metin türlerinin verileceği programda belirtilmiştir. Temalarda yer verilecek metin türleri ve bunların dağılımının nasıl olacağı ise ders kitabı yazarlarının seçimine bırakılmıştır. Bir temada bilgilendirici metin sayısı diğer bir temada da şiiir veya hikâye edici metin sayısının daha fazla olabileceği ancak metin türlerinin temalar arasında ve kitap bütününde dengeli dağıtılması gerektiği ifade edilmiştir. Bu açıklamalardan hareketle tematik yaklaşımla hazırlanması yanında Türkçe derslerinin metin türü öğretimine de yer verdiğini söylemek mümkündür.

Tablo 1. 2019 Türkçe Dersi Öğretim Programına Göre Ortaokul Seviyesinde Yer Verilecek Metin Türleri

	Tür	Sınıf			
		5	6	7	8
Bilgilendirici Metinler	Anı	+	+	+	+
	Biyografi, Otobiyografi	-	-	+	+
	Blog	-	+	+	+
	Dilekçe	+	-	+	+
	Efemera ve Broşür (liste, diyagram, tablo, grafik, kroki, harita, afiş vb. karma içerikli metinler)	+	+	+	+
	E-posta	+	+	+	+
	Günlük	-	-	+	+
	Haber Metni, Reklam	+	+	+	+
	Kılavuzlar (kullanım kılavuzları, tarifname, talimatnameler vb.)	+	+	+	+
	Gezi Yazısı	-	+	+	+
	Makale / Fıkra / Söyleşi /Deneme	+	+	+	+
	Mektup	+	+	+	+
	Özlü Sözler (vecize, atasözü, deyim, aforizma, duvar yazıları, motto, döviz vb.)	+	+	+	+
	Sosyal Medya Mesajları	+	+	+	+
Hikâye Edici Metinler	Çizgi Roman	+	+	+	+
	Fabl	+	+	+	+
	Hikâye	+	+	+	+
	Karikatür	+	+	+	+
	Masal / Efsane / Destan	+	+	+	+
	Mizahi Fıkra	+	+	+	+
	Roman	+	+	+	+
	Tiyatro	+	+	+	+
Şiiir	Şarkı/Türkü	+	+	+	+
	Şiiir	+	+	+	+

Kaynak: (MEB, 2019, s. 17)

Türkçe ders kitaplarında Tablo 1’de gösterilen türleri temsil eden metinlerin yer alması beklenmektedir. Programda ders kitaplarına alınacak metinlerin nitelikleri ise şu şekilde sıralanmıştır:

1. Ders kitaplarına alanda yaygın olarak kabul görmüş yazar ve eserlerden, edebî ve kültürel değer taşıyan metinler alınmalıdır. Türk cumhuriyetleri ve Balkan Türkleri edebiyatlarından eserlere yer verilmelidir.
2. Seçilen metinler ikincil aktarımlar yerine yazarın eserinden alınmalıdır.
3. Ders kitaplarında “Bu kitap için yazılmıştır.” ifadesini içeren metinler kullanılmamalıdır. Yalnızca 1. sınıf ders kitaplarında ders kitabının yazarı/yazarları tarafından yazılan en fazla iki metne yer verilebilir.

4. Aynı yayınevine ait kitaplarda bir sınıf düzeyi için seçilen metin, başka bir sınıf düzeyinde kullanılmamalıdır.
5. Öğrencilerin duygu ve düşünce dünyasını zenginleştirmek amacıyla aynı yazar ve/veya şairlerden (serbest okuma metinleri hariç, ders kitabı yazarı/yazarları tarafından yazılan metinler dâhil) en fazla iki metin seçilmelidir.
6. Dünya edebiyatından seçilen metinler, doğru ve nitelikli çevirilerden alınmalıdır.
7. Ders kitabında temaları destekler nitelikte edebî ve estetik değer taşıyan serbest okuma metinlerine yer verilmelidir.
8. Tamamı ders kitabına alınamayacak uzunluktaki roman, hikâye, tiyatro, destan gibi türlerdeki eserlerden yapılan alıntılarda eserdeki bağlamın yakalanabilmesi için metnin başında eserin seçilen bölümüne kadar olan kısmın kısa özeti verilmelidir. Seçilen metnin eserin hangi bölümünden alındığına dair kısa bir açıklama yapılmalıdır.
9. Metinlerdeki eğitsel yönden uygun olmayan ifadeler (argo ve küfür, olumsuz örnek oluşturabilecek davranışlar, cinsellik, şiddet vb. içeren unsurlar) metnin bütünlüğünü bozmamak kaydıyla çıkarılmalıdır.
10. Yazarın söyleyişinden ya da Türkçenin dönemsel söyleniş özelliklerinden kaynaklı yazım farklılıkları hata olarak nitelendirilip düzeltilmez. Metin içerisinde yer alan dönemsel farklılıklara (yazım ve noktalama) yönelik açıklamalar dipnot şeklinde verilmelidir. Ayrıca bu hususlardan öğretim amaçlı olarak yararlanılabilir.
11. Ders kitabında gazete haberi, reklam, dilekçe, tutanak, öz geçmiş, ağ günlüğü (blog), sosyal medya uygulamalarında yer alan yazı türlerinde ders kitabının yazarı/yazarları tarafından üretilen metinler de kullanılabilir. Bu türler 3 ve 5. maddelerdeki açıklamalar kapsamında değerlendirilmez.
12. Metinlerde tema ve kazanımlara uygun olarak metnin bütünlüğü ve tutarlılığı korunmak kaydıyla bazı bölümler çıkarılarak kısaltmaya gidilebilir. Çıkarılan bölümler parantez içinde üç nokta ile gösterilmelidir.
13. Çeşitli metinler içinde yer alan kimi bağımsız ve kendi iç bütünlüğüne sahip anı, fıkra, anekdot vb. bölümler metin olarak seçilebilir.
14. Yazar ve şairlerin biyografilerinde yalnızca edebî yönleri ön plana çıkarılmalıdır (MEB, 2019, s. 18).

Önceki öğretim programlarında kullanılan davranış ifadesi yapılandırmacı öğrenme yaklaşımının benimsenmesiyle yerini “kazanım” ifadesine bırakmıştır. “Kazanımlar; öğrencilerin bir öğretim yılının sonunda edinmeleri amaçlanan tüm bilgi, beceri ve tutumların toplamı olarak kabul edilmektedir.” (Arslan, 2021). Programda kazanımların birbirinin ön koşulu ve destekleyicisi olmasına dikkat edilerek sarmal, tekrar eden ve bütüncül bir anlayışla ifade edildiği görülmektedir. Kazanımlar birinci sınıftan sekizinci sınıfa kadar dil becerilerini ve üst düzey bilişsel becerileri geliştirme odaklı hazırlanmıştır. Dil bilgisi ve yazım kuralları ile ilgili kazanımlar ise öğrencilerin gelişimsel özellikleri göz önünde bulundurularak bir üst sınıfa geçtikçe yoğunluğu artacak biçimde ve aşamalı olarak düzenlenmiştir. Kazanımlar, her sınıf seviyesi için dinleme/izleme, konuşma, okuma, yazma becerileri altında sınıflandırılmıştır. Bazı kazanımların altında uygulanmasında dikkat edilmesi gereken hususlar, sınıf düzeylerine göre sınırlılıkları gibi açıklamalara yer verilmiştir. Kazanımların açıklamalarından anlaşılacağı

üzere sınıf seviyesi arttıkça yapılacak çalışmalar artmakta veya farklılaşmaktadır. Örneğin Türkçe dersi öğretim programında her sınıf seviyesinde yer verilen söz sanatlarını tespit etmeye yönelik kazanım kapsamında 5. sınıfta benzetme ve kişileştirme, 6. sınıfta konuşturma ve karşıtlık sanatlarına, 7. sınıfta ise önceki sınıflarda ifade edilen sanatlara ek olarak abartma sanatına, 8. sınıfta da kazanımla ilgili yine önceki sınıf seviyelerindeki içeriklerin tamamına yer verildiği görülmektedir (MEB, 2019).

Ders Kitapları

Ders kitapları, eğitim öğretim etkinliklerinin yürütülmesinde kullanılan temel kaynaklardır. Öğrencinin yaş ve bilgi seviyesine uygun bilişsel, duyuşsal ve sosyal becerilerle donatılmış; içerdiği bilgileri öğrenciye aktaran basılı eğitim ve öğretim materyalleridir.

Ders kitapları her ülkede ve her koşulda eğitsel, sosyal ve ekonomik yönden avantajlı konumdadır. Öğrenmeyi kolaylaştırır, eğitimin niteliğini artırarak öğrenci başarısına ve geleceğine yön verir. Ders kitaplarının öğrenci için yararı kadar öğretmen ve veli için de yararları vardır (Güneş, 2022).

Öğretim programı ile öğrenci arasında kurulan köprünün en önemli ayağı olan ders kitapları, öğretim programında öğrencilere kazandırılması hedeflenen kazanımların öğretmenler tarafından sistematik bir biçimde verilmesine katkı sunar. Ders kitaplarının hazırlanmasında öğretim programlarında belirtilen esaslar rehber alınır.

Öğretimin en işlevsel aracı olan ders kitapları; hangi felsefe, yaklaşım benimsenirse benimsensin geçmişten günümüze eğitim sistemimizde yerini ve önemini korumuştur. Hızla gelişen teknolojiyle de ders kitaplarının kullanımı azalmamış aksine dijital platformların desteği de alınarak daha işlevsel ve yaygın hâle getirilmiştir. Dijital ortamlar ders kitaplarına ulaşabilmeyi kolaylaştırmaktadır. Ayrıca EBA vb. araçlar sayesinde akıllı tahtadan yansıtılabilen ders kitabı içerikleri derslerin etkili şekilde işlenebilmesine katkı sunmaktadır. “İster eski geleneksel değeri isterse yeni kılavuzluk rolü olsun, ders kitapları günümüzde her eğitim sisteminde aktif olarak kullanılan bir araçtır.” (Özmen, 2006).

Eğitimde kullanılan ders kitaplarının basımı 1720’lerden sonra gerçekleşmiştir. Cumhuriyet tarihinde ise 1929’dan 1953’e kadar MEB tarafından hazırlanan ders kitapları aşamalı ve denetimli olarak serbest piyasaya bırakılmıştır. 1983’ten itibaren de hem MEB hem de serbest piyasanın kitapları okullarda kullanılmıştır (Tezgör, 2010). Hazırlanan ders kitapları Talim Terbiye Kurulu’nun onayı alındıktan sonra basıma hazırlanmaktadır.

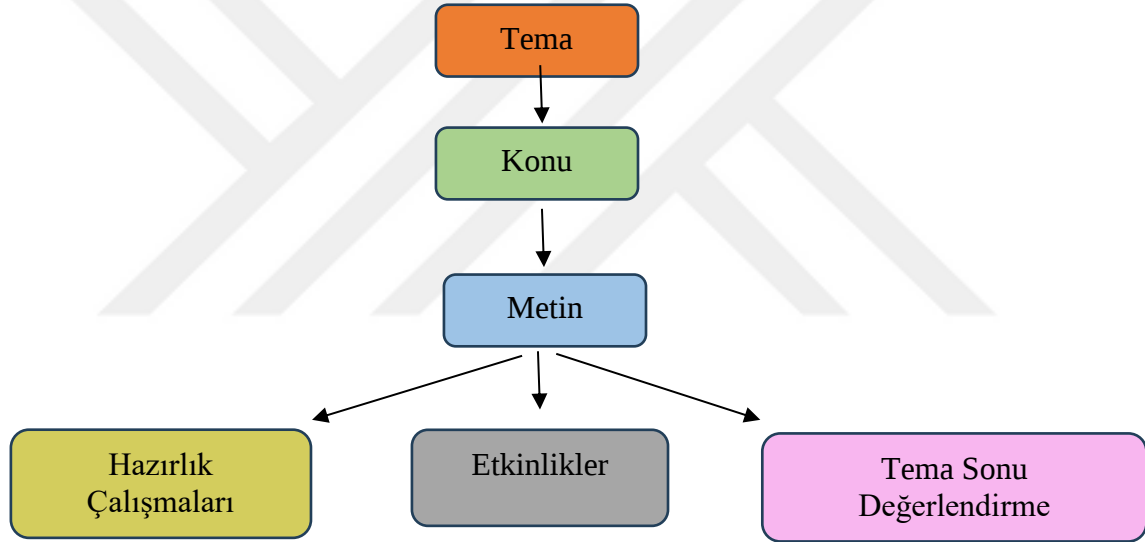
Her ne kadar öğretmenlerin eğitim öğretim uygulamalarında yaratıcılığı ve esnekliği tavsiye edilse de öğretim programlarında kitapların ebadından kullanılacak metinlerin

konusuna kadar açıklamalara yer verilmiştir (Orakçı & Arhan, 2019, s. 154). Türkçe dersi öğretim programında da ders kitaplarının biçim ve içeriğinin nasıl hazırlanacağı belirtilmiştir.

Nitelikli bir dil eğitim sürecinin yürütülmesi için ders kitapları önemli bir yere sahiptir. Çünkü Türkçe derslerinde dil becerileri (okuma, yazma, konuşma, dinleme) metinlerden hareketle hazırlanan etkinlikler üzerinden kazandırılmaya çalışılmaktadır (Çeçen & Çiftçi, 2007, s. 39).

Türkçe ders kitapları içerik olarak temalara ayrılmıştır. Her bir tema içerisinde temaya uygun konularda metinler yer almaktadır. Programdan hareketle seçilen tema ve konulara uygun metinler, hazırlık çalışmaları, etkinlikler, tema sonu değerlendirme bölümleri oluşturmaktadır. Bu unsurlar dışında ders kitaplarında bazı öğrenme konuları ile ilgili bilgi kutucuklarına ve metinlerin yazar/şair biyografisine yer verildiği görülmektedir.

Şekil 1. Türkçe Ders Kitaplarının İçeriğini Oluşturan Unsurlar

Tema

Tema, ele alınan konu ile okurda uyandırılmak istenen etkidir. Konunun işlenmesi ve geliştirilmesiyle ortaya çıkan soyut anlamdır. Tema ve konu arasında güçlü bir ilişkinin olması yazınsal metnin ekliliğini artırır (Sever, 2006, s. 48). Tema, bir metnin içeriği ile ilgili değil, tema içindeki metinlerin konu olarak “anlamca ortaya koyduğu ana yönelimdir” (Sarioğlu, 2022, s. 28). “Bir edebî eserin temaları demek, o eserde dile getirilen, sürekli vurgulanmaya çalışılan düşünceler toplamıdır. Yazar bu şekilde eseriyle belirli bir ana fikri savunarak bir sonuç elde etmeye çaba gösterir.” (Ciravoğlu, 2000, s. 89, Akt., Koç, 2018). Güneş (2021) temaların; öğrencilere bilgi ve becerileri genişletme, düzenleme, zihinde yapılandırma ve günlük hayata aktarma olanakları sunduğunu ifade eder. Aynı tema içinde arka arkaya işlenen

metinler konuyla ilgili bilgilerin yapılandırılmasına katkı sunmaktadır. Bir metnin birden çok temaya hitap etmesi mümkündür ancak temanın açık ve net olması önemlidir.

Türkçe öğretiminde ünite anlayışı yerine 2005-2006 yılından itibaren tematik yaklaşım esas alınmıştır. Bu yaklaşım, 2019'da güncellenen programa da yön vermiştir. Tematik yaklaşımda her bir tema içerisinde temaya uygun farklı konularda metinler yer almaktadır. Tematik yaklaşımla yapılan dil öğretiminde belli bir konu veya metin yerine birkaç konu ve metni içeren bir tema üzerinde çalışılmaktadır (Çeçen & Çiftçi, 2007). Türkçe öğretim programında ders kitaplarında yer verilmek üzere her sınıf seviyesi için geçerli 16 tema belirlenerek bu temalara uygun konu örneklerine yer verilmiştir.

Konu

“Konuşmada, yazıda, eserde ele alınan düşünce, olay veya durum.” (TDK, 2023) konudur. Konu, bir metinde üzerine söz söylenen şey, bir durumun yazar tarafından kendi öznel dünyasında kurguladığı içeriktir. Bir bakıma yazarların duygu, düşünce ve tasarılarını okura aktarma aracıdır. Konu, çocukların gelişimine ve gereksinimlerine göre seçilmelidir. Konunun dil ve içerik açısından bütünlüğü önemlidir (Sever, 2006).

Konunun tema ile sıkı bir ilişkisi vardır. Konu; temanın bir metinde işlenmiş, somutlaşmış biçimidir. Tema, konu sayesinde öğrenci için anlamlı hâle gelir. Bir tema çeşitli konuları içerir. Türkçe dersi öğretim programında temalarla ilgili hangi konularda metin seçimi yapılabileceği belirtilmiştir. Programdan konu örneklerinin çoğaltılabileceği anlaşılmaktadır. Türkçe öğretiminde metinlerin konusunun tespiti önemli bir öğrenme içeriği olarak görülmektedir. Her sınıf seviyesinde yer alan “Metnin konusunu belirler.” (MEB, 2019, s. 37-48) kazanımı ve ders kitaplarında yer alan metinlerin her birinde öncelikle konu tespitine yönelik etkinliğin yer alması bunu göstermektedir. Şekil 2’de Türkçe dersi öğretim programında yer alan temalardan birine yönelik işlenebilecek konu örnekleri gösterilmiştir.

Şekil 2. 2019 Türkçe Dersi Öğretim Programında Yer Alan Sanat Temasına Ait Konu Örnekleri

SANAT

afiş, bale, cilt, söz sanatları, ebru, edebiyat, estetik, estetik duyarlılık, festival, fotoğraf, gala, geleneksel sanatlar, gölge oyunu, grafik, grafiti, heykel, mimari, minyatür, müzik, opera, özgünlük, pandomim, peyzaj, resim, seramik, sinema, tezhip, tiyatro, yenilikçi düşünme vb.

Kaynak: (MEB, 2019, s. 16)

Metin

TDK (2023) metin kavramını “Bir yazıyı biçim, anlatım ve noktalama özellikleriyle oluşturan kelimelerin bütünü; tekst.” biçiminde tanımlamaktadır. İltar ve Açık (2019) ise metni “Bir yazıyı oluşturan seslerin, kelimelerin, cümlelerin, paragrafların yazar tarafından bilinçli olarak bir araya getirilerek oluşturulduğu dil düzenlemeleri.” olarak tanımlamaktadır (s. 314). Metni oluşturan en küçük anlamlı birimler olan cümlelerin arka arkaya bağlantı kurularak sıralanmasından paragraflara ulaşılır. Aralarında dil, düşünce ve anlam birliği sağlanacak şekilde bir araya gelen paragraflar da ana düşüncesi olan bir metin (makale, fıkra, söyleşi, deneme, hikâye, roman vb.) oluşturur (Güneş, 2013).

Türkçe derslerinin temel amacı olan anlama ve anlatma becerilerinin geliştirilmesi metinler aracılığıyla sağlanır (Baş, 2003). Dilin yazılı ürünleri olmaları sebebiyle dil eğitiminde metinlerin kullanılmaları zorunludur. Türkçe dersi kazanımlarına erişmede ders kitaplarına seçilen Türk ve dünya edebiyatlarına ait çeşitli türlerde metin örneklerinden yararlanılır. Metin seçiminde öğretim programında yer alan tema, konu ve kazanımlara uygunluk önemlidir.

Türkçe derslerinde metinler; okuma alışkanlığı kazandırma, kelime hazinesini geliştirme, millî kültür öğelerini aktarma, değerler eğitimi, düşünme becerilerini geliştirme, bireylerin algı ve anlam dünyasının oluşmasına katkı sunma, estetik zevk uyandırma, yaşantı zenginliği kazandırma amaçlarına hizmet eder. Metinler içerdiği konu ile bir şeyler öğretmeye çalışırken yapısal yönüyle de dile özgü biçimsel özellikleri kavratmaya yarar. Dolayısıyla “Türkçe dersinin işlevini aslında çoğunlukla metinlerin işlevinin oluşturduğu görülür.” (Pilav & Oğuz, 2013, s. 19).

Metinler dil, üslup, konu, plân vb. yönlerden farklılık ve benzerlikleri olan, belli özellikleri ile tanımlanabilen türlere ayrılır (Baş, 2003, s. 258). Alan yazınında yer alan çalışmalarda metin sınıflandırmalarının söz konusu araştırmanın içeriğine uyarlandığı görülmektedir. Bu şekilde ortaya birçok metin türü sınıflandırması çıkmıştır. Dil öğretimi bağlamında düşünüldüğünde ise amaç ve kazanımları gerçekleştirme niteliği bulunan tüm metinlerin kullanım alanı bulunmaktadır (İltar & Açık, 2019, s. 320-321).

Dil öğretiminde kullanılan metinlerin seçimi geçmişten günümüze benimsenen dil öğretim yaklaşım ve yöntemlerine göre değişmiştir. 1900’lü yıllardan beri metinlerin dil öğretiminde kullanıldığı bilinmektedir. 1950’li yıllara kadar benimsenen geleneksel dil yaklaşımına göre dil öğretiminde “dil bilgisi, kelime, kültür” gibi yaklaşımlar benimsenmiştir. Bu yaklaşımlarla “dil bilgisi kuralları, atasözleri, edebiyat, tarih, coğrafya, genel kültür” gibi konuların öğretimine ağırlık verildiğinden dil öğretiminde daha çok edebî metinler kullanılmıştır. Dilin iletişim kurma işlevinin önemsendiği davranışçı dil yaklaşımının

benimsenmesinden sonra iletişim içerikli metinler öğretimde kullanılmaya başlanmıştır. Yapılandırmacı yaklaşımla beraber de dil öğretiminde öğrencilerin dil, zihinsel, duygusal ve sosyal becerilerinin geliştirilmesi önemsenmiş; çeşitli etkinlik, görev ve projelerle dil öğretimi yapılmaya başlanmıştır. Edebî metinler yanında eğitim, kültür ve iletişim içerikli özgün metinler de kullanılmaya başlanmıştır (Güneş, 2013).

2019 Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda metinler “bilgilendirici”, “hikâye edici”, “şiiir” olarak gruplandırılmıştır. Her bir kategoride hangi sınıf seviyesinde hangi metin türlerinin yer alacağı belirtilmiştir.

Bilgilendirici metinlerde herhangi bir konu açıklanır ve detaylandırılır. Bu tür metinlerde düşünceyi geliştirme yollarından oldukça faydalanılır, nesnellik ağır basar. Okuyucuyu aydınlatmak, düşündürmek ve okuyuculara bazı bilgiler vermek amaçlanır. Günlük hayatın gerçekleri, tarihî olaylar, felsefî düşünceler ve bilimsel gerçekleri içeren metinlerdir. Türkçe dersi öğretim programında bilgilendirici metinler “anı, biyografi, otobiyografi, blog, dilekçe, efemera ve broşür (liste, diyagram, tablo, grafik, kroki, harita, afiş vb. karma içerikli metinler), e-posta, günlük, haber metni, reklam, kartpostal, kılavuzlar (kullanım kılavuzları, tarifname, talimatnameler vb.), gezi yazısı, makale, fıkra, söyleşi, deneme, mektup, özlü sözler (atasözü, deyim, duvar yazıları, döviz, vb.), sosyal medya mesajları” olarak ifade edilmiştir.

Öyküleyici metinler olay çevresinde gelişen metinlerdir. Olayın yanı sıra mekân, zaman, karakter unsurları da önemlidir. “Çizgi roman, fabl, hikâye, karikatür, masal, efsane, destan, mizahi fıkra, roman, tiyatro” türleri öyküleyici türlerdir. Bu tür metinler yaşantımızı ve düş dünyamızı zenginleştirir.

Şiiirler biçim ve içerik olarak diğer metin türlerinden farklılaşırlar. “Mâni, ninni, şarkı, türkü, şiiir, tekerleme, sayışmaca, bilmece” Türkçe dersi öğretim programında şiiir başlığı altında ifade edilen türlerdir.

Hazırlık Çalışmaları

Türkçe ders kitaplarında yer alan hazırlık çalışmaları ile konu üzerinde beyin fırtınası yaptırılır, ön öğrenmeleri ortaya çıkarılarak üzerinde durulacak konuya dair öğrencilerde hazırbulunuşluk oluşturmak hedeflenir. Hazırlık çalışmaları kısmında öğrenciler yaşanmışlıklarını, anılarını çok fazla anlatma isteği duyar. Bu sayede işleyecekleri metindeki içeriklerle kendi yaşamları arasında bağ kurarlar. Türkçe ders kitaplarında bu bölümün “gelecek derse hazırlık” ve “hazırlık çalışması” olarak iki şekilde planlandığı görülmektedir. Gelecek derse hazırlık bölümlerinde öğrenciler bir sonraki metinde yer alacak konuya veya türe dair

araştırma yapmaya teşvik edilir. Araştırmaların İnternet, sözlük, kitap, gazete, dergi gibi içeriklerden, aile büyüklerinden veya gözleme dayalı olarak yapılması beklenebilmektedir.

Etkinlik

2005-2006 eğitim öğretim yılından itibaren benimsediğimiz yapılandırmacı öğrenme yaklaşımı ile gündeme gelen etkinlik yaklaşımı Diller İçin Avrupa Ortak Başvuru Metni'nde benimsenen ve dil öğretiminde temel alınan bir yaklaşımdır. Önceki görüş ve uygulamalardan farklı olarak etkinlik yaklaşımı dil öğretimini dil bilgisi ve kelime öğretimine dayalı alıştırma ile değil dil becerilerini geliştirmeye yönelik etkinliklerle gerçekleştirmeyi hedefler (Güneş, 2017). Bu doğrultuda ders kitaplarında metinlerle ilgili dinleme, konuşma, okuma, yazma becerilerine hitap eden etkinlikler yer alması beklenir. Aynı metinde yer alan farklı beceri alanlarına hitap eden etkinlikler arasında bağ olması önemlidir.

Öğrenciler etkinlikler aracılığıyla bilgiyi alır, ön bilgileriyle bağ kurarak zihninde işler, anlamlandırır, yorumlar ve zihnine yerleştirir. Sonra da öğrendiklerini uygulamaya aktarır. Dil ve “düşünme, anlama, sorgulama, sorun çözme” gibi zihinsel becerilerin gelişimi bu sayede mümkün olur. Sadece verilen bir metni özetleme, yorumlama, çıkarım yapma vb. biçimsel etkinliklere değil tartışmaya, açıklamaya, sorgulamaya, sorunlara çözüm aramaya ve bir kuruma dilekçe yazmak gibi uygulamaya fırsat verecek, gerçek yaşamla doğrudan bağlantılı olan işlevsel etkinliklere de yer verilmelidir. Etkinlikler öğrencilerin bireysel veya grup hâlinde sınıfta ve sınıf dışında aktif olmasına ve kendi öğrenmesi için çaba göstermesine fırsat verecek şekilde farklı çalışmalar içermelidir. Bu sayede daha kolay ve kalıcı öğrenme sağlanır. Sürecin bütün aşamalarını yönetme ve kontrol etme sorumluluğu öğrenciye verilmelidir. Dil öğrenme etkinliklerinin çok kolay veya çok zor olması öğrencilerin sıkılmasına, cesaretsizliğe düşmesine sebep olabilmektedir. Bu durumları önlemek için öğrencilerin ön bilgilerine dayalı, düzeylerine uygun ve ilgilerini çekecek etkinlikler hazırlanmalıdır. Ayrıca etkinlik hazırlanırken çevresel özellikler, okulun imkânları, süre, ders, konu, öğrenci ilgi ve ihtiyaçları gibi hususlar dikkate alınmalıdır. (Güneş, 2017).

Türkçe ders kitaplarında programdaki kazanımların uygulanabilirliğine göre; soru, bulmaca, resim, görsel, grafik yorumlama, yazma, tamamlama, araştırma, canlandırma, sözlük çalışması vb. biçimlerinde etkinliklere yer verildiği görülmektedir. Etkinlikler genelde metin okunduktan sonra uygulamaya yöneliktir ancak metin okunmadan önce tahmin etmeye yönelik etkinliklere de yer verilmiştir. Öğrenciler etkinliklerin cevaplarını kitapta kendileri için ayrılan bölümlere yazarlar. Bu sebeple yazma becerisini geliştirmesi bakımından da etkinliklerin ayrı bir önemi vardır.

Tema Sonu Değerlendirme Soruları

Tema sonu değerlendirme bölümleri her bir tema içinde verilmek istenen kazanımlara ulaşma düzeyini belirlemede ve süreçte kullanılan araç, yöntem ve tekniklerin uygunluğunu değerlendirmede dönüt verir. Bu sayede öğretmenler dersin akışını yeniden yapılandırabilme olanağı elde ederler (Göçer, 2012). Sekiz farklı tema hâlinde hazırlanan Türkçe ders kitaplarında her bir temanın sonunda tema içerisinde kazandırılması beklenen kazanımları ölçmeye yarayan “tema değerlendirme soruları” yer almaktadır. Sorular metin yorumlama, çoktan seçmeli, doğru-yanlış, eşleştirme, boşluk doldurma vb. soru türleri bir arada kullanılarak oluşturulmuştur.

Türk Edebiyatı

Türk Dil Kurumu tarafından “Olay, düşünce, duygu ve hayallerin dil aracılığıyla sözlü veya yazılı olarak biçimlendirilmesi sanatı, yazın.” olarak tanımlanan edebiyat, Kavcar’ın (1999) deyiimiyle “Yeni ve özgün bir ürün ortaya koyma yönüyle insanın yaratma gücünün önemli bir belirtisidir.”

İnsanlar en eski dönemlerde dahi düşünmüş, duygulanmış, hayal etmiştir. En ilkel biçimde de olsa duygu, düşünce ve hayallerini söz ya da yazıyla dile getirme ihtiyacı hissetmiştir. Dile gelen bu söz ve yazılardan nitelikli olanlar günümüze kadar gelebilmiştir. Edebiyat da bu seçilmiş eserlerin birikimidir (Coşar, 2005).

Edebiyat hayatı yeniden yorumlama işidir ve bunu yaparken insanlar üzerinde de birtakım etkiler oluşturma işlevine sahiptir. Oscar Wilde’nin “Sanat hayatı taklit eder ama hayat, sanatı daha çok taklit eder.” sözü sanat eserlerinin insanlar üzerindeki etkilerini vurgulamaktadır (Demiral, 2003, s. 76).

Çetişli (2009), edebiyatın edebî eserde somutlaştığını ve edebiyatı tanımlayabilmek için edebî eserin niteliklerini bilmek gerektiğini ifade ederek edebiyat ve edebî eserin niteliklerini şu şekilde sıralamıştır: Edebiyat, dille yapılan bir sanattır. Edebiyat eserindeki dil, günlük ve ilmî dil değildir. Edebiyat, asıl konusu insan olan bir yaratmadır ve güzellik üzerine kuruludur. Edebiyat eseri orijinal, ferdî ve tektir. Akıldan çok duygulara hitap eden bir bütündür. Muhteva, dil ve yapıdan oluşan temel unsurların sentezinden doğar. Gerçeği estetik bir tarzda yansıtır, itibarî ve çok anlamlıdır, her okunuşunda yeniden yaratılır.

Edebiyat hakkında söylenen birçok söz onun dil ve kültür ile ilişkine dairdir. Edebiyat, dil sayesinde oluşur ancak edebiyatın da dile katkısı göz ardı edilemeyecek kadar çoktur. Bir dilin gelişmesi, zenginleşmesi ve gelecek kuşaklara aktarılması edebiyat ile mümkündür

(Demir, 2009). Edebiyat, bir dilin işlenmesi yoluyla o dilin anlatım olanaklarını artırır. Edebî ürünlerle yoğrulmayan, zorlanmayan dil gelişemez. Edebiyatın dilin ömrünü uzattığı söylenebilir (Aydın, 2006). Dilin tanınması ve öğrenilmesi için o dille ilgili eserlerin okunarak içselleştirilmesi önemlidir.

Edebiyatın milletleri var etme, ayakta tutma gücü vardır. Çünkü bir milletin içinde bulunduğu siyasi, sosyal, ekonomik, kültürel her türlü durum çok geçmeden şair ve yazarların kaleminde ifadesini bulur. Böylece nesiller kendi özünü dilin en gelişmiş biçimiyle, edebiyatla tanır. Edebiyat, kültürle ilişkisi bağlamında “Türk milletinin geçmişine münhasır her türlü kültürel, tarihsel, siyasal, toplumsal vb. öğeleri ve özellikleri içinde barındıran, tüm bu maddî ve manevî birikimin gelecek nesillere aktarılmasında köprü vazifesi gören önemli bir alan ve araç.” (Veyis, 2018) olarak tanımlanabilir. Dolayısıyla birey, kendini ve toplumu yine kendinden ve içine doğduğu toplumdan beslenen nitelikli edebiyat eserleri sayesinde daha iyi tanır.

Edebiyat, dil ile beraber geçmişten günümüze hangi eğitim felsefesi, yaklaşım ve yöntem benimsenirse benimsensin her zaman eğitim sistemimizin önemli ayaklarından biri olmuştur. Bir milletin edebiyat birikimi o milletin varoluşunun temsilidir. Toplumu siyasi, sosyal, kültürel, ekonomik vb. her açıdan temsil eden geniş bir yelpaze olan edebiyat sayesinde bireyler dilinin kullanım olanakları ile karşılaşarak kendisinden beklenen dil yetkinliğine ulaşabilecek, aynı zamanda geçmişten bugüne edebiyatımızın çeşitli ürünlerinde yansımaları bulan kültürel birikimimizi tanıma ve yaşatma olanağı bulacaktır. Bu sebeplerle “Türk dilini, Türk edebiyatını öğretmek insan yetiştirmenin temel taşlarından en önemlisini oluşturmaktadır.” (Cemiloğlu, 2018, s. 6). Kavcar (1999), edebiyat eğitimiyle asıl hedeflenenin “sözünü bilen, güzel konuşma ve düzgün yazma becerilerini kazanmış, davranış inceliğine ve güzellik duygusuna sahip insanlar yetiştirmek” olduğunu ifade etmiştir.

Ülkelerin edebiyat öğretiminde benimsediği farklı anlayışlar bulunmaktadır. Kimi ülkeler edebiyat derslerini bir kültür dersi anlayışıyla okuturken kimileri de bu dersi okuduklarını yorumlama ve eleştirme dersi olarak görür (Çakan, 2019). Çağdaş edebiyat öğretim modelleri; öğrencileri ulusal ve evrensel kültür öğeleriyle karşılaştırmının amaçlandığı “kültürel model”, edebî metinler ile öğrencilerin dil kurallarını ve becerilerini kavramalarını amaçlayan “dilsel model”, öğrencilerin seçimine bırakılan eserlere yoğunlaşmayı amaçlayan “bireysel model” olarak temelde üç türdür. Çakan (2019), Türk eğitim sisteminde daha çok kültürel modelin benimsendiğini ifade etmektedir ancak özellikle güncellenen son öğretim programlarıyla edebiyat öğretiminde dilsel modelin de etkili olduğunu söylemek mümkündür.

Türk Dili ve Edebiyatı Dersi Öğretim Programlarının Tarihsel Gelişimi

Milletimizin tarihi kadar edebiyatı da köklü bir geçmişe dayanır. Başlangıçta sözlü ürünlerle beslenen edebiyatımız yazının etkisiyle zengin bir birikime dönüşmüştür. Yaşadığımız her coğrafya ve geçirdiğimiz her dönem bu birikime katkı sunmuştur. Bu köklü birikimin eğitim kurumları aracılığıyla sistemli bir şekilde nesillere aktarılacak istenmesi cumhuriyetin ilk dönemlerinde dil ve tarih alanlarında yeni ve kapsamlı çalışmaların yapılmasına dayanır. Henüz cumhuriyet ilan edilmeden önce dil ve edebiyat programlarının fikri zemini atılarak Atatürk tarafından toplanan 1. Maarif Kongresi'nde mevcut eğitim sisteminin millî olmadığı, çağın gereksinimlerini karşılamadığı ve ezberci yöntemleri esas aldığı ifade edilmiştir (Dursunoğlu, 2006).

Cumhuriyetin İlânı'ndan günümüze kadar 1924, 1927, 1929, 1934, 1952, 1957, 1976, 2005, 2011, 2015, 2018 yıllarında dil ve edebiyat programları yayımlanmıştır. “Derslerle ilgili düzenlemelerin sık sık yenilenmesinin temelinde bugün de tartışması yapılan okuma, yazma, gramer, dil, edebiyat gibi ayrıntılar yatmaktadır.” (Cemiloğlu, 2018).

Dil ve edebiyat öğretimi için ilk program 1924'te II. Heyet-i İlmiye toplantısında hazırlanmıştır. Programın ilkeleri “Lise Müfredat Programlarının Esbab-ı Mucibe Layihası” isimli bir kitapçıkta yayımlanmıştır. Kitapçığın sonunda Fuat Köprülü, Ali Canip Yöntem ve Süleyman Şevket'in hazırladığı “Türkçe” bölümünde ortaokul ve liselerde kıraat, tahrir, imlâ, sarf ve nahiv çalışmalarında yapılacak ilkeler açıklanmıştır. “Liselerin ikinci devresinde okutulmak üzere hazırlanan ‘Türk Lisan ve Edebiyatı’ müfredatında hangi sınıflarda edebiyatın hangi dönemlerinin ve konularının anlatılacağı açıklanmıştır. 1924 yılı öğretim programında edebiyat derslerinin sekizinci dönemde başlayacağı; önceki dönemlerde dilin genel özelliklerinin öğretimine ağırlık verileceği belirtilmiştir.” (Çelik, 2018).

1927'de hazırlanan öğretim programı ile mevcut programda yazma çalışmalarına yeterince yer verilmediği ve edebiyat tarihi konularının yoğun bir biçimde yer aldığı gerekçeleriyle düzenlemeye gidilmiştir (Dursunoğlu, 2006; Çetin, 2019, s. 12-13).

1928 Harf Devrimi'nin etkisiyle 1929'da yeni bir öğretim programı yayımlanmıştır. Yeni harflerin kabulü yanında programın yenilenmesine gerekçe olarak “Divan edebiyatının lisan itibarıyla hayatini kaybetmesi ve öğrencinin ilgisini çekmemesi gösterilmiştir.” (Çetin, 2019). Divan edebiyatının önemli eser ve yazarlarına yer verilmesi, dünya edebiyatına ait eserlerin daha fazla kullanılması, yabancı sözcüklerin açıklandığı geniş kapsamlı sözlük çalışmalarının yapılması gibi hususlar üzerinde durulmuştur (Çelik, 2018). Liselerde her sınıfta okuma ve yazma yer almış, sarf ve nahiv ilk kez gramer adıyla anılmıştır. Edebiyat tarihine lise 2 ve 3'te birer saat ayrılmıştır. “Program ortaokul ve lisede anadili öğretimini bir tüm saymış,

Türkçe ve edebiyat diye ayırmanın doğru olmadığını belirtmiştir. ‘Orta birinci sınıftan lise son sınıfa kadar anadili dersi, güzel eserlerin Türkçesini tanıtır’ demiştir.” (Göğüş, 1971).

“1934 yılı öğretim programında dil ve edebiyat öğretimi insanın iç dünyasına yaptığı katkıyla tanımlanır, bu derslerin bilgi yükünden çıkarılıp beceri dersine dönüştürülmesi, dolaylı yoldan sezdirilir.” (Çelik, 2018). Öğretimin ortaokulda “Türkçe”, lisede ise “edebiyat” adıyla verileceği belirtilmiştir (Dursunoğlu, 2006).

1949’da hazırlanmaya başlanıp 1950’de yürürlüğe giren programda dersin adı “Türk dili ve edebiyatı” olarak belirlenmiştir. Liselerin dört yıl olarak planlandığı bu programda edebiyat tarihinin ağırlığının azaltılması önerilse de bu alanla ilgili yoğun bir içeriğin yer aldığı görülmektedir. Programda, Türk edebiyatında hangi sınıfta hangi yazarların okutulacağı belirtilmiş ve Batı edebiyatına da yer verilmiştir (Göğüş, 1971; Çelik, 2018).

Çağın gereklerine ayak uydurmak, yeni eğitim ve öğretim kurumlarından yararlanmak amacıyla 1957 yılında Türk eğitim tarihinde en uzun süre kullanılan yeni bir dil ve edebiyat dersi öğretim programı hazırlanmıştır. Dersin okuma ve kompozisyon olarak bölümlendirildiği görülmektedir. Program dersin tarih boyunca kabul görmüş üstün eserler üzerinden işlenmesini, önemli şahsiyetlerin ve bilgilerin farklı senelerde öğrenci ile tekrar karşılaştırılmasını, her sınıfta edebiyatımızın şekil ve içerik bakımından çeşitli örneklerinin sunulmasını, kompozisyon çalışmalarının yapılmasını ve Batı edebiyatının örneklerinin sunulmasını içermektedir (Dursunoğlu, 2006).

1976 programı amaçları bakımından tartışma yaratması sebebiyle bir yıl yürürlükte kalabilmiştir. Ders “Türk dili”, “Türk edebiyatı” ve “Kompozisyon” olarak yapılmış, bu dersler içerik bakımından farklı tutulmuş ve derslerin sınavlarının ayrı yapılacağı belirtilmiştir. (Dursunoğlu, 2006; Çelik, 2018). Programda Türkiye dışında yaşayan Türklerin edebiyatlarına yer verilmesinin gerekliliğine değinilmiştir (Çetin, 2019, s. 19-20).

Sovyetler Birliği’nin dağılmasıyla Türk devletlerinin kurulması yeni bir programın hazırlanmasına zemin oluşturmuştur. “Kompozisyon”, “Edebiyat”, “Türk Dili” olarak bölümlendirilen 1992 programı da önceki programlar gibi edebiyat tarihçiliği kimliğinden kurtulamamıştır. Çok fazla tarihsel bilginin aktarılma kaygısı kompozisyon ve dil alanlarının ihmal edilmesine sebep olmuştur (Çetin, 2019, s. 20).

Bilim ve teknolojiye hızlı gelişmelerin birey ve toplumdan beklentileri değiştirmesiyle birlikte ilköğretim programlarının ardından ortaöğretim programlarında da yenilikler meydana gelmiş ve Türkçe programları doğrultusunda 2005’te dil ve edebiyat derslerinin programları da güncellenmiştir. Dersler “Dil ve anlatım” ile “Türk edebiyatı” adıyla

iki ders hâlinde yapılandırılmıştır. Türk edebiyatı dersleri, ilk sınıftan son sınıfa kadar edebiyat dönemlerinin yazınsal metinlerle öğretimi üzerine oluşturulmuştur (Aktekin & Kuduban, 2013). 9. sınıfta daha çok yakın dönemden seçilecek farklı tarz ve türdeki metinlerin nasıl çözümleneceği ve yorumlanacağı üzerinde durulmuş, diğer sınıflarda ise farklı dönemlerden metinlerin 9. sınıfta kavratılan yöntemlerle ele alınması hedeflenmiştir. Dil ve anlatım dersleri kapsamında yer alacak çalışmaların da yazınsal türlerle birlikte yapılması hedeflenmiştir (Bayazıt, 2012).

2015'te yeni bir program hazırlanarak dil ve edebiyat dersleri Türk dili ve edebiyatı adıyla birleştirilmiştir. Tür ve beceri odaklı bir öğretim yapılması hedeflenmiştir. Programda metin türlerinin tarihsel gelişimini aktarmak amaçlanmıştır. Programda dört temel dil becerisine ek olarak alana özgü becerilere de yer verilmesi dersi dil eğitime yaklaştırmıştır. Dersin içeriğinin metin türlerine göre şekillendirildiği görülmektedir. Öğrencilerin ilk kez karşılaşacakları yeni konulara uyumunu kolaylaştırmak adına 2015 programına “Türk dili ve edebiyatına giriş” kazanımları eklenmiş, bu bölüm programdan 2017’de çıkarılmıştır (Özgül, 2021, s. 58).

2018 Türk Dili ve Edebiyatı Dersi Öğretim Programı

2018’de son kez güncellenen Türk dili ve edebiyatı dersi öğretim programı, “programın uygulanması” ve “programın yapısı” bölümlerinden oluşmaktadır. Programın uygulanması kısmında özel amaçlara, programın uygulanmasında ve ders kitaplarının yazımında dikkat edilecek hususlara, kazanım tablosu ile kitap forma ve ebatları ile ilgili bilgilere yer verilmiştir. Programın yapısı kısmında ise kazanım ve açıklamaları ile ünite, süre ve içerik tablolarına yer verilmiştir. Türk dili ve edebiyatı dersi öğretim programı ile öğrencilerin;

1. Edebiyatın doğasını, işlevini, birey ve toplum için önemini kavramaları,
2. Edebî metinler aracılığıyla Türkçenin inceliklerini, Türk edebiyatının tarih içinde gösterdiği değişim ve gelişimi tanımları,
3. Türk edebiyatına ait eserler aracılığıyla millî, manevi, ahlaki, kültürel ve evrensel değerleri anlamaları,
4. Dinleme, okuma, yazma ve konuşma stratejilerini doğru ve uygun şekilde kullanarak etkili iletişimciler olmaları,
5. Metinler aracılığıyla okuduğunu anlama ve eleştirel okuma becerilerini geliştirmeleri ve okuma alışkanlığı kazanmaları,
6. Çeşitli kaynaklardan elde ettikleri bilgileri, soruları cevaplamak, çözüm önerileri üretmek, bulgularını paylaşmak vb. amaçlar için analiz etmeleri ve değerlendirmeleri amaçlanmaktadır (MEB, 2018, s. 12).

Programda dört temel dil becerisini geliştirmenin yanı sıra ana dile özgü yeterlilik ve beceriler olarak adlandırılan bilgi okuryazarlığı, eleştirel düşünme, görsel okuryazarlık, iletişim

ve iş birliği, medya okuryazarlığı, yaratıcı düşünmenin dil becerileri ile ilgili çalışmalarla kazandırılması hedeflenmektedir. Programın üst düzey düşünme becerilerine sahip, yenilikçi dünyaya ayak uyduran bireyler yetiştirme gayelerine odaklandığı görülmektedir.

Tür merkezli yaklaşımın benimsendiği programda ders ünitelere ayrılmıştır. Her bir ünite hikâye, roman, şiir vb. biçiminde isimlendirilmiştir. Edebiyat eserlerini roman, hikâye vb. terimlere ayırmak türe dayalı bakış açısını göstermektedir. Gelişimin ilkeleri göz önünde bulundurularak edebiyat eserlerinin “duyguyu temele alan eserler, düşünceyi temele alan eserler, olayı temele alan eserler” olarak gruplandırılması okuyucu olarak öğrenciyi işaret edeceği için önemlidir (Cemiloğlu, 2018, s. 285-286). Yeni programda ünitelendirme edebî türler göre yapılmış, her bir türü edebiyat geleneği içinde inceleme anlayışıyla da edebiyat tarihçiliği arka plana atılmıştır. Ayrıca Türk dili ve edebiyatı dersi ile dili etkin kullanma ve iletişim teknolojilerine hâkim olmanın hedeflendiği aynı zamanda dersin sanat ve kültür dersi olarak görüldüğü anlaşılmaktadır.

Metni anlama, çözümleme ve değerlendirmede öğrencilere yardımcı olması için metin türü, yazar/şair, edebî dönem, akım, kavram vb. bilgilerin, öğrencilerin metinlerde yer alan anlamını bilemeyeceği kelimelerin ders kitaplarında doğrudan verileceği ifade edilmiştir.

Programda dersin işleniş sürecine dair aşamalar yer almaktadır. Buna göre Türk dili ve edebiyatı dersleri aşağıdaki bölümlerden oluşur:

1. Hazırlık: Dikkat çekme, beklenti ve merak oluşturma.
2. Metin
3. Metinde Geçen Bazı Kelime ve Kelime Grupları: Bağlamdan hareketle tahmin edilemeyecek kelimeler bu doğrultuda tasarlanan bir etkinlik yoksa metinden sonra verilir.
4. Metin ve Türle İlgili Açıklamalar: Metinden atıflarla metin ve metnin türü ile ilgili temel bilgiler açıklanır.
5. Metni Anlama ve Çözümleme: Metne yönelik soru ve etkinlikler yapılır.
6. Yazarın/Şairin Biyografisi: Metin yazarının kısaca biyografisi ve önemli eserleri verilir.
7. Dil bilgisi: Konu anlatımı yapılmadan metin üzerinden dil bilgisi konuları gösterilir.
8. Yazma: "Yazma Tür ve Tekniklerini Tanıma" ve "Uygulama" şeklinde iki aşamada gerçekleştirilir. Yazma çalışmaları her ünite de bir kez yapılacak biçimde planlanmıştır.
9. Sözlü İletişim: "Sözlü İletişim Tür ve Tekniklerini Tanıma" ve "Uygulama" şeklinde iki aşamada gerçekleştirilir. Bu çalışmalara her metinden sonra yer verilmeyeceği belirtilmiştir.
10. Ünite Ölçme ve Değerlendirme Çalışmaları: Ünite de işlenen konuları kapsayan sorular yer alır (MEB, 2018, s. 15-16).

Programda ders kitaplarına alınacak metinlerin yazıldığı dönem ve anlayışın karakteristik özelliklerini yansıtan seçkin eserlerden alınması; öğrencilerin Türkçenin tarihî değişim ve gelişimini daha iyi anlamalarını sağlamak amacıyla İslamiyet öncesi Türk

edebiyatından seçilen metinlerin bir kısmının hem asıllarının hem de günümüz Türkçesinin verilmesi; Divan edebiyatından seçilen metinlerin dil yönüyle daha sade olan örneklerinin tercih edilmesi, metnin günümüz Türkçesine çevrilmiş şeklinin verilmesi ve şiirin yazıldığı aruz ölçüsünün kalıplarının metnin altına yazılması, değerlere göre metin belirlenmemesi ifade edilmiştir. Değerler eğitiminin program kapsamına alınması dersin kültür aktarımı işlevini belirginleştirmiştir (MEB, 2018, 16-17).

Cemiloğlu'na (2018) göre Türk dili ve edebiyatı dersi üç ayrı çalışma konusunu içermektedir:

1. Genel olarak Türk edebiyatı, buna ek olarak Batı edebiyatı, dünya edebiyatı veya Türk dünyası edebiyatı
2. Kuramsal anlamda Türkçe dil bilgisi ve dil bilimi
3. Türkçe kompozisyon veya sözlü ve yazılı anlatım ya da okuma, dinleme, konuşma, yazma (s. 282).

Türk dili ve edebiyatı dersi “okuma”, “yazma” ve “sözlü iletişim” olmak üzere üç öğrenme alanından oluşmaktadır. Dersin işlenişinde tür merkezli bir yaklaşım benimsendiği için “okuma” alanındaki kazanımlar şiir, öyküleyici edebî metinler, tiyatro ve bilgilendirici metinler şeklinde gruplandırılmıştır. Bu başlıkların her birinin altında dil bilgisine yönelik “Metinden hareketle dil bilgisi çalışmaları yapar.” şeklinde genel bir kazanım ifadesi yer almaktadır. Dil bilgisine yönelik detaylı yönergeler ise “ünite, süre ve içerik” tablolarında açıklanmıştır. Sözlü iletişim kısmında kazanımlar konuşma ve dinleme başlıkları altında ifade edilmiştir. Kazanımların altında uygulamaya ve sınıf seviyelerine göre farklılaşan hususlara yer verilmiştir. Konuşma ve dinleme çalışmalarının uygulamalı ve birbirini destekleyecek şekilde gerçekleştirileceği ve her öğrencinin dönemde en az bir kez sözlü iletişim uygulamasına katılacağı belirtilmiştir.

Tablo 2. *Türk Dili ve Edebiyatı Dersi Öğretim Programı Kazanım Tablosu*

Kazanım	Kazanım Sayısı
Okuma (Metni Anlama ve Çözümleme)	
1. Şiir	13
2. Öyküleyici Edebî Metinler	16
3. Tiyatro	14
4. Bilgilendirici Metinler	15
Yazma	12
Sözlü İletişim	
1. Konuşma	17
2. Dinleme	8

“Ünite, Süre ve İçerik Tabloları” bölümünde her sınıf seviyesinde hangi ünitelerin yer alacağı belirtilmiştir. Buna göre 9, 10 ve 11. sınıfta dokuz ünite; 12. sınıfta ise 7 ünite yer almaktadır. Her sınıfta “Giriş”, “Hikâye”, “Şiir”, “Roman” ve “Tiyatro” ortak ünitelerdir, ortak olmayan üniteler Tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo 3. *Türk Dili ve Edebiyatı Dersi Öğretim Programında Sınıflara Göre Üniteler*

Sınıf	Ünite
9	Masal/Fabl, Biyografi/Otobiyografi, Mektup/Eposta, Günlük/Blog
10	Destan/Efsane, Anı, Haber Metni, Gezi Yazısı
11	Makale, Sohbet/Fıkra, Eleştiri, Mülakat/Röportaj
12	Deneme, Söylev/Nutuk

Her sınıf seviyesinde hangi ünitenin ne kadar sürede işleneceği belirtilmiştir. “Okuma”, “Yazma”, “Sözlü İletişim” öğrenme alanlarında maddeler hâlinde konularla ilgili yapılacak çalışmalar ve bunların sınırları açıklanmıştır. Yine hangi türde hangi dönem, akım veya anlayıştan kaç örneğin seçileceğine dair yönergeler yer verilmiştir.

Türkçe-Edebiyat Öğretimi İlişkisi

“Ülkemizde Türkçenin öğretimi ilkokulda okuma yazma ile başlar, ortaokulda Türkçe derslerinde dil becerilerinin metinler aracılığıyla geliştirilmesi ile sürer, liselerde Türk dili ve edebiyatı derslerinde yine edebî metinlerle dil ve edebiyat bilgisi yanında kültür aktarımının sağlanması ile devam eder.” (Maden, 2021). Edebiyat öğretiminin etkili bir şekilde gerçekleşebilmesi için “öncelikle anadili eğitiminin tamamlanması, dil ve edebiyat ilişkisinin kurulması gerekmektedir.” (Bayazıt, 2012). Dil ve edebiyat ilişkisinin kurulmasında ortaöğretime geçiş evresi olan ortaokul (5-8. sınıflar) önemli bir yere sahiptir. Ortaokulda görülen Türkçe derslerinin bir sonraki kademedeki Türk dili ve edebiyatı derslerine yönelik yeterli ön bilgi oluşturmaları beklenmektedir.

Türkçe öğretiminin edebî esersiz bir başka deyişle edebiyatsız yapılması mümkün görülmemektedir. Türkçe derslerinin Türk edebiyatından seçilen metinler aracılığıyla işlenmesi ve edebiyat öğretiminin Türkçe öğretimi üzerine inşa edilmesi iki dersin öğretiminin bir bütün hâlinde yürütülmesini gerektirmektedir. Maden (2021), ana dili eğitiminin başarıyla sürdürülebilmesi için Türkçe ile Türk dili ve edebiyatı derslerinin öğretim programları ve ders kitaplarının birbirini bütünleyecek şekilde hazırlanmasının, öğretim sürecinde de buna uyulmasının önemine değinmiştir.

Tarihsel süreçte Türk dili ve edebiyatı dersi ile Türkçe derslerinin öğretim kademeleri, programları, içeriklerine dair sınıflamanın belirgin olmadığı görülür. 16 Temmuz 1921’de

toplanan 1. Maarif Kongresi'nde şimdiki ortaokulların, liselerin birinci kademesi olarak belirlendiği görülür. “Orta Mektep” olarak adlandırılan birinci kademedede Türkçe, ikinci kademenin özellikle son dönemlerinde edebiyat dersleri okutulsa da bu derslerin ayrı disiplinler olarak belirlenmediği ve içeriklerinin de bir belirsizlik taşıdığı söylenebilir (Çelik, 2018). Örneğin 1929 programında da “Orta birinci sınıftan lise son sınıfa kadar anadili dersi, güzel eserlerin Türkçesini tanıtır.” anlayışı yer almıştır (Göğüş, 1971). Programda Türkçe ve edebiyat bir kabul edilmiştir.

Bu muaddel program, ana dili derslerini bir kül olarak gösteriyordu. Ondan evvelki bütün programlarda Türkçe ve Edebiyat adları altında yapılmış olan taksiminde delalet ettiği düşünüş tarzına taraftar değildir. Hangi sınıfta ve hangi şekilde olursa olsun, nihayet seviye derecesini teminden başka bir şey olmayan basitten mürekkebe gidiş esası haricinde lisenin son sınıfındaki edebiyat dersiyle orta mektebin ilk sınıfındaki Türkçe dersi, mahiyet bakımından aynı şeydir. Hepsi ana dilidir ve hepsi güzel Türkçenin güzel eserlerini ve umumiyetle güzel eserlerin Türkçesini talebeye tanıtmak; böylece onlara edebi ve fikri bir kültür vermektir (Yücel, 1994, s.186-187, Akt. Çetin, 2019).

Tarihsel süreçte “Öğrenci başarısını belirlemede hangi alana daha çok ağırlık verilmesi gerektiği; edebiyatın, dil bilgisinin ve dört becerinin ayrı ayrı okutulup okutulamayacağı zaman zaman programcılar ve uygulayıcılar tarafından tartışılmıştır. Bu farklı görüş ve tartışmalar sonunda da gerek dersin adı farklı tanımlanmış gerek ayrı ayrı dersler biçiminde okutulması planlanmıştır.” (Cemiloğlu, 2018). 2000’li yıllarda yenilenen Türk dili ve edebiyatı dersi öğretim programlarında da edebiyat ve dil derslerinin okutulması ile ilgili benzer karmaşa yaşanmıştır. 2005’te hazırlanan programla liselerde dil ve anlatım adıyla Türk edebiyatından ayrı bir dersin yer aldığı görülmektedir. 2015’te yenilenen programda dil ve edebiyat eğitiminin birbirini destekleyecek biçimde yapılması gerektiği ifade edilerek dil ve edebiyat dersleri yeniden “Türk dili ve edebiyatı” adıyla birleştirilmiştir. Bu durum dil ve edebiyat eğitiminin kapsam, yapı ve içerik bakımından bütün olduğunun; dilin edebiyatsız, edebiyatın da dilsiz okutulamayacağının kabul edildiğini gösterir. Sonuç olarak bunların eskilerin deyimi ile “birbirlerinin mütemmim cüzü” olduğu değiştirilememiştir (Cemiloğlu, 2018).

Araştırmacılar dil ve edebiyatın birbiri karşısındaki durumu ile ilgili farklı düşünceler ileri sürmüşlerdir. Örneğin Cemiloğlu (2018), 2017 programında bir önceki programa göre edebiyat konularının azaltılarak “dil” ve “anlatım” çalışmalarına ağırlık verildiğini ifade etmiş ve öncelikli hedefin Türkçenin doğru, düzgün ve etkili kullanılması olduğu için bu yönelimi mantıklı bulmuştur. Çelik (2018, s. 51) ise 2017 programında edebiyat derslerinin Türkçe dersinin devamı olarak görüldüğünü, bunun yanlış olmamakla birlikte eksik olduğunu, edebiyat derslerinin anadili öğretiminin devamı olmakla birlikte “dilin sanatsal kullanımının tanıtıldığı, bireyin estetik duyarlılığının geliştirildiği” bir ders olduğunu ifade etmiştir. Ancak öğrencilere

dilin sanatsal kullanımını tanıtmaya ve onların estetik duyarlılığını geliştirme Türkçe derslerinin özel amaçları arasında yer almaktadır (Dilidüzgün, 2004; Tezgör, 2010). Bu durum 2018 Türkçe dersi öğretim programında “Türk ve dünya kültür ve sanatına ait eserler aracılığıyla estetik ve sanatsal değerleri fark etmelerinin ve benimsemelerinin sağlanması amaçlanmıştır.” (MEB, 2018, s. 8) biçiminde ifade edilmiştir. Buradan hareketle Türkçe derslerinin dil becerilerini geliştirme yanı sıra edebiyat öğretimine hazırlayıcı niteliği taşıdığını söylemek mümkündür.

Çağdaş yaklaşım ve yöntemlerin benimsendiği, bir birey olarak öğrencilerin önceki dönemlere göre daha fazla önemsendiği günümüz eğitim sisteminde her dersin birbiri ile ilişkili kimi derslerin de biri diğerinin temeli veya devamı olacak şekilde planlanması önemlidir. Yapılandırmacı öğrenme yaklaşımının ilkeleri gereği öğrencilerin her döneme ve kademeye yeterli ön bilgi ile geçmesi önemsenmektedir. Bu doğrultuda Türkçe dersi öğretim programında “eğitim öğretim programlarıyla sürdürülen tüm çalışmaların okul öncesi, ilköğretim ve ortaöğretim seviyelerinde birbirini tamamlayıcı bir şekilde” planlanması gerektiği belirtilmiştir (MEB, 2019, s. 3). Eğitim sistemimizde 2012-2013 yılından beri yürürlükte olan “12 yıllık zorunlu eğitim sistemi” ilköğretimin başından ortaöğretimin sonuna kadar eğitim öğretim sürecinin bütün hâlinde planlanmasını gerektirmektedir. Bu bakımdan öğretim programları ve öğretim programları rehberliğinde ders kitapları hazırlanırken kademeler arası geçişi kolaylaştıracak bir anlayış benimsenmelidir. Eğitim sisteminin her kademesinin önceki kademenin üzerine inşa edildiği düşünüldüğünde programlarda yer alan kazanımların birbiri ile uyumlu ve devamlılık arz edecek biçimde düzenlenmesi beklenir. Aksi durumda ortaöğretime yeterli donanım ile geçmeyen öğrencilerle mevcut programın uygulanması zorlaşacaktır. Ayrıca ilk defa ortaöğretimde karşılaştığı içerikler öğrencilerin önce kendi dili ve edebiyatına sonra da genel olarak okula karşı olumsuz bir tutum geliştirmesine sebep olabilecek bir durumdur.

Özgül (2021) “Öğrenciler, Türk dili ve edebiyatı derslerinde ders öğretmenlerinin rehberliğiyle artık kendilerine has bir okuma kültürü geliştirmeye başlarlar. Ancak bunun için öğrencilerin okumayla ilgili hazırbulunuşluk düzeylerinin yeterli olması, okuma alışkanlığı edinmiş olmaları ve okuma kültürü geliştirmeye yönelik bireysel isteklerinin olması gerekir.” diyerek öğrencilerin ortaöğretimden önce eleştirel okuma kültürü edinmiş olması gerektiğini ifade etmektedir.

Maden (2021) ve Özgül (2021), her iki dersin de dil becerilerine ve metin ile öğrenmeye dayandığını ifade ederek Türkçe derslerinde işlenen konuların öğrencileri Türk dili ve edebiyatı dersine hazırlayacak bir öncüllüğe sahip olmasının önemine vurgu yapmışlardır. “Öğrenciler ortaokul yıllarında öğrenmeye başladıkları metin türlerine ve yazarlara dair bilgileri, lisede de

farklı metin türleri ve yazarlarla ayırt edici ve ortak özellikleri de görerek devam ettirir.” (Maden, 2021). Böylelikle edebiyata dair bir bilgi birikimi elde ederler. Her iki dersin özellikle dil becerilerine yönelik amaçları arasında bütünlük vardır. Ancak bu bütünlüğün her iki dersin öğretim programı ve ders kitaplarını da kapsayacak şekilde planlanması ana dili ve edebiyat öğretiminin verimini artıracaktır. İki ders arasındaki bu bütünlük diğer dersleri de olumlu etkileyecektir. “Bireylerin kendilerini ifade etmeleri ve yeterli görmeleri hem edebiyatın hem de dilin ortak bir özelliğidir. Bu nedenle bu iki alan bir bütün olarak değerlendirilmektedir.” (Kavcar, 1999). “Ana dili öğretimi bir dört yol kavşağıdır. Bu kavşağa uğramadan geçen hiçbir ders yoktur.” (Marshall, 1994, Akt., Maden, 2021). Ünsal (2021) da çalışmasında Türkçe dersinden başarılı olanların diğer derslerde de başarılı olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Türkçe öğretiminde en çok tartışılan durumlardan biri de kullanılan metinlerin seçimi ile ilgilidir. Çünkü “Metinsiz dil ve edebiyat öğretimi mümkün değildir.” (Karakuş, 1996). Türkçe ders kitaplarına seçilen metinler bir bakıma öğrencilerin Türk edebiyatı ile ne ölçüde iç içe olduğunun da göstergesidir. Ana dili eğitiminin, bireyin üyesi olduğu toplumun geçmişten günümüze ortaya koyduğu ürünlerle şekillendirilmesi bir gereklilik olarak görülmektedir (Kurtlu, 2021). “Örneklenecek olan metin türüne ilişkin en eski ve en güzel örneğe ders kitabında yer verilebileceği gibi, çağdaş örneklerin de öğrencilerle buluşturulmasının önemli olduğu bilinmektedir.” (Güldenöglü, 2022). Öğrencilere okuma zevki ve alışkanlığı kazandırmak, onların Türkçeyi en doğru ve etkili biçimde kullanabilen bireyler olmalarına katkı sunmak için Türkçe ders kitaplarında gelişim ilkelerini göz önünde bulundurarak Türk edebiyatını çeşitli saha, dönem ve anlayışta temsil edebilecek türden metinlere yer verilmelidir. Böylece öğrenciler kendine has bir okuma zevki oluşturabilecek ve dilin inceliklerinin farkına varabilecektir. Akay’ın (1954) “Bir dile sahip olmanın temel şartı, o dildeki başlıca güzel eserleri dikkatle okuyup kelimelerin ve cümlelerin kullanılış ve diziliş tarzını bellemek değil midir?” sözleri de bu durumu desteklemektedir (s. 408, Akt. Demiral, 2003).

Türkçe dersinin özel amaçları ile “Ders Kitaplarına Alınacak Metinlerin Nitelikleri” başlığı altında ifade edilen hususlar Türkçe derslerine seçilecek metinlerin Türk edebiyatı ürünlerinden geniş ölçüde istifade edilmesini destekler niteliktedir. Bu doğrultuda Türkçe ders kitaplarındaki metinlerin Türk edebiyatının sadece belli bir sahasını, anlayışını yansıtmaya gibi bir zorunluluğu olmadığı anlaşılmaktadır.

Türkçe ders kitaplarında yer alacak metinlerin seçiminde programda ifade edilen tema ve konulara uygunluk dikkate alınsa da programda hangi sınıflarda hangi edebî türe yer verileceğinin belirtilmesi tür öğretiminin de hedeflendiğini gösterir. Orakçı ve Arhan (2019), Türkçe dersi öğretim programının zorunlu temalarından “Erdemler” ve “Millî Kültürümüz” ile

seçmeli temalardan “Birey ve Toplum”, “İletişim”, “Kişisel Gelişim”, “Duygular”, “Doğa ve Evren” “Vatandaşlık”, “Çocuk Dünyası” temalarının roman türünün örneklerine yer vermeye elverişli temalar olduğunu ileri sürmüşlerdir (s. 156). Buradan hareketle bazı tema ve konuların özellikle bazı metin türleri ile ilişkilendirilebileceğini söylemek mümkündür.

Türkçe dersi ile öğrencilerin “okuma yazma sevgisi ve alışkanlığını kazanmalarının sağlanması” (MEB, 2019, s. 8) amaçlanmıştır. “Ortaokul yılları bireyin kendini fark ettiği daha doğrusu varoluşun fark edilmeye başlandığı yıllardır. İnsan nelerden hoşlanıp hoşlanmadığını, ilgilendiği konuları, hassasiyetlerini öğrendikçe kendini de daha iyi tanır.” (Tezgör, 2010). Öğrencilerin okumayı sevmeleri çeşitli anlayışlarda, türlerde metinlerle karşılaşması ile mümkündür. Bu sayede çocuk kendi zevkine hitap eden türlere yönelir ve okuma alışkanlığı kazanabilir. Yazma becerisi kazanmak da bu hususla yakından ilgilidir. Türk edebiyatının farklı örnekleriyle karşılaşmasının çocuğun kendine özgü bir yazı üslubu oluşturmaya katkı sunacağı söylenebilir. Dilin en iyi örneklerinin yine malzemesi dil olan edebî ürünlerde görüldüğünü düşündüğümüzde “yeni ürünler ortaya konulmasını sağlamak için edebî ürünlerin çeşitli kullanımlarının zenginliğinden” yararlanılmalıdır (Özgül, 2021, s.10).

Necatigil’in (1993) deyiimiyle “Türkçe, edebiyat için bir tohumdur.” (Akt., Tezgör, 2010). İddia edilen Türkçe derslerinde edebiyat öğretmek değil, nitelikli bir Türkçe ve edebiyat öğretimi için sürecin en etkili şekilde planlanmasına katkı sunmaktır.

Hazırbulunuşluk

“Hazırbulunuşluk; öğrencilerin akademik ve gelişimsel yetkinliğinin, bir şeyi yapabilirliliğinin belli bir düzeye gelmesi, bir sonraki gelişimsel ve akademik yetkinlik basamağına hazır olmasını ifade etmekte ve kişiden kişiye farklılık göstermektedir.” (Toran, 2010). Öğrenci, her yeni bilgiyi önceki öğrenmeleri üzerine inşa eder. Bu sayede yeni bilgilere temel oluşturur ve gelişimini devam ettirir. “Öğrencinin hazırbulunuşluk düzeyi, öğrenilecek konunun gerektirdiği yetenek ve ön bilgileri içermiyorsa öğrenmenin gerçekleşmesi daha başlangıçta imkânsızlaşabilir.” (Ünal, 2005, s. 10). Okullardaki öğrenme etkinliklerinin bir bütün hâlinde organize edilmesi bu açıdan önemlidir. Öğrenme konusu ile ilgili yeterli hazırbulunuşluk düzeyine sahip birey daha kolay ve etkili öğrenir. Bu sebeple yeni davranış için gerekli bilişsel, duyuşsal, sosyal ve devinişsel davranışlara sahip olmak önemlidir.

Hazırbulunuşluk seviyesinin bilinmesi öğrenme sürecinin etkililiğine katkı sunar. “Hazırbulunuşluk seviyesi, öğrencinin belirli bir konuya giriş seviyesidir ve konuyla ilgili ön bilgi ve tutumunu içerir.” (Yenilmez & Kakmacı, 2008, s. 530). İleri düzeyde giriş seviyesine sahip öğrencilerle daha düşük düzeyde giriş seviyesine sahip öğrencileri aynı öğrenme etkinliğine dahil etmek öğrenme sürecini verimsizleştirecektir.

Hedef davranışlarla ilgili yeterli hazırbulunuşluğa sahip öğrenci öğrenme etkinliklerinden daha fazla doyum alır. Tersı durumunda da yeterli ön öğrenmeye sahip olmayan öğrencilerin her yeni öğrenmede daha fazla zorlanacağı söylenebilir.

Öğrencilerin öğrenme birimine hazır olma seviyelerini belirlemek için uygulanan ölçme değerlendirme etkinlikleri ile öğrenme süreci planlanmalıdır. Öğrenciler; fiziksel özellik, kişilik, tecrübe, bilişsel yetenek, deneyim, öğrenme tercihi ve sosyal gelişim gibi birçok açıdan farklılık gösterirler (Gregory & Chapman, 2007/2020, s. 1). Ölçme değerlendirme sadece bilişsel alanı değil bir bütün olarak öğrenciyi tanıma amacı taşımaktadır. Her beynin kendine has bir şekilde ağlar ürettiği ve önceki deneyimlerden etkilendiği göz ardı edilmemelidir.

Ünal (2005) hazırbulunuşluğu üç başlık hâlinde incelemiştir:

1. Bilişsel hazırbulunuşluk için bireyin sorgulama, analiz ve sentez yapma, tartışma, eleştirme, değerlendirme becerilerini geliştirebilmesine fırsat verecek ortamların oluşturulması önemlidir. Örneğin ortaokula başlamış öğrencilerin Türkçe dersinde etkili öğrenme gerçekleştirebilmesi için dil becerilerinin her birinde kendisini bağımsız ve dilin kurallarına uygun bir şekilde ifade edebilmesi beklenir. Henüz doğru ve uygun hızda okuma gerçekleştiremeyen bir beşinci sınıf öğrencisi ilk defa karşılaşacağı içerikleri anlamlandırmakta zorluk çekecektir.
2. Sosyal hazırbulunuşluk, bireyin kendine güven düzeyi ve çevresinden gelen tepkiler ile ilgilidir. Kendine güvenen öğrenciler farklı kişiler ve durumlar ile karşılaştıklarında ne yapacaklarını bilir ve bunları gelişimlerinin bir parçası hâline getirebilirler. Türkçe dersi öğrencilerin sosyal ve duygusal açıdan gelişimlerine en çok katkı sunan hatta bunu hedefleyen bir derstir. Ancak ilköğretim süresince topluluk önünde kendini ifade etme becerisini kazanamamış bir öğrencinin ortaöğretime geçtiğinde farklı kademe, öğretmen, arkadaş faktörleri de düşünüldüğünde bu beceriyi kazanmakta zorlanacağı düşünülür.
3. Eğitsel hazırbulunuşluk ise yaşam boyu ve iş başında eğitim ile ilgilidir. Zaman ve sınır tanımadan bilgiye ulaşmayı ifade eder. Türkçe dersleri öğrencilerin yaşam boyu kullanacakları dil ve zihinsel becerileri kazandırma bakımından öğrencilerin eğitsel hazırbulunuşluk kazanmalarına hizmet eder.

“Hazırbulunuşluk bazen bir konudan diğerine geçişte önemli hâle gelirken bazen bir sınıftan diğerine geçişte söz konusudur. Daha büyük bir çerçeveden bakıldığında ise hazırbulunuşluk bir kademededen diğer kademeye geçiş aşamasında önemli hâle gelmektedir.” (Toran, 2020). Türkçe ve edebiyat dersleri düşünüldüğünde içinde bulunulan gelişim döneminin etkileri, Liseye Giriş Sınavı’na hazırlığın getirdiği stres, yeni bir okula alışma süreci

vb. durumlar 8. sınıf öğrencilerinin liseye geçtiklerinde bocalama evresi yaşamalarına sebep olabilmektedir. Bu süreçte bir de bilişsel hazırbulunuşluğun eksikliği başarıyı zorlaştırmaktadır. Bu sebeple öğrencilerin ortaokuldan liseye yeterli donanım ile geçmesi önemli bir durumdur. Liseye geçişten önce hazırbulunuşluğa katkı sunmak adına öğretim programı, ders planı, ders kitabı gibi unsurların bu doğrultuda hazırlanması önemlidir.

Ülkemizde öğretim programları ve ders kitapları içeriklerinin sarmal yaklaşımla ve ön koşul ilkesi gözetilerek hazırlanması hazırbulunuşluğu destekleyen bir durum olarak görülmektedir. Örneğin Türkçe dersi öğretim programına bakıldığında birçok kazanımın genişletilerek her sınıfta tekrar edildiği görülür.

Tablo 4. *Türkçe Dersi Öğretim Programında Sarmal Yaklaşımına Göre Hazırlanmış Bir Kazanım Örneği*

Sınıf	Kazanım: Metni oluşturan unsurlar arasındaki geçiş ve bağlantı ifadelerinin anlama olan katkısını değerlendirir.
5	Ama, fakat, ancak ve lakin ifadeleri üzerinde durulur.
6	Ama, fakat, ancak, lakin, bununla birlikte ve buna rağmen ifadeleri üzerinde durulur.
7	Oysaki, başka bir deyişle, özellikle, ilk olarak ve son olarak ifadeleri üzerinde durulur.
8	Oysaki, başka bir deyişle, özellikle, kısaca, böylece, ilk olarak ve son olarak ifadeleri üzerinde durulur.

Tablo 4’te bir metni anlamlandırmada ve yorumlamada önemli öğeler olarak karşımıza çıkan geçiş ve bağlantı unsurları ile ilgili beşinci sınıfta temel düzeyde örnekleri kavrayan öğrenci diğer sınıflarda bu örnekler üzerine yenilerini eklemekte zorluk çekmeyecektir.

12 yıllık zorunlu eğitimin uygulandığı ülkemizde öğrenme içeriklerinin ilkökul, ortaokul ve liseden oluşan tüm kademeleri kapsayıcı nitelikte hazırlanması büyük bir problem olan ön öğrenme eksikliğinin önüne geçmek adına önemlidir. Sistemin tüm unsurlarının iş birliği ile daha kaliteli bir eğitim mümkündür.

İlgili Araştırmalar

“Türk Dili ve Edebiyatı Dersine Yönelik Hazırbulunuşluk Bakımından Türkçe Dersi Öğretim Programı ve Ders Kitaplarında Edebiyatın Yeri” başlıklı bu çalışma kapsamında yapılan alan yazını taraması sonucu araştırma konusu ile ilgili çalışmalar incelenmiştir. Yapılan taramada matematik, coğrafya vd. alanlarda öğrencilerin hazırbulunuşluk düzeylerini inceleyen çalışmalara rastlanmıştır (Badur, 2012; Ergenç, 2011; Hayıt & Özkan, 2017; Tuna & Kaçar, 2005; Yenilmez & Kakmacı, 2008).

Birçok çalışmada ise Türk edebiyatından bir dönemin veya sanatçının Türkçe derslerinde kullanılabilirliği sorgulanmıştır. Günay (2020), “Halk Şairlerinin İşledikleri Temalarla Türkçe Öğretim Programında Yer Alan Temaların Örtüşme Durumu” isimli yüksek lisans tezinde halk şiiri antolojilerinden seçtiği 13 şairin şiirlerinin temalarını örneklem olarak belirlemiştir. Çalışmada bu temalar ile Türkçe dersi öğretim programındaki temaların örtüşüp örtüşmeme durumu incelenmiştir. Tasavvuf edebiyatına yönelik temaların Türkçe dersi öğretim programında yer almadığı sonucuna ulaşılmış, halk edebiyatı şiirlerinden programdaki temalara uygun konu örnekleri tespit edilerek bu konuların ders kitaplarında yer alma gerekçeleri irdelenmiştir. Belirlenen halk şairlerinin şiirlerinin Türkçe derslerinde hangi temalar kapsamında işlenebileceğine dair örnekler sunulmuştur.

Özcan (2008), “Halk Edebiyatı Metinlerinin Çocuk Edebiyatına Kaynak Olması ve Örneklem Olarak Dede Korkut Hikayeleri” adlı çalışmada dil öğretiminde Türk halk edebiyatından önemli ölçüde yararlanılması gerektiği üzerinde durmuştur. Çalışmada halk edebiyatı eserlerinin eğitimde kullanılabilecek temel ve millî kaynaklar olduğu belirtilmiş, Türk halk edebiyatı içinde önemli bir yere sahip olan Dede Korkut hikâyelerinin öğretim sürecinde yer alma gerekçeleri irdelenmiştir. Halk hikâyesi, masal, destan, efsane, şiir, ağıt, tekerleme, sayısmaca, bilmece, atasözü, dua (münacat), kargış, alkış gibi pek çok halk edebiyatı türünü içeren Dede Korkut hikâyelerinin doğru ve etkili kullanımının eğitim kalitemizin artmasına büyük katkı sağlayacağı belirtilerek, Dede Korkut hikâyelerinin masal, destan, efsane, şiir vs. özelliği taşıyan bölümlerinden hareketle yapılabilecek çalışmalara örnekler verilmiştir.

Demir (2009) “Türk Folklor Araştırmaları Dergisinin 184-366. Sayılarında Yer Alan Masal Metinlerinin İlköğretim İkinci Kademe Türkçe Öğretim Programına Göre Uygunluğunun Değerlendirilmesi” isimli yüksek lisans tezinde “ilköğretim ikinci kademede kullanılan Türkçe ders kitaplarına edebî niteliği bulunan ve aynı zamanda çocuğa yapılandırmacı anlayışın ön gördüğü becerilerin kazandırılmasına yardımcı olacak yeni, farklı metinlerin kazandırılması” amacı ile Türk Folklor Araştırmaları dergisinin 184-366. sayılarında yer alan masal türü metinleri incelemiştir. Çalışmada söz konusu derginin masal, şiir, efsane, halk hikâyesi, sohbet, röportaj gibi birçok türde metne kaynaklık ettiği tespit edilmiştir. İletileri ve kahramanları ölçüt alınarak değerlendirilen 110 metin içinden 53 masalın, 11-14 yaş grubu için uygun olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Çocuklara okutulan masalların sürekli tekrar eden metinler olduğu belirtilmiş; farklı ve yeni masalların çocukların anlama ve anlatma becerilerinin gelişimine, toplumsal değerlere uygun davranışlar sergilemelerine, yaratıcı düşünebilen, çözüm üretmede etkin bireyler olmalarına yardımcı olabileceği ifade edilmiştir.

Borazan'ın (2010) ikinci kademe Türkçe ders kitaplarının yapılandırmacı yaklaşıma uygun ve edebî yönden zengin metinlerle oluşturulmasını amaçladığı çalışmasında eski Türk edebiyatı ve Türk halk edebiyatı ürünlerinden nasihatname ve vasiyetname özelliği gösterenler incelenmiş, bu eserlerden Türkçe ders kitaplarına uygun olacak şekilde metin önerilerinde bulunulmuş, metinlerle ilgili etkinlikler hazırlanmıştır.

Kayak (2011), divan edebiyatı metinlerinin ilköğretim ikinci kademe Türkçe derslerinde kullanılabilirliğini incelemiş ve bu doğrultuda bir ders planı örneği sunmuştur. Çalışmada klasik edebiyat eserlerinin amacının öğrenciyi eski zamanlara götürmek veya o devri bugünlere taşımak olmadığı, bu eserlerin kültürdeki devamlılığın ve gelişmenin hatırlatılmasına, klasik zevkin hissettirilmesine ve öğrencide bir estetik temel oluşturulmasına yardımcı olduğu belirtilmektedir. Çocuğa görelilik ilkesi ile uyumlu olarak Divân edebiyatına ait metinlerin Türkçe derslerinde kullanılmasının önemi tartışılmakta, sosyal bilgiler dersinde edebî eserler bölümünde sadece bir isim olarak geçen Divân edebiyatı sanatçılarının Türkçe ders kitaplarında hiç anılmaması bir eksiklik olarak görülmektedir. Ortaöğretime başladıklarında öğrencilerin en azından böyle bir edebiyatın varlığından haberdar olmuş olmalarının önemine değinilmektedir.

Karahan (2010) ise Türkçe öğretiminde eski Türk edebiyatından yararlanma yollarını araştırdığı çalışmasında Orhun Yazıtları, Dede Korkut Hikâyeleri, Kutadgu Bilig, Atabetü'l-Hakayık, Mesnevi ve Yunus Emre'den seçilen metinlerin sadeleştirilmiş biçimleriyle etkinlik önerileri sunmuştur.

Sevim (2014) Türkçe ders kitaplarında Bektaşî edebiyatından yararlanma yollarını incelediği çalışmasında ders kitaplarında Bektaşî edebiyatından ne düzeyde yararlanıldığını incelemiş, birçok Bektaşî şairinin eserlerini Türkçe dersi öğretim programında yer alan temalarla ilişkilendirerek bu eserlerin kitaplarda kullanılabilirliğini tartışmıştır.

Canlı'nın (2014), klasik Türk edebiyatı metinlerinin sekizinci sınıf Türkçe derslerinde kullanılabilirliğini incelediği deneysel çalışmasında klasik Türk edebiyatının zor, karmaşık ve öğretilemez bir alan olarak görülmesinin doğru olup olmadığı, sekizinci sınıf öğrencilerinin klasik Türk edebiyatını öğrenip öğrenemeyeceği, ortaokul öğrencilerinin klasik Türk edebiyatına yönelik tutumları, uygulama sonunda dersle ilgili görüşleri ve öğretmenlerin sekizinci sınıf Türkçe derslerinde klasik Türk edebiyatı metinlerinin öğretimine yönelik tutumları belirlenmiştir. Öğrencilerin ilk defa karşılaştıkları klasik Türk edebiyatı metinleriyle işlenen Türkçe derslerine ilgi gösterdikleri, yeni ve farklı bilgiler edinmekten memnun oldukları, klasik Türk edebiyatı ve klasik metinlere ilişkin bilgi ve becerileri kazandıkları, uygulama sonrasında klasik Türk edebiyatına yönelik tutumlarının olumlu yönde değiştiği görülmüştür. Tematik yaklaşımla işlenen Türkçe derslerinin her bir teması için bir edebî dönem

ele alınarak öğrencilerin seçkin örnekleri her temada kendi dönem özellikleri içinde görmelerinin yararlı olabileceği ifade edilmiştir.

Karabulut (2015) çalışmasında ilköğretim 7. sınıf Türkçe dersinde klasik Türk edebiyatı metnlerinin öğretilirliğini incelemiştir. Çalışmada öğrencileri klasik Türk edebiyatıyla tanıştırmak, dönemin dil ve üslup özelliklerini, kendine has kurallarından bazılarını öğrencilere kavratmak amaçlanmıştır. Doküman inceleme tekniği ile incelenen klasik Türk edebiyatı metnlerinden “Duygular” teması çerçevesinde biri dinleme metni olmak üzere toplamda 4 metin belirlenmiştir. Metinlerle ilgili toplamda 40 etkinlik hazırlanmıştır. Uygulama süreci sonunda öğrencilerin istenilen kazanımları edindikleri görülmüştür.

Korucu (2016) çalışmasında klasik Türk edebiyatı metnlerinin altıncı sınıf Türkçe dersi “Duygular” temasında kullanılabilirliğini araştırmıştır. Çalışmada klasik Türk edebiyatı metinleriyle hazırlanan Türkçe dersinin öğrencilerin akademik başarı, tutum ve öğrenci görüşlerine etkisinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Sonuçta öğrencilerin klasik Türk edebiyatına karşı tutumlarında olumlu değişiklikler meydana geldiği, klasik Türk edebiyatı metinleri ile hazırlanan Türkçe dersi içeriğine diğer Türkçe derslerinden daha çok ilgi duyduğu belirlenmiş ve benzer şartlarda sunulacak klasik Türk edebiyatı metnlerinin Türkçe dersinde yer almasını istediğine ulaşılmıştır.

Yılmaz (2019), “Türk Halk Edebiyatı Unsurlarının Türkçe Öğretiminde Kullanımı ve Yaratıcı Yazmaya Etkisi” isimli yüksek lisans tezinde Türkçe dersi öğretim programında her ne kadar kültürel eserlerin öğrenci seviyesine uygun bir şekilde eğitime dâhil edildiği söylene de bununla ilgili sistemli bir çalışma olmadığına değinerek kültür aktarımı ve halk edebiyatına dair eserlere programda yeterince yer verilip verilmediğini sorgulamıştır. 2015 Türkçe Dersi Öğretim Programı’nın 5-8. sınıf kazanımlarında halk edebiyatına yer verilmediğini, bu belirsizliğin 2017 Türkçe Dersi Öğretim Programı’nda da giderilmediğini dolayısıyla halk edebiyatına ait eserlerin ders kitaplarında yer almadığını ileri sürerek Türkçe dersi öğretim programının uygulanması sürecinde tarihi sınıflandırmaya gidilmesi ve okutulacak eserlerin belirtilmesi gerektiğini ifade etmiştir.

Akdeniz (2019), Türkçe ders kitaplarında metin verilirken bir dönemin başlangıç kabul edilmesi gerektiğini belirtmektedir. Böylelikle çocuğun Türk edebiyatının önemli isimlerini sıçramalarla değil zaman sırasına uygun olarak takip etme ve Türk edebiyatının kat ettiği aşamaları da bu şekilde hissetme ve anlama şansı elde edeceğini, böylece çocuğun kendi siyasi ve sosyal tarihini edebî metinler üzerinden de takip etmesinin sağlanabileceğini ifade etmektedir.

Türkçe derslerinde Türk edebiyatının yerini sorgulayan çalışmaların yanı sıra Türk dili ve edebiyatı derslerinde gözlemlenen problemleri irdeleyen çalışmalar da mevcuttur. Türk dili ve edebiyatı eğitimi alanında yapılan birçok çalışmada öğrencilerin ilköğretimden gelen öğrenme eksikliklerinin sorun olarak ortaya çıktığı görülmektedir.

Özdemir (1986) "Ortaöğretim Kurumlarında Türk Dili ve Edebiyatı Öğretimi ve Sorunları" isimli çalışmasında Türkçe ve edebiyat dersleri arasında bütünsellik olmayışına değinmektedir. Çalışmada ilk ve ortaokulda yapılan çalışmaların birbirini tamamlayıcı olmasına karşın liseye geçişte bu bütünselliğin bozulduğu ifade edilmekte, liselerdeki Türk dili ve edebiyatı derslerinin sekiz yıllık eğitime dayandırılmaması dil ve edebiyat öğretimi için bir sorun olarak değerlendirilmektedir.

Bayazıt'ın (2012), "Türk Edebiyatı ile Dil ve Anlatım Derslerinde Karşılaşılan Sorunlar ve Bu Sorunlara Yönelik Çözüm Önerileri" başlıklı yüksek lisans tezi kapsamında 50 Türk dili ve edebiyatı öğretmeni ile görüşülmüş ve öğretmenlerin öğrencilerdeki öğrenme eksiklerinin öğretim programlarındaki kazanımları kazandırmada, ders kitaplarındaki etkinlikleri uygulamada önemli bir engel olarak görüldüğü tespit edilmiştir. Öğretmenlere göre öğrencilerin ilköğretimden yeterli donanımla gelmemeleri, programların ve ders kitaplarındaki içeriklerin öğrencilerin hazırbulunuşluk düzeyine uygun şekilde hazırlanmamış olması derslerin verimli işlenememesine sebep olmaktadır. Araştırmaya göre öğretmenlerden bazıları ders kitaplarındaki soruların öğrencilerin hazırbulunuşluğunun yeterli olduğu düşünülerek hazırlandığını ifade etmiştir. Buna karşın öğretmenler alt yapı eksikliğinden dolayı öğrencilerin derse katılamadığını veya katılmak istemediğini belirtmiştir.

Özarslan (2012), 6-8. sınıflar Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda yer alan okuduğunu anlama kazanımlarını esas alarak hazırladığı çoktan seçmeli 38 soruluk testi 9. sınıf öğrencilerine uygulamış ve Anadolu lisesi öğrencilerinin tüm kazanımlara %91, genel lise öğrencilerinin %71, güzel sanatlar lisesi öğrencilerinin %67 oranında ulaştığını belirlemiştir.

Erdem (2017), çalışmasında liselere başlayan öğrencilerin ilk dönemlerdeki başarısızlıklarının altında yatan temel etkenlerden birinin öğrencilerin yeni okul sistemine/basamağına alışamamaları olduğu sonucuna ulaşmıştır. Bu sebeple edebiyat ve Türkçe öğretmenleri arasında bilgi ve tecrübe alışverişinin sağlanmasının ve her iki branştaki öğretmenlerin derslerinde işledikleri konuların önceki ve/veya sonraki aşamalarını dikkate almasının öğrencilerin bir üst öğretim kademesine geçişinin psikolojik ve akademik anlamda daha uygun hâle gelmesine fayda sağlayacağını belirtmiştir.

Maden (2021), Türkçe ve edebiyat derslerinin işlenişinde ders kitaplarının önemi üzerinde durarak iki ders arasındaki devamlılığın metin türü ve yazar bağlamında ne şekilde

sağlandığını ortaya koymayı amaçlamıştır. Bu kapsamda Türkçe ders kitaplarında 131, edebiyat ders kitaplarında ise 170 metnin yer aldığını; şiir, hikâye ve tiyatro türü metinlere 5. sınıftan 12. sınıfa kadar, makale türü metinlere ise 6. sınıftan 12. sınıfa kadar ders kitaplarında yer verildiğini ortaya koymuştur. Ders kitaplarında tür çeşitliliğinin fazla olmasına karşın türlere yönelik örnek metinlerin yetersiz kaldığını tespit etmiştir. Türkçe ders kitaplarındaki 131 yazardan lisede sadece 27'sine yer verildiği sonucuna vararak bu durumun öğrencilerin sevebileceği, yeni ve ilgilerini karşılayan yazarlarla geç tanışmalarına sebep olacağını belirtmiştir.

Özgül (2021) “Dokuzuncu Sınıf Öğrencilerinin Türk Dili ve Edebiyatı Dersine İlişkin Hazırbulunuşluk Düzeylerinin Değerlendirilmesi” isimli doktora tezinde ortaöğretime başlayan öğrencilerin TDE dersine yönelik hazırbulunuşluk düzeylerini hazırbulunuşluk testi ile cinsiyet, yaşanan yer ve akademik başarı değişkenlerini dahil ederek ortaya koymuştur. Yarı yapılandırılmış bir görüşme formu ile TDE öğretmenlerinin konu ile ilgili görüşlerine ulaşılmıştır. Öğrencilerin TDE dersine yönelik hazırbulunuşluk düzeylerinin orta düzeyde (.44) olduğu tespit edilmiştir. Öğrencilerin %31'i Türk dili ve edebiyatı dersi için yeterli hazırbulunuşluğa sahip değildir ve öğretmenler, öğrencilerin TDE dersine hazırbulunuşluk düzeylerini yetersiz bulmaktadır.

Öğrencileri bir sonraki kademeye hazırlamada en etkili faktörler öğretim programları ve ders kitaplarıdır. Türkçe dersi öğretim programı ve ders kitaplarının Türk dili ve edebiyatı dersine dair hangi içeriklere ne düzeyde yer verdiğini ortaya koymak Türkçe derslerinin öğrencilerin TDE dersine yönelik hazırbulunuşluğa katkısı üzerine yorum yapmak için öncelikli adım olarak görülmektedir.

Bahsi geçen araştırmalarda Türk dili ve edebiyatı dersini ilk defa alan öğrencilerin hazırbulunuşluk düzeylerindeki eksikliğe vurgu yapıldığı ancak bu eksikliğin sebeplerinin tam olarak ortaya konulmadığı görülmektedir. Bu eksikliğin sebeplerinin Türkçe dersi öğretim programları ve ders kitaplarının Türk dili ve edebiyatı dersine yönelik hazırbulunuşluk bakımından incelenmesiyle ortaya konulabileceği düşünülmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Yöntem

Araştırma Deseni

2019 Türkçe Dersi Öğretim Programı ve 2022-2023 eğitim öğretim yılında kullanılmakta olan 5, 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarının Türk dili ve edebiyatı dersine yönelik hazırbulunuşluk bakımından incelenmesinin amaçlandığı bu çalışma nitel araştırma desenlerinden bütüncül tek durum deseni olarak planlanmıştır.

“Nitel araştırma; gözlem, görüşme, doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırmadır.” (Yıldırım & Şimşek, 2018, s. 4). “Nitel araştırmacılar, belli bir konu ile ilgili araştırma yaparken o konunun ‘ne kadar’ ya da ‘ne kadar iyi’ olduğunu öğrenmekten çok daha geniş bir bakış açısı elde etmek isterler.” (Büyüköztürk vd., 2020, s. 252). Nitel araştırmacı, verilere doğrudan kaynağından ulaşma imkânını kullanarak araştırma problemi ile ilgili derinlemesine bilgi elde etmeyi amaçlar. Olay ve olguların nasıl ve neden gerçekleştiğini irdeler. Creswell (2007/2019, s. 21) hakkında yeterli bilgiye sahip olmadığımız, keşfetmemiz gereken, alan yazınında araştırmanın temel olgusuyla ilgili az bilginin bulunduğu durumda nitel araştırmanın uygun bir seçim olduğunu ifade eder. Söz konusu çalışma ile de 2018 Türk Dili ve Edebiyatı Dersi Öğretim Programı, 2019 Türkçe Dersi Öğretim Programı ve Türkçe ders kitaplarının niteliğinin araştırma soruları kapsamında ortaya konulması, alan yazınında yeteri kadar yer verilmeyen söz konusu problemin dokümanlar çerçevesinde, bütüncül bir anlayışla, derinlemesine incelenmesi hedeflenmektedir.

Bütüncül ve derinlemesine inceleme gereken durumlarda yol gösterici olan durum çalışması, karmaşık konuların anlaşılması ve keşfedilmesine olanak tanır. Durum çalışmasında araştırmaya konu olan durumun güncel olması, durum üzerinde araştırmacı kontrolünün olmaması gerekir. “Öğretmenler ve eğitim araştırmacıları sınıflarında, kendi öğrencileri ve kendi ders programları ile ilgili neden ve nasıl sorularına en iyi cevabı durum çalışmasını kullanarak verebilmektedirler. Araştırmacılar araştırmalarını durum çalışmasına göre desenleyerek bağlama bağlı olarak, yaptıkları eğitimin niteliğini ve karşılaştıkları sorunların sebeplerini inceleyebilmektedirler.” (Leymun, 2017, s. 378). Bu çalışmada araştırmanın veri kaynaklarını oluşturan dokümanların araştırmacı müdahalesi olmadan, dolayısıyla kendi gerçek

ortamı içinde ve yüzeysellikten uzak bir çalışma amacı güdülerek incelenmek istenmesi bu yöntemin seçilme gerekçesidir.

Özmen ve Karamustafaoğlu (2019), alan yazını incelemeleri sonucu durum çalışması türleri hakkında çeşitli sınıflandırmalar yapıldığına dikkati çekmişler ve en çok kullanılan durum çalışması türlerini tablo hâlinde ifade etmişlerdir.

Tablo 5. *Durum Çalışması Türlerinin Karşılaştırılması*

Merriam (1988)	Davey (1991)	Stake (1995)	Yin (2003)	Baxter ve Jack (2008)
Tanımlayıcı	Açıklayıcı	İçsel	Bütüncül tek	Açıklayıcı
Yorumlayıcı	Keşfetmeye dayalı	Enstrümental	İç içe geçmiş tek	Keşfetmeye dayalı
Değerlendirici	Kritik Olay	Tek-kolektif	Bütüncül çoklu	Tanımlayıcı
-	Program yürütme	-	İç içe geçmiş çoklu	Çoklu durum
-	Programın etkilerine dayalı	-	-	İçsel
-	Birikimli	-	-	Enstrümental
-	-	-	-	Kolektif

Kaynak: (Özmen & Karamustafaoğlu, 2019, s. 258)

Yin'in (1984) tasnifi içerisinde yer alan bütüncül tek durum deseninde tek bir analiz birimi bulunmaktadır. Genel kabul gören bir kuramın teyit edilmek ya da çürütülmek istendiği durumlarda, genel standartlara uymayan aykırı durumların açıklanmasında ve daha önce çalışılmayan durumların analizinde bütüncül tek durum deseni kullanılmaktadır. Bu desende, çalışmaya konu olan durum bütüncül ve tek bir ünite olarak ele alınmaktadır (Akt., Yıldırım & Şimşek, 2018, s. 300):

Bu çalışma, tek bir analiz birimine yer vermesi bakımından bütüncül tek durum deseni olarak planlanmıştır. Ayrıca araştırma problemi ile ilgili alan yazınında yeterli bilgiye rastlanmamasından hareketle bu çalışma ile yeni bilgileri ortaya çıkarmak ve daha sonra yapılacak çalışmalara yol göstermek hedeflenmektedir.

Araştırma Veri Kaynakları

Nitel araştırmalarda, elde edilen bulguların evrene genellenmesi yerine ana olgunun derinlemesine keşfedilmesi hedeflenir. Bu yüzden nitel araştırmacı, veri toplayacağı kaynağı, ana olguyu en iyi şekilde anlamak için amaçlı bir şekilde seçer (Creswell, 2007/2019, s. 266). Amaçlı örnekleme ile bilgi bakımından zengin kaynaklardan farklı bir veri elde edilmeyene kadar detaylı bilgi toplanır (Yağar & Dökme, 2018). Bu çalışmanın veri kaynakları amaçlı örnekleme yöntemlerinden “ölçüt örnekleme” yapılarak seçilmiştir. Ölçüt örneklemede temel

anlayış önceden belirlenmiş ölçütleri, nitelikleri karşılayan durumların çalışılmasıdır (Büyüköztürk vd., 2020, s. 94).

Öğretim programlarının veri kaynağı olarak seçilmesinde programların “güncel” olması ölçüt alınmıştır. Ders kitaplarının seçiminde ise ölçüt, kitapların “Bakanlıkça onaylanmış ve güncel” olmasıdır. Nitel çalışmalarda evrene genelleme önemli bir adım olmasa da çalışmanın sonuçlarının Türkiye’de tüm devlet ve özel okulların ilköğretim ikinci kademesinde okutulan Türkçe ders kitapları hakkında fikir vermesi beklenmektedir. Ülkemizde ders kitaplarının hazırlanmasında tek bir öğretim programının rehber alınması bu tür bir genellemenin yapılmasını mümkün kılmaktadır.

2018 Türk Dili ve Edebiyatı Dersi Öğretim Programı, 2019 Türkçe Dersi Öğretim Programı, 2022-2023 eğitim öğretim yılında kullanılmakta olan 5, 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitapları araştırmanın veri kaynaklarını oluşturmaktadır.

Veri Toplama Teknikleri

Çalışmanın araştırma sorularına ait verileri doküman incelemesi tekniği ile toplanmıştır. Doküman inceleme, “araştırmanın veri setini oluşturan birincil veya ikincil kaynak olarak nitelendirilen çeşitli dokümanların elde edilmesi, gözden geçirilmesi, sorgulanması ve analizi olarak tanımlanabilir.” (Özkan, 2019, s. 2). “Hangi dokümanların analiz edileceğine araştırma problemi doğrultusunda karar verilir.” (Özmen & Karamustafaoğlu, 2019, s. 126-127). “Dokümanlar, nitel araştırmalarda etkili bir şekilde kullanılması gereken önemli bilgi kaynaklarıdır. Bu tür araştırmalarda araştırmacı, ihtiyacı olan veriyi, gözlem veya görüşme yapmaya gerek kalmadan elde edebilir.” (Yıldırım & Şimşek, 2018). Veri kaynağıyla tepkiselliğin olmaması bir diğer olumlu husustur. Ayrıca dokümanlar geniş bir zaman dilimine dayalı analize olanak sağlar ve diğer veri toplama tekniklerine göre daha ekonomiktir. Çalışmanın asıl amacı öğretim programları ve ders kitaplarını derinlemesine incelemek olduğundan araştırma için doküman incelemesi tek bir veri toplama tekniği olarak kullanılmıştır.

Dokümanlar, Yıldırım ve Şimşek’in (2018) ifade ettiği beş aşama doğrultusunda incelenmiştir:

1. Dokümanlara ulaşma: Dokümanlar bu araştırmanın asıl ve tek veri kaynağıdır. İlköğretim 5, 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitapları, 2019 Türkçe Dersi Öğretim Programı ile 2018 Türk Dili ve Edebiyatı Dersi Öğretim Programı dokümanları oluşturmaktadır. Ders kitaplarına araştırmacının görev yaptığı kurum aracılığıyla, öğretim programlarına ise Millî Eğitim Bakanlığının resmî İnternet sitesinden ulaşılmıştır.

2. Özgünlüğü kontrol etme: Araştırmanın veri kaynağı olarak seçilen ders kitapları ve öğretim programları resmî ve güncel olarak yürürlükte olan dokümanlardır. Kaynaklar resmî kurum ve site aracılığıyla elde edildiğinden orijinaldir.
3. Dokümanları anlama: Ders kitapları ve öğretim programları araştırma soruları kapsamında tekrar tekrar ve uzun süreli incelenmiştir.
4. Veriyi analiz etme: Dokümanların incelenmesinden elde edilen veriler içerik analizine tabi tutularak incelenmiştir.
5. Veriyi kullanma: Verilerin kullanılmasında herhangi bir gizlilik problemi olmadığı için verilerin elde edildiği kaynaklar açıkça sunulmuştur. Dokümanlara erişim herkese açıktır ve kullanılmaları herhangi bir izin gerektirmemektedir.

Süreç

Bu çalışmanın ilk adımını araştırma probleminin belirlenmesi oluşturmaktadır. “Günlük yaşam, uygulamalar, geçmiş araştırmalar ve kuramlar” bilimsel araştırmanın fikir kaynaklarını oluşturur (Büyüköztürk vd., 2020, s. 41). Bu doğrultuda öncelikle alanla ilgili mevcut çalışmaların hangi konulara yoğunlaştığı araştırılmıştır. Karşılaşılan problemlerden hareketle ders kitapları ve öğretim programları araştırma konusu olarak seçilmiştir. Alan yazını incelemeleri seçilen konuya yoğunlaştırılmıştır.

Daha sonra probleme yönelik alan yazını taraması yapılmış ve problemin çözümü için dört araştırma sorusu belirlenmiştir. “Problem, araştırma soruları ve literatür taraması araştırmacıya nitel veya nicel yöntemden hangisini kullanacağı konusunda yol gösterir.” (Creswell, 2007/2019, s. 14). Araştırma probleminin doğasına ve araştırma problemine yönlendirilen sorulara dayalı olarak sürecin nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışması olarak yürütülmesi planlanmıştır. Araştırma soruları, verilerin öğretim programı ve ders kitaplarından toplanmasını gerektirdiği için veri toplama tekniği doküman incelemesi olarak belirlenmiştir.

Herkesin kullanımına açık ve ücretsiz olduğundan dokümanlara erişimde herhangi bir problemle karşılaşılmamıştır.

Dokümanlardan elde edilen veriler “içerik analizi” tekniği ile analiz edilmiştir. Nitel araştırmalarda genelde metin veri tabanı toplandığından metinlerin analizi istatistikleri kullanmak yerine “onların metin parçaları adı verilen cümle gruplarına bölünmesinden ve her cümle grubunun anlamının açıklanmasından oluşmaktadır.” (Creswell, 2007/2019, s. 23). Tümevarımsal bir anlayış güdülerek verilerin bölümlere ayrılmasıyla başlayan sürecin sonunda geniş ve bütüncül bir resim ortaya çıkarmak amaçlanır.

Bu çalışmada veri analizi ile veri toplama süreci eş zamanlı yürütülmüş, analiz sürecinde daha fazla bilgi alınabileceği durumda tekrar veri kaynağına dönülmüştür. Veri analizi elle yapılmıştır. Ders kitapları ve öğretim programlarından elde edilen veriler her araştırma sorusu için bilgisayar ortamında oluşturulan klasörde toplanmıştır. Her çalışma sonunda verilerin bir kopyasının bulundurulmasına özen gösterilmiştir. Elde edilen veriler tablo ve şekillerle sunulmuştur.

Araştırma, bir durum çalışması olarak planlanırken Yıldırım ve Şimşek'in (2018) "durum çalışması yaparken izlenebilecek belli başlı aşamalar" olarak ifade ettiği adımlar takip edilmiştir (s. 292):

1. Araştırma sorularının geliştirilmesi: Öncelikle araştırmanın alt problemlerini kapsayıcı, en genel soru ifadesi oluşturulmuştur.
2. Araştırmanın alt problemlerinin geliştirilmesi: Araştırma problemi ile ilgili ayrıntılı yanıtlara ulaşabilmek için alt problemler oluşturulmuştur. Böylece araştırmanın alt boyutları ortaya çıkarılmıştır.
3. Analiz biriminin saptanması: "İyi belirlenmiş bir araştırma problemi, analiz biriminin ne olması gerektiği konusunda bize bir fikir verebilir." (Yıldırım & Şimşek, 2018). Araştırmanın analize konu olan birimi Türkçe dersinde edebiyatın yeridir.
4. Çalışılacak durumun belirlenmesi: Araştırmanın asıl amacı Türkçe dersi öğretim programı ve ders kitaplarının öğrencileri Türk dili ve edebiyatı dersine hazırlamadaki rolünü ortaya koymak olduğundan araştırma probleminin en iyi çalışılabileceği durum Türk dili ve edebiyatı dersi öğretim programı, Türkçe dersi öğretim programı ve Türkçe ders kitapları olarak belirlenmiştir. Bu doğrultuda öncelikle amaç, kazanım ve açıklamalardan hareketle TDE dersi öğretim programında yer alan yer alan öğretiler tespit edilmiştir. Daha sonra Türkçe dersi öğretim programındaki amaç, kazanım ve diğer açıklamalarla Türkçe ders kitaplarındaki etkinliklerin bu öğretilere ne kadar yer verdiği incelenmiştir. Çalışmada veri toplama aracı olarak yer verilmese de Türk dili ve edebiyatı ders kitaplarına da zaman zaman başvurulmuştur.
5. Araştırmaya katılacak bireylerin seçimi: Araştırmanın yapısına uygun olarak yanıtların aranacağı kaynak bireyler değil dokümanlar olarak belirlenmiştir. Bu husus veri kaynakları bölümünde ayrıntılı açıklanmıştır.
6. Verilerin toplanması ve toplanan verilerin alt problemlerle ilişkilendirilmesi: Öncelikle ilk araştırma sorusu için Türk dili ve edebiyatı dersi öğretim programı ile Türkçe dersi öğretim programı incelenmiş, her iki programda ortak olan içerikler tespit edilmiştir. Bu sayede Türkçe ile edebiyat programları arasındaki ilişki somutlaştırılmıştır. İkinci

araştırma sorusu için Türk dili ve edebiyatı dersi öğretim programında yer alan içeriklerin Türkçe ders kitaplarındaki metin ve etkinliklere ne ölçüde yansıdığı incelenerek Türkçe derslerinin öğrencilerin Türk dili ve edebiyatı dersine yönelik hazırbulunuşluk kazanmasındaki rolünü ortaya koymak hedeflenmiştir. Üçüncü araştırma sorusu kapsamında Türk dili ve edebiyatı derslerinin tür öğretimi merkezli olması sebebiyle Türkçe dersi öğretim programı ve ders kitaplarında tür öğretimine yönelik içerikler tespit edilmiştir. Dördüncü araştırma sorusu kapsamında ilk üç araştırma sorusunun bulgularından faydalanılarak öğrencilerin ilk defa TDE dersinde karşılaştıkları içerikler sıralanmıştır. Sonuç olarak öğretim programları ve ders kitaplarının incelenmesi sonucu iki dersin dayandığı temel anlayıştaki farklılıklar ve benzerliklere ulaşılmaya çalışılmıştır. Verilerin tamamı elle toplanmış ve bilgisayar ortamına aktarılmıştır.

7. Verilerin analiz edilmesi ve yorumlanması: Elde edilen veriler alt problemler çerçevesinde açıklanmıştır.
8. Durum çalışmasının raporlaştırılması: Durum çalışmaları kabarcık bir veri setiyle sonuçlanır. Söz konusu uzun veri setinden anlamlı bütünler ve sonuçlar ortaya çıkarmak için doğru bir betimleme ve analiz dozunu tutturmak gerekir. Problemlere hem doyurucu yanıtlar verilmeli hem de gereksiz bilgiler ayıklanabilmelidir. Araştırma raporu hazırlanırken okuyucuların etkili bir şekilde faydalanabilmesi adına yapılan betimlemeler yanında birtakım önlemler alınmalıdır (Yıldırım & Şimşek, 2018, s. 297-298). Bu kapsamda verilerin analizi ve sunumu yapılırken ilgili verinin araştırma sorusu başlık olarak kullanılmıştır. Çalışmanın her bölüm ve alt bölümünün başında ilgili içerikle ilgili özet verilmiştir. Dokümanlardan doğrudan alıntılar yapılmıştır. Araştırma sorularına yönelik veriler açıklanırken tablo ve şekillerden yararlanılmıştır. Bulgular yorumlanırken önceki çalışmaların bulguları ile ilişkisi, karşılaştırması yapılmıştır. Dokümanlardan elde edilen veriler araştırmanın bulgular kısmında olduğu biçimiyle verilip açıklanmış, kişisel görüşlere sonuç, tartışma ve öneriler bölümünde yer verilmiştir.

“Araştırmanın raporlanması, belirli bir hedef kitleye karar verilmesini, raporun bu hedef kitle tarafından kabul edilebilir bir formatta yapılandırılmasını ve tüm okuyuculara duyarlı olacak şekilde yazılmasını kapsar.” (Creswell, 2007/2019, s. 13). Araştırmanın raporlama dahil tüm süreçlerinde disiplinli, şeffaf ve özgün olunmaya gayret edilmiştir. Tüm süreç alan yazınına dayalı olarak planlanmış ve her aşamanın diğer yazarların istifade edebileceği biçimde betimlenmesine özen gösterilmiştir.

Verilerin Analizi

Araştırma verilerinin analizinde “içerik analizi” kullanılmıştır. “İçerik analizi, metin veya metinlerden oluşan bir kümenin içindeki belli kelimelerin veya kavramların varlığını belirlemeye yönelik yapıdır. Araştırmacılar bu kelime ve kavramların varlığını, anlamlarını ve ilişkilerini belirler ve analiz ederek metinlerdeki mesaja ilişkin çıkarımlarda bulunur.” (Büyüköztürk vd., 2020, s. 259). İçerik analizinde toplanan veriler önce kavramsallaştırılmakta (kodlama) ardından kavramlardan temalara ulaşılarak verilerin daha anlaşılır bir biçimde açıklanması sağlanmaktadır. Doküman analizi ile elde edilen veriler dört aşamada analiz edilmiştir:

1. Verilerin kodlanması: Araştırmacı bu aşamada verileri inceler, anlamlı bölümlere ayırır ve her bölümün ne ifade ettiğini kavramsal olarak bulur. Bölümler bir sözcük, cümle, paragraf veya daha büyük parçalar olabilir. Kendi içinde anlamlı bir bütün olması yeterlidir. Sonra bu bölümler bir veya birkaç sözcükten oluşan ifadelerle kodlanır. Böylece araştırmacı tüm veriyi bu şekilde kodlayarak bir kod listesi elde eder. Farklı bölümlerde benzer veriler varsa bu bölümlere aynı kodların verilmesine dikkat edilir. Bu sayede veriler daha ilişkili ve düzenli bir biçim alır (Baltacı, 2019). Verilerin kodlanması sürecinde veriler tekrar tekrar okunmuş ve kodlar üzerinde detaylı düşünülmüştür. Türkçe dersi öğretim programı ve ders kitaplarının Türk dili ve edebiyatı dersine yönelik hazırbulunuşluk bakımından incelenmesinin amaçlandığı bu çalışmada öncelikle TDE dersi öğretim programının özel amaçları, okuma kazanımları ile ünite, süre ve içerik tablolarında yer verilen metin türleri (üniteler) ile diğer açıklamalardaki öğretiler tespit edilmiştir. Bu amaç, kazanım ve ünitelerde yer verilen öğretiler araştırmanın kodları olarak belirlenmiştir. Daha sonra Türkçe dersi öğretim programı ile 5, 6, 7 ve 8. sınıf ders kitapları bu kodlar kapsamında incelenmiştir. Örneğin TDE programında ifade edilen kazanımlardan biri olan “Şiirdeki mazmun, imge ve edebî sanatları belirleyerek bunların anlama katkısını değerlendirir.” kazanımının Türkçe dersi öğretim programı ve ders kitaplarına ne şekilde yansıdığı incelenmiştir. Aynı şekilde derslerin özel amaçları da bu doğrultuda karşılaştırılmıştır. Bu sayede 8. sınıfı bitirmiş bir öğrencinin TDE dersine ne düzeyde hazır olduğunu ortaya koymak amaçlanmıştır. Bu çalışmada kodlar veri toplama sürecinden önce oluşturulmuştur.
2. Temaların bulunması: Verileri düzenlemek ve anlamlı ilişkiler ortaya koymak adına benzer kodlar bir tema altında birleştirilir. Temalar, kodların daha üst düzeyde ve genel bir çatı altında birleştirilmesi işlemidir (Baltacı, 2019). Tematik kodlama yaparken iç ve dış tutarlılığı sağlamak adına gerekli önlemler alınmıştır. İç tutarlılık için her bir temanın

altında yer alan verinin anlamlı bir bütün oluşturduğundan emin olunmuştur. Dış tutarlılık için ise tüm temaların araştırma sorularına cevap veren verinin tamamını temsil ettiğinden, açıkta veri kalmadığından emin olunmuştur. Temalar; sık karşılaşılan, özgün ve kendiliğinden ortaya çıkan, destekleyici birçok bulgusu olan veya araştırmanın başında bulunmak istenen ifadelerdir. “Tema sayısını az tutmanın sebebi, nitel araştırma raporunu çok sayıda tema hakkında genel bilgi vermek yerine az sayıda tema hakkında detaylı bilgi vermek amacıyla yazmaktır.” (Creswell, 2007/2019, s. 316). Doyum noktasına ulaşılan kadar temalar geliştirilmeye devam etmiştir. Doyum noktası “olası tüm temaların geliştirilmesi ve yeni bulguların ek temalar sunmayacağı bir noktadır.” (Creswell, 2007/2019, s. 324). TDE dersi öğretim programından hareketle belirlenen kodlar, öğretmenlerin Türkçe dersi öğretim programı ve ders kitaplarında karşılık bulup bulmamasına göre gruplandırılmış ve değerlendirilmiştir.

3. Verilerin kodlara ve temalara göre düzenlenmesi ve tanımlanması: Bu aşamada kişisel görüş ve yorumlara yer vermeden ilk iki aşamada kodlara göre düzenlenen veriler okuyucunun anlayabileceği biçimde tablo ve şekillerle açıklanmış ve sunulmuştur.
4. Bulguların tanımlanması ve düzenlenmesi: Araştırmacı nitel araştırmada ilk elden deneyimler edinen, problem ile uzun süreli etkileşim kurmuş kişidir. “Araştırmacı bu son aşamada, topladığı verilere anlam kazandırmak ve bulgular arasındaki ilişkileri açıklamak, neden sonuç ilişkileri kurmak, bulgulardan birtakım sonuçlar çıkarmak ve elde edilen sonuçların önemine ilişkin açıklamalar yapmak zorundadır.” (Yıldırım & Şimşek, 2018, s. 252). Son aşamada veriler, bütüncül bir bakış açısıyla ve araştırmacı yorumunu da içerecek biçimde aktarılmıştır. Ancak kişisel yorumlar sonuç bölümüne bırakılmıştır. Elde edilen veriler alan yazınındaki diğer sonuçlarla karşılaştırılmıştır. Sonuçta özellikle program hazırlayıcılara ve uygulayıcılara yönelik öneriler, deneyimler, bakış açıları sunulmuştur.

Araştırmacı Rolü

Nitel araştırma, onu oluşturan bireylerden ayrı düşünölemeyecek bir doğaya sahiptir. “Nitel araştırmacılar, çalıştıkları ve gördükleri sürecin bir parçası olarak hareket ederken araştırdıkları durumu kendi gerçekliği içinde incelemeye de özen gösterirler.” (Büyüköztürk vd., 2020, 258-259).

Araştırmacı rolünün ayrıntılı betimlenmesi ve etik bir çalışma ilkesi ile araştırmaya bilimsel bir kimlik kazandırmak hedeflenir. Bu çalışmanın her aşamasında araştırmacı aktif rol almıştır. Araştırma sorularının hazırlanması, araştırma deseninin seçimi, verilerin toplanması ve analizi, araştırma raporunun yazılması aşamalarında alan yazınına atıf yapılarak çalışmanın

nesnelliliğine katkı sunulduğu düşünülmektedir. Elde edilen veriler açıklanırken dokümanlardan doğrudan alıntı yapılmasına özen gösterilmiştir. Araştırmanın her bir adımı nedenleri ortaya konularak açıklanmıştır. Mümkün olduğunca aşamalar görselleştirilerek okuyucu için açık bir rapor ortaya koymak hedeflenmiştir. Araştırma raporunda verilerin olduğu gibi aktarıldığı kısımlar ile araştırmacı yorumunu içeren kısımlar açıkça ifade edilmiştir.

Geçerlik ve Güvenirlik

Bir araştırma güvenilir ve geçerli ise bilimselliğin en önemli şartını yerine getirmiş olur. Olguların sayısal sonuçlarındansa “varlığına ve anlamına” odaklanan nitel araştırmalar için güvenilirliği ve geçerliği sağlamanın çeşitli yolları vardır. Lincoln ve Guba (1985, Akt., Yıldırım & Şimşek, 2018) nitel araştırmanın geçerlik ve güvenilirliğini artırmaya yönelik birtakım stratejiler geliştirmişlerdir. Bu stratejileri nitel araştırmanın doğasına uygun kavramlarla ifade etmişlerdir. Aşağıda söz konusu stratejiler açıklanmış ve bu çalışmada araştırmanın niteliğine yönelik alınan tedbirler ifade edilmiştir.

Tablo 6. Geçerlik ve Güvenirlik Konusunda Nicel ve Nitel Araştırmada Kabul Gören Kavramların Karşılaştırılması

Ölçüt	Nicel Araştırma	Nitel Araştırma	Kullanılan Yöntemler
Araştırma sonuçları yoluyla gerçeğin doğru temsili	İç Geçerlik	İnandırıcılık	Uzun süreli etkileşim Derinlik odaklı veri toplama Çeşitleme Uzman incelemesi Katılımcı teyidi
Sonuçların Uygulanması	Dış Geçerlik (Genelleme)	Aktarılabilirlik (Transfer edilebilirlik)	Ayrıntılı betimleme Amaçlı örnekleme
Tutarlılığı sağlama	İç Güvenirlik	Tutarlık	Tutarlık incelemesi
Nesnel, yansız olma	Dış Güvenirlik (Tekrar edilebilirlik)	Teyit Edilebilirlik	Teyit incelemesi

1. İnandırıcılık (iç geçerlik) için alınan tedbirler: Araştırmacı elde ettiği bulguların gerçekliğini, benzer ortamlarda sonuçların geçerliğini, süreçlerin birbiri ile tutarlı olduğunu, verilerin nesnel bir biçimde toplandığını ve analiz edildiğini kanıtlayabilmelidir. Aşağıda araştırmanın inandırıcılığını ortaya koyabilmek için araştırmacı tarafından alınan tedbirler ifade edilmiştir.

a. Uzun Süreli Etkileşim

Bu çalışmanın veri kaynağı dokümanlardır. Bu sebeple gözlem, görüşme vb. veri kaynaklarında gözlemlendiği gibi araştırmacının varlığının sebep olabileceği etkiler söz konusu

değildir. Dokümanları oluşturan ders kitapları ve öğretim programlarının incelenmesi uzun bir zaman dilimine yayılmıştır. Böylece dokümanlar tekrar tekrar incelenmiştir. Ortaya çıkan örüntüler sürekli gözden geçirilerek alan yazınıyla karşılaştırılmıştır. Dokümanlardan elde edilen veriler meslekte edinilen deneyimler ve kişisel yargılardan ayrı öncelikle olduğu gibi analiz edilip aktarılmıştır. Deneyimler ve görüşlerin ifadesi sonuç ve tartışma ile öneriler bölümüne bırakılmıştır.

b. Derinlik Odaklı Veri Toplama

Araştırmada veri kaynağı olarak sadece dokümanların yer alması veri toplama sürecinin derinlemesine yürütülmesine katkı sağlamıştır. Elde edilen verilerin içerik analizi ile analiz edilmesi de derinlemesine veri toplanmasına yol açmıştır.

c. Çeşitleme

Öğrencileri Türk dili ve edebiyatı dersine hazırlama konusunda yalnız öğretim programları incelenmemiş, ders kitapları da veri kaynaklarına dahil edilerek verilerin çeşitlenmesi sağlanmıştır. Bu açıdan bulgulara ulaşmada tek bir veri kaynağı değil birden fazla veri kaynağından yararlanılmıştır.

ç. Uzman İncelemesi

Araştırma fikrinin ortaya çıkışından araştırmanın raporlanmasına kadar olan süreçlerde alan uzmanlarından görüş alınmıştır. Araştırma sorularına uzman görüşleri dahilinde son şekli verilmiş, araştırmanın deseni, verilerin toplanması ve analiz süreci ile sonuçların yazımı aşamalarında uzmanlardan alınan dönütler doğrultusunda gerekli düzenlemeler yapılmıştır.

d. Katılımcı Teyidi

Katılımcı teyidi veri toplama yöntemi olarak gözlem ve görüşmenin seçildiği araştırmalarda mümkündür. Bu araştırmada doküman incelemesi yapıldığı için katılımcı teyidi mümkün değildir. Ancak ulaşılan veriler sürekli dokümanlarla karşılaştırılmış, verilerin sunumunda dokümanlardan doğrudan alıntılara yer verilmesi araştırmanın inandırıcılığına katkı sunmuştur.

2. Aktarılabilirlik-Transfer edilebilirlik (Dış geçerlik-Genelleme) için alınan tedbirler: Nitel araştırmalarda evreni temsil eden yansız bir örneklem seçimi hedeflenmediği için araştırma sonuçları nicel araştırmalarda olduğu gibi evrene genellenemez. Nitel araştırmada asıl amaç olay ve olguları derinlemesine ve ayrıntılı incelemektir. Ancak benzer çalışmaları yapan araştırmacılara fikir vermesi bakımından nitel çalışmaların aktarılabilirliğini ortaya koymak

önemlidir. Araştırma sonuçlarının aktarılabilirliğini artırmak için “ayrıntılı betimleme” ve “amaçlı örnekleme” önemli bir kriterdir.

a. Ayrıntılı betimleme

Araştırma konusunun nasıl belirlendiğinden çalışmanın raporlanmasına kadar tüm süreç araştırmacı tarafından tablo ve şekiller kullanılarak betimlenmiştir.

b. Amaçlı örnekleme

Bu çalışmada amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme yapılmıştır. Söz konusu çalışmanın aynı ölçütleri sağlayan örneklemlere yer veren araştırmacılara fikir vermesi beklenmektedir.

3. Tutarlık (İç güvenirlik) için alınan tedbirler: Bu çalışmada araştırma sürecinin her aşamasının kendi içinde bütüncül ve sistemli yürütülmesine çaba gösterilerek tutarlık sağlanmaya çalışılmıştır.

4. Teyit edilebilirlik (Dış güvenirlik – Tekrar edilebilirlik): Araştırma süreci boyunca ulaşılan sonuçlar sürekli dokümanlarla karşılaştırılarak teyit edilmiştir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Bulgular

1. Araştırma Sorusuna Yönelik Bulgular

Çalışmanın 1. araştırma sorusuna yönelik bulgularını elde etmek için öncelikle her iki dersin öğretim programında yer alan özel amaçlar karşılaştırılarak tablo hâlinde sunulmuştur. Bu amaçların birbirini ne ölçüde kapsadığı ve birbirinden ne ölçüde farklılaştığı açıklanmıştır. Daha sonra Türk dili ve edebiyatı dersi öğretim programında yer alan okuma kazanımlarına yönelik Türkçe dersi öğretim programında hangi kazanımların yer aldığı araştırılmıştır. Her iki dersin öğretim programında tespit edilen ortak okuma kazanımları tablo hâlinde, birbirinden farklılık gösteren okuma kazanımları ise şekillerle gösterilerek açıklanmıştır. Özel amaçlar ve okuma kazanımlarına yönelik bulguları elde ederken programları oluşturan tüm unsurlar göz önünde bulundurulmuştur.

Türkçe dersi öğretim programının edebiyata dair öğretileri ne düzeyde içerdiğini ortaya koymak için öncelikle her iki dersin öğretim programında ifade edilen özel amaçları karşılaştırılmış ve bu karşılaştırmadan elde edilen sonuçlar Tablo 7’de sunulmuştur.

Tablo 7. TDE Dersi ile Türkçe Dersi Özel Amaçlarının Karşılaştırması

TDE Dersi Özel Amaçları	Türkçe Dersi Özel Amaçları
Edebiyatın doğasını, işlevini, birey ve toplum için önemini kavramaları	-
Edebî metinler aracılığıyla Türkçenin inceliklerini, Türk edebiyatının tarih içinde gösterdiği değişim ve gelişimi tanımları	Türk ve dünya kültür ve sanatına ait eserler aracılığıyla estetik ve sanatsal değerleri fark etmelerinin ve benimsemelerinin sağlanması
Türk edebiyatına ait eserler aracılığıyla millî, manevî, ahlaki, kültürel ve evrensel değerleri anlamaları	Millî, manevî, ahlaki, tarihî, kültürel, sosyal değerlere önem vermelerinin sağlanması, millî duygu ve düşüncelerinin güçlendirilmesi
Dinleme, okuma, yazma ve konuşma stratejilerini doğru ve uygun şekilde kullanarak etkili iletişimciler olmaları	Dinleme/izleme, konuşma, okuma ve yazma becerilerinin geliştirilmesi Türkçeyi, konuşma ve yazma kurallarına uygun olarak bilinçli, doğru ve özenli kullanmalarının sağlanması Okuduğu, dinlediği/izlediğinden hareketle, söz varlığını zenginleştirerek dil zevki ve bilincine ulaşmalarının; duygu, düşünce ve hayal dünyalarını geliştirmelerinin sağlanması Duygu ve düşünceleri ile bir konudaki görüşlerini veya tezini sözlü ve yazılı olarak etkili ve anlaşılır biçimde ifade etmelerinin sağlanması
Metinler aracılığıyla okuduğunu anlama ve eleştirel okuma becerilerini geliştirmeleri ve okuma alışkanlığı kazanmaları	Okuma yazma sevgisi ve alışkanlığını kazanmalarının sağlanması Okuduklarını anlayarak eleştirel bir bakış açısıyla değerlendirmelerinin ve sorgulamalarının sağlanması
Çeşitli kaynaklardan elde ettikleri bilgileri, soruları cevaplamak, çözüm önerileri üretmek, bulgularını paylaşmak vb. amaçlar için analiz etmeleri ve değerlendirmeleri	Bilgiyi araştırma, keşfetme, yorumlama ve zihinde yapılandırma becerilerinin geliştirilmesi Basılı materyaller ile çoklu medya kaynaklarından bilgiye erişme, bilgiyi düzenleme, sorgulama, kullanma ve üretme becerilerinin geliştirilmesi

Tablo 7 incelendiğinde TDE dersi özel amaçlarından “*Edebiyatın doğasını, işlevini, birey ve toplum için önemini kavramaları*” (MEB, 2018, s. 12) amacına yönelik Türkçe dersi öğretim programında özel amaç olarak bir karşılık bulunmamaktadır. Türkçe dersi öğretim programında “Edebiyat” kavramının “Sanat” temasında işlenebilecek bir konu olarak yer aldığı görülmektedir (MEB, 2019, s. 16).

TDE dersi özel amaçlarından “*Edebî metinler aracılığıyla Türkçenin inceliklerini, Türk edebiyatının tarih içinde gösterdiği değişim ve gelişimi tanımaları*” (MEB, 2018, s. 12) amacına karşılık Türkçe dersi öğretim programında “*Türk ve dünya kültür ve sanatına ait eserler aracılığıyla estetik ve sanatsal değerleri fark etmelerinin ve benimsemelerinin sağlanması*” (MEB, 2019, s. 8) amacı yer almaktadır. Metinler aracılığıyla Türkçenin inceliklerini tanıma, estetik ve sanatsal değerleri fark etme her iki dersin amaçları arasında yer alırken Türkçe dersi öğretim programında Türk edebiyatının tarih içinde gösterdiği değişim ve gelişimi tanımanın amaçlanmadığı görülmektedir.

Her iki öğretim programında da millî, manevî, ahlaki, tarihî, kültürel, evrensel ve sosyal değerlere önem vermenin amaçlandığı görülmektedir. Söz konusu amacın Türk edebiyatına ait eserler aracılığıyla gerçekleştirilmesi gerektiği TDE dersi öğretim programında belirtilirken Türkçe dersi öğretim programında belirtilmemiştir.

İki dersin öğretim programında dil becerilerine geniş yer ayrıldığı görülmektedir. TDE dersi özel amaçlarından “*Dinleme, okuma, yazma ve konuşma stratejilerini doğru ve uygun şekilde kullanarak etkili iletişimciler olmaları*”, “*Metinler aracılığıyla okuduğunu anlama ve eleştirel okuma becerilerini geliştirmeleri ve okuma alışkanlığı kazanmaları*” ile “*Çeşitli kaynaklardan elde ettikleri bilgileri, soruları cevaplamak, çözüm önerileri üretmek, bulgularını paylaşmak vb. amaçlar için analiz etmeleri ve değerlendirmeleri*” (MEB, 2018, s. 12) amaçlarına yönelik Türkçe dersi öğretim programında daha detaylı ve fazla sayıda özel amaca yer verilmiştir. Türkçe programında Türkçeyi kurallarına uygun kullanma, söz varlığını zenginleştirme, duygu, düşünce ve hayal dünyasını geliştirme, çoklu medya kaynaklarını etkin kullanma gibi amaçlara da yer verilmiştir.

Türkçe dersi öğretim programının edebiyata dair öğretileri ne düzeyde içerdiğini ortaya koymak için ikinci adımda her iki dersin öğretim programının “Okuma” becerisi başlığı altında yer alan kazanımları incelenmiştir. Türkçe programında okuma kazanımları 5, 6, 7 ve 8. sınıf için ayrı ayrı ifade edilmiştir. Her sınıf seviyesinde farklılaşan ve tekrar eden kazanımlar yer almaktadır, tekrar eden kazanımların açıklamaları farklılaşabilmektedir. TDE dersi öğretim programında yer alan okuma kazanımları şiir, öyküleyici edebî metinler, tiyatro ve bilgilendirici metinler için ayrı ayrı ifade edilmiştir. Her başlık altında diğer türlerle ortak veya yalnız o türe

özgü kazanımlar yer alabilmektedir. Bazı kazanımların açıklamalarında sınıf seviyelerine göre sınırlamalar yer almaktadır. Derslerin “Okuma” becerisi kazanımlarının karşılaştırılması sonucu tespit edilen ortak kazanımlar Tablo 8’de gösterilmiştir.

Tablo 8. *TDE ile Türkçe Dersi Öğretim Programında Yer Alan Benzer Okuma Kazanımları*

TDE Dersi Kazanımları	Türkçe Dersi Kazanımları
Metinde geçen kelime ve kelime gruplarının anlamlarını tespit eder.	Bağlamdan yararlanarak bilmediği kelime ve kelime gruplarının anlamını tahmin eder.
Şiirin temasını belirler.	Metnin konusunu belirler.
Metnin tema ve konusunu belirler.	Görsellerden ve başlıktan hareketle okuyacağı metnin konusunu tahmin eder.
Metin ile metnin konusu, amacı ve hedef kitlesi arasında ilişki kurar.	
Şiiri/Metni yorumlar.	Metnin içeriğini yorumlar.
Metinde ortaya konulan bilgi ve yorumları ayırt eder.	
Metnin ana düşüncesi ve yardımcı düşüncelerini belirler.	Metnin ana fikrini/ana duygusunu belirler.
	Metindeki yardımcı fikirleri belirler.
Metindeki anlatım biçimleri ve tekniklerinin işlevlerini belirler.	Metindeki anlatım biçimlerini belirler.
Metindeki anlatım biçimlerini, düşüncüyü geliştirme yollarını ve bunların işlevlerini belirler.	Metinde kullanılan düşüncüyü geliştirme yollarını belirler.
Metnin görsel unsurlarla ilişkisini belirler.	Görsellerle ilgili soruları cevaplar.
	Grafik, tablo ve çizelgeyle sunulan bilgilere ilişkin soruları cevaplar.
Metnin üslup özelliklerini belirler.	Okudukları ile ilgili çıkarımlarda bulunur.
Metnin dil, üslup ve anlatım/sunum özelliklerini belirler.	Deyim ve atasözlerinin metne katkısını belirler.

Tablo 8’de karşılaştırılan kazanımlar öğretim programlarında yer alan açıklamaları doğrultusunda sırasıyla açıklanmıştır.

TDE dersi öğretim programında yer alan “*Metinde geçen kelime ve kelime gruplarının anlamlarını tespit eder.*” (MEB, 2018, s. 19) kazanımına Türkçe dersi öğretim programında da her sınıf seviyesinde yer verilmiştir. Her iki programda da anlamı bilinmeyen kelimelerin öncelikle metin bağlamından tahmin edilmesi daha sonra kaynaklardan kontrol edilmesi istenmektedir. TDE programında söz konusu kazanımı kavratmaya yönelik tasarlanan etkinliklerde kullanılan kelimeler dışında öğrencilerin cümlelerin bağlamından hareketle tahmin edemeyeceği kelimelerin metinden sonra verileceği belirtilmiştir (MEB, 2018, s. 15). Türkçe programında ise öğrencilerin yeni kelimeleri okudukları ve dinledikleri bağlamında kendi araştırmalarıyla öğrenmeleri ve bu doğrultuda sözlük oluşturmaları amaçlanmıştır, doğrudan kelime öğretimine yer verilmemiştir.

Türkçe dersi öğretim programına göre ders kitaplarında yer alacak metinlerin seçiminde programda ifade edilen temalara uygunluk esastır. Ders kitaplarındaki metinler sekiz ayrı tema altında gruplandırılmıştır. Bu sebeple Türkçe programında tema buldurmaya yönelik kazanım yer almamaktadır. TDE programında metinlerin temasını tespit etmeye yönelik kazanım kapsamında şiir türü için tematik bütünlüğü olmayan metinlere de (gazel, koşma vb.) yer verilebileceği belirtilmiştir. Türkçe programına göre ise her metnin bir temayla uyumlu olması

önemlidir. Türkçe programında temalar için birçok konu örneği yer almaktadır ve programdan konu örneklerinin çoğaltılabileceği anlaşılmaktadır. Bu sebeple metnin konusunu buldurmaya yönelik her sınıf seviyesinde kazanım bulunmaktadır.

Her iki öğretim programında da metnin içeriğine dair tespit, eleştiri ve beğenileri metinden hareketle ifade etmeye yönelik kazanım yer almaktadır. TDE programında bu kazanım kapsamında açık ve örtük iletilerin tespit edileceği belirtilirken Türkçe programında bu hususta bir açıklama yapılmamıştır.

Ana düşünce ve yardımcı düşüncenin tespit edilmesine yönelik kazanım TDE programında sadece bilgilendirici metinler için ifade edilmiştir. Türkçe programında bu şekilde bir ayırımın yapılmamasından çeşitli türlerde yazılmış metinlerde bu kazanıma yönelik çalışmaların yer alabileceği anlaşılmaktadır. Ayrıca Türkçe programında TDE programından farklı olarak şiirde ana duyguyu tespit etmeye yönelik kazanım bulunmaktadır.

Türkçe dersi öğretim programında anlatım biçimleri ve düşünceyi geliştirme yollarını tespit etmeye yönelik kazanımlar 7 ve 8. sınıflar için ifade edilmiştir. TDE programında 9. sınıfta verileceği belirtilen anlatım teknikleri (gösterme, tahkiye etme, özetleme, geriye dönüş, diyalog, iç konuşma, iç çözümleme, bilinç akışı, pastiş, parodi, ironi vb.) Türkçe programında yer almamaktadır. Söz konusu kazanımlar TDE programında sadece bilgilendirici türler için ifade edilirken Türkçe programında bu şekilde bir ayırma gidilmemiştir.

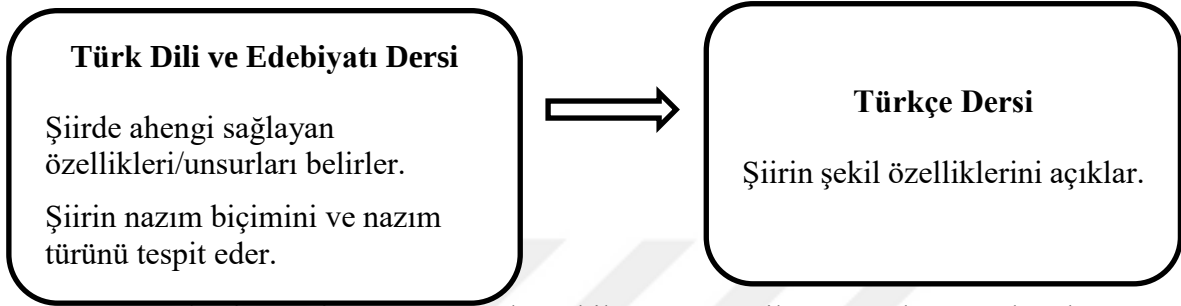
TDE programında yer alan metnin görsel unsurlarla ilişkisini belirlemeye yönelik kazanımda görsel unsurların metnin türü ile ilişkisine değinileceği belirtilirken Türkçe programında sadece görsel unsurlar hakkında görüş bildirmeye yönelik açıklamalar bulunmaktadır. Bu kazanımın da TDE programında sadece bilgilendirici türler için ifade edildiği ancak Türkçe programında bu şekilde bir ayırım yapılmadığı görülmektedir.

TDE programında “*Metnin üslup özelliklerini belirler.*” (MEB, 2018, s. 22) kazanımına yönelik yazara/metne özgü dil ve anlatım özelliklerinin (cümle yapıları, deyimler, kelime kadrosu, anlatım teknikleri, söz sanatları, akıcılık, nesnellik, öznellik, duygusallık, coşkunluk; tiyatro için seslenmeler, tekerlemeler, gazeller, beyitler, şarkı-türkü-müzikler, yanlış anlamalar, taklitler, ağız özellikleri) belirlenmesi istenmiştir. Türkçe dersi öğretim programında bu çalışmaların her sınıf seviyesinde “*Okudukları ile ilgili çıkarımlarda bulunur.*” (MEB, 2019, s. 41) şeklinde genel bir kazanımla ifade edildiği görülmektedir. Bu kazanım çerçevesinde “neden-sonuç, amaç-sonuç, koşul, karşılaştırma, benzetme, örneklendirme, duygu belirten ifadeler, abartma, nesnel ve öznel çıkarımlar” üzerinde durulacağı belirtilmiştir. Ayrıca Türkçe programında 5. sınıftan 8. sınıfa doğru artacak şekilde düzenlenmiş dil ve anlatım kazanımları TDE programında yer alan metnin üslup özelliklerini belirlemeye yönelik kazanıma hizmet

etmektedir. Türkçe programında, TDE programında ifade edilen tiyatroya özgü üslup özelliklerini belirlemeye yönelik açıklamalar yer almamaktadır. TDE programında tiyatroya özgü özellikler dışında metnin üslup özelliklerini belirlemeye yönelik kazanım ve açıklamaların sadece bilgilendirici metinler için ifade edildiği görülmektedir.

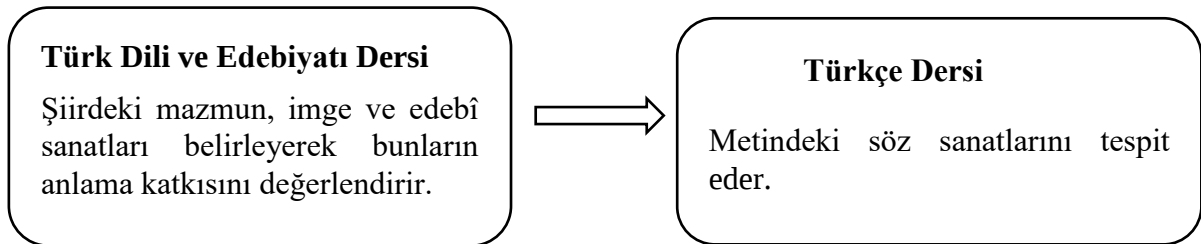
Türk dili ve edebiyatı dersi ile Türkçe dersinin öğretim programlarında önemli ölçüde farklılık gösteren okuma kazanımları şekillerle gösterilerek değerlendirilmiştir.

Şekil 3. TDE Dersi ile Türkçe Dersi Öğretim Programında Farklılık Gösteren Kazanımlar

TDE dersi öğretim programında Şekil 3'te gösterilen TDE kazanımları kapsamında ölçü, kafiye, redif, nakarat; ses, kelime ve kelime grubu tekrarı, ses akışı gibi ahenk unsurları ile bu unsurların içerikle ilişkisi üzerinde durulacağı belirtilmiştir. Aruz ve hece ölçüsü ile ilgili yapılacak çalışmalar açıklanmıştır. Nazım biçimi ve nazım türü ile ilgili çalışmaların nasıl yapılacağı, farklı dönemleri temsil eden biçim ve türler ile konularına göre şiir türlerinin öğretimine yönelik açıklamalara yer verilmiştir. TDE programında yer alan bu kazanımlara karşılık Türkçe programında sadece 6. sınıf seviyesinde “Şiirin şekil özelliklerini açıklar.” (MEB, 2019, s. 41) kazanımı yer almaktadır. Bu kazanım kapsamında kafiye, redif unsurlarına değinileceği ancak türlerinin verilmeyeceği ifade edilmiştir. TDE programında belirtilen diğer unsurlar Türkçe programında yer almamaktadır.

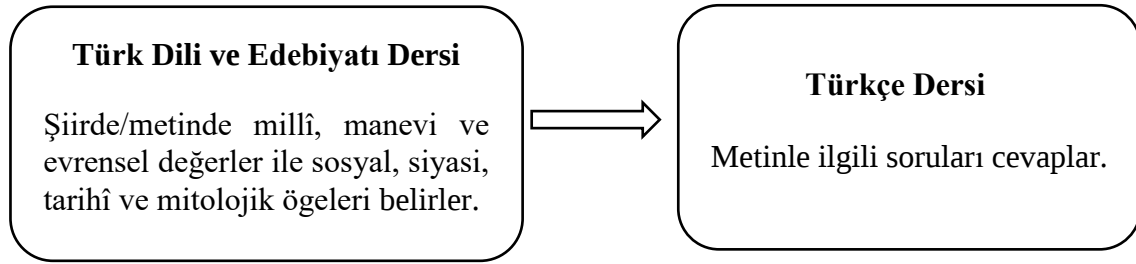
Şekil 4. TDE Dersi ile Türkçe Dersi Öğretim Programında Farklılık Gösteren Kazanımlar

Türkçe dersi öğretim programında söz sanatları ile ilgili her sınıf seviyesinde kazanım yer almaktadır. TDE programında Şekil 4'te ifade edilen kazanım kapsamında teşbih, istiare, mecazımürsel, teşhis, intak, tenasüp, tezat, telmih, hüsnüatalil, tecahüliarîf, kinaye, tevriye, tariz, irsalimesel, mübalağa sanatlarına yer verileceği ifade edilirken Türkçe programında bu sanatlardan sadece teşbih, teşhis, intak, tezat ve mübalağa sanatları yer almaktadır. 5. sınıfta benzetme ve kişileştirme; 6. sınıfta konuşturma ve karşıtlık; 7. sınıfta kişileştirme, konuşturma,

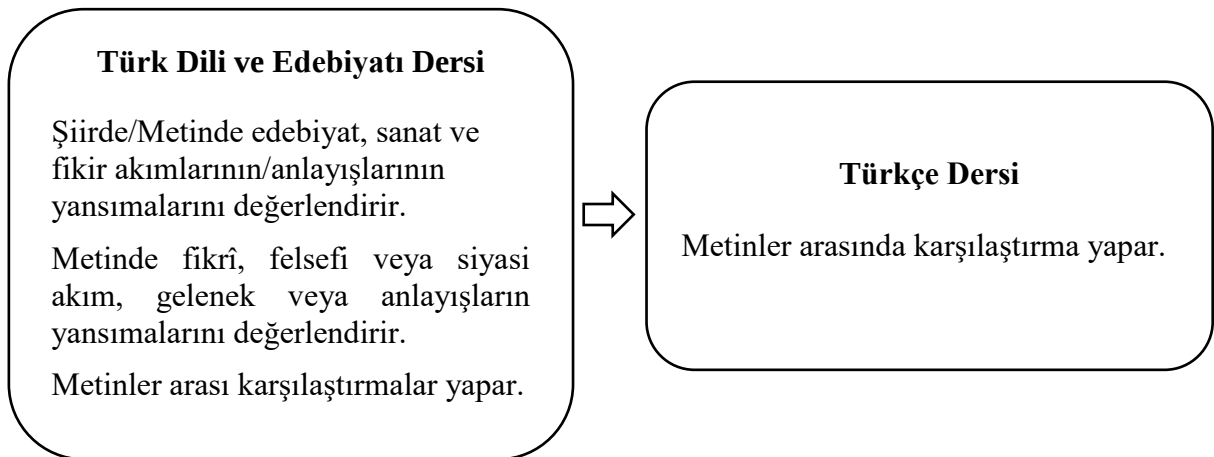
karşıtlık, abartma; 8. sınıfta ise her birine yer verileceği belirtilmiştir. Türkçe programında mazmun ve imgeye dair açıklamalar yer almamaktadır.

Şekil 5. TDE Dersi ile Türkçe Dersi Öğretim Programında Farklılık Gösteren Kazanımlar

TDE dersi öğretim programında Şekil 5’te ifade edilen kazanım çerçevesinde metinde, metnin yazıldığı dönemin gerçekliğini yansıtan unsurlara, metnin dönemin gerçekliğiyle ilişkisine değinileceği ve bu kazanıma yönelik çalışmaların değerler eğitimi kapsamında yapılacağı belirtilmiştir. Türkçe dersi öğretim programında “*Metinle ilgili sorulara cevap verir.*” (MEB, 2019, s. 36) kazanımı kapsamında metin dışı anlam ilişkileri kurulacağı belirtilse de doğrudan metni, yazıldığı dönem bağlamında ve değerler eğitimi kapsamında incelemeye yönelik bir kazanım ifade edilmemiştir. Ancak Türkçe programının özel amaçlarında yer alan “*Millî, manevi, ahlaki, tarihî, kültürel, sosyal değerlere önem vermelerinin sağlanması*” (MEB, 2019, s. 8) amacı kapsamında TDE programında ifade edilen kazanımla ilgili çalışmaların yapılabileceği anlaşılmaktadır. Her iki dersin öğretim programında değerlerin bilgi, beceri ve davranışlara yön vereceğinin belirtilmesi derslerin değerler eğitimi konusunda ortak bir düşüncede birleştiğini göstermektedir (MEB, 2018, s. 4; MEB, 2019, s. 5).

Şekil 6. TDE Dersi ile Türkçe Dersi Öğretim Programında Farklılık Gösteren Kazanımlar

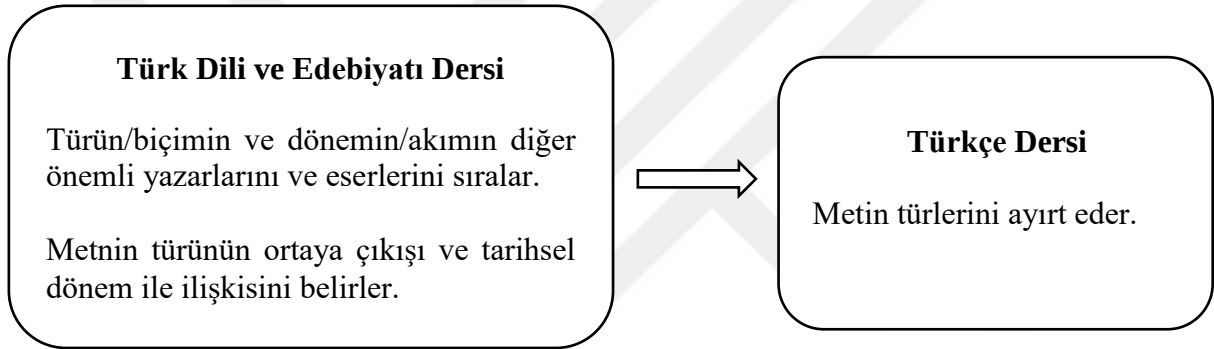

Şekil 6’da ifade edilen TDE kazanımları kapsamında öğrenciler tarafından metinlerin edebî dönem, akım, gelenek, topluluk vb. açısından değerlendirilmesi; metinlerde görülen edebî, felsefî, siyasî, estetik anlayışın diğer metinler veya yazarlarla bağlantılarının belirlenmesi; metinlerin aynı, benzer veya farklı anlayıştaki metinlerle karşılaştırılması

beklenmektedir. Bu kazanımlarının 10. sınıftan itibaren ele alınacağı belirtilmiştir. Türkçe dersi öğretim programında öğrencilerin “*eserler aracılığıyla estetik ve sanatsal değerleri fark etmelerinin sağlanması*” (MEB, 2019, s. 8) amaçlanmış ancak metin seçiminde edebî dönem, akım veya anlayışlar bir ölçüt olarak görülmemiştir. Dolayısıyla metinleri edebî dönem, akım, gelenek, topluluk ve felsefi, siyasî, estetik anlayış bağlamında değerlendirmeye yönelik doğrudan bir kazanım ifade edilmemiştir.

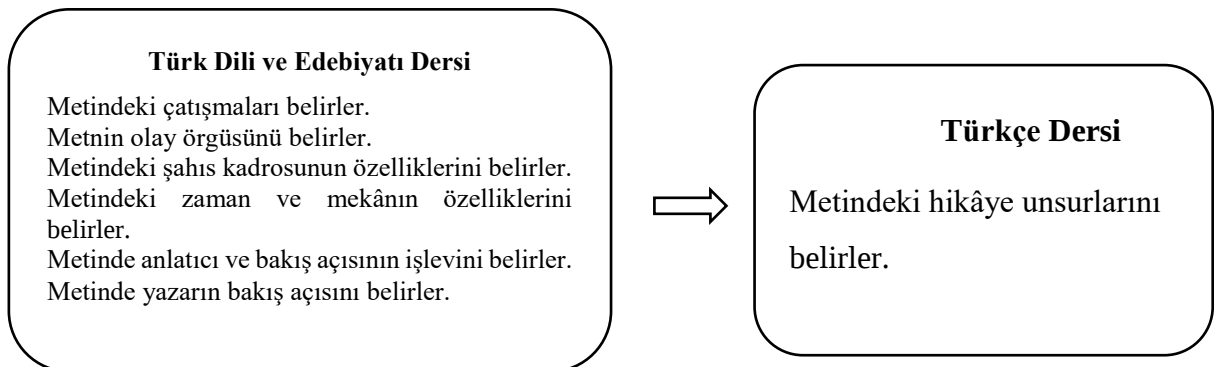
Şekil 6’da gösterilen TDE kazanımları kapsamında yapılan açıklamalardan biri de metinlerin aynı, benzer ve farklı anlayıştaki metinlerle karşılaştırılmasına yöneliktir. Türkçe programında ise metinlerin 5. sınıfta biçim ve tür; 6. sınıfta tema, konu ve olay örgüsü; 7. sınıfta bakış açısı ve mesajlar; 8. sınıfta aynı metnin çeviri, baskı vb. özellikleri bakımından karşılaştırılmasına yönelik açıklamalar yer almaktadır.

Şekil 7. TDE Dersi ile Türkçe Dersi Öğretim Programında Farklılık Gösteren Kazanımlar

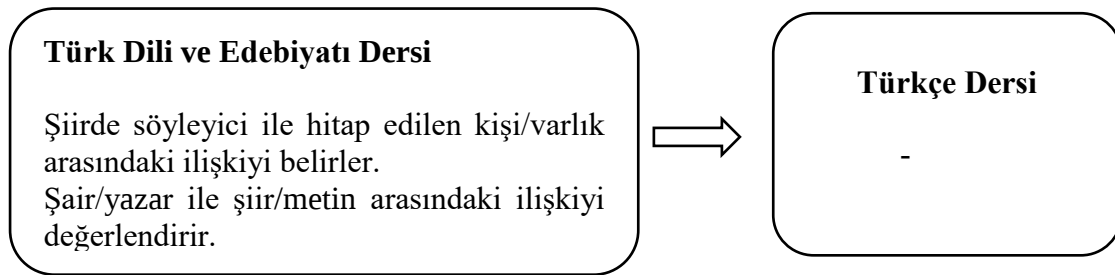
TDE dersi öğretim programında Şekil 7’de gösterilen kazanım kapsamında masal, fabl ve bilgilendirici türler ile tiyatronun önde gelen temsilcileri haricindeki türün, dönemin/akımın diğer önemli yazar ve eserlerinin 10. sınıftan itibaren ele alınacağı ifade edilmiştir. Söz konusu kazanımların Türkçe ders kitaplarına çeşitli yansımaları olsa da Türkçe programında doğrudan bir karşılığı yoktur. Türkçe dersi öğretim programında 5. sınıfta hikâye, fabl, masal, haber metni; 6. sınıfta anı, mektup, tiyatro gezisi; 7. sınıfta söyleşi, biyografi, otobiyografi, günlük 8. sınıfta (fıkra) köşe yazısı, makale, deneme, roman, destan türlerinin tanıtılacağı ifade edilmiş, türler hakkında ayrıntılı bilgi verilmeyeceği belirtilmiştir.

Şekil 8. TDE Dersi ile Türkçe Dersi Öğretim Programında Farklılık Gösteren Kazanımlar

TDE dersi öğretim programında edebî metinler ve tiyatro başlıkları altında metinde çatışma, olay örgüsü, şahıs kadrosu, zaman ve mekân, anlatıcı, bakış açısı unsurlarının tespitine yönelik Şekil 8’de gösterilen kazanımlar kapsamında yapılacak çalışmalar ayrıntılı bir şekilde açıklanmıştır. “*Metindeki çatışmaları belirler.*” (MEB, 2018, s. 21) kazanımı kapsamında temel çatışma ve bu çatışma etrafında yer alan diğer çatışmaların belirleneceği; “*Metnin olay örgüsünü belirler.*” (MEB, 2018, s. 21) kazanımı kapsamında ise tiyatrodaki olay örgüsünün düzenlendiği perde, sahne, meclis, fasıl gibi terimler üzerinde durulacağı ifade edilmiştir. “*Metindeki şahıs kadrosunun özelliklerini belirler.*” (MEB, 2018, s. 21-23) kazanımı kapsamında şahısların rol dağılımı, özellikleri, statüleri, tip veya karakter özelliği gösterip göstermediğine; tiyatrodaki oyuncu ve icracıların metni kendi tarzlarına ve kabiliyetlerine göre yorumladıklarına değinileceği belirtilmiştir. “*Metindeki zaman ve mekânın özelliklerini belirler.*” (MEB, 2018, s. 21) kazanımına yönelik şahıs, zaman ve mekân unsurlarının tarihsel zaman/dönem ile ilişkisine ve geleneksel tiyatro ile modern tiyatrodaki zaman, mekân unsurlarına değinileceği belirtilmiştir. Anlatıcı ve bakış açılarına yönelik açıklamalarda metinde hâkim, kahraman ve gözlemci bakış açılarından hangisinin yer aldığına ve bir metinde birden fazla anlatıcı ve bakış açısının bulunabileceğine; bilgilendirici metinlerde anlatıcının gerçek kişi/yazar olduğuna değinileceği belirtilmiştir. Türkçe dersi öğretim programında “*Metindeki hikâye unsurlarını belirler.*” (MEB, 2019, s. 36) kazanımı kapsamında olay örgüsü, mekân, zaman, şahıs ve varlık kadrosu, anlatıcı unsurları üzerinde durulacağı dışında bir açıklamaya yer verilmemiştir. Ayrıca çatışma kavramı ile hâkim, kahraman ve gözlemci bakış açılarına Türkçe programında yer verilmemiştir.

Şekil 9. TDE Dersi ile Türkçe Dersi Öğretim Programında Farklılık Gösteren Kazanımlar

TDE dersi öğretim programında şiirde konuşanın şair değil kurgusal kişilik olduğu, söyleyicinin şiirin içeriği ve aksettirdiği ruh durumuna göre karakter kazandığı, bu durumun şiirin okunuşuna, anlamına etkide bulunduğu ve okuma esnasında okuyucunun söyleyici ile özdeşleştiğine yönelik açıklamalar yapılmıştır. Türkçe dersi öğretim programında metinlerin anlatıcısını tespit etmeye yönelik kazanım yer alsa da şiir türü için bu yönde bir içerik yer almamaktadır.

TDE programında yer alan “Şair/yazar ile şiir/metin arasındaki ilişkiyi değerlendirir.” kazanımı kapsamında şiirin şairin hayatı ve görüşleriyle ilişkisine değinileceği; metnin yazarın ünlü eserlerinden biri olması, tanınmasına katkısı, edebiyat ve toplum hayatındaki etkileri vb. durumlar üzerinde durulacağı; yazarın diğer önemli eserlerinden bahsedileceği belirtilmiştir. Türkçe dersi öğretim programında yer alan kazanımlar arasında bu doğrultuda bir kazanım yer almamaktadır. Metinlerin daha çok metin bağlamında değerlendirilmesine yönelik kazanımlar yer almaktadır. Ancak metin yazarı ve şairlerinin biyografilerine ders kitaplarında yer verileceğinin belirtilmesi (MEB, 2019, s. 18) dolaylı olarak şiiri şairin hayatı ve görüşleriyle ilişkilendirmeye, yazarın diğer önemli eserlerine yer vermeye, metnin edebiyat ve toplum hayatındaki etkisinden söz etmeye olanak tanıyan bir durum olarak görülmektedir.

2. Araştırma Sorusuna Yönelik Bulgular

Bu araştırma sorusu kapsamında Türkçe ders kitaplarındaki etkinlikler, TDE dersi öğretim programındaki “okuma” becerisi kazanımlarını ne şekilde desteklediği yönünden incelenmiştir. Öncelikle TDE kazanımları sırasıyla verilerek kazanımla ilgili açıklamalar ifade edilmiştir. Sonrasında her bir kazanıma yönelik Türkçe ders kitaplarındaki etkinliklerden elde edilen bulgular sırasıyla sunulmuştur. Türkçe ders kitaplarındaki etkinliklerin yanı sıra derse hazırlık çalışmalarında da edebiyata dair içerikler tespit edilmiştir. Bu tespitler de bulgulara dahil edilmiştir. Ders kitaplarındaki etkinlik ve hazırlık çalışmaları ile ilgili örnekler şekillerle gösterilmiştir. Her bir TDE kazanımı ile ilgili Türkçe ders kitaplarından elde edilen tüm içeriklere yer verilmeyip sadece birkaç örnek sunulmuştur.

- Türk dili ve edebiyatı dersi öğretim programında yer alan “*Şiirdeki mazmun, imge ve edebî sanatları belirleyerek bunların anlama katkısını değerlendirir.*” kazanımına yönelik Türkçe ders kitaplarında tespit edilen öğretiler

Kazanımla ilgili programda yer verilen açıklamalar şu şekildedir:

- 9. sınıfta şiirde öne çıkan, dikkat çeken ve/veya yaygın olarak bilinen edebî sanatlar (teşbih, istiare, mecazımürsel, teşhis ve intak, tenasüp, tezat, telmih, hüsnütalil, tecahüliarîf, kinaye, tevriye, tariz, irsalimesel, mübalağa) ele alınır.
- Şiirdeki bütün edebî sanatların tespiti yoluna gidilmez.
- 10, 11 ve 12. sınıflarda şiirde öne çıkan edebî sanatları buldurmaya yönelik çalışma yapılması sağlanır (MEB, 2018, s. 19).

5, 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarında “mazmun” ve “imge” konularına; “istiare, mecazımürsel, tenasüp, telmih, hüsnütalil, tecahüliarîf, kinaye, tevriye, tariz, irsalimesel” sanatlarına dair herhangi bir içeriğe rastlanmamıştır. Türkçe ders kitaplarının “etkinlik” ve

“tema sonu değerlendirme” bölümlerinde “benzetme, kişileştirme, konuşturma, karşıtlık, abartma” sanatları ile ilgili içerikler tespit edilmiştir. Sınıflara göre metinlerde yer alan söz sanatları Tablo 9’da gösterilmiştir.

Tablo 9. Türkçe Ders Kitaplarında Yer Alan Söz Sanatları

Sınıf	Metin	Etkinlik No	Söz Sanatı
5	Memleket İsterim	9	Abartma
	Mustafa Kemal’in Kağnısı	8	Kişileştirme
	6 Mart 1915 Gecesi	9	Benzetme-Abartma
	Kilim	3	Benzetme
	Yaşlı Güreşçi	6	Benzetme-Abartma
6	Aslanla Fare	3	Konuşturma-Karşıtlık
	1 Kişi =?	7	Benzetme
	Kiraz Yaylaları	6	Benzetme
	Son Kuşlar	8	Benzetme
	Rüzgâr	4	Benzetme-Kişileştirme
7	Bir Mustafa Kemal Vardı	4	Kişileştirme
	Bayrağımızın Altında	2	Benzetme
	Meşe ile Saz	4	Konuşturma
	Küçük Yunus	5	Benzetme
	Güz	3	Benzetme-Kişileştirme
8	Anadolu Davulu	5	Abartma
	İnsanla Güzel	4, 5	Karma
	Bayrağımızın Altında	4	Benzetme-Abartma
	Kaldırımlar	4	Kişileştirme-Benzetme
	Türkiye	4	Kişileştirme-Benzetme-Karşıtlık
8	Yılkı Atı	7	Kişileştirme
	Rüzgâr	4	Kişileştirme-Benzetme
	Gündüzünü Kaybeden Kuş	4	Karma
	Yaşamaya Dair	4	Benzetme- Abartma

Tablo 9’a göre Türkçe ders kitaplarında 5. sınıftan 8. sınıfa kadar söz sanatları ile ilgili çalışmaların 6. sınıf dışında artarak devam ettiği görülmektedir.

5. sınıfta dört temada toplamda beş etkinlik abartma, kişileştirme, benzetme sanatlarını buldurmaya yöneliktir. Ancak bu sanatlardan “söz sanatı” olarak bahsedilmemektedir. Söz sanatları ile ilgili etkinliklerin Türkçe ders kitabında nasıl yer aldığı ile ilgili bir örnek Şekil 10’da gösterilmiştir.

Şekil 10. 5. Sınıf Türkçe Ders Kitabından Söz Sanatları Etkinliğine Bir Örnek

6. ETKİNLİK

a) Metinden alınan aşağıdaki bölümü okunuz.

Geniş bir alanda devlet büyükleriyle ülkenin ileri gelenleri toplandılar. Delikanlı kükremiş bir fil gibi ortaya çıktı. Öyle güçlü görünüyordu ki karşısına demirden bir dağ çıksa yerinden koparıp atardı.

b) Altı çizili cümlelerin metne nasıl bir katkı sağladığını açıklayınız.

c) Siz de bu metnin kahramanlarıyla ilgili benzetme ve abartma cümleleri kurunuz.

Kaynak: (MEB, 2022a, s. 195)

6. sınıfta dört temada konuşurma, karşıtlık, benzetme sanatlarını buldurmaya yönelik dört etkinlik yer almaktadır. Söz sanatlarından 5. sınıfta olduğu gibi 6. sınıfta da “söz sanatı” olarak bahsedilmemektedir. Önceki metinlerden farklı olarak “Kiraz Yaylaları” metninde benzetme unsurları üzerinde durulduğu görülmektedir.

Şekil 11. 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabından Söz Sanatları Etkinliğine Bir Örnek

Metinde benzetme yapılan bölümleri belirleyerek aşağıya yazınız. Bu benzetmelerde benzeyenin ve kendisine benzetilenin ne olduğunu arkadaşlarınızla tartışınız.

Kaynak: (MEB, 2022b, s. 132)

7. sınıfta dört temada kişileştirme, benzetme, konuşurma, abartma sanatlarını buldurmaya yönelik altı etkinlik yer almaktadır. Bu sanatlardan “söz sanatı” olarak bahsedildiği ve etkinliklerin altında ilgili söz sanatının tanımına yer verildiği görülmektedir.

Şekil 12. 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabından Söz Sanatları Etkinliğine Bir Örnek

2. ETKİNLİK

Metinde geçen aşağıdaki cümlelerden benzetme sanatı yapılanları “X” ile işaretleyiniz.

- ☐ Zafer yolunda unutamayacağım yüzlerden biri Hatice Nine'nin yüzüdür.
- ☐ Ama değerli esmer bir kösele gibi buruşuk yüzünde, ihtiyar siyah gözlerinde muradına ermiş bir ruhun huzuru ve olgunluğu vardı.
- ☐ Salihli'de, nasılsa yangın harabeleri ortasında masum kalan beş on evden birindeydim.
- ☐ Boş sokaklarda kadın erkek dolaşüyor, hep çocuklar gibi koşuuyorlardı.
- ☐ Birdenbire buruşuk yüzü üzerinden bir gözyaşı seli aktı; kurumuş ellerini kaldırdı, avuçlarındaki hayali, aziz bir şeyi öptü.

Aralarında ilgi kurulan iki varlık ya da kavramdan nitelik yönünden zayıf olanı, özellikleri güçlü olana aktarma sanatına “benzetme” denir.

Kaynak: (MEB, 2022c, s. 65)

8. sınıfta altı temada yer alan sekiz etkinlik söz sanatlarını kavratmaya yöneliktir. Bu sınıf seviyesinde söz sanatlarının bir arada verildiği etkinlikler yer almaktadır.

Şekil 13. 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabından Söz Sanatları Etkinliğine Bir Örnek

5. ETKİNLİK

Dizelerdeki söz sanatlarını karşlarına yazınız.

benzetme	abartma	kişileştirme	konuşturma	karşıtlık
Bazı coşkun ırmakların Ninni söyler akan suyu. Bazı, esen bir rüzgârın Dudakları der ki: "Uyu!"				
Şüheda fışkıracak toprağı sıksan şüheda!				
Boncuk gibi gözlerle bakarsın dünyaya.				
Yıldızlar, çamlara değer de geçer. Gün buradan başını eğer de geçer.				
Güleriz ağlanacak hâlimize...				

Kaynak: (MEB, 2021, s. 31)

➤ *Türk dili ve edebiyatı dersi öğretim programında yer alan “Şiirde ahengi sağlayan özellikleri/unsurları belirler.” ve “Şiirin nazım biçimini ve nazım türünü tespit eder.” (MEB, 2018, s. 19) kazanımlarına yönelik Türkçe ders kitaplarında tespit edilen öğretiler*

Kazanımlarla ilgili yer verilen açıklamalar şu şekildedir:

- *Şiirde ahenk unsurları (ölçü, kafiye, redif, nakarat; ses, kelime ve kelime grubu tekrarı, ses akışı vb.) üzerinde durulur.*
- *Hece ölçüsünde hece sayısı eşitliğinin, aruz ölçüsünde hecelerin açık-kapalı (uzun-kısa) oluşunun esas alındığı üzerinde durulur. Ancak aruz kalıplarına ve şiirde aruz ölçüsünü buldurmaya yönelik çalışmalara yer verilmez.*
- *Şiirin ahenk ve şekil özelliklerinin -varsa- içerikle ilişkisi üzerinde durulur. Bazı şiirlerde ölçü ve kafiye seçimi, kelimelerin düzenlenişi, dizelerin uzunluğu-kısalığı vb. aracılığıyla içeriğin görsel olarak şiirin şekline yansıtıldığı ve/veya ahenk özelliklerinin içerikle bağlantılı olduğu belirtilir.*
- *Şiirin nazım biçimi belirlenirken nazım birimi, kafiye düzeni, ölçü gibi şekil özelliklerinin; nazım türü belirlenirken içeriğin (konu, tema vb.) esas alındığı vurgulanır.*
- *Divan, halk ve dünya şiirinden gelen biçim ve türler ile şaire özgü yenilikler, buluşlar ve – varsa- bunların geleneksel biçim ve türlerle ilişkisi ele alınır.*
- *Metne/döneme göre konu bakımından lirik, epik, pastoral, satirik, didaktik şiir türlerine değinilir (MEB, 2018, s. 19-24).*

5. sınıf Türkçe ders kitabında şiirde ahenk unsurları, şekil özellikleri, ölçü, nazım biçimi, nazım türü konularına yönelik herhangi bir etkinliğe rastlanmamıştır. Sadece üç etkinlikte şiirin düzyazı ile biçim ve tür bakımından karşılaştırılması istenmektedir. Etkinliklerden biri Şekil 14’te gösterilmiştir. Bu etkinliklerin söz konusu TDE dersi kazanımlarını yansıtırma bakımından yetersiz olduğunu söylemek mümkündür.

Şekil 14. 5. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Şiiri Şekil Yönünden Değerlendirmeye Yönelik Etkinlik

8. ETKİNLİK “6 Mart 1915 Gecesi” adlı metinle aşağıdaki Çanakkale şiirini biçim ve tür yönünden karşılaştırınız.

ÇANAKKALE

Övün ey Çanakkale, cihan durdukça övün!
Ömründe göstermedin bin düşmana bir gün.
Sen bir büyük milletin savaşa girdiği gün,
Başına yüz milletin birden üşüştüğü yersin!

Sen savaşa girince mızrakla, okla, yayla.
Karşına çıktı düşman çelikten bir alayla.
Sen topun donanmayla, tüfeğin bataryayla,
Neferin ordularla boy ölçüştüğü yersin!

Nice tüysüz yiğitler yılmadı cenk devinden,
Koştı senin koynundan çıkar çıkmaz evinden.
Sen onların açtığı bayrağın alevinden,
Kaç bayrağın tutuşup yere düştüğü yersin!
(...)

Faruk Nafiz ÇAMLIBEL

Kaynak: (MEB, 2022a, s. 56)

6. sınıf Türkçe ders kitabında yer alan şiir türündeki metinlerden sadece “Rüzgâr” metninde redif ve kafiye buldurmaya yönelik 1 etkinlik yer almaktadır (MEB, 2022b, s.138-139). “Bilgi Kutusu” bölümünde redif ve kafiye tanımı verilmiştir. Türkçe dersi öğretim programında şiirin şekil özelliklerine yönelik kazanım sadece 6. sınıf seviyesinde ifade edilmesine rağmen kazanımın ders kitabına yansımalarının sadece bir etkinlikle sınırlı kaldığı görülmektedir.

Şekil 15. 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Şiiri Şekil Yönünden Değerlendirmeye Yönelik Etkinlik

5. Etkinlik

a) Aşağıdaki dizelerin sonundaki ses benzerliklerini belirleyiniz ve kutucukların içine yazınız.

Besbelli denizden çıkıp
Kıyılar boyunca gitmiştir.
Tuz kokusu, katran kokusu, ter kokusu
Yüreğini allak bullak etmiştir.

Sonra başlamış tırmanmaya dağlara doğru
Bulutları koyun gibi gütmüştür.
Okşayıp otları yaylalarda
Büyütmüştür.

Bilgi Kutusu

Şiirde dize sonlarında yazılışları, okunuşları, anlamları ve görevleri aynı olan eklerin, kelime ve kelime gruplarının benzerliğine **redif** denir.

Şiirde dize sonlarındaki yazılışları ve okunuşları aynı, anlamları ve görevleri farklı seslerin, eklerin benzerliğine **kafiye** denir.

b) Aşağıdaki şiirde yer alan redifleri ve kafiyeleleri belirleyerek şiirin yanındaki boşluğa yazınız.

KIŞ

Koca bir hallaç gibi	Bahçeler bir kar kuyusu,
Gökte bulutları atar.	Ağaçlar bir gümüş şamdan.
Gittikçe bastırır tipi,	Dere akamaz, buz tutar su,
Dünya kar içinde yatar.	Sesler kesilir akşamdan.

Uzak bir hayal olur yaz,	Bacalar tüter evlerde,
Rüzgâr acı acı eser.	Gönül ilkbaharı özler.
Bir ustura gibi ayaz,	Rüya görür alevlerde
Dokunduğu yeri keser.	Sonbaharda dalan gözler.

Yusuf Ziya ORTAÇ,
Kuş Çıltıları

Kaynak: (MEB, 2022b, s. 138)

7. sınıf Türkçe ders kitabında üç etkinlik şiiri düzyazı ile içerik ve biçim yönünden karşılaştırmaya yöneliktir (MEB, 2022c, s. 16, 66, 119). Kitapta ses benzerliklerini (redif, kafiye) buldurmaya yönelik ise dört etkinlik yer almaktadır. Bu etkinliklerden biri Şekil 16'da gösterilmiştir.

Şekil 16. 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Şiiri Şekil Yönünden Değerlendirmeye Yönelik Etkinlik

4. ETKİNLİK

a. Şiirdeki ses benzerliklerini örnekteki gibi belirleyiniz.

..... gül olur; bülbül olur.		
---------------------------------------	----------------	----------------

b. Bu ses benzerliklerinin şiire neler kattığını aşağıya yazınız.

.....

Kaynak: (MEB, 2022c, s. 150)

8. sınıfta şiiri şekil bakımından değerlendirmeye yönelik herhangi bir etkinliğe yer verilmemiştir.

➤ Türk dili ve edebiyatı dersi öğretim programında yer alan “Metinde geçen kelime ve kelime gruplarının anlamlarını tespit eder.” (MEB, 2018, s. 19-24) kazanımına yönelik Türkçe ders kitaplarında tespit edilen öğretiler

Kazanımla ilgili “Öğrencilerin bilmediği kelime ve kelime gruplarının anlamını metindeki bağlamından hareketle tahmin etmesi ve tahminini kaynaklardan yararlanarak kontrol etmesi sağlanır.” (MEB, 2018, s. 19-24) şeklinde açıklamaya yer verilmiştir.

5, 6 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki tüm metinlerde kelime çalışmasına yönelik etkinliğin yer aldığı görülmektedir. Öğrencilerden her kelime etkinliğinden sonra anlamını bilmedikleri kelimeleri kendi oluşturdukları sözlüğe yazmaları istenmiştir. Her sınıf seviyesinden söz konusu kazanıma yönelik birer etkinlik örneği Şekil 17, 18, 19 ve 20’de gösterilmiştir.

Şekil 17. 5. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Kelime Öğretimine Yönelik Etkinlik Örneği

2. ETKİNLİK Aşağıda anlamları verilen kelimeleri bularak bulmacaya yerleştiriniz.

1) Hoşnutsuzluk belirten söz veya yazı, sızlanma, yakınma.
→ ..şikâyet.....

2) Son, bitim.
→

3) Özlem.
→

4) Ülke.
→

5) Tarıma elverişli olan, sınırlı ve belirli toprak parçası.
→

6) İçinde gök cisimlerinin hareket ettiği sonsuz boşluk, uzay, sema.
→

Kaynak: (MEB, 2022a, s. 11)

Şekil 18. 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Kelime Öğretimine Yönelik Etkinlik Örneği

1. Etkinlik

a) Metinde yer alan aşağıdaki kelimelerin anlamlarını metinden hareketle tahmin ediniz. Tahminlerinizi tamamladıktan sonra kelimelerin sözlük anlamlarını uygun başlığın altına yazınız.

Kelimeler	Tahminim	Sözlük Anlamı
şekerleme		
kır		
şifa		

b) Anlamını öğrendiğiniz kelimeleri birer cümle içinde kullanınız.

.....

.....

.....

• Anlamını öğrendiğiniz kelimeleri oluşturduğunuz sözlüğe ekleyiniz.

Kaynak: (MEB, 2022b, s. 106)

Şekil 19. 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Kelime Öğretimine Yönelik Etkinlik Örneği

1. ETKİNLİK

Anlamı verilen sözcük ve sözcük gruplarını bulunuz. Boşluklara uygun harfleri yerleştiriniz.

R	T M K	: Sunmak.
S	Y J K	: Toplum bilimsel.
H D S	A	: İleri evre.
T R M K		: Oluşmak, ortaya çıkmak, meydana çıkmak.
D J T		: Verileri bir ekran üzerinde elektronik olarak gösteren.
S Y		: Sosyal olmayan.
T B	T M K	: Saygı göstermek, saymak, değer vermek.
Z	M	: Hafifçe yaralamak.
K Z		: Aynı biçimde.
Ğ M		: Başka bir şeyin istemine, gücüne veya yardımına bağlı olan, özgürlüğü, özerkliği olmayan, tabi.

Öğrendiğiniz sözcükleri oluşturduğunuz sözlüğe ekleyiniz.

Kaynak: (MEB, 2021, s. 82)

7. sınıf Türkçe ders kitabında dört metin dışındaki diğer metinlerde kelime öğretimine yönelik etkinlik yer almaktadır. Kelime çalışmasına yer verilmeyenler ise “Baba, Bana Bir Şiir Bul”, “Küçük Çocuk”, “İstiklâl Marşı’nın Kabulü”, “Yurt Türküsü” metinleridir. “Baba, Bana Bir Şiir Bul” çocuğun ağzından basit bir üslupla yazılmış şiir türünde bir metindir. “Küçük Çocuk” metni çocuğun hayal dünyasını yansıtan şiir biçiminde bir hikâyedir. “Yurt Türküsü” ise yine anlaşılır dille yazılmış bir şiirdir. “İstiklâl Marşı’nın Kabulü” metni ise günümüzde kullanımda olmayan veya ortaokul öğrencilerinin bilemeyebileceği maarif, vekâlet, genelge gibi kimi kelimeleri içermektedir. Diğer sınıflarda her etkinlikten sonra yapılan sözlük çalışması hatırlatması ise 7. sınıf ders kitabında “Yıl boyunca, anlamlarını öğreneceğiniz sözcük ve sözcük gruplarını bir deftere yazarak sözlük oluşturunuz.” (MEB, 2022c, s. 14) şeklinde sadece ilk metinde yapılmıştır. Bu açıklamaya diğer metinlerde yer verilmemiştir.

Şekil 20. 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Kelime Öğretimine Yönelik Etkinlik Örneği

1. ETKİNLİK

a. Metinde geçen, aşağıda anlamları ve bazı harfleri verilen sözcükleri belirleyip yazınız.

___ k	Düz arazide veya açık denizde gökle yerin birleşir gibi görüldüğü yer.
___ k	Alna düşen kısa kesilmiş saç, perçem.
___ a ___ a	Asma vb. bitkilerin dallarını sardırarak için direklerle yapılmış yer.
___ b	Süs eşyası yapımında kullanılan, açık sandan kıza kadar türlü renklerde, yarı saydam, kolay kırılır ve bir yere hızlıca sürtüldüğünde hafif cisimleri kendine çeken, fosilleşmiş reçine, saman kapan, kıl kapan.
___ i ___ d	Zeytingillerden, kerestesi sert ve değerli bir ağaç, demircik.
___ s	Asmağillerden, dalları çardak üzerine yayılan üzüm vb. bitkiler.
___ f	Güneş doğmadan az önce beliren aydınlık.

b. Belirlediğiniz sözcüklerden dört tanesini, birer cümlede kullanınız.

.....

.....

.....

Kaynak: (MEB, 2022c, s. 149)

Türkçe ders kitaplarındaki kelime etkinlikleri öğrencilerin ilgisini çekebilecek bulmaca, bilmediği kelimeleri metinden not etme, kelimeleri anlamlarıyla eşleştirme, eksik verilen harfleri tamamlama, yerleri karıştırılmış kelimeleri düzenleme, anlamını tahmin etme gibi farklı biçimlerde hazırlanmıştır. Öğrencilerin metnin bağlamından tahmin edip sözlükten kontrol ettikleri kelimeleri daha sonra cümle içinde kullanmaları istenmiştir.

➤ *Türk dili ve edebiyatı dersi öğretim programında yer alan “Şiirin temasını belirler.” “Metnin tema ve konusunu belirler.” “Metin ile metnin konusu, amacı ve hedef kitlesi arasında ilişki kurar.” “Metnin ana düşüncesi ve yardımcı düşüncelerini belirler.”* (MEB, 2018, s. 19-25) kazanımlarına yönelik Türkçe ders kitaplarında tespit edilen öğretiler

“Şiirin temasını belirler.” kazanımına yönelik *“Tematik bütünlüğü olmayan şiirlerde (genellikle gazel, koşma vb.) birden çok temanın bir arada bulunabileceği göz önünde tutulmalıdır. Bu durum aynı zamanda türün/dönemin/anlayışın bir özelliğini gösterebilir.”* (MEB, 2018, s. 19) şeklinde açıklamaya yer verilmiştir.

Türkçe ders kitaplarına metinler programda ifade edilen temalara ve bu temalarla ilgili olan konu örneklerinden birine uygun seçilmektedir. Metinlerin teması önceden belli olduğundan ders kitaplarında tema buldurmaya yönelik etkinlik yer almamaktadır. Bir temada

birçok konu yer aldığından sınıf seviyelerinin tamamında metnin konusunu tespit etmeye yönelik etkinlik bulunmaktadır. Türkçe ders kitaplarındaki metinlerde tema ve konu bütünlüğünün olması beklenmektedir. Konu bütünlüğü olmayan sadece bir şiir örneğine rastlanmıştır. 5. sınıf Türkçe ders kitabında yer alan “Paylaşalım” şiirinin dörtlükleri arasında konu bütünlüğü yoktur, öğrencilerin bu hususa dikkatlerini çekmek adına Şekil 21’de gösterilen etkinlik yer almaktadır.

Şekil 21. Türkçe Ders Kitabında Dörtlükleri Arasında Konu Bütünlüğü Olmayan Bir Şiir Örneği

5. ETKİNLİK Dinlediğiniz şiirin dörtlükleri konu bakımından aynı doğrultuda mıdır? Şiirin tamamında konu olarak bir tutarlılık var mıdır? Açıklayınız.

.....

.....

.....

Kaynak: (MEB, 2022a, s. 213)

Türkçe ders kitaplarında konu, ana duygu, ana düşünce ve yardımcı fikirleri buldurmaya yönelik çalışmaların daha çok aynı etkinlik üzerinden gerçekleştirildiği görülmektedir. Ana düşünce ve yardımcı düşünceleri tespit etmeye yönelik çalışmalar TDE programında sadece bilgilendirici türler için ifade edilmiş olsa da Türkçe ders kitaplarında şiir türü hariç tüm metin türlerinde ana düşünce ve yardımcı düşünceleri tespit etmeye yönelik etkinlik yer almaktadır. Şiirde ise ana duygunun bulunması istenmektedir. Yardımcı düşünceyi tespit etmeye yönelik etkinlikler sadece 7 ve 8. sınıf ders kitaplarında yer almaktadır. Söz konusu TDE kazanımlarına yönelik çalışmalara Türkçe ders kitaplarında geniş yer verildiği görülmektedir. Ders kitabından örnekler Şekil 22, 23, 24 ve 25’te gösterilmiştir.

Şekil 22. 5. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Konu ve Ana Fikir Buldurmaya Yönelik Etkinlik

5. ETKİNLİK

a) Aşağıdaki kutucuklardan hangisinde “Yaşlı Güreşçi” metninin ana fikri doğru verilmiştir? İşaretleyiniz.

☐ Bizlere emek veren büyüklerimize saygı göstermeliyiz.	☐ Öğretmenler topluma ışık tutarlar.
☐ İşimizde her zaman en iyisi biz olmalıyız.	☐ Dostlarımıza yardımcı olmalıyız.

b) Metnin konusunu yazınız.

.....

.....

.....

Kaynak: (MEB, 2022a, s. 195)

Şekil 23. 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Konu ve Ana Fikir Buldurmaya Yönelik Etkinlik

6. Etkinlik

Metnin konusunu ve ana fikrini uygun başlığın altına yazınız.

Metnin Konusu	Metnin Ana Fikri

Kaynak: (MEB, 2022b, s. 159)

Şekil 24. 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Konu ve Ana Fikir Buldurmaya Yönelik Etkinlik

3. ETKİNLİK

Metnin konusunu ve ana fikrini aşağıya yazınız.

Metnin konusu:	Metnin ana fikri:
.....	
.....	
.....	

Kaynak: (MEB, 2022c, s. 106)

Şekil 25. 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Konu ve Ana Fikir Buldurmaya Yönelik Etkinlik

3. ETKİNLİK

Okuduğunuz hikâyenin konusunu, ana fikrini, yardımcı fikirlerini bulunuz.

Konu:
.....
.....
.....

Yardımcı Fikir:	Ana Fikir:	Yardımcı Fikir:
.....		
.....		
.....		

Yardımcı Fikir:	Yardımcı Fikir:
.....	
.....	
.....	

Kaynak: (MEB, 2021, s. 257)

➤ *Türk dili ve edebiyatı dersi öğretim programında yer alan “Şiirde/Metinde millî, manevî ve evrensel değerler ile sosyal, siyasi, tarihî ve mitolojik öğeleri belirler.” (MEB, 2018, s. 20-25) kazanımına yönelik Türkçe ders kitaplarında tespit edilen öğretiler*

Kazanımla ilgili “Metinde, metnin yazıldığı dönemin gerçekliğini yansıtan unsurlara ve/veya metnin dönemin gerçekliğiyle ilişkisine değinilir. Bazı metinlerde ise içeriğin/göstergelerin genel anlamda doğal, toplumsal veya bireysel gerçeklikle ilişkisi incelenir. Bu hususlar değerler eğitimi çerçevesinde ele alınır.” (MEB, 2018, s. 22-25) şeklinde açıklamalara yer verilmiştir.

Millî, manevî, ahlaki, tarihî, kültürel, evrensel ve sosyal değerlere önem vermenin Türkçe ile TDE derslerinin her ikisinde de ortak amaç olarak yer aldığı görülmektedir. Aynı zamanda derslerin öğretim programlarında değerlerin her iki dersin öğrenme içeriklerine yön vereceği ifade edilmektedir.

Türkçe ders kitaplarındaki metinlerin seçiminde Türk edebiyatının farklı dönemlerinde yazılmış, dönemi yansıtan metinlerin seçilmesine yönelik bir anlayışın yer almadığı görülmektedir. Programda “alanda yaygın olarak kabul görmüş yazar ve eserlerden” metin seçileceği yönünde sınırları geniş ve belirsiz bir ifade yer almaktadır. Ders kitaplarına “Edebî ve kültürel değer taşıyan metinler” alınacağı belirtilse de metinlerin seçiminde tema ve konuya uygunluğun daha fazla ön planda tutulduğu görülmektedir. Farklı dönemleri temsil eden metinler fazla yer almadığı için Türkçe ders kitaplarındaki metinlerde metnin yazıldığı dönemin gerçekliğini yansıtan unsurlara yönelik çalışmalar bulunmamaktadır ancak metinde anlatılan dönemi değerlendirmeye yönelik çalışmalara yer verildiği görülmektedir. Özellikle hazırlık çalışmaları bölümlerinde öğrencilerin metinde anlatılan olayların geçtiği dönemi anlamalarına, tanımlarına yönelik araştırma yapmalarının istendiği görülmektedir. Bu doğrultuda Türkçe ders kitaplarından elde edilen tüm bulgulara burada yer verilmiştir.

5. sınıf Türkçe ders kitabında yer alan Mustafa Kemal’in Kağnısı, kadınların Kurtuluş Savaşı’ndaki rolünü anlatan kurgu bir metindir. Şekil 26’daki etkinlikte öğrencilerin metni, metinde anlatılan dönemin gerçekliğini yansıtan görsellerle ilişkilendirmesi beklenmektedir. Ayrıca etkinliğin değerler eğitimi de kapsayacak biçimde hazırlandığı görülmektedir.

Şekil 26. 5. Sınıf Türkçe Ders Kitabında “Şiirde/Metinde millî, manevi ve evrensel değerler ile sosyal, siyasi, tarihî ve mitolojik öğeleri belirler.” Kazanımına Yönelik Etkinlik

9. ETKİNLİK Aşağıdaki görselleri inceleyiniz.

1. Görsellerde dikkatinizi neler çekmiştir?
2. Görsellerle “Mustafa Kemal’in Kağnısı” şiiri arasında nasıl bir ilişki vardır?
3. Görsellerden ve “Mustafa Kemal’in Kağnısı” şiirinden yola çıkarak Kurtuluş Savaşı’nda Türk kadınının fedakârlıklarını ve sorumluluklarını anlatan bir konuşma yapınız.

Kaynak: (MEB, 2022a, s. 44)

5. sınıf Türkçe ders kitabının Dumlupınar Savaşı metninde İzmir’in kurtuluşu anlatılmaktadır. Şekil 27’deki etkinlikle öğrencilerin metinde anlatılanları dönemsel ve toplumsal yapısı içerisinde yorumlaması beklenmiştir.

Şekil 27. 5. Sınıf Türkçe Ders Kitabında “Şiirde/Metinde millî, manevi ve evrensel değerler ile sosyal, siyasi, tarihî ve mitolojik öğeleri belirler.” Kazanımına Yönelik Etkinlik

5) Metinden hareketle dönemsel ve toplumsal yapıyla ilgili hangi çıkarımlarda bulunabilirsiniz? Metinden örnekler vererek açıklayınız.

.....

.....

Kaynak: (MEB, 2022a, s. 49)

5. sınıf Türkçe ders kitabının 6 Mart 1915 Gecesi metninde Nusrat gemisinin denize mayın döşemesi anlatılmaktadır. Şekil 28’deki bölüm ile metnin daha iyi anlaşılması için öğrencilere metnin anlatıldığı yer ve tarihsel olayları araştırmaya yönelik görevler verildiği görülmektedir.

Şekil 28. 5. Sınıf Türkçe Ders Kitabında “Şiirde/Metinde millî, manevi ve evrensel değerler ile sosyal, siyasi, tarihî ve mitolojik öğeleri belirler.” Kazanımına Yönelik Etkinlik

HAZIRLIK ÇALIŞMALARI

1. Çanakkale ile ilgili sanal ziyaretiniz sırasındaki gözlemlerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.
2. Sanal gezi sayesinde neler öğrendiniz? Farklı kaynaklardan bilgi edinme konusundaki düşüncelerinizi açıklayınız.
3. Nusrat Mayın Gemisi hakkında neler öğrendiniz? Öğrendiklerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.
4. “Çanakkale Geçilmez!” sözünden ne anlıyorsunuz? Açıklayınız.
5. Çanakkale ile ilgili ezberlediğiniz şiiri sınıfta okuyunuz.

Kaynak:(MEB, 2022a, s. 52)

“Boğaç Han” metninden önce yer alan “Bir Sonraki Derse Hazırlık” bölümünde öğrencilerden “Türk kültüründe isim verme geleneği ve Dede Korkut Hikâyeleri” hakkında araştırma yapmalarının istenmesi öğrencilerin metni oluşturan dönemsel özellikleri kavramasına hizmet etmektedir.

5. sınıf Türkçe ders kitabında metnin dönemin gerçekliği ile ilişkisini kurmaya yönelik içeriklerin “Millî Mücadele ve Atatürk, Millî Kültürümüz, Erdemler” temalarındaki metinlerde yer aldığı görülmektedir.

6. sınıf Türkçe ders kitabındaki “Ben Mustafa Kemal’im” metnini dönem bağlamında değerlendirmeye yönelik öğrencilerden Şekil 29’daki araştırmaları yapmaları beklenmektedir. Kitapta söz konusu kazanıma yönelik bir etkinlik yer almamaktadır.

Şekil 29. 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabında “Şiirde/Metinde millî, manevi ve evrensel değerler ile sosyal, siyasi, tarihî ve mitolojik öğeleri belirler.” Kazanımına Yönelik Etkinlik

Gelecek Derse Hazırlık

1. Atatürk’ün hangi savaşlara katıldığını ve nerelerde savaştığını araştırınız, edindiğiniz bilgileri defterinize yazınız.
2. Kurtuluş Savaşı’nı anlatan fotoğraflar bulunuz ve bulduğunuz fotoğrafları sınıfa getiriniz.
3. Hakkında hazırlıklı konuşma yapmak amacıyla Kurtuluş Savaşı’nın kahramanlarından birini belirleyiniz.
 - Hazırlıklı konuşmanızı görsellerle destekleyiniz.
 - Hazırlıklı konuşmanızdan önce mutlaka prova yapınız.

Kaynak: (MEB, 2022b, s. 69)

7. sınıf Türkçe ders kitabındaki “İstiklâl Marşı’nın Kabulü” metninin anlattığı dönem ile ilişkisini ortaya koymaya yönelik öğrencilerden Şekil 30’daki araştırmaları yapması istenmiştir.

Şekil 30. 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabında “Şiirde/Metinde millî, manevi ve evrensel değerler ile sosyal, siyasi, tarihî ve mitolojik öğeleri belirler.” Kazanımına Yönelik Etkinlik

SONRAKİ METNE HAZIRLIK

1. Arkadaşlarınızla bir grup oluşturarak Mehmet Âkif Ersoy’un hayatı, tarihimizdeki değeri, eserleri, eserlerinde işlediği konular hakkında bir sunum hazırlayınız.
2. İstiklâl Marşı’mızın kabulüyle ilgili araştırma yapınız.

Kaynak: (MEB, 2022c, s. 102)

8. sınıf Türkçe ders kitabındaki “Kınalı Ali’nin Mektubu” ve “Kalbim Rumeli’de Kaldı” metinlerinden önce öğrencilerin metnin ortaya çıkmasına etkide bulunan dönemsel yapıyı araştırmalarına yönelik içerikler yer almaktadır.

Şekil 31. 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabında “Şiirde/Metinde millî, manevi ve evrensel değerler ile sosyal, siyasi, tarihî ve mitolojik öğeleri belirler.” Kazanımına Yönelik Etkinlik

Gelecek Derse Hazırlık

- Çanakkale Savaşı konulu anılar derleyip sınıfa getiriniz.
- Çanakkale Savaşı'nın Türk tarihindeki önemi ile ilgili araştırma yapınız.

Kaynak: (MEB, 2021, s. 59)

“Kınalı Ali'nin Mektubu” Çanakkale Savaşı'nda yaşanan bir anı çevresinde kurgulanmış bir metindir. Öğrencilerin tarihsel olay ile ilgili araştırma yaparak metni tarihsel yapı içerisinde anlamlandırmasına yönelik Şekil 31'deki bölüm yer almaktadır.

Şekil 32. 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabında “Şiirde/Metinde millî, manevi ve evrensel değerler ile sosyal, siyasi, tarihî ve mitolojik öğeleri belirler.” Kazanımına Yönelik Etkinlik

Gelecek Derse Hazırlık

- Cumhuriyet'in ilk yıllarında yapılan 1923 nüfus mübadelesi ile ilgili araştırma yapınız.
- Grup arkadaşlarınızı belirleyerek memleketinden ayrılan bir insanın yaşadıklarını anlatan bir tiyatro metni yazınız.

Kaynak: (MEB, 2021, s. 267)

“Kalbim Rumeli'de Kaldı” metni 1923 Nüfus Mübadelesi etrafında kurgulanmış bir hikâyedir. Öğrencilerin metni tarihsel gerçeklik içerisinde anlamlandırmasına yönelik Şekil 32'deki içeriğe yer verilmiştir.

5, 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarında metinler veya doğrudan etkinlikler aracılığıyla değerler eğitime yönelik içerikler yer almaktadır. Örneğin 5. sınıf Türkçe kitabında yer alan “Anadolu’da Konukseverlik Gelenekseldir” metni kapsamında öğrencilerin Türk kültüründe misafirin önemi ve misafirliğin sosyal hayattaki yerini belirten konuşma hazırlamalarının istenmesi (MEB, 2022a, s. 22), “Paylaşalım” metninde Peygamberimizin “Komşusu açken tok yatan bizden değildir.” hadisinde yer alan değerlerin tespit edilmesinin istenmesi; 6. sınıf Türkçe kitabındaki “Vermek Çoğalmaktır” metninde cömert kişilerin özelliklerinin sorulması (MEB, 2022b, s. 10); 7. sınıf Türkçe kitabının “Anadolu Üstüne” metninde kültürel değerlerin gelecek nesillere aktarılmasında yapılması gerekenlerin neler olduğunun yazılmasının (MEB, 2022c, s. 125), “İbni Sina” metninde İbni Sina'nın bir sözünden hareketle azimli olmanın önemini ortaya konmasının istenmesi (MEB, 2022c, s. 250); 8. sınıf Türkçe kitabında “Kedi ile Fare” metninde yardımlaşma ile ilgili sorular sorulması (MEB, 2021, s. 34) değerler eğitimi ile ilgili çalışmalara örnektir. Bu çalışmada ders kitaplarında yer alan tüm değerlerin tespiti yapılmamıştır.

➤ Türk dili ve edebiyatı dersi öğretim programında yer alan “Şiirde/Metinde edebiyat, sanat ve fikir akımlarının/anlayışlarının yansımalarını değerlendirir.” “Metinde fikri,

felsefî veya siyasi akım, gelenek veya anlayışların yansımalarını değerlendirir.” “Metinler arası karşılaştırmalar yapar.” kazanımlarına yönelik Türkçe ders kitaplarında tespit edilen öğretiler

Kazanımlarla ilgili programda yer verilen açıklamalar şu şekildedir:

- 10, 11 ve 12. sınıf düzeylerinde ele alınacaktır.
- Şiirin/metnin, bağlı olduğu edebî dönem, akım, gelenek, topluluk vb. açısından değerlendirilmesi ve/veya şiirde/metinde görülen edebî, fikrî, felsefî, siyasî, estetik anlayışın; diğer metinler veya yazarlarla bağlantılarının/etkileşimlerinin belirlenmesi sağlanır.
- Şiirin/metnin aynı, benzer veya farklı anlayıştaki şiirlerle/metinlerle karşılaştırılması sağlanır (MEB, 2018, s. 20-24).

Türkçe ders kitaplarındaki metinlerin seçiminde Türk edebiyatının farklı dönem, akım, gelenek ve topluluklarını temsil etme gayesinin olmadığı görülmektedir. Dolayısıyla ders kitaplarındaki metinleri değerlendirmeye yönelik etkinliklerin metinlerin bağlı oldukları edebî dönem, akım, gelenek, topluluk gibi unsurlardan bağımsız olarak planladığı; metinlerdeki edebî, fikrî, felsefî, siyasî, estetik anlayışların tespitine yönelik etkinliklerin yer almadığı söylenebilir. Türkçe ders kitaplarında, metinlerin karşılaştırılmasına yönelik etkinlikler yer almaktadır. Ancak bu karşılaştırma farklı anlayışlardaki metinlerin karşılaştırılması şeklinde değil metinleri tür, biçim, tema, konu, olay örgüsü, bakış açısı, mesajlar, aynı metnin farklı baskı ve çeviri özellikleri vb. unsurlar bağlamında karşılaştırmaya yöneliktir. Türkçe ders kitaplarında söz konusu Türk dili ve edebiyatı kazanımlarına hizmet edebileceği düşünülen etkinliklerin tamamına yer verilmiştir.

5. sınıf Türkçe ders kitabında üç metinde şiiri düzyazı ile (MEB, 2022a, s. 106, 209), bir metinde şiirleri konu bakımından karşılaştırmaya yönelik etkinlik yer almaktadır (MEB, 2022a, s. 95). Şekil 33'teki etkinlik ise söz konusu TDE kazanımı kapsamında değerlendirilebilir.

Şekil 33. 5. Sınıf Türkçe Ders Kitabında “Metinler arası karşılaştırmalar yapar.” Kazanımına Yönelik Etkinlik Örneği

6. ETKİNLİK Kırgız Türklerinin Manas Destanı’ndan alınan aşağıdaki bölümü okuyunuz.

MANAS

Cakıp; her kabilenin başta gelenlerini, yakınlarını, bilgili ak sakalları özellikle ziyafet sofrasında alıkoymuş her birine elbise giydirdi. Çocuğunu sağ eteğine koyarak hanımını peşine takıp ortaya çıktı. “Sevgili kardeşlerim! Tanrı’nın verdiği oğluma ad veriniz.” Cakıp, diz üzerine oturup dileği için dua etti. Çocuktan çıkan ışığa bakıp ona layık bir ad bulamayan halk şaşırıp kaldı. Ah, Tanrım! Tam bu sırada beyaz çadıra yırtık deri elbise giyen, elinde beyaz asa tutan, beline çakmak taşı bağlayan, ayağına çarık saran bembeyaz sakallı, ak külahlı derviş içeri girdi. “Millet!” dedi yüzü ısıldayan derviş, şaşkın oturanlara bakarak “Müsaade ederseniz nur yüzlü çocuğun adını ben vereyim.” Onlar da “Olsun, ağzından çıkan kutlu olsun, çocuğun adını sen ver ihtiyar.” dediler. Söylemek benden söz Tanrı’dan. Çocuğun adı Manas olsun. Ulu adına layık bahadır olsun. Beladan uzak dursun.” dedi.

Manas Destanı

- a) Bu paragrafta Kırgız Türklerinin hangi geleneğinden bahsedilmiştir?
- b) Boğaç Han’a isim verilme yöntemiyle Manas’a isim verilme yöntemi aynı mıdır?
- c) Kültürel farkındalık oluşturma amacıyla farklı kültürler hakkında bilgi sahibi olmak neden önemlidir?

Kaynak: (MEB, 2022a, s. 125)

Şekil 33’te Manas Destanı’ndan alınan metnin ait olduğu topluluk bağlamında değerlendirilmesi ve benzer anlayıştaki bir metin olan “Boğaç Han” metni ile karşılaştırılması istenmiştir.

Daha çok güncel metinlerin yer aldığı Türkçe ders kitaplarında özellikle dil kullanımı açısından farklı metinler yer aldığında bu metinlerde kullanılan dili değerlendirmeye yönelik içerikler hazırlandığı görülmektedir. 6. sınıf Türkçe ders kitabında yer alan Memduh Şevket Esendal’a ait 1925 yılında yazılmış “İhtiyar Çilingir” metninde Şekil 34’teki etkinliğe yer verilmiştir.

Şekil 34. 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabında “Şiirde/Metinde edebiyat, sanat ve fikir akımlarının/anlayışlarının yansımalarını değerlendirir.” “Metinde fikrî, felsefî veya siyasi akım, gelenek veya anlayışların yansımalarını değerlendirir.” “Metinler arası karşılaştırmalar yapar.” Kazanımlarına Yönelik Etkinlik

5. Etkinlik

Metinden günümüz yazım ve noktalama kurallarına aykırı kullanımları belirleyip bunların altlarını çiziniz.

Kaynak: (MEB, 2022b, s. 132)

Türkçe ders kitaplarında farklı dönemleri temsil eden metinlerdeki dil farklılığı “günümüze aykırı kullanımlar” olarak değerlendirilmektedir. Bu doğrultuda 5. sınıf Türkçe ders kitabında iki (MEB, 2022a, s. 29, 43), 6. sınıf Türkçe ders kitabında da yine iki etkinliğe yer verilmiştir (MEB, 2022b, s. 132, 158).

6. sınıf Türkçe ders kitabındaki bir etkinlik masal ve öykünün konu, kişiler ve olay örgüsü bakımından karşılaştırılmasına yöneliktir (MEB, 2022b, s. 26).

7. sınıf Türkçe ders kitabındaki bir etkinlik şiir ve hikâyeyi biçim ve içerik (MEB, 2022c, s. 16); bir etkinlik şiir ve anıyı içerik (MEB, 2022c, s. 66), bir etkinlik şiir ve söyleşiyi içerik (MEB, 2022c, s. 213), bir etkinlik ise şiir türündeki metinleri içerik yönünden karşılaştırmaya yöneliktir (MEB, 2022c, s. 119).

8. sınıf Türkçe ders kitabında ise “Kaşağı” hikâyesinin yine aynı adlı tiyatro ile kahramanlar, mekân, zaman, olay örgüsü bakımından (MEB, 2021, s. 25); “Aslan ile Fare” metninin farklı çevirmenler tarafından yapılmış düzyazı ve şiir biçimindeki çevirilerinin kahramanlar, konu, biçim, anlatıcı yönünden (MEB, 2021, s. 37); “Yılkı Atı” romanın “Göç Destanı” metni ile benzer ve farklı yönleriyle (MEB, 2021, s. 221); iki hikâyenin kahramanlar ve konu bakımından (MEB, 2021, s. 239) karşılaştırılması istenmiştir.

➤ *Türk dili ve edebiyatı dersi öğretim programında yer alan “Metindeki çatışmaları belirler.” “Metnin olay örgüsünü belirler.” “Metindeki şahıs kadrosunun özelliklerini belirler.” “Metindeki zaman ve mekânın özelliklerini belirler.” “Metinde anlatıcı ve bakış açısının işlevini belirler.” “Metinde yazarın bakış açısını belirler.” (MEB, 2018, s. 21-25) kazanımlarına yönelik Türkçe ders kitaplarında tespit edilen öğretiler*

Türkçe ders kitaplarında çatışma belirlemeye yönelik etkinlik yer almamaktadır.

TDE dersi öğretim programında şahıs kadrosunun özelliklerine yönelik “*şahısların rol dağılımları, olay akışını etkileyen fiziksel, psikolojik ve ahlaki özellikleri, toplumsal statüleri, - varsa- tarihsel/gerçek kişilikleri veya bu kişiliklerle ilişkileri; tip veya karakter özelliği gösterip göstermediklerinin belirlenmesi*” (MEB, 2018, s. 21) istenmektedir. Türkçe ders kitaplarındaki metinlerde yer alan şahısların belirlenmesinde TDE programında belirtildiği kadar ayrıntıya inilmemiştir. Şahıs kadrosunun sadece fiziksel ve psikolojik özelliklerini tespit etmeye yönelik 5. sınıf Türkçe ders kitabında dört, 7. sınıf Türkçe ders kitabında 2, 8. sınıf Türkçe ders kitabında ise bir etkinliğe yer verilmiştir. Kazanım ile ilgili diğer etkinlikler ise sadece şahıs kadrosunun belirlenmesine yöneliktir.

Şekil 35. 5. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Şahısların Özelliklerini Belirlemeye Yönelik Etkinlik

4. ETKİNLİK Okuduğunuz şiirin kahramanı kimdir? Bu kahramanın fiziksel ve kişilik özelliklerini şiire göre belirleyerek ilgili yerlere yazınız.

Şiirin kahramanı:
Fiziksel özellikleri:
Kişilik özellikleri:

Kaynak: (MEB, 2022a, s. 43)

TDE programında zaman ve mekân unsurlarının kahramanların ruh hâli ile ilişkisinin, olayların gelişiminde zaman ve mekânın etkisinin, zaman unsurunun tarihsel gerçeklikle ilişkisinin belirlenmesi istenmektedir. Türkçe ders kitaplarında sadece metindeki olayın zaman ve mekânının tespiti yönünde etkinlikler yer almaktadır. Bu unsurlar TDE programında yapılan açıklamalar kadar ayrıntılı işlenmemiştir. TDE programında olay örgüsü, şahıs kadrosu, zaman ve mekân unsurlarına yönelik tiyatro türü için ayrıntılı açıklamalara yer verilmiştir. Türkçe ders kitaplarında tiyatro metinlerinde de bu unsurlar diğer türlerde olduğu gibi işlenmiştir. Sadece 7. sınıf Türkçe ders kitabında yer alan tiyatro türündeki Karagöz ile Hacivat metninde “sahne” teriminden bahsedilmektedir (MEB, 2022c, s. 185).

Anlatıcı ve bakış açısına yönelik TDE programında hâkim, kahraman ve gözlemci bakış açılarına, bir metinde birden fazla bakış açısının bulunabileceğine ve bilgilendirici metinlerde anlatıcı ile yazarın aynı kişi olduğunun belirtileceğine değinilmiştir. Türkçe ders kitaplarında bakış açısı kavramı yer almamaktadır. Sadece metnin birinci kişi ağzından anlatım veya üçüncü kişi ağzından anlatım şeklinde değerlendirilmesine yönelik etkinlik yer almaktadır (MEB, 2019, s. 16). Anlatıcı unsuru ise sadece hikâye edici metinler üzerinde tespit edilmektedir, bilgilendirici metinler bu bağlamda değerlendirilmez. Türkçe ders kitaplarında olay örgüsü, zaman, mekân ve anlatıcı unsurlarının tespitine yönelik çalışmaların aynı etkinlik üzerinden hazırlandığı görülmektedir. Bu etkinliklerden örnekler şekillerle gösterilmiştir.

Şekil 36. 5. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Hikâye Unsurlarını Belirlemeye Yönelik Bir Etkinlik

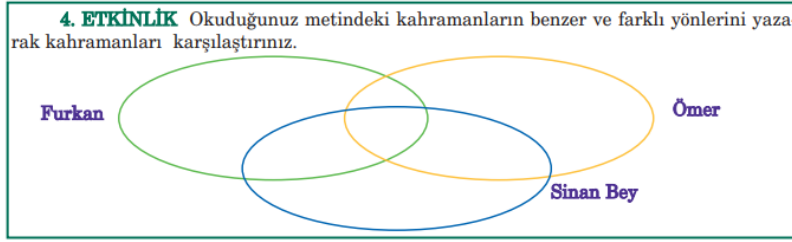
5. ETKİNLİK Aşağıda verilen hikâye haritası yöntemine göre metni çözümleyiniz.

- 1) Olayın geçtiği yer ve zaman (Olay nerede, ne zaman geçiyor?)
- 2) Ana ve yardımcı karakterler (Hikâyedeki insanlar)
- 3) Başlangıç olayı (Olayın başlangıcı)
- 4) Problem (Hakkında hikâyenin yazıldığı olay)
- 5) Problem çözme teşebbüsleri
- 6) Sonuç
- 7) Ana fikir

1	Yer: Çocuk parkı Zaman: Geçen hafta sonu
2	
3	
4	
5	
6	
7	

Kaynak: (MEB, 2022a, s. 55)

Şekil 37. 5. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Hikâye Unsurlarını Belirlemeye Yönelik Bir Etkinlik

Kaynak: (MEB, 2022a, s. 73)

Şekil 38. 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Hikâye Unsurlarını Belirlemeye Yönelik Bir Etkinlik

7. Etkinlik

Aşağıdaki hikâye haritasını “Işığın Resmini Yapmak” metninden hareketle doldurunuz.

Şahıs ve Varlık Kadrosu	Mekân
Zaman	Olay Örgüsü
Anlatıcı	

Kaynak: (MEB, 2022b, s. 169)

Şekil 39. 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Hikâye Unsurlarını Belirlemeye Yönelik Bir Etkinlik

3. ETKİNLİK

Metnin hikâye unsurlarını yazınız.

Olay Örgüsü		Zaman
Şahıs Kadrosu	Mekân	Anlatıcı

Kaynak: (MEB, 2022c s. 169)

Şekil 40. 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Hikâye Unsurlarını Belirlemeye Yönelik Bir Etkinlik

3. ETKİNLİK

Okuduğunuz hikâyeye göre aşağıdaki boşlukları doldurunuz.

Olay:		Yer:
		Zaman:
		Kahramanlar:
		Hikâyede anlatım kaçınıcı kişi
		ağızından yapılmıştır?

Kaynak: (MEB, 2021, s. 64)

➤ *Türk dili ve edebiyatı dersi öğretim programında yer alan “Şiirde söyleyici ile hitap edilen kişi/varlık arasındaki ilişkiyi belirler.” “Şair/Yazar ile şiir arasındaki ilişkiyi değerlendirir.” (MEB, 2018, s. 20) kazanımlarına yönelik Türkçe ders kitaplarında tespit edilen öğretiler*

TDE programında yer alan “Şiirde söyleyici ile hitap edilen kişi/varlık arasındaki ilişkiyi belirler” (MEB, 2018, s. 20) kazanımı ile ilgili “Şiirde konuşanın şair değil şiirde konuşan kurgusal kişilik/varlık olduğu, söyleyicinin şiirin içeriğine ve aksettirdiği ruh durumuna göre karakter ve ses kazandığı, bu durumun şiiri okuma tonuna/tarzına, şiirin anlamına etkide bulunduğu ve okuma faaliyetinde okuyucunun bu söyleyiciyle özdeşleştiği vurgulanır.” ve “Söyleyicinin genel okuyucuya, bir kişi, grup veya varlığa seslenme durumuna göre muhatabı belirlenir.” (MEB, 2018, s. 20) açıklamaları yer almaktadır.

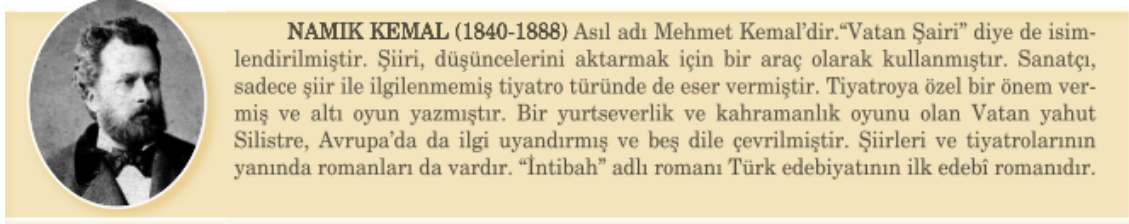
Türkçe ders kitaplarında şiir türündeki metinleri okumaya geçmeden önce öğrencilerden “şiirdeki ana duyguyu yansıtacak ses tonunu kullanmaya ve şiiri kendine özgü üslupta okumaya” dikkat etmeleri istenmiştir ancak bu durumun söyleyici ile ilişkisi kurulmamıştır. 6. sınıf Türkçe ders kitabında yer alan “Bir Dünya Bırakın” şiirindeki bir etkinlikte “Şairin ‘Bir dünya bırakın.’ şeklinde hitap ettiği kim olabilir?” sorusu da (MEB, 2022b, s. 59) söyleyicinin muhatabını belirlemeye yönelik bir örnek olarak görülse de genel itibarıyla Türkçe ders kitaplarında söz konusu TDE kazanımına yönelik bir içeriğe yer verilmediği söylenebilir.

Yine Türk dili ve edebiyatı dersi öğretim programında şiirin, şairin hayatı ve görüşleriyle ilişkisi üzerinde durulacağı, şiirin şairin ünlü eserlerinden biri olması, tanınmasına

katkısı, edebiyat ve/veya toplum hayatındaki akisleri vb. hususlar üzerinde durulacağı şeklinde açıklamalara yer verilmiştir. Tiyatro ve edebî metinler için de aynı açıklamalara yer verilmiş, ayrıca bu tür metinlerde yazarın diğer önemli eserlerinden bahsedilmesi gerektiği belirtilmiştir.

Türkçe ders kitaplarındaki etkinliklerde metinler yorumlanırken yazar ve şairlerin hayatları, görüşleri; metinlerin edebiyat dünyasındaki etkileri dikkate alınmamıştır. Ancak ders kitaplarındaki biyografi bölümlerinde şair ve yazarların edebî görüşleri, tanınmış eserleri gibi içeriklere yer verildiği görülmektedir. Bu da öğrencilerin yazar ile metin arasında ilişki kurabilmesine dolaylı olarak katkı sunan bir durum olarak görülmektedir.

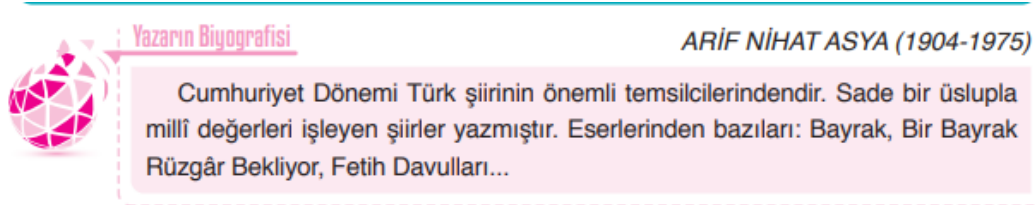
Şekil 41. 5. Sınıf Türkçe Ders Kitabından Biyografi Bölümüne Örnek

Kaynak: (MEB, 2022a, s. 110)

Şekil 41'de 5. sınıf Türkçe ders kitabından alınan bir biyografi bölümünün şairin görüşleri, "Vatan yahut Silistre" metninin yazarın tanınmasına katkısı, eserin edebiyat ve toplum hayatına etkileri, yazarın diğer önemli eserleri gibi konularda bilgi verdiği görülmektedir.

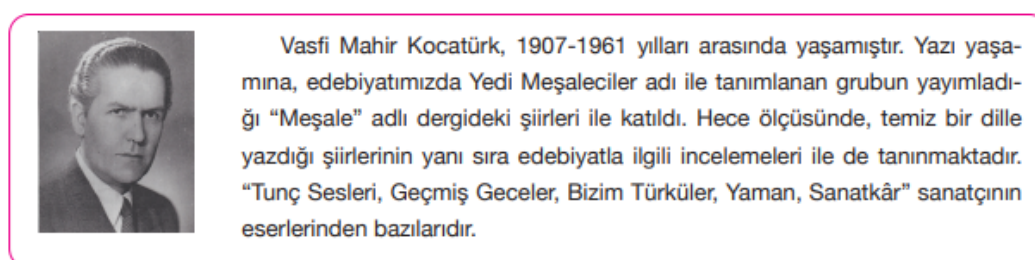
Şekil 42. 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabından Biyografi Bölümüne Örnek

Kaynak: (MEB, 2022b, s. 121)

Şekil 42'de 6. sınıf Türkçe ders kitabından alınan bir biyografi bölümü şairin edebî görüşleri, diğer eserleri gibi konularda bilgi vermektedir.

Şekil 43. 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabından Biyografi Bölümüne Örnek

Kaynak: (MEB, 2022c, s. 117)

Şekil 44. 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabından Biyografi Bölümüne Örnek

Kaynak: (MEB, 2021, s. 28)

7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarından alınan biyografi bölümlerinde de şairin hayatı, görüşleri, şiirin edebî hayata etkisi, şairin diğer eserleri gibi konularda bilgilere yer verildiği görülmektedir.

➤ *Türk dili ve edebiyatı dersi öğretim programında yer alan “Türün/biçimin ve dönemin/akımın diğer önemli yazarlarını ve eserlerini sıralar.” “Metnin türünün ortaya çıkışı ve tarihsel dönem ile ilişkisini belirler.” (MEB, 2018, s. 21-25) kazanımlarına yönelik Türkçe ders kitaplarında tespit edilen öğretiler*

TDE programında kazanımla ilgili masal, fabl ve tiyatronun önde gelen örnekleri ile bilgilendirici türler haricindeki türün ve dönemin/akımın diğer temsilcilerinin 10. sınıftan itibaren belirtileceği ifade edilmiştir.

Türkçe ders kitaplarındaki etkinliklerde metin türü öğretimine yer verildiği ancak bu öğretimin daha çok metinlerin türlerini bulmakla ve bu türlerin belirgin özelliklerini tespit etmekle sınırlı kaldığı görülmektedir. Ancak metne hazırlık bölümlerinde türün önemli yazar ve eserlerini sıralamaya, türün ortaya çıkışı hakkında araştırmaya yönelik içerikler bulunmaktadır. Söz konusu TDE kazanımlarına yönelik Türkçe ders kitaplarından elde edilen tüm bulgulara burada yer verilmiştir.

5. sınıf Türkçe ders kitabında Dede Korkut Hikâyeleri (MEB, 2022a, s. 117) ile Karagöz ve Hacivat hakkında araştırma yapılmasının istenmesi (MEB, 2022a, s. 158) türün ortaya çıkışı hakkında öğrencilerin bilgi sahibi olmasına, Türk ve dünya masallarından örneklerin araştırılmasının istenmesi (MEB, 2022a, s. 186) ise türün diğer önemli yazar ve eserlerini tanımlarına olanak sağlayan içeriklerdir.

6. sınıf Türkçe ders kitabında mektubun tarihî gelişimiyle ilgili araştırma yapılmasının istenmesi (MEB, 2022b, s. 14) doğrudan türün ortaya çıkışını ve tarihsel dönem ile ilişkisini

belirlemeye yöneliktir. Şekil 45'te gösterilen bölüm ise türün önemli yazarlarını öğretmeye yöneliktir.

Şekil 45. 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabında “Türün/biçimin ve dönemin/akımın diğer önemli yazarlarını ve eserlerini sıralar.” Kazanımına Yönelik Bir İçerik

Gelecek Ders Hazırlık

1. Yörenizde bilinen bir masalı araştırınız.
2. Öğretmeninizin, hazırlıklı konuşma yaparken uyanız gereken kurallarla ilgili açıklamalarını dikkatle dinleyiniz. Ardından aşağıdaki masal yazar veya derleyicilerinden birini seçiniz. Seçtiğiniz kişiyi tanıtan bir hazırlıklı konuşma hazırlayınız.
 - Hazırlıklı konuşmanızı zenginleştirmek amacıyla görsellerle destekleyiniz.
 - Hazırlıklı konuşmanızı yapmadan önce mutlaka prova yapınız.

Pertev Naili Boratav Eflatun Cem Güney Naki Tezel

Şükrü Elçin Saim Sakaoğlu

Kaynak: (MEB, 2022b, s. 18)

Şekil 45'te Pertev Naili Boratav, Eflatun Cem Güney, Naki Tezel, Şükrü Elçin, Saim Sakaoğlu gibi masal yazarı ve derleyicilerini konuşma becerisi ile de ilişkilendirerek kavratma amacının güdüldüğü görülmektedir.

6. sınıf Türkçe ders kitabında fabl türü ve ünlü fabl yazarları hakkında araştırma yapılmasının istenmesi türün ortaya çıkışı ve önemli yazarlarını kavratmaya yönelik bir içerik olarak görülmektedir (MEB, 2022b, s. 52). Yine Karagöz oyunun nasıl ortaya çıktığının araştırılmasının istenmesi (s. 101) türün ortaya çıkışını kavratmaya yöneliktir.

7. sınıf Türkçe ders kitabında Ezop ve La Fontaine (MEB, 2022c, s. 72), Karagöz ile Hacivat hakkında (MEB, 2022c, s. 178) araştırma yapılmasının istenmesi türün ortaya çıkışı ve önemli yazarlarını kavratmaya yönelik bir içerikler olarak görülmektedir.

8. sınıf Türkçe ders kitabında Ömer Seyfettin'den bir hikâyenin (MEB, 2021, s. 19), fabl örneklerinin (MEB, 2021, s. 33) ve ilk Türk destanlarının (MEB, 2021, s. 171) araştırılmasının istenmesi türün ortaya çıkışı ve önemli yazarlarını kavratmaya yönelik bir içerikler olarak görülmektedir.

➤ *Türk dili ve edebiyatı dersi öğretim programında yer alan “Metindeki anlatım biçimleri ve tekniklerinin işlevlerini belirler.” “Metindeki anlatım biçimlerini, düşünceyi geliştirme yollarını ve bunların işlevlerini belirler.” (MEB, 2018, s. 22-25) kazanımlarına yönelik Türkçe ders kitaplarında tespit edilen öğretiler*

TDE programında 9. sınıfta verileceği belirtilen anlatım tekniklerine (gösterme, tahkiye etme, özetleme, geriye dönüş, diyalog, iç konuşma, iç çözümleme, bilinç akışı, pastiş, parodi, ironi vb.) Türkçe ders kitaplarında yer verilmemiştir. TDE programında anlatım teknikleri sadece öyküleyici edebî metinler, düşünceyi geliştirme yolları ise sadece bilgilendirici metinler için ifade edilmiştir. Anlatım biçimleri ise hem öyküleyici hem bilgilendirici metinler için ifade edilmiştir. Anlatım biçimleri ve düşünceyi geliştirme yollarına yönelik etkinlikler 7 ve 8. Sınıf Türkçe ders kitaplarında yer almaktadır. 7. sınıf Türkçe ders kitabında 11, 8. sınıf Türkçe ders kitabında 12 yerde anlatım biçimleri ve düşünceyi geliştirme yollarına yönelik içerik yer almaktadır.

Şekil 46. 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabından Anlatım Biçimlerine Yönelik Etkinlik Örneği

3. ETKİNLİK

a. Aşağıdaki metinleri okuyunuz. "Anadolu Davulu" metninin anlatım biçimine benzeyen metnin kutucuğunu işaretleyiniz.

1. metin

Karagöz, deve veya manda derisinden yapılan insan, hayvan veya eşya resimlerinin, çubuklar yardımıyla arkadan verilen ışıkla beyaz perde üzerinde hareket ettirilmesi esasına dayanan gölge oyunudur. Adını, başkışısı olan Karagöz'den almaktadır. Gölge oyununun kaynağı Güneydoğu Asya ülkeleri olarak kabul edilir. Türkiye'ye gelişi hakkında ise değişik görüşler vardır.

www.turkoloji.cu.edu.tr

2. metin

Dostluk, eşi az bulunur bir neşe kaynağıdır insan için. Neşenin insandan insana geçtiğine dikkat edilecek olursa bunu anlamak güç değildir. Benimle birlikte olması dostuma bir parça gerçek neşe veriyorsa onun neşelendiğini görmek beni de neşelendirecektir. Böylece her insanın başkasına verdiği neşe tekrar kendisine dönecektir.

Alain (Alayn)
Mutlu Olma Sanatı
çev.: Ayda YÖRÜKÂN

3. metin

Salonda tavanın ortasından, içi boş, koca bir pirinç kuş kafesi sarkıyordu. Ancak, uzun süre boş kalmadı. İki kardeşin gözler önünde, açık bir pencereden içeri süzülen sarı renkli, iri bir papağan kafesin tellerine kondu, gayet şokkanlı bir şekilde gagasıyla kapısını açıp içine tırmandı, kapıyı kapadı ve rahat bir yere tünedi.

Vladimir TUMANOV (Vladimir TUMANOF)
Haritada Kaybolmak
çev.: Mine Kazmaoğlu

4. metin

İmağa giden yol, kasabadan kurtulunca, göz alabildiğine uzanan sayısız şeftali bahçeleri arasından geçirdi. Haziran içinde bile taşkın dere ayaklarının çamurlu, ıslak tuttuğu bu gölgeli yerlerde otlar bütün bir yaz mevsimi yeniden yeniye sürer, kızgın güneş, ağaçların tepelerinde meyvaları pişirirken, rutubetli toprakta birbiri arkasına yoncalar fıskırır, çayırırlar kabarırdı.

Refik Halid KARAY
Memleket Hikâyeleri

b. "Anadolu Davulu" metni ile işaretlediğiniz metinde hangi anlatım biçimi kullanılmıştır? Nedeniyle birlikte aşağıya yazınız.

Kaynak: (MEB, 2022c, s. 168)

Şekil 46'da metnin anlatım biçiminin farklı türde yazılmış metinlerle karşılaştırılarak tespit edilmesi istenmiştir.

Şekil 47. 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Düşüncüyü Geliştirme Yollarına Yönelik Etkinlik

5. ETKİNLİK

a) Aşağıdaki paragraflarda hangi düşüncüyü geliştirme yolunun kullanıldığını bularak boşluklara yazınız.

Örneklendirme

Sayısal Verilerden Yararlanma

Karşılaştırma

Tanık Gösterme

Türkiye’de çeşit çeşit boncuk kullanıyorlar. Yörükler “dığöz” adını verdikleri deve boncuğunu çocuklarına, develerine ve kemerlerine takıyorlar. Aynı boncuğa Karadeniz’de “yılanbaşı” deniyor. Bu boncuklar Filipinler’den gelen deniz kabuklarından yapılıyor.

Bence Türkçe bugünkü sınırlarımızın dışına çıkarılarak düşünülmelidir. Dilimiz konuşulduğu coğrafyalar içinde görülmeli artık. Daralan siyasi sınırlarımız karşısında, Millî Mücadele Dönemi’nde Yahya Kemal Beyatlı “Türkçenin çekilmediği yer vatanıdır.” demiştir. Bugün de Türkçe en geniş sınırları içinde düşünülmeli, dil ve vatan birlikte ele alınmalıdır.

Türkiye’de okunan kitap sayısı çok azdır ancak kitap okumayı kültür hâline getirmiş insanlar da vardır. Bu kişiler için kitap okumak tiyakılıktır. Çantasında kitap taşıma, otobüste kitap okuma, durakta beklerken kitap okuma, kitap tiyakiilerinin yaptığı davranışlardan bazılarıdır.

Eleştirmenlerimizin eleştiriyi yan meslek olarak algılamaları bilinen bir gerçek ama işin korkutucu boyutu birçok kimsenin ilgisini çekmiyor. Eleştirmenlerimizin %33’ü ticaretle uğraşıyor. %10’u tekstilci, %40’ı doktor, çok az bir kısmı da yazar. İşin en ürkütücü yönü, aydınlarımızın %72’sinin eleştirmenlerin eleştiri dışında işler yapmalarını oldukça doğal karşılamaları.

b) Okuduğunuz çizgi romanda düşüncüyü geliştirme yollarından hangileri kullanılmıştır?

Kaynak: (MEB, 2021, s. 94)

Şekil 47’de öncelikle her bir paragrafta daha sonra ise asıl metinde kullanılan düşüncüyü geliştirme yollarının tespit edilmesi istenmiştir.

➤ *Türk dili ve edebiyatı dersi öğretim programında yer alan “Metni yorumlar.” “Metnin üslup özelliklerini belirler.” “Metnin dil, üslup ve anlatım/sunum özelliklerini belirler.” “Metinde ortaya konulan bilgi ve yorumları ayırt eder.” “Metnin görsel unsurlarla ilişkisini belirler.” (MEB, 2018, s. 22-26) kazanımlarına yönelik Türkçe ders kitaplarında tespit edilen öğretiler*

Kazanımlarla ilgili programda yer verilen açıklamalar şu şekildedir:

- *Şiirdeki/Metindeki açık ve örtük iletileri; şiirle/metinle ilgili tespitlerini, eleştirilerini, güncellemelerini ve beğenisini metne dayanarak/gerekçelendirerek kazanımlar çerçevesinde ifade etmesi sağlanır.*

- *Türk sineması ve tiyatrosunda geleneksel tiyatro unsurları ve/veya tipleriyle benzerlik gösteren hususlara örnekler verilebilir.*
- *Metinde yazara/metne özgü dil ve anlatım özellikleri belirlenir (Cümle yapıları, deyimler, kelime kadrosu, söz sanatları, akıcılık, nesnellik, öznellik, duygusallık, coşkunluk gibi hususlar dikkate alınır.)*
- *Ortaya konulan bilgi, tespit ve yorumlar/görüşler; gerekçe, kanıt, tutarlılık, geçerlilik, doğruluk açısından değerlendirilir.*
- *Bazı metin türlerinde resim, karikatür, fotoğraf, çizim, grafik, tablo, diyagram, istatistiksel veri gibi unsurların metin türüyle ilişkisi ve metne katkısı üzerinde durulur. (MEB, 2018, s. 22-26)*

Türkçe ders kitaplarında öğrencilerin metinle ilgili tespitlerini, eleştirilerini, güncellemelerini ve beğenisini metne dayanarak ifade etmesine ve örtük iletileri tespit etmeye yönelik etkinliklere yer verilmiştir. Bu etkinlikler metni beğenip beğenmediğini belirtme, metnin bir bölümünü yeniden yazma, metinle ilgili duygu, düşünce ve görüşlerini paylaşma, metni görsellerle eşleştirme, başlık ve içerik uyumunu sorgulama, gerekçeleriyle beraber metne farklı başlıklar önerme, metinle ilgili soruları cevaplama, düşüncelerini yazma vb. biçimlerindedir. Örtük iletileri tespit etmeye yönelik sadece 6 ve 7. sınıfta birer etkinliğe yer verilmiştir. Metnin dil ve anlatımı ile ilgili Türkçe dersi öğretim programında her sınıf seviyesi için ayrıntılı bir şekilde ifade edilen dil bilgisi kazanımları kapsamında çeşitli etkinliklere yer verilmiştir. Yine Türkçe ders kitaplarında cümle yapıları, deyimler, kelime kadrosu, söz sanatları, nesnellik, öznellik, duygusallık, coşkunluk gibi hususlara yönelik etkinlikler yer almaktadır. Metinde ortaya konulan bilgi ve yorumları ayırt etmeye yönelik kazanımlara karşılık Türkçe dersi öğretim programında daha fazla sayıda ve ayrıntılı kazanıma yer verilmiştir. Türkçe programında bu kazanımların sadece ders kitabındaki metinlere yönelik değil medya içeriklerine yönelik olarak da ifade edildiği görülmektedir. Her iki dersin programında dersin işlenişinde ve uygulamalarda görsel iletişim araçlarına yer verilmesi; slayt, bilgisayar, Televizyon, etkileşimli tahta, Genel Ağ, EBA benzeri uygulamaların etkin olarak kullanılması; kazanımlarla ilgili belgesel ve film gibi materyallerden yararlanılabileceği belirtilmiştir (MEB, 2018, s. 9; MEB, 2019, s. 14).

TDE programında tiyatronun dil, üslup, anlatım/sunum özellikleriyle ilgili ayrıntılı açıklamalara yer verildiği görülmektedir. Ancak Türkçe ders kitaplarındaki tiyatro metnlerinin etkinliklerinde TDE programında açıklanan geleneksel tiyatronun özellikleri olan seslenmeler, tekerlemeler, deyimler, gazeller, beyitler, şarkı-türkü-müzikler, yanlış anlamalar, taklitler, ağız özellikleri gibi unsurlar ile modern tiyatroda yazara özgü üslup özelliklerinin belirlenmesine yönelik içeriklere yer verilmemiştir. Metnin dil, üslup ve anlatım özelliklerini belirlemeye

yönelik TDE programında ifade edilen ancak Türkçe ders kitaplarında yer verilmeyen bir diğer husus da anlatım özellikleridir. Türkçe ders kitaplarında metinleri açıklık, duruluk, yalınlık, akıcılık vb. anlatım özellikleri bakımından değerlendirmeye yönelik bir etkinlik yer almamaktadır.

3. Araştırma Sorusuna Yönelik Bulgular

Türk dili ve edebiyatı dersi öğretim programı ile öğrencilerin edebî metinler aracılığıyla Türk edebiyatının tarih içinde gösterdiği değişim ve gelişimi “her türün içinde edebiyat geleneğinin yansıtılması” yoluyla tanımlarının amaçlanması (MEB, 2018, s. 13) tür öğretiminin Türk dili ve edebiyatı öğretimine yön verdiğini göstermektedir. Türkçe dersi öğretim programına bakıldığında ise Türkçe öğretiminin programda ifade edilen temalara uygun konuları içeren metinler aracılığıyla yapılması esastır. Ancak Türkçe ders kitaplarının programda ifade edilen metin türleriyle ilgili hususları karşılaması da beklenmektedir.

Türkçe ders kitaplarının metin türü öğretimi bağlamında Türk dili ve edebiyatı dersine yönelik hazırlanışına katkısını belirlemek amacıyla öncelikle her sınıf seviyesinde yer alan metinlerin türleri tespit edilmiştir. Dinleme/izleme ve serbest okuma metinlerinin türleri de araştırmaya dahil edilmiştir. Daha sonra metinlerde yer alan etkinlikler metnin türü ile ilgili öğretilere yer verip vermemesi bakımından incelenmiştir. Ders kitaplarının incelenmesi sırasında etkinlikler dışında derse hazırlık bölümlerinde de tür öğretimine yönelik içeriklerin olduğu görülmüştür, bu bölümler de araştırmaya dahil edilmiştir. Bu kapsamda Türkçe ders kitaplarındaki bazı metinlerde doğrudan metnin türünü tespit etmeye ve türün özelliklerini kavratmaya yönelik etkinliklere rastlanmıştır. Bazı etkinlikler ve derse hazırlık bölümlerinde ise doğrudan tür öğretimine yönelik olmasa da metni türü bağlamında değerlendiren içeriklere yer verildiği görülmektedir. Ders kitaplarında metnin türü ile ilgili herhangi bir içeriğe yer vermeyen metinler de bulunmaktadır. 3. araştırma sorusuna yönelik Türkçe ders kitaplarında yer alan tüm içeriklere burada yer verilmiştir.

Türk dili ve edebiyatı dersi öğretim programında tür öğretiminin “*Metnin türünün ortaya çıkışı ve tarihsel dönem ile ilişkisini belirler.*” “*Metinde edebiyat, sanat ve fikir akımlarının/anlayışlarının yansımalarını değerlendirir.*” “*Yazar ile metin arasındaki ilişkiyi değerlendirir.*” “*Türün ve dönemin/akımın diğer önemli yazarlarını ve eserlerini sıralar.*” (MEB, 2018, s. 21-25) kazanımları çerçevesinde planlandığı görülmektedir. Bu sebeple başlangıçta Türkçe ders kitaplarındaki metinleri Türk edebiyatının dönemlerine göre sınıflandırmak hedeflense de verilerin toplanması sırasında metinlerin daha çok günümüz yazar ve şairleri ile dergilerinden alındığı görüldüğü için dönemlere göre sınıflandırma yoluna gidilmemiştir. Ancak yazar ve şairlere tablolarla yer verilerek metinlerin farklı anlayışları

temsil edip etmediği konusunda genel bir fikir edinmek amaçlanmıştır. Farklı dönemlerden alındığı tespit edilen metinlere yönelik bulgulara ise her sınıf seviyesi ile ilgili bulgulardan hemen sonra yer verilmiştir.

5. Sınıf Türkçe ders kitabında yer alan metinlerin türleri ve yazarlarına yönelik bulgular Tablo 10’da gösterilmiştir.

Tablo 10. 5. Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Metinlerin Tür/Yazar Sınıflandırması

Tema	Metin	Tür	Yazar
BİREY VE TOPLUM	Memleket İsterim	Şiir	Cahit Sıtkı Tarancı
	Hoşça Kalın, Güle Güle	Söyleşi	Feyza Hepçilingirler
	Anadolu’da Konukseverlik Gelenekseldir	Makale	Mehmet Önder
	İlk Ders	Anı	Reşat Nuri Güntekin
	Çocuk ve Baloncu	Hikâye	Yücel Aksoy
MİLLÎ MÜCADELE VE ATATÜRK	Mustafa Kemal’in Kağnısı	Şiir	Fazıl Hüsni Dağlarca
	Dumlupınar Savaşı	Anı	Ahmet Köklügiler
	6 Mart 1915 Gecesi	Hikâye	Ramazan Demir
	Bir Temmuz Gecesi	Hikâye	Batuhan İskender
	Şahin Bey	Anı	Hüseyin Emiroğlu
DOĞA VE EVREN	Bu Nehir Bizim	Hikâye	Nuran İbiş
	Okland Adası	Gezi Yazısı	Gülten Dayıoğlu
	Deprem	Hikâye	Anita Ganeri
	Sakın Kesme	Şiir	Mehmet Emin Yurdakul
	Yarın Gene Sabah Olacak	Şiir	Nimetullah Hafız
MİLLÎ KÜLTÜRÜMÜZ	Kilim	Şiir	Fatih Kısaparmak
	Vatan yahut Silistre	Tiyatro	Namık Kemal
	Boğaç Han	Hikâye	Anonim
	Ali Kuşçu	Biyografi	Samim Işık
	Geyik Ana	Efsane	Cengiz Aytmatov
VATANDAŞLIK	Çocuk Bahçesindeki Bekçi	Hikâye	Üzeyir Gündüz
	Bilinçli Tüketici	Şiir	Dursun Bulut
	Özgürlük	Fabl	Mehmet Dağıstanlı
	Sokak	Roman	Edmondo De Amicis
	Çiftçi ile Çocukları	Masal	Çev.: Orhan Veli Kanık
SAĞLIK VE SPOR	Karagöz Kibarlık Öğreniyor	Tiyatro	Haz.: Gülsüm Cengiz
	Çitlembik	Hikâye	Hızır Ovacık
	Spor ve Bedenimiz	Makale	Bilim Çocuk dergisi
	Tavşan ile Kaplumbağa	Fabl	Ahmet Efe
	Dedemin Öyküsü	Hikâye	Şevki Yücel
ERDEMLER	Yaşlı Güreşçi	Masal	Haz.: Sennur Sezen
	Büyükklere Saygı	Söyleşi	Adnan Özyalçınar
	Yaşama Sevinci	Hikâye	Mehmet Zeki Aydın
	Paylaşım	Şiir	Muzaffer İzgü
	Bir Bardak Sütün Hatırı	Hikâye	Dursun Bulut Steve Goodier
BİLİM VE TEKNOLOJİ	Barkod	Makale	Bilim Çocuk dergisi
	Sosyal Medya Psikolojinizi Etkiliyor	Haber Metni	Gazete metni
	Akıllı Ulaşım Sistemleri	Makale	İbrahim Sönmez
	Aziz Sancar	Biyografi	Tarık Uslu
	Pastör	Hikâye	Tarık Uslu

5. sınıf Türkçe ders kitabında 13 farklı metin türüne yer verildiği görülmektedir. Bu türlerin dağılımı Tablo 11’de gösterilmiştir.

Tablo 11. 5. Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Metin Türlerinin Dağılımı

Tür	Sayı
Bilgilendirici Metinler	
Söyleşi	2
Makale	4
Anı	3
Gezi Yazısı	1
Biyografi	2
Haber Metni	1
Hikâye Edici Metinler	
Hikâye	12
Tiyatro	2
Efsane	1
Fabl	2
Roman	1
Masal	2
Şiir	
Şiir	7

Metinlerin etkinlikler ve derse hazırlık bölümleri kapsamında incelenmesi sonucu metnin türünü tespit etmeye, türün özelliklerini kavratmaya ve metni türü bağlamında değerlendirmeye yönelik elde edilen bulgular şekillerle gösterilmiştir.

5. sınıf Türkçe ders kitabında yer alan hikâye türündeki metinlerde türün öğretimine yönelik içerikler

5. sınıf Türkçe ders kitabındaki “Bu Nehir Bizim” hikâyesi üzerinden özellikleri verilerek türün tespit edilmesi istenmiştir. Şekil 48’de hikâyenin gerçekte olabilecek nitelikte olayların kurgulandığı metin türü olduğu bilgisi kavratılmak istenmiştir.

Şekil 48. 5. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Hikâye Türünü Öğretmeye Yönelik Etkinlik

5. ETKİNLİK Aşağıdaki soruları metne göre cevaplayınız. Verdiğiniz cevaplardan yola çıkarak metnin türünü belirleyiniz.

a) Okuduğunuz metinde bir olay mı anlatılıyor yoksa bilgi mi veriliyor?
.....

b) Okuduğunuz metinde anlatılanlar gerçekte olabilir mi?
.....

c) Okuduğunuz metinde anlatılanlar, yazarın kendi kurguladığı bir olay mıdır?
.....

• Okuduğum metnin türü:

Kaynak: (MEB, 2022a, s. 74)

“Boğaç Han” metninden önce yer verilen derse hazırlık bölümünde “Türk kültüründe isim verme geleneği ve Dede Korkut Hikâyeleri hakkında araştırma yapınız.” (MEB, 2022a, s. 117) ifadesi öğrencilerin tür hakkında bilgi edinmelerini sağlamaya yöneliktir.

“Çocuk Bahçesindeki Bekçi” hikâyesi Şekil 49’da gösterildiği gibi hikâye çözümlemesine yer vermektedir. Etkinlik hikâye unsurlarının kavratılmasına yöneliktir.

5. ETKİNLİK Aşağıda verilen hikâye haritası yöntemine göre metni çözümleyiniz.

- 1) Olayın geçtiği yer ve zaman (Olay nerede, ne zaman geçiyor?)
- 2) Ana ve yardımcı karakterler (Hikâyedeki insanlar)
- 3) Başlangıç olayı (Olayın başlangıcı)
- 4) Problem (Hakkında hikâyenin yazıldığı olay)
- 5) Problem çözme teşebbüsleri
- 6) Sonuç
- 7) Ana fikir

1 Yer: Çocuk parkı Zaman: Geçen hafta sonu

2

3

4

5

6

7

“Yaşama Sevinci” hikâyesinde yer alan Şekil 50’deki etkinlik hikâyesinin serim, düğüm ve çözüm bölümlerinin kavratılmasına yöneliktir.

[illegible]

5. sınıf Türkçe ders kitabında hikâye 12 metinle en çok yer verilen türdür. Bunlardan 4'ünde metnin türüne yönelik içeriklere yer verilmiştir. 5. sınıfı bitiren bir öğrencinin hikâye

türünü şekillerle gösterilen içerikler bağlamında kavrayacağı söylenebilir. Diğer hikâyelerde metnin türünü ayırt etmeye yönelik içeriklere yer verilmemiş, bu hikâyeler sadece bir “metin” olarak değerlendirilmiştir.

5. sınıf Türkçe ders kitabında yer alan fabl türündeki metinlerde türün öğretimine yönelik içerikler

5. sınıf Türkçe ders kitabında yer alan “Özgürlük” metninde fabl türünün öğretiminin amaçlandığı görülmektedir. Şekil 51’de fablın insana ait özelliklerin insan dışı varlıklara aktarıldığı, kahramanlarının hayvanlardan oluştuğu, öğüt verici bir metin türü olduğu bilgisi kavratılmak istenmiştir.

Şekil 51. 5. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Fabl Türünü Öğretmeye Yönelik Etkinlik

8. ETKİNLİK Aşağıda, okuduğunuz metnin türü ile ilgili bilgiler verilmiştir. Doğru bilgileri veren hayvanların baş harflerinin sıralamasında metnin türü şifrelenmiştir. Şifreyi çözerek metnin türüne ulaşınız.

Güncel konular anlatılmıştır.

Tekerlemelerle başlamıştır.

Kahramanlar sadece insanlardan oluşmuştur.

İnsana ait özellikler insan dışı varlıklara verilmiştir.

Kahramanları hayvanlardan oluşmuştur.

Öğüt verici bir yönü bulunmaktadır.

Olağanüstü olaylar anlatılmıştır.

[] [] [] []

Kaynak: (MEB, 2022a, s. 153)

5. sınıf Türkçe ders kitabında biri okuma diğeri dinleme/izleme metni olmak üzere 2 fabl yer almaktadır. Fablların biri düzyazı diğeri şiir biçimdedir, birinde metnin türünü ayırt etmeye yönelik içeriklere yer verilmemiştir. 5. sınıfı bitiren bir öğrencinin fabl türünü Şekil 51’de yer alan özellikler bağlamında kavrayacağı söylenebilir.

5. sınıf Türkçe ders kitabında yer alan gezi yazısı türündeki metinlerde türün öğretimine yönelik içerikler

“Okland Adası” metninden önce yer alan derse hazırlık bölümünde öğrencilere “Gezip gördüğünüz bir yeri tanıtan bir konuşma hazırlayınız.” (MEB, 2022a, s. 78) şeklinde görev verilmesi ve Şekil 52’de gösterilen yazma etkinliği doğrudan olmasa da gezi yazısını kavratmaya yönelik görülmektedir.

Şekil 52. 5. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Gezi Yazısı Türüne Yönelik Etkinlik

10. ETKİNLİK Çevrenizi tanıtan bir yazı yazınız. Bu yazınız için nasıl bir sıra izleyeceğinizi aşağıda verilmiştir. Bu bölümleri doldurarak yazınızın taslağını da oluşturmuş olursunuz.

Nereyi tanıtacağım?

Tanıtacağım yerin hangi özelliklerini vereceğim?

Giriş bölümümde neler anlatacağım?

Gelişme bölümümde neler anlatacağım?

Sonuç bölümümde neler anlatacağım?

Başlığım ne olabilir?

Kaynak: (MEB, 2022a, s. 84)

5. sınıf Türkçe ders kitabında gezi yazısı türünde 1 metin yer almaktadır. 5. sınıfı bitiren bir öğrencinin gezi yazısı türünü metinde yer alan konuşma ve yazma çalışmaları kapsamında kavrayacağı söylenebilir.

5. sınıf Türkçe ders kitabında yer alan anı türündeki metinlerde türün öğretimine yönelik içerikler

“İlk Ders” metninden önce yer alan derse hazırlık bölümünde “Öğretmeninizle bir anınızı konuşma metni hâline getiriniz.” (MEB, 2022a, s. 27) denilerek öğrencilerden bir “anı” yazmalarının istenmesi ve etkinliklerde yer alan “Yazarın okulla ilgili anısını anlatmasının sebebi nedir?” (MEB, 2022a, s. 28) sorusu “İlk Ders” metninin anı türünün bir örneği olarak Türkçe ders kitabına alındığını göstermektedir. Metin, Reşat Nuri Güntekin’in Çalıkuşu

romanından alınmış bir bölümü içermektedir. Romanın metnin başında ve sonunda kısaca özetlendiği görülmektedir. “...Feride, kendi isteği ile Anadolu’da öğretmenlik yapar. Öğretmenliği sırasında bir günlük tutar. Başından geçenleri günü gününe yazar.” ifadesi ile “günlük” türüne vurgu yapılması metnin türü ile ilgili karmaşaya sebep olabilecek bir durum olarak görülmektedir.

5. sınıf Türkçe ders kitabında biri dinleme/izleme, biri okuma, biri serbest okuma metni olmak üzere 3 metin anı türündedir. Bunlardan birinde metnin türünden bahsedildiği görülmektedir. Ancak türün özelliklerini kavratmaya yönelik bir içerik yer almamaktadır. 5. sınıfı bitiren bir öğrencinin anı türünü bahsi geçen içerikler bağlamında kavrayacağı söylenebilir.

5. sınıf Türkçe ders kitabında yer alan biyografi türü metinlerde türün öğretimine yönelik içerikler

“Ali Kuşçu” metni biyografi türünde olmasına rağmen etkinliklerde metin, türü bağlamında ele alınmamış aksine ders kitabında dinleme/izleme metni olarak yer aldığından çizgi film olarak değerlendirilmiştir. Şekil 53’te gösterilen derse hazırlık bölümünde öğrencilerin biyografi türünde bir konuşma metni hazırlamalarının istenmesi türe yer verilecek bir içerik olarak görülmektedir.

Şekil 53. 5. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Biyografi Türüne Yönelik Bir İçerik

BİR SONRAKİ DERSE HAZIRLIK

Aşağıdaki tarihî şahsiyetlerden birini seçiniz. Seçtiğiniz kişiyi tanıtan bir konuşma hazırlayınız.

Tarihî şahsiyetler: Fatih Sultan Mehmet, Uluğ Bey, Nasrettin Hoca, Piri Reis, Mimar Sinan, Yunus Emre, Kâtip Çelebi.

Kaynak: (MEB, 2022a, s. 126)

Biyografi türünü temsil eden bir diğer metin olan “Aziz Sancar” metninden önce yer verilen derse hazırlık bölümünde “Türk bilim insanlarından birini seçerek seçtiğiniz bilim insanını tanıtan bir konuşma hazırlayınız.” (MEB, 2022a, s. 235) şeklindeki ifade ve Şekil 54’teki etkinlik türün özelliklerine yer verilebilecek içerikler olarak görülmektedir.

Şekil 54. 5. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Fabl Türüne Yönelik Etkinlik

3. ETKİNLİK Dinlediğiniz metinden hareketle aşağıdaki boşlukları doldurunuz.

 AZİZ SANCAR	Doğum yeri:
	Doğum yılı:
	Okuduğu okullar:
	Yaptığı çalışmalar:

Kaynak: (MEB, 2022a, s.237)

5. sınıf Türkçe ders kitabında yer alan biyografi türündeki 2 metinde de metinlerin biyografi olduğu belirtilmemiştir. Ancak türün ayırt edici özelliklerini kavratmaya aracılık edebilecek etkinliklere yer verildiği görülmektedir.

5. sınıf Türkçe ders kitabında yer alan masal türü metinlerde türün öğretimine yönelik içerikler

Masal türündeki “Yaşlı Güreşçi” metninden önce öğrencilere “Konusu iyilik olan Türk ve dünya masallarından örnekler bularak sınıfa getiriniz.” (MEB, 2022a, s. 186) denilmesi öğrencileri masal türündeki çeşitli metinleri incelemeye teşvik etmektedir.

5. sınıf Türkçe ders kitabında 2 metin masal türündedir. Şiir biçimindeki bir masal serbest okuma metni olarak yer almaktadır ve bu metinde türü kavratmaya yönelik bir içerik bulunmamaktadır. 5. sınıfı bitiren bir öğrencinin masal türü hakkında ancak masal türünde metinler okuyarak fikir edinebileceği görülmektedir.

5. sınıf Türkçe ders kitabında yer alan şiir türündeki metinlerde türün öğretimine yönelik içerikler

5. sınıf Türkçe ders kitabında 5’i okuma, 1’i serbest okuma, 1’i de dinleme/izleme metni olmak üzere toplamda 7 metin şiir türündedir. Bu metinlerde şiiri içerik olarak yorumlamaya ve şiirde söz sanatlarını tespit etmeye yönelik etkinlikler yer alırken şiirin şekil özelliklerini belirlemeye yönelik etkinlik yer almamaktadır. Sadece şiirlerin şekil olarak düzyazı ile karşılaştırılmasına yönelik etkinliklere yer verilmiştir. Ancak burada istenen şiirin mısralar hâlinde yazıldığı gibi oldukça yüzeysel bir karşılaştırmadır.

5. sınıf Türkçe ders kitabında yer alan fabl türündeki “Tavşan ile Kaplumbağa”; tiyatro türündeki “Vatan yahut Silistre” ile “Karagöz Kibarlık Öğreniyor”; söyleşi türündeki “Hoşça Kalın, Güle Güle” ile “Büyüklerle Saygı”; makale türündeki “Anadolu’da Konukseverlik

Gelenekseldir”, “Spor ve Bedenimiz”, “Barkod”, “Akıllı Ulaşım Sistemleri”; anı türündeki “Dumlupınar Savaşı” ve “Şahin Bey”; efsane türündeki “Geyik Ana”; bir romandan alınan “Sokak”; haber metni türündeki “Sosyal Medya Psikolojinizi Etkiliyor” tür özelliklerine yönelik içeriğe yer vermeyen metinlerdir.

Türk dili ve edebiyatı dersine yönelik hazırbulunuşluk bakımından değerlendirildiğinde 5. sınıf Türkçe ders kitabında otobiyografi, mektup/e posta, günlük/blog, destan, fıkra, eleştiri, mülakat/röportaj, deneme, söylev/nutuk türünden metinlere asıl metin olarak yer verilmediği görülmektedir. Yalnız asıl metin olarak olmasa da bir metnin etkinliğinde nutuk örneğine yer verildiği görülmektedir (MEB, 2022a, s. 61). Metinden “konuşma metni” olarak bahsedilmiş, türe yönelik bir içeriğe yer verilmemiştir. Başka bir etkinlikte ise öğrencilerden e posta yazmaları istenmiştir (MEB, 2022a, s. 129). Ancak türün özelliğine yönelik bir içeriğe yer verilmemiştir. Yine biyografi bölümlerinde bazı yazarların eleştiri türünde metinler yazdığı belirtilse de bu türü kavratma bakımından herhangi bir içerik bulunmamaktadır.

Genel olarak bakıldığında 5. sınıf Türkçe ders kitabında 13 farklı türe yer verilmiş olsa da doğrudan sadece “hikâye” ve “fabl” türünün öğretimi hedeflenmiştir. Doğrudan olmamakla birlikte gezi yazısı, anı, biyografi, masal, şiir türündeki metinlerde de türün özelliklerinin kavratılmasına katkı sunacak etkinliklere yer verilmiştir. Söyleşi, makale, haber metni, tiyatro, efsane, roman türlerinde metinler ders kitabında yer alsa da bu metinlerde metni türü bağlamında değerlendirmeye yönelik içerik yer almamaktadır.

5. sınıf Türkçe ders kitabında yer alan Türk edebiyatına ait metinlerin çoğu Cumhuriyet Dönemi edebiyatımıza aittir. Ders kitabında Cumhuriyet Dönemi’nin farklı edebî anlayışlarını temsil eden metinlerin yer aldığı görülse de Cumhuriyet öncesi edebiyatı temsil eden sadece dört metin bulunmaktadır. Bunlar, Millî Edebiyat Dönemi’ni yansıtan Reşat Nuri Güntekin’in “Çalılıkusu” eserinden alınmış bir bölümü olan “İlk Ders” metni ile Mehmet Emin Yurdakul’un “Sakın Kesme” şiiri; Tanzimat Dönemi’ni temsil eden Namık Kemal’in “Vatan yahut Silistre” oyunu, destandan halk hikâyeciliğine geçişi temsil eden Dede Korkut hikâyelerinden “Boğaç Han”dır. Ayrıca bazı sanatçıların biyografilerinde hangi edebî anlayışta eser verdiklerinin belirtildiği görülmektedir.

Tablo 12. 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Metinlerin Tür/Yazar Sınıflandırması

Tema	Metin	Tür	Yazar
ERDEMLER	Vermek Çoğalmaktır	Hikâye	Göksu Birol
	Canım Aliye, Ruhum Filiz	Mektup	Sabahattin Ali
	Kuşular	Masal	Ziya Gökalp
	Sahibini Unutmayan Köpek	Hikâye	Hasan Latif Sarıyüce
	Yaştan Gileyliyim	Şiir	Bahtiyar Vahapzade
BİREY VE TOPLUM	Finlandiya'dan	Gezi Yazısı	Şükûfe Nihal Başar
	Ak Sakallı Bilge Dede	Masal	Eren Kaçmaz
	Aslanla Fare	Fabl	La Fontaine
	Bir Dünya Bırakın	Şiir	Adnan Çakmakçıoğlu
	Bebeklerin Ulusu Yok	Şiir	Ataol Behramoğlu
MİLLÎ MÜCADELE VE ATATÜRK	Gazi'yi Görmeye Gelen Ana	Anı	Kadir Depsen
	Ben Mustafa Kemal'im	Şiir	Süleyman Özbek
	1 Kişi = ?	Köşe Yazısı	Zehra Ece
	Mustafa Kemal Nasıl Atatürk Oldu?	Anı	Der.: Kemal Arıburnu
	Türk Askerinin Cesareti	Anı	İsmail Bilgin
MİLLÎ KÜLTÜRÜ- MÜZ	Bayram Günleri	Anı	Halit Fahri Ozansoy
	İlaç	Tiyatro	Ünver Oral
	Uygarlıklar Diyarı Harran	Gezi Yazısı	Şükran Kaleci
	Bayrak	Şiir	Arif Nihat Asya
	Nasreddin Hoca'nın Köyünde	Söyleşi	Mehmet Önder
DOĞA VE EVREN	Kiraz Yaylaları	Anı	Yakup K. Karaosmanoğlu
	Rüzgâr	Şiir	Cahit Külebi
	Son Kuşlar	Hikâye	Sait Faik Abasıyanık
	Kış Uykusu	Makale	Yalvaç Ural
	Karlı Dallar Altında	Hikâye	Mukaddes Akmanova
SANAT	İhtiyar Çilingir	Hikâye	Memduh Şevket Esendal
	Büyük Ustayı Ziyaret	Hikâye	Ferit Edgü
	Yaşadıklarım ve Düşlediklerim	Söyleşi	Gülten Dayıoğlu
	Kuklaları	Şiir	Ünver Oral
	Ay Şairi	Şiir	Aytül Akal
BİLİM VE TEKNOLOJİ	Sufi ile Pufi	Hikâye	Mevlana İdris Zengin
	Yosun Pilleri	Makale	Deniz Koç
	Aziz Sancar	Çizgi Roman	Sinançan Kara
	Ampulün İlk Yanışı	Hikâye	Tarık Uslu
	Göge Bakalım	Köşe Yazısı	Hatice Bildirici
SAĞLIK VE SPOR	Basketbol Oynamak Boy UzatırMı?	Makale	Mine Doğru
	Sağlıklı Olma Sanatı	Deneme	Alain
	Tadı Olmayan Bir Şeyi Neden İçeyim Ki?	Karikatür	Merve Bilge Atalay
	Louis Pasteur	Hikâye	Şükrü Enis Regü
	Sağlığına Dikkate Et	Şiir	Arife Hancı

6. sınıf Türkçe ders kitabında 14 farklı metin türüne yer verildiği görülmektedir. Bu türlerin dağılımı Tablo 13'te gösterilmiştir.

Tablo 13. 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Metin Türlerinin Dağılımı

Tür	Sayı
Bilgilendirici Metinler	
Söyleşi	2
Makale	3
Anı	5
Gezi Yazısı	2
Deneme	1
Mektup	1
Köşe yazısı	2
Hikâye Edici Metinler	
Hikâye	9
Tiyatro	1
Karikatür	1
Fabl	1
Biyografi/Çizgi Roman	1
Masal	2
Şiir	
Şiir	9

Metinlerin etkinlikler ve derse hazırlık bölümleri kapsamında incelenmesi sonucu metnin türünü tespit etmeye, türün özelliklerini kavratmaya ve metni türü bağlamında değerlendirmeye yönelik elde edilen bulgular şekillerle gösterilmiştir.

6. sınıf Türkçe ders kitabında yer alan mektup türündeki metinlerde türün öğretime yönelik içerikler

6. sınıf Türkçe ders kitabında yer alan “Canım Aliye, Ruhum Filiz” metninin şekillerle gösterilen bölümlerinde mektup türünün tarihî gelişimini, özelliklerini, çeşitlerini kavratmak amaçlanmıştır.

Şekil 55. 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Mektup Türünü Öğretmeye Yönelik İçerik

Gelecek Derse Hazırlık

1. Mektubun tarihî gelişimiyle ilgili araştırma yapınız ve edindiğiniz bilgileri defterinize not alınız.
2. Çoklu medya ortamından ya da yazılı kaynaklardan bir edebî mektup örneği belirleyiniz ve belirlediğiniz mektubu defterinize yazınız.

Kaynak: (MEB, 2022b, s. 14)

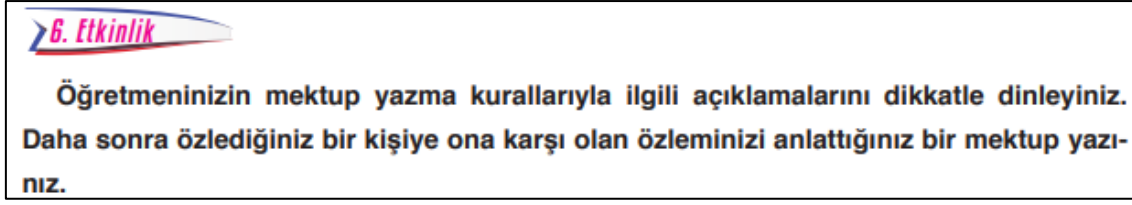
Şekil 56. 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Mektup Türünü Öğretmeye Yönelik Etkinlik

4. Etkinlik

Okuduğunuz metinden hareketle mektup türünün özelliklerini açıklayınız.

Kaynak: (MEB, 2022b, s. 18)

Şekil 57. 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Mektup Türünü Öğretmeye Yönelik Etkinlik

Kaynak: (MEB, 2022b, s. 18)

6. sınıf Türkçe ders kitabında 1 metin mektup türündedir. Öğrencilerden türün tarihi gelişimi ile ilgili araştırma yapmalarının, mektup çeşitlerinden edebî mektup örneği incelemelerinin, özel mektup türünde metin yazmalarının istendiği ve türün özelliklerinin, kurallarının kavratılmaya çalışıldığı görülmektedir. Bu içeriklerden hareketle 6. sınıfı bitiren bir öğrencinin mektup türünü yeterli düzeyde kavramış olması beklenir.

6. sınıf Türkçe ders kitabında yer alan gezi yazısı türündeki metinlerde türün öğretimine yönelik içerikler

Gezi yazısı türündeki “Finlandiya’dan” metninde türün öğretimine yönelik Şekil 58’de gösterilen etkinlik yer almaktadır. 6. sınıf Türkçe ders kitabında gezi yazısı ile ilgili içeriklerin metinden hareketle türün tespit edilmesi ve özelliklerinin kavratılmasına yönelik olduğu görülmektedir.

Şekil 58. 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Gezi Yazısı Türüne Yönelik Etkinlik

a) Okuduğunuz metin hangi türde yazılmıştır?

b) Metnin türünü nasıl belirlediğinizi metinden örneklerle açıklayınız.

Kaynak: (MEB, 2022b, s. 42)

Gezi yazısını türündeki “Uygarlıklar Diyarı Harran” metninden önce yer alan derse hazırlık bölümünde öğrencilerden Harran hakkında araştırma yapmalarının istenmesi (MEB, 2022b, s. 111) ve Şekil 59’daki etkinlik de metnin türüne yönelik çalışmalara yer verilebilecek içerikler olarak görülmektedir.

Şekil 59. 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Gezi Yazısı Türüne Yönelik Etkinlik

9. Etkinlik

Yakın zamanda gezip gördüğünüz ya da çevrenizde bulunan bir tarihî eserle ilgili bilgilerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

Kaynak: (MEB, 2022b, s.119)

6. sınıf Türkçe ders kitabındaki anı türü metinlerde türün öğretime yönelik içerikler

Anı türünde yazılmış “Gazi’yi Görmeye Gelen Ana” metninden önce yer alan derse hazırlık bölümünde öğrencilerin Atatürk’ün Kurtuluş Savaşı anılarından birini öğrenmelerinin istenmesiyle (MEB, 2022b, s. 59) ve Şekil 60’ta gösterilen etkinlikle tür öğretiminin amaçlandığı görülmektedir. Anı ile ilgili içerikler metinden hareketle türün tespit edilmesi ve özelliklerinin kavratılması şeklindedir.

Şekil 60. 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Anı Türünü Öğretmeye Yönelik Etkinlik

6. Etkinlik

a) Okuduğunuz metin hangi türde yazılmıştır?

.....

.....

b) Metnin türünü nasıl belirlediğinizi metinden örneklerle açıklayınız.

.....

.....

.....

.....

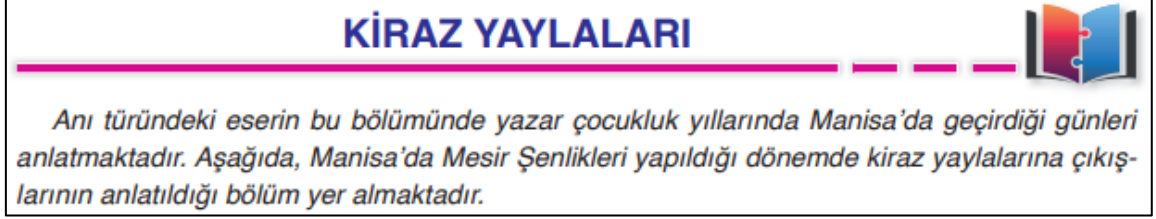
Kaynak: (MEB, 2022b, s. 68)

6. sınıf Türkçe ders kitabında anı türüne yönelik 5 metin yer almaktadır, metinlerden sadece birinde türün öğretime yönelik içeriklere yer verilmiştir. Diğer anıları türü bağlamında değerlendirmenin hedeflenmediği görülmüştür. 6. sınıfı bitiren bir öğrencinin anı türünü Şekil 60’2ta yer alan etkinlikte yer verilecek içerikler bağlamında kavrayacağı söylenebilir. Ders kitaplarında çoğu metinde yer alan bu tür etkinlikler Türkçe ders kitaplarının metin türü öğretimi bağlamında fazla yönlendirici olmadığını, içeriklerin öğretmenlerin planlamasına ve öğrencilerin yorumuna bırakıldığını göstermektedir.

Anı türünde yazılmış “Bayram Günleri” metninde öğrencilerden aile büyüklerinin eskiden bayramları nasıl kutladıklarını dinlemelerinin istenmesi (MEB, 2022b, s. 92) türün özelliklerine yer verilebilecek bir çalışma olarak görülmektedir.

Anı türündeki “Kiraz Yaylaları” metninde türün özelliklerini kavratmaya yönelik bir etkinliğe yer verilmemiştir ancak Şekil 61’de görüldüğü gibi metnin başında türünün anı olduğu belirtilmiştir.

Şekil 61. 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Anı Türüne Yönelik İçerik

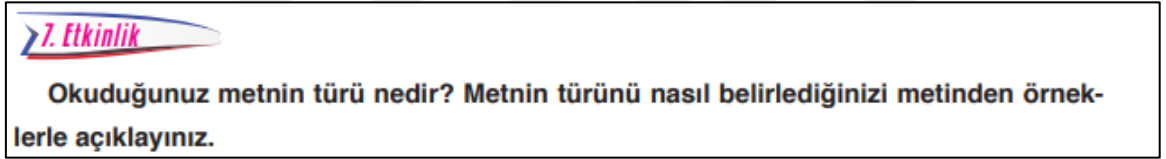

Kaynak: (MEB, 2022b, s. 128)

6. sınıf Türkçe ders kitabındaki tiyatro türü metinlerde türün öğretimine yönelik içerikler

Tiyatro türündeki “İlaç” metninden önceki derse hazırlık bölümünde öğrencilerden Karagöz oyununun nasıl ortaya çıktığına dair araştırma yapmalarının istenmesi (MEB, 2022b, s. 101) ve Şekil 62’de gösterilen etkinlik tür öğretimine yöneliktir.

Şekil 62. 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Tiyatro Türüne Yönelik Etkinlik

Kaynak: (MEB, 2022b, s. 108)

6. sınıf Türkçe ders kitabında 1 metin tiyatro türündedir. Metinden hareketle türün tespit edilmesi ve özelliklerinin belirlenmesine yönelik içeriklere yer verilmiştir. Burada da türün öğretiminde ders kitabının yönlendirici olmadığı görülmektedir.

6. sınıf Türkçe ders kitabındaki hikâye türü metinlerde türün öğretimine yönelik içerikler

“Vermek Çoğalmaktır” ve “Sahibini Unutmayan Köpek” metinlerinde öğrencilerin hikâye hakkında bilgi sahibi olduğu varsayılmış ve bu türde metin yazmaları istenmiştir. Türkçe ders kitaplarında yazma etkinlikleri genellikle “olaya dayalı” veya “bilgilendirici” metin yazma şeklinde ifade edilirken 6. sınıf Türkçe ders kitaplarında doğrudan hikâye yazmaya yönelik Şekil 63 ve 64’te olduğu gibi etkinliklere yer verildiği görülmektedir.

Şekil 63. 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Hikâye Türüne Yönelik Etkinlik

Okuduğunuz hikâyeden hareketle defterinize cömertlik konulu bir hikâye yazınız.

Kaynak: (MEB, 2022b, s. 14)

Şekil 64. 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Hikâye Türüne Yönelik Etkinlik

Dinlediğiniz metinden hareketle defterinize “vefa” konulu bir hikâye yazınız. Hikâyenizi yazmadan önce aşağıdaki taslağı uygun şekilde doldurunuz.

HİKÂYE TASLAĞI	
Hikâyemin Başlığı:	
Hikâyemin Konusu:	
Hikâyemin Ana Fikri:	
Hikâyemde Yer Alan Kişiler:	
Hikâyemde Olayların Geçtiği Mekân:	
Serim Bölümünde Anlatacağlarım:	
Düğüm Bölümünde Anlatacağlarım:	
Çözüm Bölümünde Anlatacağlarım:	

Kaynak: (MEB, 2022b, s. 30)

Ders kitaplarında fazla sayıda hikâye türünde metin yer alması ve 5. sınıf Türkçe ders kitabında hikâye türünün öğretimine yer verilmiş olması 6. sınıf Türkçe ders kitabında öğrencilerin hikâye türü hakkında bilgi sahibi olduğu varsayılarak türle ilgili sadece yazma etkinliklerine yer verilmesini açıklamaktadır. Ancak ders kitaplarında oldukça geniş yer tutan hikâye türü metinlere yönelik daha fazla ve farklı içeriklere yer vermek yerine sürekli tekrar eden etkinliklere yer verildiği görülmektedir.

6. sınıf Türkçe ders kitabında yer alan masal türündeki metinlerde türün öğretimine yönelik içerikler

“Kuğular” metninden önce yer alan Şekil 65’teki derse hazırlık bölümünde önemli masal yazarlarının öğretiminin amaçlandığı görülmektedir.

Şekil 65. 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Masal Türüne Yönelik Etkinlik

Gelecek Derse Hazırlık

1. Yörenizde bilinen bir masalı araştırınız.
2. Öğretmeninizin, hazırlıklı konuşma yaparken uymanız gereken kurallarla ilgili açıklamalarını dikkatle dinleyiniz. Ardından aşağıdaki masal yazar veya derleyicilerinden birini seçiniz. Seçtiğiniz kişiyi tanıtan bir hazırlıklı konuşma hazırlayınız.
 - Hazırlıklı konuşmanızı zenginleştirmek amacıyla görsellerle destekleyiniz.
 - Hazırlıklı konuşmanızı yapmadan önce mutlaka prova yapınız.

Pertev Naili Boratav Eflatun Cem Güney Naki Tezel

Şükrü Elçin Saim Sakaoglu

Kaynak: (MEB, 2022b, s. 14)

5. sınıf Türkçe ders kitabında olduğu gibi 6. sınıf ders kitabında yer alan masal metinlerinde de türün özelliklerini kavratmaya yönelik içeriklere yer verilmediği görülmüştür. Şekil 66'daki etkinlik türün ayırt edici özelliklerinden birine vurgu yapmaktadır.

Şekil 66. 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Masal Türüne Yönelik Etkinlik

7. Etkinlik

Masalda gelişen olaylardan hangileriyle günlük hayatımızda karşılaşmamız mümkün değildir? Nedenleriyle birlikte açıklayınız.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Kaynak: (MEB, 2022b, s. 26)

6. sınıf Türkçe ders kitabında yer alan fabl türündeki metinlerde türün öğretimine yönelik içerikler

“Aslanla Fare” şiir biçiminde yazılmış fabldır. Öğrencilerin tür hakkında bilgi sahibi olduğu varsayılarak etkinliklerde metinden fabl olarak bahsedilmektedir. Metinden önce yer alan Şekil 67'deki derse hazırlık bölümü öğrencilere türün özelliklerini ve önemli temsilcilerini öğretme amacı taşımaktadır.

Şekil 67. 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Fabl Türünü Öğretmeye Yönelik Etkinlik

Gelecek Ders Hazırlık

Fabl türü ve ünlü fabl yazarları hakkında araştırma yapınız. Edindiğiniz bilgileri defterinize not alınız.

Kaynak: (MEB, 2022b, s. 52)

5. sınıfta da türün özelliklerini kavratmaya yönelik etkinliğe yer verildiği göz önüne alındığında 6. sınıfı bitiren bir öğrencinin fabl türü hakkında yeterli bilgiye sahip olması beklenmektedir.

6. sınıf Türkçe ders kitabında yer alan çizgi roman ve biyografi türündeki metinlerde türün öğretimine yönelik içerikler

Çizgi Roman biçiminde yazılmış bir biyografi olan “Aziz Sancar” metninden önce öğrencilerden Şekil 68’de gösterilen araştırmaları yapmalarının istenmesi çizgi roman ve biyografi türünü kavratmaya yönelik görülmektedir.

Şekil 68. 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Çizgi Roman ve Biyografi Türlerine Yönelik İçerik

Gelecek Ders Hazırlık

1. Çizgi roman hakkında araştırma yapınız ve edindiğiniz bilgileri defterinize not ediniz.
2. Geçmişte veya günümüzde yaşamış bir Türk bilim insanının hayatı ve çalışmaları hakkında araştırma yapınız.

Kaynak: (MEB, 2022b, s. 197)

Doğrudan biyografi türünü kavratmaya yönelik olmadığı hâlde Şekil 68’deki gibi etkinliklerin metnin türüne yönelik içeriklere yer vermeye elverişli etkinlikler olduğu düşünülmektedir.

6. sınıf Türkçe ders kitabında yer alan şiir türündeki metinlerde türün öğretimine yönelik içerikler

Şiir türündeki “Rüzgâr” metninde türün şekil özelliklerini kavratmaya yönelik etkinlik yer almaktadır. Bu doğrultuda öğrencilerin şiirdeki ses benzerliklerini bulmaları istenmiştir (MEB, 2022b, s. 138). Bu metin dışındaki şiirlerde şiiri sadece içerik olarak yorumlamaya ve şiirdeki söz sanatlarını tespit etmeye yönelik etkinliklere yer verilmiştir.

6. sınıf Türkçe ders kitabında yer alan “Yaştan Gileyliyim”, “Ak Sakallı Bilge Dede”, “Bir Dünya Bırakın”, “Bebeklerin Ulusu Yok”, “Ben Mustafa Kemal’im”, “1 Kişi = ?”, “Mustafa Kemal Nasıl Atatürk Oldu?”, “Türk Askerinin Cesareti”, “Bayrak”, “Son Kuşlar”, “Kış Uykusu”, “Karlı Dallar Altında”, “İhtiyar Çilingir”, “Büyük Ustayı Ziyaret”,

“Yaşadıklarım ve Düşlediklerim”, “Kuklaları”, “Ay Şairi”, “Sufi ile Pufi”, “Yosun Pilleri”, “Ampulün İlk Yanışı”, “Göğə Bakalım” metinlerinde tür özelliklerini kavratmaya yönelik içerik tespit edilmemiştir.

Türk dili ve edebiyatı dersine yönelik hazırbulunuşluk bakımından değerlendirildiğinde 6. sınıf Türkçe ders kitabında otobiyografi, günlük/blog, destan, efsane, roman, haber metni, fıkra, eleştiri, mülakat/röportaj, söylev/nutuk türünden metinlere yer verilmediği görülmektedir. Ancak asıl metin olarak yer verilme bir etkinlikte öğrencilerden e posta yazmalarının (MEB, 2022b, s. 57), başka bir etkinlikte ise bir haber metni örneğini tartışmalarının istendiği görülmektedir (MEB, 2022b, s. 190).

Genel olarak bakıldığında 6. sınıf Türkçe ders kitabında 14 farklı türe yer verilmiş olsa da doğrudan sadece “mektup”, gezi yazısı”, “anı”, “tiyatro” ve “fabl” türünün öğretimi hedeflenmiştir. Doğrudan olmamakla birlikte biyografi, hikâye, masal ve şiir türündeki metinlerde de türün özelliklerinin kavratılmasına katkı sunacak etkinliklere yer verilmiştir. Söyleşi, makale, deneme, köşe yazısı türlerinde metinler ders kitabında yer alsa da bu metinlerde metni türü bağlamında değerlendirmeye yönelik içerik yer almamaktadır.

6. sınıf Türkçe ders kitabında yer alan Türk edebiyatına ait metinlerin çoğu Cumhuriyet Dönemi edebiyatımıza aittir. Ders kitabında Cumhuriyet Dönemi’nin farklı edebî anlayışlarını temsil eden metinlerin yer aldığı görülse de Cumhuriyet öncesi edebiyatı temsil eden sadece iki metin bulunmaktadır. Bunlar, Millî Edebiyat Dönemi’ni temsil eden Ziya Gökalp’in “Kuğular” metni ile Yakup Kadri Karaosmanoğlu’nun “Kiraz Yaylaları” eseridir. Ayrıca ders kitabında bazı sanatçıların biyografilerinde hangi edebî anlayışta eser verdiklerinin belirtildiği görülmektedir.

Tablo 14. 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Metinlerin Tür/Yazar Sınıflandırması

Tema	Metin	Tür	Yazar
ERDEMLER	Karanfiller ve Domates Suyu	Hikâye	Sait Faik Abasıyanık
	Ninenin Kitabı	Hikâye	Haz.: Saide Nur Dikmen
	Baba, Bana Bir Şiir Bul	Şiir	Mehmet Beşeri
	Akıllı Kız	Masal	Dmitriy Brudniy
	Sol Ayağım	Roman	Kasimbek Esmambetov Christy Brown
MİLLÎ MÜCADELE VE ATATÜRK	Atatürk ve Anıları	Anı	Haz.: Faruk Çil
	Koca Seyit	Anı	Mustafa Turan
	Bir Mustafa Kemal Vardı	Şiir	Ümit Yaşar Oğuzcan
	Bayrağımızın Altında	Anı	Haz.: İsmail Parlatır
	Muhteşem Kut'ül Amare Zaferi	Hikâye	Suzan Çataloluk
DUYGULAR	Meşe ile Saz	Fabl	La Fontaine
	Küçük Çocuk	Hikâye	Helen E. Buckley
	Yıkmak Kolay	Deneme	Şevket Rado
	Sözcüklerin Gücü	Hikâye	Michel Puech-Brigitte Labbe
	Güler Yüz	Söyleşi	Şevket Rado
MİLLÎ KÜLTÜRÜMÜZ	İstiklal Marşı'nın Kabulü	Anı	Metin Özdamarlar
	Büyük Mimar Koca Sinan	Biyografi	Şükrü Enes Regü
	Yurt Türküsü	Şiir	Vasfi Mahir Kocatürk
	Anadolu Üstüne	Efsane	Mehmet Önder
	Ankara	Efsane	Mehmet Önder
DOĞA VE EVREN	Küçük Yunus	Hikâye	Emel İnci
	Son Leylek	Hikâye	Özkan Öze
	Güz	Şiir	Arif Nihat Asya
	Dünya Kadar Plastik	Makale	Araştırmacı Çocuk dergisi
	Kır Çiçekleri	Şiir	Hasan Latif Sarıyüce
SANAT	Anadolu Davulu	Söyleşi	Mehmet Önder
	Sazıma	Şiir	Aşık Veysel Şatıroğlu
	Karagöz ile Hacivat	Tiyatro	Haz.: Erdal Çakıcıoğlu
	Türkiye'de Geleneksel Sanatlar	Makale	Hayati Develi
	Müziği Neden Severiz?	Makale	Banu Binbaşaran Tüysüzoğlu
KİŞİSEL GELİŞİM	Ağaç ve Sen	Şiir	Hasan Ali Yücel
	Bazı İnsanlar	Deneme	Yasemin Yüksel
	Karamsar ve İyimser Bakış Açısı	Hikâye	Haz.: Cevdet Kılıç
	İletişim Becerilerimiz	Deneme	Bahar Cihan Türkmen
	Bilmemekten Rahatsız Olmayın	Masal	Richard Carlson
BİLİM VE TEKNOLOJİ	Ampulün İlk Yanışı	Hikâye	Tarık Uslu
	İbni Sina	Çizgi	Nefise Atçakarlar
	Islıkla Haberleşenler	Roman	Zuhal Özer
	Elinizin Altındaki Dünya	Makale	Araştırmacı Çocuk dergisi
	Türk Havacılığına Adanmış Bir Ömür: Vecihi HÜRKUŞ	Köşe Yazısı Biyografi	İsmail Yavuz

7. sınıf Türkçe ders kitabında 14 farklı metin türüne yer verildiği görülmektedir. Bu türlerin dağılımı Tablo 15'te gösterilmiştir.

Tablo 15. 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Metin Türlerinin Dağılımı

Tür	Sayı
Bilgilendirici Metinler	
Söyleşi	2
Makale	4
Anı	4
Deneme	3
Biyografi	2
Köşe Yazısı	1
Hikâye Edici Metinler	
Hikâye	9
Tiyatro	1
Efsane	2
Fabl	1
Roman	1
Masal	2
Çizgi Roman	1
Şiir	
Şiir	7

7. sınıf Türkçe ders kitabında yer alan hikâye türündeki metinlerde türün öğretimine yönelik içerikler

“Ninenin Kitabı” metninin 4. etkinliğinde “Ninenin Kitabı metni yaşanmış ya da yaşanabilecek bir olayı anlatmaktadır” denilerek metnin anlatıcı, şahıs kadrosu, mekân, zaman ve olay örgüsü unsurlarının bulunmasının istenmesi (MEB, 2022c, s. 24) hikâye türünü kavratmaya yöneliktir.

“Küçük Çocuk” metninin 3. etkinliğinde doğrudan “Okuduğunuz metnin türü hikâyedir” (MEB, 2022c, s. 84) ifadesine yer verilmiştir. Manzum şekilde yazılmış olan hikâyenin bu özelliğine değinilmemiştir.

7. sınıf Türkçe ders kitabında yer alan anı türündeki metinlerde türün öğretimine yönelik içerikler

“Atatürk ve Anıları” metninden önce öğrencilerden Atatürk ile ilgili anılar araştırmalarının istenmesi (MEB, 2022c, s. 46), metnin “I. Anı”, II. Anı” şeklinde bölümlere ayrılması ve Şekil 69’da yer alan etkinlik metnin türüne yöneliktir.

Şekil 69. 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Anı Türüne Yönelik Etkinlik

3. ETKİNLİK

a. “Atatürk ve Köylü”, “Atatürk ve Halk” metinleri yazarın tanık olduğu bir olayı anlatmaktadır. Metinlerdeki anılarda Atatürk’ün hangi kişilik özellikleri verilmiştir? Aşağıya yazınız.

Kaynak: (MEB, 2022c, s. 197)

7. sınıf Türkçe ders kitabında yer alan biyografi ve otobiyografi türü metinlerde türün öğretimine yönelik içerikler

Biyografi türündeki “Büyük Mimar Koca Sinan” metninde türü kavratmaya yönelik Şekil 70’deki etkinlik yer almaktadır.

Şekil 70. 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Biyografi Türünü Öğretmeye Yönelik Etkinlik

5. ETKİNLİK

Aşağıdaki açıklamalardan metnin türüyle ilgili olanı işaretleyiniz.

Bir kişi, kendi hayatını yine kendisi anlatmıştır.	Gezip görülen bir yer ve oradaki insanların yaşantıları anlatılmıştır.
Bilim, sanat, edebiyat gibi alanlarda tanınan kişilerin hayatı başka bir kişi tarafından anlatılmıştır.	Yazar, herhangi bir konuyla ilgili görüşlerini, kesin yargılara varmadan karşısındakiyle konuşuyormuş gibi anlatmıştır.

Kaynak: (MEB, 2022c, s. 115)

“İbni Sina” metninden önce yer alan metne hazırlık bölümünde öğrencilerden İbni Sina’nın tıp alanındaki çalışmalarını, yazdığı eserlerin adlarını ve içeriklerini araştırmalarının istenmesi (MEB, 2022c, s. 240) ile Şekil 71’de yer alan etkinlik biyografi ve otobiyografi türlerine yöneliktir.

Şekil 71. 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Biyografi Türüne Yönelik Etkinlik

7. ETKİNLİK

a. Aşağıdaki metinleri okuyunuz.

I. Metin

İbni Sina, 980-1037 yılları arasında yaşadı. 57 yıl süren yaşamı boyunca hiç ara vermeden çalıştı. 14 yaşına geldiğinde birçok alanda bilgi sahibiydi. 21 yaşında bulunduğu ülkenin en ünlü doktorlarından biri oldu. Yalnız tıp değil; mantık, din, psikoloji, ahlak, müzik, matematik, astronomi, fizik konularında da eserler verdi. 150’den fazla kitap yazdı. Bu kitaplar hâlâ kaynak olarak kullanılmaya devam ediyor.

Nefise ATÇAKARLAR
TRT Çocuk dergisi

II. Metin

Ben Gönen’de doğdum. Yirmi yıldır görmediğim bu kasaba, düşümde artık bir serap gibiydi. O zaman genç bir yüzbaşı olan babamla her zaman önünden geçtiğimiz Çarşı Camisi’nin karşısındaki küçük, harap şadırvanı, içinde binlerce kereste tohumu yüzen nehirciği, bazen yıkanmaya gittiğimiz sıcak sulu hamamın derin havuzunu şimdi hatırlamaya çalışıyorum. (...) Sabahları annem beni bir bebek gibi pencerenin kenarına oturtur, dersimi tekrarlatır, sütümü içirirdi.

Ömer SEYFETTİN
And

b. Hangi metinde yazar, başka bir kişinin hayat hikâyesini anlatmıştır? Hangi metinde yazar, kendi hayat hikâyesini anlatmıştır? Belirleyiniz.

Kaynak: (MEB, 2022c, s. 249)

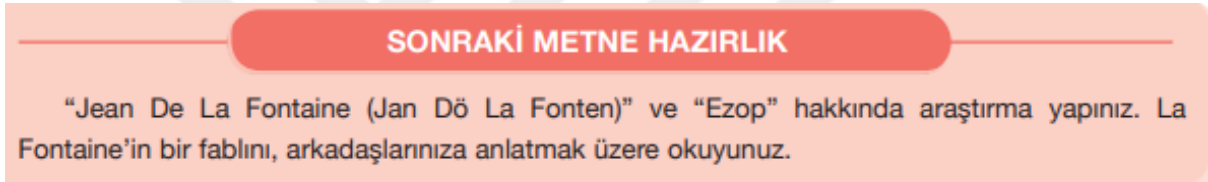
7. sınıf Türkçe ders kitabında yer alan şiir türündeki metinlerde türün öğretimine yönelik içerikler

“Baba, Bana Bir Şiir Bul”, “Bir Mustafa Kemal Vardı”, “Yurt Türküsü”, “Güz”, “Sazıma”, “Ağaç ve Sen” metinlerinde şiirin şekil özelliklerini kavratmaya yönelik etkinliklere yer verilmiştir. Türkçe ders kitapları arasında en çok 7. sınıf ders kitabında şiiri şekil özellikleri bakımından incelemeye yönelik etkinlik bulunmaktadır. Bu etkinlikler sadece redif ve kafiyeleri tespit etmeye yöneliktir.

7. sınıf Türkçe ders kitabında yer alan fabl türündeki metinlerde türün öğretimine yönelik içerikler

“Meşe ile Saz” metninden önce yer alan Şekil 72’de gösterilen “Sonraki Metne Hazırlık” bölümü tür hakkında bilgi vermeye yöneliktir. Ayrıca öğrencilerden başlangıç kısmı verilmiş bir fablı tamamlamaları istenmiştir (MEB, 2022c, s.78)

Şekil 72. 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Fabl Türüne Yönelik Etkinlik

Kaynak: (MEB, 2022c, s. 72)

7. sınıf Türkçe ders kitabında yer alan tiyatro türündeki metinlerde türün öğretimine yönelik içerikler

“Karagöz ile Hacivat” metninden önce yer alan “Sonraki Metne Hazırlık” bölümünde öğrencilerden Karagöz ile Hacivat hakkında araştırma yapmalarının istenmesi ile yine aynı metinde yer alan Şekil 73’teki etkinlik türü kavratmaya yöneliktir.

Şekil 73. 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Tiyatro Türüne Yönelik Etkinlik

3. ETKİNLİK

a. Okuduğunuz metin sahnede canlandırılabilir mi? Arkadaşlarınızla metnin türü hakkında tartışınız.

b. Aşağıdaki soruları metinden hareketle yanıtlayınız.

1. Metinde geçen olay nedir?
.....
.....
.....
.....

2. Metnin şahıs kadrosunda kimler vardır?
.....
.....
.....
.....

3. Metnin konusu nedir?
.....
.....
.....
.....

4. Metnin ana fikri nedir?
.....
.....
.....
.....

Kaynak: (MEB, 2022c, s. 185)

7. sınıf Türkçe ders kitabında yer alan hikâye türündeki “Karanfiller ve Domates Suyu”, “Muhteşem Kut’ül Amare Zaferi”, “Sözcüklerin Gücü”, “Küçük Yunus”, “Son Leylek”, “Karamsar ve İyimser Bakış Açısı”, “Ampulün İlk Yanışı” metinlerinde; masal türündeki “Akıllı Kız” metninde; roman türündeki “Sol Ayağım” metninde; anı türündeki “Koca Seyit”, “Bayrağımızın Altında”, “İstiklâl Marşı’nın Kabulü” metinlerinde; söyleşi türündeki “Yıkamak Kolay”, “Güler Yüz”, “Anadolu Davulu” metinlerinde; efsane türündeki “Anadolu”, “Ankara” metinlerinde; şiir türündeki “Kır Çiçekleri” metninde; makale türündeki “Dünya Kadar Plastik”, “Türkiye’de Geleneksel Sanatlar”, “Müziği Neden Severiz?”, “Isılıkla Haberleşenler” metinlerinde; deneme türündeki “Bazı İnsanlar”, “İletişim Becerilerimiz” metinlerinde; masal türündeki “Bilmemekten Rahatsız Olmayın” metninde; köşe yazısı türündeki “Elinizin Altındaki Dünya” metninde; biyografi türündeki “Türk Havacılığına Adanmış Bir Ömür: Vecihi HÜRKUŞ” metninde metnin türüne yönelik içerik yer almamaktadır.

Türk dili ve edebiyatı dersine yönelik hazırbulunuşluk bakımından değerlendirildiğinde 7. sınıf Türkçe ders kitabında mektup/e posta, günlük/blog, destan, eleştiri, mülakat/röportaj, söylev/nutuk, haber metni türünden metinlere asıl metin olarak yer verilmediği görülmektedir. Ancak bir etkinlikte blog örneğine yer verilerek türün tanımı yapılmıştır (MEB, 2022c, s. 120). İki etkinlikte öğrencilerin verilen haber metni hakkında konuşmaları (MEB, 2022c, s. 38, 254), bir etkinlikte ise e posta yazmaları istenmektedir (MEB, 2022c, s. 176).

Genel olarak bakıldığında 7. sınıf Türkçe ders kitabında 14 farklı türe yer verilmiş olsa da doğrudan sadece “biyografi/otobiyografi” türlerinin öğretimine yer verilmiştir. Hikâye ve anı türündeki metinlerde ise doğrudan metnin türü ifade edilmiştir. Doğrudan olmamakla birlikte çizgi roman, tiyatro, fabl ve şiir türündeki metinlerde de türün özelliklerinin kavratılmasına katkı sunacak etkinliklere yer verilmiştir. Söyleşi, makale, deneme, köşe yazısı, efsane, roman, masal türlerinde metinler ders kitabında yer alsa da bu metinlerde metni türü bağlamında değerlendirmeye yönelik içerik yer almamaktadır.

7. sınıf Türkçe ders kitabında Cumhuriyet Dönemi’nin farklı edebî anlayışlarını temsil eden metinlerin yer aldığı görülse de Cumhuriyet öncesi edebiyatı temsil eden sadece bir metin bulunmaktadır. Bu da Millî Edebiyat Dönemi’ni yansıtan Halide Edip Adıvar’ın eserinden alınmış “Bayrağımızın Altında” metnidir. Ayrıca bazı sanatçıların biyografilerinde hangi edebî anlayışta eser verdiklerinin belirtildiği görülmektedir.

Tablo 16. 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Metinlerin Tür/Yazar Sınıflandırması

Tema	Metin	Tür	Yazar
ERDEMLER	İyimsenlik ve Kötümsenlik Üzerine Kaşığı İnsanla Güzel Kedi ile Fare Ayaz’ın Definesi	Deneme Hikâye Şiir Fabl Hikâye	Yusuf Çotuksöken Ömer Seyfettin İlhan Geçer Beydeba Der.: Neslihan Öztin
MİLLÎ MÜCADELE VE ATATÜRK	Bayrağımızın Altında Atatürk ve Müzik Kınalı Ali’nin Mektubu Atatürk’ü Gördüm Bir Bayrak Rüzgâr Bekliyor	Anı Makale Hikâye Anı Şiir	Halide Edip Adıvar Seda Bayındır Uluskan - Muzaffer İzgü Arif Nihat Asya
BİLİM VE TEKNOLOJİ	Gündelik Hayatımızdaki E Hastalıklar Simit ve Peynir’le Bilim İnsanı Öyküleri Parktaki Bilim Uzay Giysileri Eski Çağlarımızdan Beri Dışerimize Çok İyi Baktık	Köşe Yazısı Çizgi Roman Makale Roman Makale	Ali Murat Kırık Bilgin Ersözlü Yasemin Şahin Canan Tan Bile Nur Karagöz
BİREY VE TOPLUM	Kaldırımlar Portakal Dilimiz Kuşatma Altında Karanlığın Rengi Beyaz Masal Ağacı	Şiir Hikâye Söyleşi Anı Hikâye	Necip Fazıl Kısakürek Mustafa Çiftçi Deniz Banoğlu Kerim-Selim Altınok Gülten Dayıoğlu
ZAMAN VE MEKÂN	Eşref Saat Türkiye Peri Bacaları Robinson Crosoe İstanbul’la Hasbihal	Söyleşi Şiir Gezi Yazısı Roman Şiir	Şevket Rado Atilla İlhan Yaşar Kemal Daniel Defoe Zeynel Beksaç
MİLLÎ KÜLTÜRÜMÜZ	Göç Destanı Vatan Sevgisini İçten Duyanlar Bir Fincan Kahve Kız Kulesi Karagöz	Destan Şiir Söyleşi Efsane Tiyatro	Der.: Nihad Sami Banarlı Âşık Veysel Şatıroğlu Mehmet Önder Mevlüt Kaplan Der.: Bekir Aktan
DOĞA VE EVREN	Yılkı Atı Rüzgâr Gündüzünü Kaybeden Kuş Hava Kirliliği Canberra	Roman Şiir Hikâye Haber Metni Gezi Yazısı	Abbas Sayar Cahit Külebi Halikarnas Balıkcısı - Gülten Dayıoğlu
VATANDAŞLIK	Haritada Bir Nokta Yaşamaya Dair Kalbim Rumeli’de Kaldı Zeytinyağı Üretimi İmece	Hikâye Şiir Hikâye Haber Metni Hikâye	Sait Faik Abasıyanık Nazım Hikmet Ran Firdevs Tunçay - Yaşar Kemal

8. sınıf Türkçe ders kitabında 15 farklı metin türüne yer verildiği görülmektedir. Bu türlerin dağılımı Tablo 17’de gösterilmiştir.

Tablo 17. 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Metin Türlerinin Dağılımı

Tür	Sayı
Bilgilendirici Metinler	
Söyleşi	3
Makale	3
Anı	3
Gezi Yazısı	2
Köşe Yazısı	1
Haber Metni	2
Deneme	1
Hikâye Edici Metinler	
Hikâye	9
Tiyatro	1
Efsane	1
Fabl	1
Roman	3
Destan	1
Çizgi Roman	1
Şiir	
Şiir	8

8. sınıf Türkçe ders kitabında yer alan deneme türündeki metinlerde türün öğretimine yönelik içerikler

Ders kitabında yer alan “İyimserlik ve Kötümserlik Üzerine” metninde “deneme” türünün tespitine yönelik bir etkinlik yer almaktadır. Bu etkinlikle denemenin özelliklerinin farklı metin türlerinin özelliklerinden ayırt edilmesi amaçlanmıştır. Örneğin etkinlikte fabl ve hikâye türünün özelliklerine de yer verilmiştir. Önceki yıllarda bu türlerin öğrenildiği varsayılarak öğrencilerin tür özelliklerini karşılaştırmaları istenmiştir.

Şekil 74. 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Deneme Türünü Tespit Etmeye Yönelik Etkinlik

4. ETKİNLİK

a) Aşağıda “İyimserlik ve Kötümserlik Üzerine” metninin türü ile ilgili bilgiler verilmiştir. Bilgilerden metne uygun olanların başına “D”, metne uygun olmayanların başına “Y” yazınız.

D

☐ Yazar, kişisel görüş ve düşüncelerini anlatmıştır.

☐ Yazar, kahramanlarını genellikle hayvanlardan seçmiştir.

☐ Öğretici bir metindir.

☐ Metin serim, düğüm, çözüm bölümlerinden oluşmuştur.

☐ Yazar düşüncelerini kanıtlama (sayısal verilerden yararlanma, tanık gösterme...) yoluna gitmiştir.

☐ Sade, anlaşılır bir dil kullanılmıştır.

Y

b) Okuduğunuz metnin türü:

Kaynak: (MEB, 2021, s. 15)

Şekil 74'ten anlaşıldığı üzere 8. sınıfı bitiren bir öğrenci denemeyi kişisel görüş ve düşüncelerin anlatıldığı, düşünceleri kanıtlama yoluna gidildiği, sade, anlaşılır bir dilin kullanıldığı öğretici metinler olarak kavrayacaktır.

8. sınıf Türkçe ders kitabında yer alan makale türündeki metinlerde türün öğretimine yönelik içerikler

8. sınıf Türkçe ders kitabında yer alan “Atatürk ve Müzik” metninde “makale” türünün tespitine yönelik bir etkinlik yer almaktadır. Bu etkinlikle türün özelliklerinin söyleşi türünün özelliklerinden ayırt edilmesi amaçlanmıştır. Makale türündeki diğer iki metinde metni türü bağlamında değerlendirmeye yönelik bir içerik bulunmamaktadır.

Şekil 75. 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Makale Türünü Tespit Etmeye Yönelik Etkinlik

3. **ETKİNLİK**

a) Aşağıdaki yargılardan okuduğunuz metnin tür özelliklerini yansıtanları işaretleyiniz.

✓

☒ Metinde Atatürk'ün müzik ile ilgili düşünceleri anlatılmıştır.

☐ Metinde öznel yargılar ağır basmaktadır.

☐ Yazar, düşüncelerini kanıtlama yoluna gitmemiştir.

☐ Yazarın amacı okuyucuyu bilgilendirmektir.

☐ Yazar, alanında uzman kişidir.

☐ Yazar, metni karşılıklı konuşma havasında yazmıştır.

b) Okuduğunuz metnin türü:

Kaynak: (MEB, 2021, s. 57)

Şekil 75'ten anlaşılacağı üzere 8. sınıfı bitiren bir öğrenci makaleyi uzman olunan bir konuda okuyucuyu bilgilendirmek için yazılan ve düşünceleri kanıtlama yoluna gidildiği metinler olarak kavrayacaktır.

8. sınıf Türkçe ders kitabında yer alan fıkra (köşe yazısı) türündeki metinlerde türün öğretimine yönelik içerikler

8. sınıf Türkçe ders kitabında yer alan “Gündelik Hayatımızdaki E-Hastalıklar” metninde “fıkra (köşe yazısı)” türünün tespitine yönelik bir etkinlik yer almaktadır.

Şekil 76. 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Fıkra (Köşe Yazısı) Türünü Tespit Etmeye Yönelik Etkinlik

5. ETKİNLİK

Paragraftaki ifadeleri kullanan kişi hangi türde yazılar yazmaktadır? Alttaki boşluğa yazınız.

"Benim gazetede bir köşem vardır. Bu köşemde güncel olayları değerlendirir, sıcaklığı okuyucuya anlatırım. Ayrıntıya girip de okuyucumu yormak istemem çünkü yarın da sonraki gün de karşısında olacağım okuyucumun."

Yazar türünde yazılar yazmaktadır.

Kaynak: (MEB, 2021, s. 84)

8. sınıfı bitiren bir öğrenci köşe yazısını düzenli olarak genellikle gazetelerde güncel olayların ayrıntıya girilmeden değerlendirildiği metinler olarak kavrayacaktır.

8. sınıf Türkçe ders kitabında yer alan destan türündeki metinlerde türün öğretimine yönelik içerikler

8. sınıf Türkçe ders kitabında yer alan "Göç Destanı" metninde "destan" türünün tespitine yönelik bir etkinlik yer almaktadır. Bu etkinlikle özelliklerinden hareketle "destan" türünü buldurmak amaçlanmıştır.

Şekil 77. 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Destan Türünü Tespit Etmeye Yönelik Etkinlik

5. ETKİNLİK

"Göç Destanı" aşağıdaki özelliklerden hangilerini taşımaktadır? Belirlediğiniz maddelerin numaralarını noktalı yere yazınız.

1. Anonim olup halkın ortak belleğinin ürünüdür.
2. Belli bir ulusun özelliklerini yansıtır.
3. Bilimsel bir üslupla yazılır.
4. Genellikle gazetelerden tanıdığımız yazı türüdür.
5. Tarihî ve sosyal olaylardan doğar, beslenir.
6. Olağan ve olağanüstü olaylar iç içedir.
7. Düşüncenin açıklanıp geliştirildiği yazı türüdür.
8. Bir sanat ve düşünce eserinin zayıf ve güçlü yönleri anlatılır.
9. Genellikle yiğitlik, aşk, dostluk, ölüm ve yurt sevgisi gibi temalar işlenir.
10. Genellikle tartışmacı anlatım biçimi kullanılır.

Kaynak: (MEB, 2021, s. 18)

Şekil 77’den hareketle 8. sınıfı bitiren bir öğrencinin destan türünü anonim, halkın ortak belleği olan, belli bir ulusun özelliklerini yansıtan, tarihi ve sosyal olaylardan doğup beslenen, olağan ve olağanüstü olayların iç içe olduğu; genellikle yiğitlik, aşk, dostluk, ölüm ve yurt sevgisi temalarının işlendiği bir tür olarak kavraması beklenir.

8. sınıf Türkçe ders kitabında yer alan roman türündeki metinlerde türün öğretimine yönelik içerikler

8. sınıf Türkçe ders kitabında yer alan “Yılkı Atı” metninde “roman” türünün tespitine yönelik bir etkinlik yer almaktadır. Bu etkinlikle roman türünün özelliklerinin kavratılmaya çalışıldığı görülmektedir.

Şekil 78. 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Roman Türünü Tespit Etmeye Yönelik Etkinlik

4. ETKİNLİK

Okuduğunuz metin Abbas SAYAR’ın “Yılkı Atı” adlı romanından alınmıştır.

a) Paragraftaki boşlukları türün özelliklerine göre doldurunuz.

Roman ya da yaşanması mümkün olan olayların anlatıldığı bir yazı türüdür. Romanda yer, ve olayda bütünlük vardır. Romanların en önemli özellikleri uzunluğu, kişilerin sayılarının ve hayatı her yönüyle ele almasıdır.

Kaynak: (MEB, 2021, s. 221)

“Uzay Gıysileri” metninin Gülten Dayıoğlu’nun, “Robinson Crusoe” metninin ise Daniel Defoe’nun romanından alındığı belirtilmiş ancak bu metinlerde roman türüne yönelik içeriğe yer verilmemiştir. Bu metinler ders kitabında dinleme metni olarak yer almaktadır.

8. sınıfı bitiren bir öğrenci romanı yaşanmış ya da yaşanması mümkün olan olayların anlatıldığı; kişi sayısının fazla olduğu, uzun ve hayatı her yönüyle ele alan metinler olarak kavrayacaktır.

8. sınıf Türkçe ders kitabında yer alan hikâye türündeki metinlerde türün öğretimine yönelik içerikler

“Kaşağı” metninden önce yer alan derse hazırlık bölümünde öğrencilerden Ömer Seyfettin’in bir hikâyesini okumalarının (MEB, 2021, s. 19) ve 8. etkinlikte öğrencilerden “Kaşağı” metninden hareketle bir hikâye yazmalarının istenmesi (MEB, 2021, s. 27) metni türü bağlamında değerlendiren içerikler olarak görülmektedir.

“Gündüzünü Kaybeden Kuş” metninin 8. etkinliğinde olay hikâyesi ile durum hikâyesi verilerek bu metinlerin karşılaştırılmasının istenmesi (MEB, 2021, s. 239) Türkçe ders

kitaplarında hikâye türünün ilk defa yer verilen bir özelliği olarak görülmektedir. Ancak burada metinlerin olay ve durum hikâyesi olduğu belirtilmemektedir.

Ders kitabında yer alan etkinliklerin tamamında metinlerden sadece “metin” olarak bahsedilirken “Haritada Bir Nokta” metninden “hikâye” olarak bahsedildiği görülmektedir (MEB, 2021, s. 257).

8. sınıf Türkçe ders kitabındaki diğer 6 hikâyede metni türü bağlamında ele alan bir içerik yer almamaktadır.

8. sınıf Türkçe ders kitabında yer alan şiir türündeki metinlerde türün öğretimine yönelik içerikler

Şiir türündeki “İnsanla Güzel”, “Kaldırımlar”, “Türkiye”, “Vatan Sevgisini İçten Duyanlar”, “Rüzgâr” ve “Yaşamaya Dair” metnlerinin her birinden önce şiirin türün özelliklerine uygun okunması gerektiği belirtilmiş; konu ile ana duyguyu tespit etmeye ve - Vatan Sevgisini İçten Duyanlar hariç- söz sanatlarını bulmaya yönelik etkinliklere yer verilmiştir. 8. sınıf Türkçe ders kitabındaki metinlerde şiirin şekil özelliklerini tespit etmeye yönelik etkinlik yer almamaktadır. “Bir Bayrak Rüzgâr Bekliyor” ve “İstanbul’la Hasbihal” şiirleri serbest okuma metinleri olarak yer aldığı için türe yönelik bir içerik bulundurmamaktadır.

8. sınıf Türkçe ders kitabında yer alan fabl türündeki metinlerde türün öğretimine yönelik içerikler

Ders kitabında fabl türündeki tek örnek olan “Kedi ile Fare” metninden önce yer alan derse hazırlık bölümünde öğrencilerden fabl örnekleri araştırmalarının (MEB, 2021, s. 33) ve metnin 5. etkinliğinde öğrencilerin biri manzum diğeri düzyazı olan fabl metinlerini kahramanlar, konu, biçim, anlatıcı yönlerinden karşılaştırmaları istenmesi (MEB, 2021, s. 37) fabl türünü kavratmaya yönelik içerikler olarak görülmüştür.

8. sınıf Türkçe ders kitabında yer alan gezi yazısı türündeki metinlerde türün öğretimine yönelik içerikler

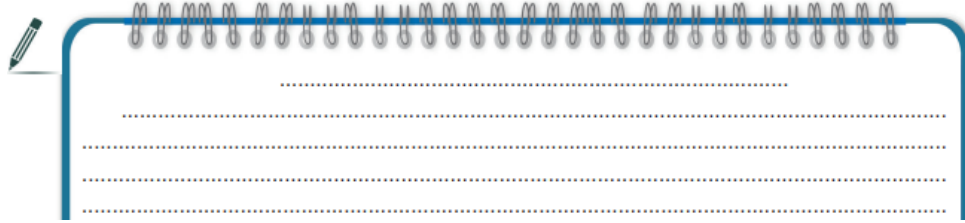
“Peri Bacaları” metninin Şekil 80’de gösterilen etkinliği gezi yazı türünde metin yazdırmaya yöneliktir. Ancak etkinliğin başında yer alan “gördüğünüz ya da yaşadığınız ilginç olayları” ifadesi anı türünü de akla getirebilecek bir ifadedir. Metnin gezi esnasında görülen ve yaşananlardan hareketle ve gözlemlere dayanarak yazılmasının istenmesi sebebiyle etkinlik gezi yazısı türünü kavratmaya yönelik düşünülmüştür.

Şekil 79. 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Gezi Yazısı Türüne Yönelik Etkinlik

5. ETKİNLİK

Bir geziniz esnasında gördüğünüz ya da yaşadığınız **ilginç olayları** gözlemlerinize dayanarak yazınız. Yazınıza uygun bir başlık koyunuz.

Kaynak: (MEB, 2021, s. 166)

8. sınıf Türkçe ders kitabında 2 metin gezi yazısı türündedir. Bunlardan biri gezi yazısı türünde metin yazmayı içermektedir, biri ise serbest okuma metni olarak yer aldığı için türe yönelik bir içerik bulundurmamaktadır.

8. sınıf Türkçe ders kitabında yer alan efsane türündeki metinlerde türün öğretimine yönelik içerikler

“Kız Kulesi” metninden önce yer alan derse hazırlık bölümünde öğrencilerden yörelerindeki yer adları ile ilgili efsaneleri araştırmalarının istendiği (MEB 2021, s. 199) ve 4. etkinlikte metinden efsane olarak bahsedildiği (MEB, 2021, s. 202) görülmektedir. Ancak ders kitabında efsane türündeki tek örnek olan bu metinde türü kavratmaya yönelik doğrudan bir içeriğe yer verilmemiştir.

8. sınıf Türkçe ders kitabında yer alan hikâye türündeki “Ayaz’ın Definesi”, “Kınalı Ali’nin Mektubu”, “Portakal”, “Masal Ağacı”, “Kalbim Rumeli’de Kaldı”, “İmece” metinlerinde; anı türündeki “Atatürk’ü Gördüm”, “Bayrağımızın Altında”, “Karanlığın Rengi Beyaz” metinlerinde; makale türündeki “Parktaki Bilim”, “Eski Çağlarımızdan Beri Dişlerimize Çok İyi Baktık” metinlerinde; haber metni türündeki “Hava Kirliliği”, “Zeytinyağı Üretimi” metinlerinde; söyleşi türündeki “Dilimiz Kuşatma Altında”, “Eşref Saat”, “Bir Fincan Kahve” metinlerinde; gezi yazısı türündeki “Canberra” metninde metnin türünü kavratmaya yönelik içerik tespit edilmemiştir.

Türk dili ve edebiyatı dersine yönelik hazırbulunuşluk bakımından değerlendirildiğinde 8. sınıf Türkçe ders kitabında mektup/e posta, günlük/blog, eleştiri, mülakat/röportaj, söylev/nutuk türünden metinlere asıl metin olarak yer verilmediği görülmektedir. Ancak bir etkinlikte mektup örneği verilmiş (MEB, 2021, s. 65), bir etkinlikle öğrencilerin e posta türündeki metni değerlendirmesi istenmiş (MEB, 2021, s. 85), başka bir etkinlikte iki farklı

günlük örneği verilmiş; iki etkinlikte ise haber yazılarının değerlendirilmesi istenmiştir (MEB, 2021, s. 107-147). Son olarak öğrencilerin Âşık Veysel’le ilgili bir röportajı değerlendirmeleri istenmiştir (MEB, 2021, s. 188).

Genel olarak bakıldığında 8. sınıf Türkçe ders kitabında “deneme”, “makale”, “fıkra (köşe yazısı)”, “destan”, “roman” türlerini tespit etmeye yönelik etkinliklerin yer aldığı görülmektedir. Doğrudan olmamakla birlikte fabl, hikâye, gezi yazısı, efsane ve şiir türündeki metinlerde de türün özelliklerinin kavratılmasına katkı sunacak etkinliklere yer verilmiştir. Söyleşi, anı, haber metni, tiyatro, çizgi roman türlerinde metinler ders kitabında yer alsa da bu metinlerde metni türü bağlamında değerlendirmeye yönelik içerik yer almamaktadır.

8. sınıf Türkçe ders kitabında yer alan Türk edebiyatına ait metinlerin çoğu Cumhuriyet Dönemi edebiyatımıza aittir. Ders kitabında Cumhuriyet Dönemi’nin farklı edebî anlayışlarını temsil eden metinlerin yer aldığı görülse de Cumhuriyet öncesi edebiyatı temsil eden sadece iki metin bulunmaktadır. Bunlar, Millî Edebiyat Dönemi’ni temsil eden Ömer Seyfettin’in “Kaşığı” eseri ile Halide Edip Adıvar’ın eserinden alınmış “Bayrağımızın Altında” metnidir. Ayrıca bazı sanatçıların biyografilerinde hangi edebî anlayışta eser verdiklerinin belirtildiği görülmektedir.

4. Araştırma Sorusuna Yönelik Bulgular

Öğrencilerin ilk defa Türk dili ve edebiyatı dersinde karşılaştıkları içeriklerin tespiti için Türkçe dersi öğretim programı ve ders kitapları, TDE dersi öğretim programı ile karşılaştırılmıştır. Karşılaştırma sonucunda TDE programında yer alan bazı okuma kazanımlarına yönelik içeriklere Türkçe programında ve ders kitaplarında yer verildiği bazılarına yönelik ise içeriklere yer verilmediği görülmüştür.

- a. Öncelikle TDE dersi öğretim programında yer alan “*Edebiyatın doğasını, işlevini, birey ve toplum için önemini kavramaları*” ile “*... Türk edebiyatının tarih içinde gösterdiği değişim ve gelişimi tanımaları*” (MEB, 2018, s. 12) amaçları Türkçe dersi öğretim programında yer almamaktadır. Bir başka deyişle Türkçe öğretiminde metinlerin edebî dönemlere göre seçilmesi anlayışı yoktur.
- b. “*Şiirde ahengi sağlayan özellikleri/unsurları belirler.*” (MEB, 2018, s. 19) kazanımı kapsamında verileceği ifade edilen hece ve aruz ölçüsü ile serbest tarz, durak, mahlas, tapşırma, nakarat, ses, kelime ve kelime grubu tekrarı, ses akışı unsurları ile ahenk ve şekil özelliklerinin içerikle ilişkisine Türkçe dersi öğretim programı ve ders kitaplarında yer verilmemiştir.

- c. “*Şiirin nazım biçimini ve nazım türünü tespit eder.*” (MEB, 2018, s. 19) kazanımı kapsamında verileceği ifade edilen nazım birimi, nazım türü, kafiye düzeni; Divan, halk ve dünya şiirinden gelen biçim ve türler; lirik, epik, pastoral, satirik, didaktik şiir türleri Türkçe dersi öğretim programı ve ders kitaplarında içeriğe yer almamıştır.
- d. “*Şiirdeki mazmun, imge ve edebî sanatları belirleyerek bunların anlama katkısını değerlendirir.*” (MEB, 2018, s. 19) kazanımı kapsamında verileceği ifade edilen istiare, mecazımürsel, tenasüp, telmih, hüsnütalil, tecahülîarif, kinaye, tevriye, tariz, irsalimesel sanatları Türkçe dersi öğretim programı ve ders kitaplarında yer almamıştır.
- e. “*Şiirde söyleyici ile hitap edilen kişi/varlık arasındaki ilişkiyi belirler.*” (MEB, 2018, s. 20) kazanımı kapsamında yer verilen açıklamalara yönelik Türkçe dersi öğretim programı ve ders kitaplarında herhangi bir içerik bulunmamaktadır.
- f. “*Şiirde/metinde millî, manevi ve evrensel değerler ile sosyal, siyasi, tarihî ve mitolojik öğeleri belirler.*” (MEB, 2018, s. 20-25) kazanımı kapsamında yer verileceği ifade edilen metnin yazıldığı dönemin gerçekliğini yansıtan unsurların tespitine yönelik Türkçe dersi öğretim programı ve ders kitaplarında içeriğe yer verilmemiştir.
- g. “*Şiirde/Metinde edebiyat, sanat ve fikir akımlarının/anlayışlarının yansımalarını değerlendirir.*” (MEB, 2018, s. 20) kazanımı kapsamında yer verilen açıklamalara yönelik Türkçe öğretim programı ve ders kitaplarında içerik bulunmamaktadır.
- h. “*Türün/biçimin ve dönemin/akımın diğer önemli yazarlarını ve eserlerini sıralar.*” kazanımı kapsamında Türkçe dersi öğretim programında herhangi bir ifade bulunmamaktadır. Ancak Türkçe ders kitaplarında Dede Korkut Hikâyeleri, Karagöz oyunu, fabl ve mektup türünün ortaya çıkışı; masal ve fabl türlerinin de önemli temsilcileri hakkında araştırma yapılmasının istendiği görülmektedir. Söz konusu kazanıma yönelik çalışmalar sadece burada ifade edilenler ile sınırlıdır.
- i. “*Şair/yazar ile şiir/metin arasındaki ilişkiyi değerlendirir.*” (MEB, 2018, s. 21-22) kazanımı kapsamında yer verilen açıklamalara yönelik Türkçe dersi öğretim programı ve ders kitaplarında içerik bulunmamaktadır.
- j. Türkçe dersi öğretim programı ve ders kitaplarında “çatışma” ve bakış açısı” kavramlarına yer verilmemiştir.
- k. TDE programında yer verilen “gösterme, tahkiye etme, geriye dönüş, diyalog, iç konuşma, iç çözümleme, bilinç akışı, pastiş, parodi, ironi” anlatım tekniklerine Türkçe dersi öğretim programı ve ders kitaplarında yer verilmemiştir.
- l. Dil bilgisi konuları içerisinde yer verilen “standart dil, ağız, şive, lehçe, argo, jargon” kavramlarına Türkçe öğretiminde yer verilmemiştir.

- m. TDE öğretimine yön veren edebî dönem, anlayış ve akımlar Türkçe öğretiminde yer almamaktadır, yalnız bazı yazar ve şairlerin eser verdikleri dönem veya anlayışa biyografi bölümlerinde yer verildiği görülmektedir.
- n. Türkçe derslerinde tür öğretimi yüzeysel olduğundan TDE programında türlerle ilgili verilen ayrıntılı içeriklere Türkçe öğretiminde yer verilmemiştir. Örneğin tiyatro türü ile ilgili geleneksel tiyatrodan orta oyunu, meddah ve köy seyirlik oyunu; modern tiyatro; komedi, dram, trajedi türleri; meclis, fasıl, suflör, tırat vb. tiyatro terimleri konularına dersi Türkçe dersi öğretim programı ve ders kitaplarında yer verilmemiştir.
- o. Hikâye türü ile ilgili olay ve durum hikayesi, küçürek hikâye, halk hikâyeleri (destan tipi, aşk temalı), yapay ve doğal destan türleri, edebî makale, haber metinleri ile ilgili habercilik terimleri (sütun, spot, manşet, tekzip, sürmanşet, asparagas, muhabir, reyting), monografi, hal tercümesi, portre Türkçe öğretiminde yer almamaktadır. Yine günlük, efsane, mülakat, röportaj, eleştiri, söylev türlerinin öğretimine Türkçe dersi öğretim programı ve ders kitaplarında yer verilmemiştir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

Tartışma ve Sonuç

1. Araştırma Sorusundan Elde Edilen Bulgulara Yönelik Sonuçlar

Burada “2019 Türkçe Dersi Öğretim Programı ile 2018 Türk Dili ve Edebiyatı Dersi Öğretim Programı karşılaştırıldığında Türkçe dersi öğretim programı edebiyata dair öğretileri ne düzeyde içermektedir?” araştırma sorusundan elde edilen bulgulara yönelik tartışma ve sonuçlara yer verilmiştir.

Türkçe dersi öğretim programı ile TDE dersi öğretim programının özel amaçları genel itibarıyla birbirini destekler niteliktedir. Programların karşılaştırılmasından TDE dersinin Türkçe dersi gibi bir “beceri” dersi olarak görüldüğü ve Türkçe dersinin devamı olarak planlandığı anlaşılmaktadır. Maden ve Maden (2018), aynı noktaya işaret ederek Türkçe ile TDE dersleri arasındaki bu bütünlüğe vurgu yapmıştır:

Her iki derse ilişkin amaçlar incelendiğinde, bir bütünlük arz eden ve öğrencilerin tüm yaşamında gerekli olan becerilerin kazandırılmasının beklendiği görülmektedir. Dolayısıyla Türkçe derslerinde öğrenciye kazandırılan bilgi ve becerilerin Türk dili ve edebiyatı dersini desteklemesi zorunludur. Her iki derse ilişkin öğretim programı, ders kitabı ve diğer öğretim teknolojileri de buna hizmet etmelidir. Bu bütünlüğün sağlanması sadece Türkçe ve Türk dili edebiyatı öğretimini değil, diğer tüm derslerdeki başarıyı da etkileyecektir.

Amaçlar ayrıntılı bir biçimde karşılaştırıldığında her iki dersin birbirinden TDE dersi öğretim programında yer alan iki özel amaçla ayrıldığı görülmektedir. Bunlardan ilki TDE dersi öğretim programında ifade edilen “*Edebiyatın doğasını, işlevini, birey ve toplum için önemini kavramaları*” (MEB, 2018, s. 12) amacıdır. Öğrenciler edebiyat dersini ilk defa ortaöğretimde almaya başladıkları için TDE dersi öğretim programında bu amaca yer verildiği söylenebilir. Türkçe dersi öğretim programının özel amaçlarında yer almamakla birlikte programda “edebiyat” kavramına metinlerde işlenebilecek bir konu olarak yer verilmiştir ancak 5, 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitapları incelendiğinde edebiyatı konu alan bir metne rastlanmamıştır.

Her iki dersin özel amaçları bakımından birbirinden ayrıldığı bir diğer husus TDE dersi öğretim programında ifade edilen “*Türk edebiyatının tarih içinde gösterdiği değişim ve gelişimi tanımaları*” (MEB, 2018, s. 12) amacıdır. Türkçe ve edebiyat derslerinin ortak özelliği derslerin metin odaklı işlenmesidir. Ancak TDE ders kitaplarındaki metinlerin her tür içerisinde edebiyat geleneğini yansıtmaması bir ölçütken Türkçe ders kitaplarına metin seçiminde ise farklı türlerden

metinlerin temaları temsil etmesi bir ölçüttür. Metinlerin seçiminde benimsenen bu “tür merkezli” ve “tematik” anlayışlar Türkçe öğretimi ile edebiyat öğretimini birbirinden ayıran önemli bir husus olarak görülmektedir. Bu doğrultuda “tür” merkezli hazırlanan TDE ders kitaplarında metinler “tür” bağlamında ele alınmış, “tema” merkezli hazırlanan Türkçe derslerinde ise metinler daha çok “metin”, başka bir deyişle “okuma parçası” olarak değerlendirilmiştir. Doğal olarak bu farklılık programların kazanımlarına da yansımıştır. Türkçe derslerinden edebiyat derslerine geçişte yaşanan kopukluklar, öğrenme eksiklikleri gibi olumsuzlukların da buradan kaynaklandığı düşünülmektedir. Konu ile ilgili bazı araştırmalar bu durumun Türkçe ders kitaplarına seçilen metinlerin Türk edebiyatını yansıtmakta yetersiz kaldığını ortaya koymuştur. Bu durumun önüne geçebilmek için Canlı (2014), alan yazınında Türkçe programında ifade edilen “Erdemler”, “Millî” Kültürümüz”, “Millî Mücadele ve Atatürk”, “Birey ve Toplum”, “Okuma Kültürü”, “Sanat” gibi temalar içerisinde Türk edebiyatını farklı dönemlerde temsil eden metin örnekleri ve Türkçenin farklı kullanımlarının yer verilebileceği birçok konunun yer aldığını ortaya koymuştur.

Türkçe ile TDE dersi öğretim programları incelendiğinde her iki programda ortak ve farklı kazanımların yer aldığı görülmektedir. TDE dersi öğretim programında okuma kazanımları “şiir”, “öyküleyici edebî metinler”, “tiyatro” ve “bilgilendirici” türler için ayrı ayrı ifade edilmiş; Türkçe dersi öğretim programında ise kazanımların düzenlenmesinde türlere göre bir ayırım yapılmayıp genel olarak okuma başlığı altında “sınıf seviyelerine göre” kazanımlara yer verilmiştir. Bu sebeple TDE dersi öğretim programında türler kapsamında daha ayrıntılı ve özel kazanımların yer aldığı, Türkçe dersi öğretim programında ise kazanımların tüm metinler için ortak ve daha genel bir biçimde ifade edildiği söylenebilir. Bu durumda dikkati çeken bir husus da TDE programında sadece bilgilendirici türler için ifade edilen bazı kazanımların Türkçe ders kitaplarında tüm türlere yönelik etkinliklere yansımalarıdır. Örneğin düşünceyi geliştirme yollarını belirlemeye yönelik kazanım buna örnektir.

Türkçe ile TDE dersi öğretim programında yer alan ortak kazanımların kelime ve kelime gruplarının anlamlarını tespit etme; konu, ana fikir ve yardımcı fikirleri belirleme; metni yorumlama; anlatım biçimleri ve düşünceyi geliştirme yollarının işlevlerini belirleme; dil ve üslup özelliklerini belirlemeye yönelik her tür metin için geçerli olabilecek nitelikte kazanımlar olduğu görülmektedir. Maden ve Maden (2018), bu hususu “Türkçe ile Türk dili ve edebiyatı derslerinin öğretim programları incelendiğinde, Türkçeyi doğru, güzel ve etkili kullanmanın ve bu temel amaca bağlı kazanımların ortak olduğu rahatlıkla görülebilmektedir.” şeklinde ifade etmektedir.

TDE dersi öğretim programında yer alan bazı kazanımlara karşılık Türkçe dersi öğretim programı kazanımlarında herhangi bir ifadeye rastlanmamıştır. Bu kazanımlar şu şekildedir:

- Şiirde/metinde edebiyat, sanat ve fikir akımlarının/anlayışlarının yansımalarını değerlendirir.
- Metinde fikrî, felsefî veya siyasi akım, gelenek veya anlayışların yansımalarını değerlendirir.
- Türün/biçimin ve dönemin/akımın diğer önemli yazarlarını ve eserlerini sıralar.
- Metnin türünün ortaya çıkışı ve tarihsel dönem ile ilişkisini belirler.
- Metindeki çatışmaları belirler.
- Metinde yazarın bakış açısını belirler.
- Şiirde söyleyici ile hitap edilen kişi/varlık arasındaki ilişkiyi belirler.
- Şair/yazar ile şiir/metin arasındaki ilişkiyi değerlendirir (MEB, 2018, s. 20-25).

Türkçe dersi öğretim programında bahsi geçen bu kazanımlara yönelik içeriklerle öğrenciler ilk defa edebiyat derslerinde karşılaşacaklardır. Bu durumun TDE derslerinde özellikle 9. sınıfta öğrencilerin derse uyumunu zorlaştıracak düşünülmektedir. Farklı kazanımların daha çok metinleri dönem, akım, yazar, tür vs. bağlamında değerlendirmeye yönelik olduğu görülmektedir. Türkçe derslerinde metinler, çoğu durumda bu unsurlardan bağımsız değerlendirilmektedir.

Bayazıt (2012) çalışmasında edebiyat programında özellikle edebî dönemlerin geniş ve akademik düzeyde ele alınmasının öğrencilerin seviyesine hitap etmediğini bu durumun ilköğretimdeki Türkçe derslerinde metinlerin edebi dönemleri yansıtacak biçimde seçilmemesi ve dönemlerinden bağımsız değerlendirilmesinin bir sonucu olduğunu belirtmiştir. Çalışmaya katılan öğretmenler, edebiyat ile dil ve anlatım derslerinin özellikle 9. sınıfını yoğun ve ağır bulduklarını, öğrencilerin özellikle bu sınıfta zorlandığını dile getirmiştir. Erdem'in (2017) de çalışmasında benzer sonuçlara ulaştığı görülmektedir. Araştırmaya katılan öğretmenler özellikle 9. sınıfın içeriğinin yoğun ve soyut olduğunu dile getirerek bu dönemdeki öğrencilerin ilgisizliklerinin kaynağı olarak ilköğretimi göstermişlerdir. Bu tespitler Türkçe dersi ile TDE dersi arasındaki bütünlüğün sağlanamadığını ortaya koymaktadır.

2. Araştırma Sorusundan Elde Edilen Bulgulara Yönelik Sonuçlar

Burada *“İlköğretim 5, 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarında yer alan etkinliklerde edebiyata dair öğretiler nelerdir?”* araştırma sorusundan elde edilen bulgulara yönelik tartışma ve sonuçlara yer verilmiştir.

Türk dili ve edebiyatı dersi öğretim programında yer alan “*Şiirdeki mazmun, imge ve edebî sanatları belirleyerek bunların anlama katkısını değerlendirir.*” (MEB, 2018, s. 19) kazanımı kapsamında Türkçe ders kitaplarında sadece benzetme, kişileştirme, abartma, karşıtlık, konuşturma sanatlarını kavratmaya yönelik 5. sınıftan 8. sınıfa kadar düzenli olarak etkinliklere yer verildiği görülmüştür.

Tırıl (2016) çalışmasında Türkçe ders kitaplarında tekrar, istifham, tecahülü arif, nida, tenasüp, tevriye, kinaye, açık ve kapalı istiare sanatlarına yer veren şiir örnekleri olduğu sonucuna ulaşmıştır. Ancak ders kitabındaki şiirlerin bu sanatlara yer vermiş olması söz konusu sanatları kavratmaya yönelik bir durum olarak görülmemektedir. Bu sebeple ortaokul öğrencilerinin benzetme, kişileştirme, abartma, karşıtlık, konuşturma sanatları dışında herhangi bir söz sanatını öğrenebileceğini söylemek -eğer öğretmen tarafından özellikle yer verilmezse- zordur.

Özgül’ün (2021) araştırmasına göre çalışmaya katılan TDE öğretmenleri 9. sınıf öğrencilerinin söz sanatlarını zor öğrendiğini ifade etse de hazırbulunuşluk testine giren öğrencilerin % 50’den fazlası söz sanatları hakkında sorulan iki soruyu da doğru cevaplamıştır. Ayrıca bu söz sanatları benzetme, kişileştirme, konuşturma gibi öğrencilerin Türkçe derslerinde de gördüğü söz sanatlarıdır. Bu açıklamalar çalışmanın bulgularını desteklemekte ve Türkçe derslerinde düzenli olarak sunulan öğrenme içeriklerinin öğrencilerin TDE dersine yönelik hazırbulunuşluk oluşturmalarına katkı sunduğunu kanıtlar niteliktedir.

Türkçe ders kitaplarında mazmun ve imge unsurlarının tespitine hiç yer verilmemesi metin tercihinin bir sonucu olarak görülmektedir. Çünkü Türkçe ders kitaplarında, mazmun ve imge gibi unsurların incelenebileceği Divan edebiyatı metinleri bulunmamaktadır. TDE dersi öğretim programında bu kazanımın 10. sınıftan itibaren verileceğinin açıklanması öğrencilerin konuya yönelik hazırbulunuşluk eksikliğini telafi etmeye yönelik bir durum olarak görülebilir. Ancak seviyeye uygun metinlerle Türkçe derslerinde basit düzeyde de olsa mazmun ve imge unsurlarına yer verilerek bu yönde hazırbulunuşluk oluşturulmasının öğrenciler için faydalı olacağı düşünülmektedir.

Türk dili ve edebiyatı dersi öğretim programında yer alan “*Şiirde ahengi sağlayan özellikleri/unsurları belirler.*” (MEB, 2018, s. 19) kazanımı kapsamında Türkçe ders kitaplarında sadece redif ve kafiye unsurlarının tespitine yönelik 6. sınıf seviyesinde 1, 7. sınıf seviyesinde 4 etkinliğe yer verilmiştir. Tırıl (2016), Türkçe ders kitabında hece ölçüsü ve serbest tarzda yazılan şiirler olduğunu, uyak ve redif gibi ses benzerliklerine, sözcük ve ses tekrarlarına, ünlü ve ünsüz harflerin birbiriyle uyumlu olduğu örneklerle yer verildiği sonucuna ulaşmıştır. Bu örnekler öğrencilerin söz konusu ahenk unsurlarını örtük bir biçimde

kavramasına olanak tanıma veya sanatsal zevklerinin gelişimine katkı sunma işlevlerine hizmet etse de Türkçe ders kitaplarındaki şiir türü metinlerle ilgili çalışmaların TDE programında türe yönelik ayrıntılı olarak yer verilen çalışmalar karşısında oldukça yüzeysel olduğu görülmektedir. Bu durum öğrencilerin basit birkaç redif ve kafiye tespiti dışında şiirin ahenk unsurları ile 9. sınıftan önce karşılaşamayacağı anlamına gelmektedir.

Türk dili ve edebiyatı dersi öğretim programında yer alan “*Şiirin nazım biçimini ve nazım türünü tespit eder.*” (MEB, 2018, s. 19) kazanımı kapsamında divan ve halk şiirinin biçim ve türlerinin ele alınacağı ifade edilmiştir. Türkçe derslerinde Divan ve halk edebiyatı eserleri yer almadığı ve eserler dönem ve anlayış bağlamında değerlendirilmediği için ders kitaplarında bu kazanım doğrultusunda herhangi bir çalışma yer almamaktadır. Dolayısıyla Türkçe dersinin söz konusu kazanıma yönelik hazırbulunuşluk oluşturması beklenmemektedir.

Özgül’ün (2021) çalışmasından elde ettiği sonuçlara göre öğrenciler ortaokul derslerinde hiç karşılaşmadığı veya çok az karşılaştığı bir konuyu TDE dersinde zor öğrenmektedir. Tam tersi durumda öğrencilerin ortaokul derslerinde karşılaştıkları konularla ilgili yeni konuları TDE derslerinde daha kolay öğrendiği ortaya konulmuştur. Bu duruma ortaokulda Divan edebiyatı konularıyla ilgili herhangi bir konu olmaması örnek gösterilmiştir. Öğretmenlerin çoğu öğrencilerin 9. sınıfta bu konuyu öğrenmekte zorlandığını belirtmiş, bazı öğretmenler ise TDE dersinin edebiyat tarihine yönelik konularının ortaöğretim programlarından çıkarılması ve bu konuların üniversitede verilmesi gerektiği görüşünde bulunmuştur. Bu durumun aksine Karabulut (2015) klasik Türk edebiyatı metinlerinin “Duygular” temasında kullanılabilirliğini sorgulayarak başarı, ilgi, tutum vb. bakımlardan olumlu yönde sonuç elde etmiştir. Öğrencilerin tamamı klasik Türk edebiyatı şiirleri ile güncel şiirlerin arasındaki farkları belirleyebilmiştir. Bu sayede öğrenciler iki farklı dönemi ve arada yüzlerce yıl olan kültür farklarını ayırmaya ilişkin kazanımları edinebilmişlerdir. Araştırma ile öğrencilerin klasik Türk edebiyatı metinlerine aşinalık kazanması, daha sonraki yıllar için hazırbulunuşluk oluşturması amaçlanmıştır.

Canlı (2014) da sekizinci sınıf Türkçe derslerinde klasik Türk edebiyatı metinlerinin öğretilirliğini incelediği çalışmasında çalışmaya katılan öğrencilerin ilk defa karşılaştıkları klasik Türk edebiyatı metinleriyle işlenen Türkçe derslerine ilgi gösterdiğini, yeni ve farklı bilgiler edinmekten memnun olduklarını, bu tür metinlere ilişkin bilgi ve becerileri kazanabildiklerini ortaya koymuştur. Karahan (2010), Kırkkılıç & Şahin (2009), Kırkkılıç, Sevim & Varışoğlu (2012) ve Kurtlu’nun (2021) çalışmaları da klasik Türk edebiyatı metinlerinin ortaokul Türkçe derslerinde farklı sınıf seviyesi ve temalarda kullanılabilirliğini sorgulayan çalışmalardır. Türkçe ve edebiyat öğretiminin öğrencilerin hayat boyu gelişimine

sunduğu katkı göz önüne alındığında öğrenciler için “öğrenemez” denilerek veya başarı seviyesinin düşüklüğü sebebiyle bir konunun veya edebiyatın herhangi bir dönemine ait metinlerin program ve ders kitaplarından çıkarılmasının öne sürülmesi bir çözüm olarak görülmemektedir. Teknolojinin verdiği geniş imkânlar da düşünüldüğünde çoğu öğrenme içeriğinin öğrencilerin ilgi, beğeni ve anlayışına hitap edecek biçimde sunulmasının mümkün olduğu düşünülmektedir.

Türk dili ve edebiyatı dersi öğretim programında yer alan “*Metinde geçen kelime ve kelime gruplarının anlamlarını tespit eder.*” (MEB, 2018, s. 19-24) kazanımı kapsamında Türkçe ders kitaplarının hazırbulunuşluk oluşturmaya katkı sunduğu söylenebilir. Özgül’ün (2021) çalışmasına katılan 9. sınıf öğrencilerinin %50’den fazlasının sözcükte anlamla ilgili sorulardan üçünü de doğru cevaplamış olması ve öğretmenlerin de sözcükte anlam konularının öğrenciler tarafından daha kolay öğrenildiğini belirtmesi Türkçe ders kitaplarının söz konusu konu ile ilgili hazırbulunuşluk oluşturmaya katkı sunduğunu destekler niteliktedir.

Türk dili ve edebiyatı dersi öğretim programında yer alan “*Şiirin temasını belirler.*” “*Metnin tema ve konusunu belirler.*” “*Metin ile metnin konusu, amacı ve hedef kitlesi arasında ilişki kurar.*” “*Metnin ana düşüncesi ve yardımcı düşüncelerini belirler.*” (MEB, 2018, s. 19-25) kazanımları kapsamında Türkçe ders kitaplarının hazırbulunuşluk oluşturmaya katkı sunduğu söylenebilir. Türkçe ders kitaplarında metinler temaya göre ve yakın dönemden seçildiği için şiirin temasını buldurmaya yönelik etkinlik ve tematik bütünlüğü olmayan şiirler yer almamaktadır.

Türk dili ve edebiyatı dersi öğretim programında yer alan “*Şiirde/Metinde millî, manevî ve evrensel değerler ile sosyal, siyasi, tarihî ve mitolojik öğeleri belirler.*” (MEB, 2018, s. 20, 25) kazanımı kapsamında metinlerin yazıldığı dönemin gerçekliğini yansıtan unsurlara ve değerler eğitime yer verilmesi istenmiştir. Türkçe ders kitaplarındaki metinler genel itibarıyla farklı edebî dönemleri yansıtmadığı için doğrudan metinlerin dönem ile ilişkisini kurmaya yönelik etkinlikler bulunmamaktadır. Ancak metinlerde yer alan sosyal, siyasi, tarihî unsurların özellikle hazırlık çalışmaları üzerinden tespiti istenebilmektedir. Değerler eğitime ise Türkçe ders kitaplarında dolaylı olarak veya doğrudan yer verildiği görülmüştür.

Türk dili ve edebiyatı dersi öğretim programında yer alan “*Şiirde/Metinde edebiyat, sanat ve fikir akımlarının/anlayışlarının yansımalarını değerlendirir.*” “*Metinde fikrî, felsefî veya siyasi akım, gelenek veya anlayışların yansımalarını değerlendirir.*” “*Metinler arası karşılaştırmalar yapar.*” (MEB, 2018, s. 20-25) kazanımlarına yönelik Türkçe ders kitaplarında herhangi bir içerik yer almamaktadır. Türkçe ders kitaplarına metin seçiminde farklı edebî dönem, akım, gelenek, topluluk ve anlayışların etkili olmaması bu durumda etkilidir. Söz

konusu TDE kazanımının 10. sınıftan itibaren ele alınacağını belirtilmesi kazanım kapsamında yapılacak çalışmaların her seviyeye hitap etmediğinin düşünüldüğünü gösterir. Metinlerin karşılaştırılmasına Türkçe ders kitaplarında yer verilse de bu karşılaştırma farklı, benzer veya aynı anlayıştaki metinlerle karşılaştırma biçiminde değil metinleri içerik, biçim ve tür bakımından karşılaştırma şeklindedir.

Türk dili ve edebiyatı dersi öğretim programında yer alan “*Metindeki çatışmaları belirler.*” (MEB, 2018, s. 21) kazanımına yönelik Türkçe ders kitaplarında herhangi bir içeriğe yer verilmemiştir.

Türk dili ve edebiyatı dersi öğretim programında yer alan “*Metnin olay örgüsünü belirler.*” “*Metindeki şahıs kadrosunun özelliklerini belirler.*” “*Metindeki zaman ve mekânın özelliklerini belirler.*” “*Metinde anlatıcı ve bakış açısının işlevini belirler.*” “*Metinde yazarın bakış açısını belirler.*” (MEB, 2018, s. 21, 25) kazanımları kapsamında Türkçe ders kitaplarında TDE programında belirtildiği gibi ayrıntılı çalışmalara yer verilmesine de her sınıf seviyesinde metinlerde yer alan olay, şahıs, zaman, mekân ve anlatıcı unsurlarını tespit etmeye yönelik etkinliklere yer verildiği görülmüştür. Ancak TDE programında kazanım kapsamında verilmesi beklenen ilahi, kahraman ve gözlemci bakış açıları Türkçe ders kitaplarında yer almamaktadır.

Türk dili ve edebiyatı dersi öğretim programında yer alan “*Şiirde söyleyici ile hitap edilen kişi/varlık arasındaki ilişkiyi belirler.*” (MEB, 2018, s. 20) kazanımı kapsamında Türkçe ders kitaplarında bir içeriğe yer verilmemiştir.

Türk dili ve edebiyatı dersi öğretim programında yer alan “*Şair/Yazar ile şiir arasındaki ilişkiyi değerlendirir.*” (MEB, 2018, s. 20, 22) kazanımı kapsamında Türkçe ders kitaplarında etkinliklere yer verilmemiştir. Ancak biyografi bölümlerinde yazar ve şairlerin edebî anlayışına, önemli eserlerine, hangi türlerde yazdığına yönelik bilgilerin kazanıma dolaylı olarak hizmet ettiği düşünülmektedir.

Türk dili ve edebiyatı dersi öğretim programında yer alan “*Türün/biçimin ve dönemin/akımın diğer önemli yazarlarını ve eserlerini sıralar.*” “*Metnin türünün ortaya çıkışı ve tarihsel dönem ile ilişkisini belirler.*” (MEB, 2018, s. 20-25) kazanımları kapsamında Türkçe ders kitaplarında masal, fabl, mektup ve tiyatro türleri dışında etkinliklere yer verilmemiştir. Masal ve fabl türlerinin önemli temsilcilerine, mektup türünün tarihî gelişimine ve Karagöz oyununun ortaya çıkışına yönelik Türkçe ders kitaplarında içerikler yer almaktadır. TDE dersi öğretim programında masal ve fabl hariç türün önemli temsilcilerine 10. sınıftan itibaren yer verileceğinin belirtilmesi Türkçe dersi ile TDE dersinin bütünlük içinde düşünüldüğünü göstermektedir.

Türkçe ders kitaplarının aşağıda yer verilen Türk dili ve edebiyatı dersi kazanımlarına yönelik hazırlanış şekli oluşturma bakımından yeterli olduğu görülmüştür:

- Metindeki anlatım biçimleri ve tekniklerinin işlevlerini belirler.
- Metindeki anlatım biçimlerini, düşünceyi geliştirme yollarını ve bunların işlevlerini belirler.
- Metni yorumlar.
- Metnin üslup özelliklerini belirler.
- Metnin dil, üslup ve anlatım/sunum özelliklerini belirler.
- Metinde ortaya konulan bilgi ve yorumları ayırt eder.
- Metnin görsel unsurlarla ilişkisini belirler (MEB, 2018, s. 22-26).

Türkçe ders kitaplarının TDE kazanımları çerçevesinde incelenmesinden elde edilen genel sonuç ders kitaplarına dil becerileri ve metni üslup bakımından değerlendirme kazanımlarına yönelik daha fazla, edebî türlerle ilgili kazanımlara yönelik ise daha az ve yüzeysel düzeyde etkinlik ve çalışmaların yer verildiği görülmüştür.

3. Araştırma Sorusundan Elde Edilen Bulgulara Yönelik Sonuçlar

Burada “*İlköğretim 5, 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarında yer alan metinlerde tür öğretimi ve Türk edebiyatının dönemlerine göre dağılım nasıldır?*” araştırma sorusundan elde edilen bulgulara yönelik tartışma ve sonuçlara yer verilmiştir.

Bu doğrultuda araştırmanın bulguları Türk dili ve edebiyatı dersi öğretim programındaki ünite, süre ve içerik tablolarında metin türlerine yönelik yer verilen öğretilerle karşılaştırılmıştır.

Ortaokul 5, 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki hikâyelerin tür öğretimi kapsamında incelenmesinden ortaya çıkan sonuçlar şu şekildedir: Dinleme/izleme ve serbest okuma metinleri dahil 5. sınıf seviyesinde on iki; 6, 7 ve 8. sınıf seviyelerinde ise dokuz olmak üzere Türkçe ders kitaplarında toplamda 39 metin hikâye türündedir. Ders kitaplarında hikâye türünün genel özelliklerini; olay, yer, zaman, karakter, anlatıcı unsurlarını; serim, düğüm, çözüm bölümlerini kavratmaya yönelik etkinliklere yer verilmiştir. Olay ve durum hikâyesinin karşılaştırılmasına yönelik bir etkinliğe yer verilmiş ancak verilen örnek metinlerden olay ve durum hikâyesi olarak bahsedilmemiştir. Dede Korkut hikâyeleri hakkında ayrıca araştırma yapılmasının istendiği görülmektedir. Türkçe ders kitaplarında yer alan hikâyeler “Boğaç Han” ve “Kaşığı” hariç Cumhuriyet Dönemi’nde yazılmış metinlerdir. Türün dünya edebiyatından 4, Balkan Türkleri edebiyatından 1 örneğine yer verilmiştir. Özellikle “Millî Mücadele ve

Atatürk” ile “Millî Kültürümüz” temalarında millî-dinî duyarlılıkları yansıtan metinlere yer verilse de metinlerin genel olarak herhangi bir anlayışı temsil etmediği görülmektedir.

Türk dili ve edebiyatı dersi öğretim programında yer alan ünite, süre ve içerik tablolarında hikâye türünün öğretimi kapsamında yer verilecek içerikler açıklanmıştır. Bu açıklamalar bağlamında değerlendirildiğinde Hz. Ali Cenknemeleri’nden seçilmiş destan tipi ile aşk temalı halk hikâyelerine, Yusuf u Züleyha ve Ashab-ı Kehf gibi eserlerden seçilmiş mesnevilere, Tanzimat Dönemi’nden ve farklı eğilimleri temsil eden (bireyin iç dünyasını esas alan, toplumcu gerçekçi, modernist) hikâyelere Türkçe ders kitaplarında yer verilmemiştir. 8. sınıf Türkçe ders kitabında serbest okuma metni olarak yer alan Yaşar Kemal’e ait İmece metni toplumcu gerçekçi eğilim gösteren bir örnek olarak görülse de metinler genel olarak farklı edebî anlayışları temsil etmemektedir. Yine Türkçe ders kitaplarında küçürek hikâye örnekleri yer almamaktadır. Ders kitaplarında olay ve durum hikâyelerine örnek metinler yer almasına rağmen hikâye daha çok olaya dayalı bir tür olarak ele alınmış, olay ile durum hikâyesinin ayırımına yer verilmemiştir. Ayrıca hikâye unsurlarından çatışma ve bakış açısını tespit etmeye yönelik Türkçe ders kitaplarında içerik yer almamaktadır. Açıklanan bu hususlarla öğrenciler ilk defa ortaöğretimde karşılaşmaktadırlar.

Sonuç olarak 5, 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarında toplamda 39 metnin hikâye türünde olmasına rağmen seçilen örneklerin Türk edebiyatını yansıtmaya bakımından yetersiz olduğu görülmektedir. Metinlerin Türkçe ders kitaplarındaki temalara uygunluğunu sağlama kaygısının bu duruma sebep olduğu düşünülmektedir. Ayrıca hikâye türündeki metinlerin ders kitaplarında oldukça fazla sayıda yer almasına rağmen birçok metinde türün ayırt edici özellikleri ile ilgili çalışmaya yer verilmemiştir. Türkçe derslerinin Türk edebiyatını çeşitli saha ve anlayışta temsil etmekten uzak metinlerle planlanması dil ve edebiyat öğretimi sürecini olumsuz yönde etkileyen bir durum olarak değerlendirilmektedir.

Özgül’ün (2021) 9. sınıf öğrencilerinin TDE dersine yönelik hazırbulunuşluğunu ortaya koymayı amaçladığı çalışmasında öğrencilerin sadece hikâye türü ile ilgili soruya verdikleri cevabın doğruluk oranı hikâyeye birlikte diğer türlerin de sorulduğu sorulara verilen cevapların doğruluk oranından çok daha yüksektir. Ancak yine aynı araştırmanın sonuçlarına göre öğrenciler dönemsel metinleri dönemi bağlamında değerlendirme becerisinden yoksundur. Buradan Türkçe ders kitaplarında hikâye türünün çokça yer almasının öğrencilerde türün özelliklerine yönelik hazırbulunuşluk oluşturduğu ancak farklı dönemlerden metinlerin kullanılmamasının ortaöğretime geçildiğinde yeni konuların öğrenilmesini zorlaştırdığı sonucuna ulaşılabilir.

Ortaokul 5, 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki şiirlerin tür öğretimi kapsamında incelenmesinden ortaya çıkan sonuçlar şu şekildedir: Dinleme/izleme ve serbest okuma metinleri dahil 5. sınıf seviyesinde yedi; 6. sınıf seviyesinde dokuz, 7. sınıf seviyesinde yedi, 8. sınıf seviyesinde ise sekiz olmak üzere Türkçe ders kitaplarında toplamda 31 metin şiir türündedir. Ders kitaplarında şiirin tür özellikleri ile ilgili söz sanatları ile redif ile kafiye tespiti dışında etkinliklere yer verilmemiştir. TDE dersi öğretim programına göre Türk dünyasından alınacak şiirlerin seçileceği Bahtiyar Vahapzade'den; Cumhuriyet sonrası (1923-1960) toplumcu şiirlerin seçileceği Nazım Hikmet ve Attila İlhan'dan; saf şiir örneklerinin seçileceği Cahit Sıtkı Tarancı, Fazıl Hüsni Dağlarca, Necip Fazıl Kısakürek'ten; Millî Edebiyat anlayışını yansıtan şiirlerin seçileceği Arif Nihat Asya'dan; halk şiiri örneklerinin seçileceği Âşık Veysel'den; dinî değerleri, geleneğe duyarlılığı ve metafizik anlayışı öne çıkaran modern şairlerden ve dünya edebiyatından Türkçe ders kitaplarında şiirlerin yer aldığı görülmektedir. Türkçe ders kitaplarında hece ölçüsü veya serbest tarzda yazılmış şiirler yer almaktadır. Ders kitabında şiir türünde yer alan etkinliklerin çok az bir kısmı şiiri içerik olarak yorumlamaya yer verirken çoğu etkinlikte dil bilgisi kazanımlarına yer verildiği görülmektedir. Tırıl (2016) da araştırmasında şiir türünde daha çok şiirle ilgili olmayan birçok dil bilgisi etkinliğine yer verildiğini; şiirin türünü, ses benzerliklerini, söz sanatlarını ortaya koyacak uygulamalara yeterince yer verilmediğini tespit etmiştir. Bu çalışma kapsamında incelenen Türkçe ders kitaplarında ise programda belirtilen söz sanatlarına yeterince yer verildiği tespit edilmiş ancak diğer hususlara yönelik eksikliklerin Tırıl'ın (2016) çalışması ile benzer olduğu görülmüştür.

Türk dili ve edebiyatı dersi öğretim programında ünite, süre ve içerik tablolarında şiir türünün öğretimi kapsamında yer verilecek içerikler açıklanmıştır. Bu açıklamalar bağlamında değerlendirildiğinde nazım birimi, nazım biçimi, nazım türü, söyleyici, durak, ölçü, nakarat, mahlas, tapşırma kavramları; manzume ve şiir ayrımı Türkçe ders kitaplarında yer almayan öğretilerdir. TDE dersi öğretim programında ders kitaplarında yer alacağı belirtilen aruz ölçüsünde yazılmış şiirler; İslamiyet'in kabulünden önceki Türk şiirinden koşuk ve sagu örnekleri; geçiş dönemi (11-12. yüzyıl) Türk edebiyatından kısa metin örnekleri; halk edebiyatından mâni (düz, kesik ve yedekli mâni), koşma, nefes ve Yunus Emre'nin şiirlerinden seçilecek ilahi; Divan şiirinden gazel, kaside, şarkı; Tanzimat ve Servetifünun Dönemlerinden örnekler, Garip akımından ve İkinci Yeni'den örnekler Türkçe ders kitaplarında yer almamaktadır. TDE dersi öğretim programında Mehmet Akif Ersoy'un şiirleri bağlamında “manzum hikâye” hakkında bilgi verileceği belirtilmiştir. 7. sınıf Türkçe ders kitabında manzum hikâyeye yer verilmesine rağmen kavram hakkında bir içerik bulunmamaktadır, metnin türünün hikâye olduğu belirtilmiştir.

Sonuç olarak 5, 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarında sayısı toplamda 31 olan şiirlerin Türk edebiyatının özellikle Cumhuriyet sonrası dönem, akım ve şairlerinden alındığı, şiirin şekil özelliklerini kavratmaya yönelik ders kitaplarında oldukça az içeriğe yer verildiği söylenebilir. Biçimin etkisinin göz ardı edilmesi şiirlerin değerlendirilmesini, yorumlanmasını olumsuz etkileyen bir durum olarak görülmektedir. Özellikle ders kitaplarında örneği görülmeyen veya çok az görülen İslamiyet öncesi ile halk şiiri örneklerine de Türkçe ders kitaplarında yer verilmesi başarılı bir dil ve edebiyat öğretimi için önemli görülmektedir.

Tezgör (2010) çalışmasında halk edebiyatının çok az sayıda isimle Türkçe ders kitaplarında yer aldığı sonucuna ulaşmıştır. Yapılan araştırmalar Türkçe ders kitaplarında yer almasa da öğrencilerin halk edebiyatı şiirlerine yönelik çalışmalara ilgi duyduğunu, bu tür metinlerin ders kitaplarında yer almasının uygun olduğunu ortaya koymaktadır. Günay (2020) çalışmasında halk şiirinde otorite olarak gördüğü kimi şairlerin eserlerine Türkçe ders kitaplarında bazı temalarda yer verilebileceğini belirtmiştir. Örneğin halk şiirinde “Duygular, Doğa ve Evren, Zaman ve Mekân, Erdemler,” temasına uygun pek çok örneğin bulunduğunu ancak sadece “Vatandaşlık, Sanat, Millî Kültürümüz” temalarında Âşık Veysel’e, onun da sürekli aynı şiirlerine yer verildiğini belirtmiştir. Tekke tasavvuf edebiyatının önemine değinerek bu edebiyatın ürünlerine yeteri kadar yer verilmediğini ortaya koymuştur. Belirlediği 13 halk şairinin işlediği temaları Türkçe ders kitaplarında yer verilen temalar bağlamında değerlendirerek ders kitaplarında yer alabilecek örnekler öne sürmüştür.

Özgül’ün (2021) araştırmasında öğretmenlerin öğrencilerin zor öğrendiğini ifade ettiği konular arasında tasavvuf edebiyatını belirtmeleri de dikkat çekicidir. Bu sonuçlar, halk edebiyatı ürünlerinin Türkçe ders kitaplarına alınmasının uygun ve gerekli olduğunu göstermektedir. Türkçe ders kitaplarında halk edebiyatı ürünleri ile dikkati çeken bir diğer durum da anonim ürünlere yer verilmemesidir. Örneğin 5. sınıf Türkçe ders kitabında yer alan “Kilim” metni bir türküdür. Metin yazarından biyografi bölümünde “Türk halk müziğinde, ‘türkü formunda beste’ yaparak geleneksel Anadolu müzik kültürünün genç kuşaklara aktarılmasında önemli bir görev üstlenmiştir.” (MEB, 2022a, s. 104) şeklinde söz edilmiş ancak etkinliklerde türküye yönelik bir içeriğe yer verilmemiştir. Öğretim programında 5. sınıfta verilebilecek türlerden biri olarak belirtilmesi de göz önüne alındığında bir halk edebiyatı ürünü olan türküye ders kitaplarında yer verilmesi beklenir. Aynı şekilde mâni, ninni vb. türlerin de ders kitaplarında asıl metin veya etkinlik olarak yer almadığı görülmektedir.

Ortaokul 5, 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki anıların tür öğretimi kapsamında incelenmesinden ortaya çıkan sonuçlar şu şekildedir: Anı türündeki metinler roman, hikâye gibi türlerden veya başlı başına anı özelliği gösteren metinlerden seçilmiştir. Farklı bir türden

seçilen anıların hangi eserden alındığının belirtildiği görülmektedir. Türle ilgili çalışmalar anı türünde metin hazırlama, metinden hareketle türün tespit edilmesi ve özelliklerinin kavratılması şeklindedir.

Türk dili ve edebiyatı dersi öğretim programında ünite, süre ve içerik tablolarında anı türünün öğretimi kapsamında yer verilecek içerikler açıklanmıştır. Bu açıklamalar bağlamında değerlendirildiğinde Servetifünun Dönemi Türk edebiyatından anı örneğine Türkçe ders kitaplarında yer verilmediği görülmektedir. Ayrıca TDE programında Ömer Seyfettin'in "Kaşağı", "İlk Namaz"; Orhan Kemal'in "Sağ İç" gibi hikâyeleri ve Peyami Safa'nın "Dokuzuncu Hariciye Koğuşu" romanının anı türünden yararlanılarak yazıldığı üzerinde durulacağı ifade edilmiştir. Türkçe ders kitaplarında "Kaşağı" metnine yer verilmiş ancak bu eserde anı türünden faydalanıldığına değinilmemiştir.

Ortaokul 5, 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki gezi yazılarının tür öğretimi kapsamında incelenmesinden ortaya çıkan sonuçlar şu şekildedir: Türkçe ders kitaplarında tür ile ilgili içerikler gezi yazısı türünde konuşma ve yazma metinleri hazırlama, metinden hareketle türün tespit edilmesi ve özelliklerinin kavratılması şeklindedir.

Türk dili ve edebiyatı dersi öğretim programında ünite, süre ve içerik tablolarında gezi yazısı türünün öğretimi kapsamında yer verilecek içerikler açıklanmıştır. Bu açıklamalar bağlamında değerlendirildiğinde Evliya Çelebi'nin Seyahatnâme'sinden alınacak Divan edebiyatına ait bir gezi yazısı örneğinin Türkçe ders kitaplarında yer almadığı görülmektedir.

Ortaokul 5, 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki tiyatroların tür öğretimi kapsamında incelenmesinden ortaya çıkan sonuçlar şu şekildedir: Dinleme/izleme ve serbest okuma metinleri dahil 5. sınıf seviyesinde iki; 6, 7 ve 8. sınıf seviyelerinde birer olmak üzere Türkçe ders kitaplarında toplamda 5 metin tiyatro türündedir. Ders kitaplarında tür ile ilgili içerikler Karagöz oyunu hakkında araştırma yapma, metinden hareketle türün tespit edilmesi ve özelliklerinin kavratılması, tiyatronun sahnede canlandırılacak nitelikte metinler olduğunun belirtilmesi ile tiyatronun olay, şahıs kadrosunu belirleme şeklindedir. Türkçe ders kitaplarındaki tiyatro türü metinlerin biri Tanzimat Dönemi'ne aittir, diğerleri ise Karagöz oyunlarından seçilmiştir.

Türk dili ve edebiyatı dersi öğretim programında ünite, süre ve içerik tablolarında tiyatro türünün öğretimi kapsamında yer verilecek içerikler açıklanmıştır. Bu açıklamalar bağlamında değerlendirildiğinde Cumhuriyet Dönemi'nden trajedi, komedi, dram örnekleri; tiyatro türleri ve temel tiyatro terimleri (suflör, replik, tirat, jest, mimik, aksesuar, makyaj vb.); tiyatronun Cumhuriyet Dönemi'nden, modern Türk tiyatrosundan, dünya edebiyatından, farklı anlayışlar ve akımlardan örnekleri Türkçe ders kitaplarında yer almamaktadır.

Ortaokul 5, 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki fablların tür öğretimi kapsamında incelenmesinden ortaya çıkan sonuçlar şu şekildedir: Ders kitaplarında türün genel özelliklerini kavratmaya, tür hakkında ve türün önemli temsilcileri hakkında araştırma yapmaya, fabl yazmaya, manzum ve düzyazı biçimindeki fabl örneklerini karşılaştırmaya yönelik içeriklere yer verilmiştir.

Türk dili ve edebiyatı dersi öğretim programında ünite, süre ve içerik tablolarında fabl türünün öğretimi kapsamında yer verilecek içerikler açıklanmıştır. Bu açıklamalar bağlamında değerlendirildiğinde Türkçe ders kitaplarında Divan edebiyatından fabl özelliği gösteren mesnevi örneği ile “Mantıku’t-Tayr”, “Martı”, “Hayvan Çiftliği” ve “Küçük Prens” gibi eserlerin fabl türü ile ilişkisine yönelik içerikler yer almamıştır.

Ortaokul 5, 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki biyografi türündeki metinlerin tür öğretimi kapsamında incelenmesinden ortaya çıkan sonuçlar şu şekildedir: Ders kitaplarında biyografi türüne yönelik tarihi şahsiyetleri ve Türk bilim insanlarını tanıtan metinler hazırlama, biyografi türünün özelliklerinin verilerek türün tespit edilmesi içeriklerine yer verilmiştir. Otobiyografiye Türkçe ders kitaplarında asıl metin olarak yer verilmemiş sadece etkinliklerde yer verilen örnek metinler üzerinden otobiyografi ve biyografi türlerinin farkının belirlenmesine yönelik içeriklere yer verilmiştir.

Türk dili ve edebiyatı dersi öğretim programında ünite, süre ve içerik tablolarında biyografi ve otobiyografi türlerinin öğretimi kapsamında yer verilecek içerikler açıklanmıştır. Bu açıklamalar bağlamında değerlendirildiğinde Türkçe ders kitaplarında Divan edebiyatından tezkire örneği bulunmadığı; monografi, öz geçmiş/CV, hâl tercümesi ve portreden bahsedilmediği; hikâye ve romanda biyografi ve otobiyografiden yararlanılabileceği hususlarına yer verilmediği sonuçlarına ulaşılmıştır.

Ortaokul 5, 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki masalların tür öğretimi kapsamında incelenmesinden ortaya çıkan sonuçlar şu şekildedir: Türkçe ders kitaplarında masal türüne yönelik Türk ve dünya masallarından önemli örnekler ile masal yazar ve derleyicilerini araştırmaya yönelik içeriklere yer verilmiştir. Türün özellikleri kapsamında masallardaki olayların günlük hayattan kopuk olma özelliğine değinilmiş ancak türün diğer ayırt edici özelliklerine değinilmemiştir. 6 masal örneğinden 2’sinin dünya edebiyatından, 1’inin Türk dünyası edebiyatından, 3’ünün Türk edebiyatından seçildiği görülmektedir.

Türk dili ve edebiyatı dersi öğretim programında ünite, süre ve içerik tablolarında masal türünün öğretimi kapsamında yer verilecek içerikler açıklanmıştır. Bu açıklamalar bağlamında değerlendirildiğinde Türkçe ders kitaplarında Doğu edebiyatından bir masal örneğine ve masal türünün genel özelliklerine yer verilmediği görülmektedir. Demir (2009) Türk folklor

araştırmaları dergisinde yer alan metinlerin ortaokul Türkçe ders kitaplarında kullanılabilirliğini araştırdığı çalışmasında 110 metin içerisinden teması, iletileri ve kahramanları ölçüt alınarak 53 farklı ve yeni masalın, 11-14 yaş grubu çocuklarının okuma becerisini geliştirmek adına kullanılabileceğini önererek yeni ve orijinal masalların çocuklara sunulması ihtiyaının karşılanmasına katkı sağlamayı amaçlamıştır.

Ortaokul 5, 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitapları içinde sadece 6. sınıf Türkçe ders kitabında mektup türünde metne yer verilmiştir. Bu metin üzerinden mektubun tarihî gelişimi ile ilgili araştırma yapılması istenmiş, edebî ve özel mektup türlerine yönelik ve türün özelliklerini belirlemeye yönelik etkinliklere yer verilmiştir. Metnin Cumhuriyet Dönemi'nden seçilmiş bir edebî mektup rneği olduğu görülmektedir. Ayrıca farklı metinler içerisinde mektup yazmaya yönelik etkinlikler bulunmaktadır. Türkçe ders kitaplarında çeşitli türdeki metinler içerisinde E-posta örneklerine yer verildiği de görülmektedir.

Türk dili ve edebiyatı dersi ğretim programında ünite, süre ve içerik tablolarında mektup türünün ğretimi kapsamında yer verilecek içerikler açıklanmıştır. Bu açıklamalar bağlamında değerlendirildiğinde Türkçe ders kitaplarında Divan edebiyatı ile Tanzimat Dönemi'nden ve dünya edebiyatından mektup örneklerine yer verilmemiştir. Hikâye, roman ve şiir gibi türlerde mektubun bir anlatım biçimi / tekniği olarak da kullanıldığına örnek bir duruma Türkçe ders kitaplarında rastlanmamıştır.

Ortaokul 5, 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarında günlük/blog türlerinden metinlere asıl metin olarak yer verilmediği görülmektedir. Sadece 7. sınıf Türkçe ders kitabında bir etkinlikte blog metnine yer verilmiş ve türün tanımı verilmiştir. 8. sınıf Türkçe ders kitabında ise iki günlük rneği verilerek içerik hakkında soru oluşturulması istenmiştir. Türlerin özelliklerini kavratmaya yönelik içeriğe yer verilmemiştir.

TDE dersi ğretim programında yer alan ünite, süre ve içerik tablolarında günlük/blog türlerinin ğretimi kapsamında yer verilecek içerikler açıklanmıştır. Bu açıklamalar bağlamında değerlendirildiğinde Türkçe ders kitaplarında günlük ve blog hakkında yeterli bilgi verilmediği, günlük şeklinde düzenlenen roman ve hikyelerden örnekler yer almadığı grlmştir.

Ortaokul 5, 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki deneme örneklerinin tür ğretimi kapsamında incelenmesinden ortaya çıkan sonuçlar şu şekildedir: Türkçe ders kitaplarında türün ayırt edici özelliklerini kavratmaya yönelik 1 etkinliğe yer verilmiştir. Ders kitaplarına seçilen 5 deneme örneğinden biri dünya edebiyatından, dördü Cumhuriyet Dönemi'ne ait metinlerden seçilmiştir.

TDE dersi öğretim programında yer alan ünite, süre ve içerik tablolarında deneme türünün öğretimi kapsamında yer verileceği belirtilen içeriklere Türkçe ders kitaplarının yer verdiği görülmüştür.

Ortaokul 5, 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki makale örneklerinin tür öğretimi kapsamında incelenmesinden ortaya çıkan sonuçlar şu şekildedir: Türkçe ders kitaplarında toplamda 13 metnin türü makale olarak belirlenmiştir. Türün genel özelliklerini kavratmaya yönelik 8. sınıf Türkçe ders kitabında bir etkinliğe yer verilmiştir.

TDE dersi öğretim programında yer alan ünite, süre ve içerik tablolarında makale türünün öğretimi kapsamında ders kitaplarında fen bilimleri ve sosyal bilimler alanlarında yazılmış bilimsel makale örnekleri ile edebî makale örneğine yer verileceği belirtilmiştir. Türkçe ders kitaplarında bu açıklamalar doğrultusunda makalelerin bulunduğu görülmektedir.

Ortaokul 5, 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki fıkra (köşe yazısı) ve sohbet örneklerinin tür öğretimi kapsamında incelenmesinden ortaya çıkan sonuçlar şu şekildedir: Fıkra türünün Türkçe ders kitaplarında günümüzden seçilmiş üç örneğine yer verilmiş ve bir metin üzerinden türün genel özelliklerinin kavratılması amaçlanmıştır. Sohbet türünde ise Türkçe ders kitaplarında dokuz metin bulunmasına rağmen türü kavratmaya yönelik bir içeriğe yer verilmemiştir. Ayrıca türü sohbet olarak belirlenen metinlerin bazılarının türünü temsil eden nitelikli örnekler olmadığı görülmüştür.

TDE dersi öğretim programında yer alan ünite, süre ve içerik tablolarında fıkra ve sohbet türünün öğretimi kapsamında yer verilecek içerikler bağlamında değerlendirildiğinde Türkçe ders kitaplarında Cumhuriyet öncesi dönemden fıkra ve sohbet örneğine yer verilmediği görülmektedir. Türkçe dersi öğretim programında sohbet 7. sınıfta verilecek bir tür olarak belirtilmesine rağmen ders kitaplarında türün özelliklerini kavratmaya yönelik içeriğe yer verilmemesi eksiklik olarak görülmektedir.

Ortaokul 5, 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarından sadece 8. sınıfta destan türünde bir metne yer verilmiş ve bu metin üzerinden türün genel özelliklerinin kavratılması amaçlanmıştır. Seçilen örnek İslamiyet'in kabulünden önceki Türk edebiyatına aittir. Efsane türünde ise Türkçe ders kitaplarında dört metne yer verilmiştir. Ancak doğrudan efsane türünün özelliklerini kavratmaya yönelik içeriğe yer verilmemiştir.

TDE dersi öğretim programında yer alan ünite, süre ve içerik tablolarında destan ve efsane türünün öğretimi kapsamında yer verilecek içerikler açıklanmıştır. Bu açıklamalar bağlamında değerlendirildiğinde Türkçe ders kitaplarında destan türünün dünya edebiyatından, İslamiyet'in kabulünden sonraki dönemlerinden örnekleri ile Türk edebiyatına ait yapma destan

örneklerine yer verilmediği görülmüştür. Efsane türünde ise Türkçe ders kitaplarının hem Türk halk edebiyatından hem de Türk dünyası edebiyatlarından örneklere yer vermesine rağmen tür özelliklerini ve destan ile ayrımını kavratma bakımından yetersiz olduğu görülmektedir.

Ortaokul 5, 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki roman örneklerinin tür öğretimi kapsamında incelenmesinden ortaya çıkan sonuçlar şu şekildedir: 5. sınıf Türkçe ders kitabında dünya edebiyatına ait bir romandan alınmış bölüme dinleme/izleme metni olarak yer verildiği görülmektedir. Metin alındığı romandan bağımsız bir metin gibi değerlendirilmiştir, türe yönelik herhangi bir içeriğe yer verilmemiştir. 7. sınıf Türkçe ders kitabında dünya edebiyatına ait bir romandan bölüme serbest okuma metni olarak yer verilmiş ve metnin alındığı bölümden öncesi özetlenmiştir. 8. sınıf Türkçe ders kitabında romanlardan alınmış üç metin yer almaktadır ve bu metinlerin hangi romandan alındığı belirtilmiştir. Roman örneklerinden biri dünya edebiyatına ikisi Cumhuriyet Dönemi'ne aittir. Bir metinde romanın genel özelliklerini kavratmaya yönelik etkinlik yer almaktadır.

TDE dersi öğretim programında yer alan ünite, süre ve içerik tablolarında roman türünün öğretimi kapsamında yer verilecek içerikler açıklanmıştır. Bu açıklamalar bağlamında değerlendirildiğinde Türkçe ders kitaplarında roman türleri ile türün Tanzimat, Servetifünun, Millî Edebiyat Dönemlerinden ve Türk dünyası edebiyatından örneklere yer verilmediği görülmektedir. Ayrıca roman örneklerini farklı anlayış ve akımlardan seçme kaygısının olmadığı görülmektedir. Sonuç olarak Türkçe ders kitaplarında roman türünün öğretilmesi amaçlanmış ancak romanların seçiminde temaya uygunluk dışında bir ölçüte yer verilmemiştir. Orakçı ve Arhan (2019) da Türkçe ders kitaplarında roman türünün örneklerine yer verildiğini ancak türün öğretiminde sistemli bir yol izlenmediğini tespit etmişlerdir (s.149). İnsanı anlatmada ve yaşamı kavramada en etkili türlerden biri olan romanın çocuğun on bir yaşından sonra okumaktan zevk duyacağı bir tür olduğunu, öğretim programında öne sürülen hususları yerine getirerek roman türünden seçilen metin örneklerinin çocuğa olaylar ve durumların sebep sonuç ilişkileri üzerine geniş düşünme fırsatı sunacağını belirtmişlerdir (Orakçı & Arhan, 2019, s.152).

Ortaokul 5, 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarında haber metinleri asıl metin olarak yer almamaktadır ancak bu tür metinlere her sınıf seviyesinde çeşitli etkinliklerde yer verilmiştir.

TDE dersi öğretim programında yer alan ünite, süre ve içerik tablolarında haber metni türünün öğretimi kapsamında yer verilecek içerikler açıklanmıştır. Bu açıklamalar bağlamında değerlendirildiğinde Türkçe ders kitaplarında temel habercilik terimlerinden (sütun, spot, manşet, tektip, sürmanşet, asparagas, muhabir vb.) bahsedilmediği; haber metnlerinin sanat metinlerine kaynaklık edebileceğine yönelik içeriklerin yer almadığı görülmektedir. Örneğin

TDE programında Dostoyevski'nin “Suç ve Ceza”, Orhan Kemal'in “Vukuat Var” adlı eserlerinin bir haberden yola çıkılarak yazıldığı üzerinde durulacağı belirtilmiştir. Türkçe ders kitaplarında haber metinleri daha çok içeriği yorumlama, değerlendirme, tartışma, sorgulama amaçlarına hizmet etmektedir.

TDE dersi öğretim programında 9. sınıfta verileceği belirtilen günlük/blog ve otobiyografi, 11. sınıfta verileceği belirtilen mülakat/röportaj ve eleştiri ile 12. sınıfta verileceği belirtilen söylev/nutuk türündeki metinlere 5, 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarında asıl metin olarak yer verilmemiştir. Maden'in (2021) çalışmasına göre de öğrenciler, eleştiri ve röportaj türü ile ilk kez lise döneminde karşılaşmaktadır. Türkçe ders kitaplarında günlük, blog, nutuk ve röportaj örneğine etkinlik düzeyinde yer verilmiş ancak türlerin öğretimine yönelik bir çalışmaya yer verilmemiştir. Ders kitaplarında özellikle 9. sınıfa geçişi kolaylaştırma adına günlük türünü kavratmaya yönelik içerikler yer alması beklenir. Nitekim Türkçe dersi öğretim programında 5. sınıfta günlük türünün verileceği belirtilmiştir. Çeçen ve Çiftçi (2007) de “Samimi ifadeler içeren, içten bir ses taşıyan günlük de öğrencinin gelişimine önemli katkılarda bulunacaktır.” diyerek deneme türündeki metinlerden birinin yerine bir “günlük” örneğinin yer almasının yararlı olacağını dile getirmiştir.

Türkçe ders kitabında diğer türlere yönelik metinler yer alsa da metinlerin birçoğunun türleri bağlamında değerlendirilmediği görülmektedir. Örneğin hikâye türünde 39 metin yer almasına rağmen bu metinlerin çok azında metnin türüne yönelik içeriklere yer verilmiştir. Ders kitaplarında fazla sayıda metne yer vermenin yanı sıra bu metinlerin edebî türlerin farklı özelliklerini temsil etmesi de beklenir. Çeçen ve Çiftçi'nin (2007) de ifade ettiği gibi metinlerde aranması gereken özellik, orijinallik ya da birbirinden farklı olmak değil ilgi ve ihtiyaca uygunluk, tür ve tema yönünden zenginliktir. Ayrıca her türe mümkün olduğunca eşit oranda yer verilmesi, türlerin yeterince kavranması için gereklidir. TDE dersi öğretim programında 9. sınıflar için hikâye, şiir, masal, fabl, roman, tiyatro, biyografi, otobiyografi, mektup, e posta, günlük, blog türlerine yer verilmiştir. Türkçe ders kitaplarının özellikle bu türlerle ilgili hazırbulunuşluk oluşturacak biçimde düzenlenmesi gereklidir.

Türkçe dersleri açısından metinleri ve bu metinlerin türlerini, yalnızca belli kazanımlara ulaşmak için kullanılan araçlar olarak görmemek gerekir. Masalla, öğrenilen geçmiş zaman kipi; hikâyeyle, anlatım biçimi olarak betimleme ve betimleme sırasında sıfatlar, zarflar; makaleyle açıklama; şiirle mecazlar ve söz sanatlarını kavratmak mümkündür. Öğrenci, roman veya hikâyedeki model bir tipten veya derinlemesine tasvirlerden; gezi yazılarındaki doğal güzelliklerin cazibesinden; hayatın gerçekliğini yansıtan bir anıdan; fabllarda hayvanlara giydirilen kişilik özelliklerinden; denemede herhangi bir konunun işlenişinden, bir olguya bakış açısından; tiyatrodaki diyaloglardan yahut şiirdeki duygu yoğunluğundan etkilenebilir, bunların birinde kendini bulabilir. Bu yüzden

öğrencinin bütün türleri tanımasına, tümünün zevkini tatmasına fırsat verilmelidir. Tür çeşitliliği, okumayı monotonluktan kurtarmak gibi bir işleve de sahip olduğundan ayrıca bir önemlidir (Çeçen & Çiftçi, 2007).

Bazı metinlerin seçiminde konuya uygunluk kaygısının metin türü ve edebîlik yönlerinden niteliksiz örneklerin ders kitaplarında yer almasına sebep olduğu görülmüştür. Örneğin bir romandan alınmış “Sokak” metninde türün özelliğini yansıtan unsurlar yer almamaktadır. Programda yer alan “*Tamamı ders kitabına alınamayacak uzunluktaki roman, hikâye, tiyatro, destan gibi türlerdeki eserlerden yapılan alıntılarda eserdeki bağlamın yakalanabilmesi için metnin başında eserin seçilen bölümüne kadar olan kısmın kısa özeti verilmelidir. Seçilen metnin eserin hangi bölümünden alındığına dair kısa bir açıklama yapılmalıdır.*” (MEB, 2019, s. 18) açıklamalarına metinde yer verilmemiştir. Kısaltılarak alınan bölüm, roman türünün özelliklerini yansıtmayıp bir babanın oğluna nasihatler aktardığı bir bölümü içermektedir. Bu doğrultuda Çeçen ve Çiftçi (2007) metinlerin taşınması gereken özelliklere, “türünün özelliklerini en iyi şekilde yansıtmayı” maddesinin de eklenmesi gerektiğini belirtmiştir.

Türkçe ders kitaplarının Türk dili ve edebiyatı dersleri kapsamında yapılan tür öğretimine yönelik hazırbulunuşluk oluşturma durumu ortaya konulmuştur. Yukarıda detaylandırılan hususlarla ders kitaplarının Türk dili ve edebiyatı dersine geçişte üstlendiği rolü tanımlamak amaçlanmıştır.

Sonuç olarak Türk dili ve edebiyatı dersi öğretim programında doğrudan okutulacağı belirtilen yazar, eser ve tür bilgisi göz önüne alındığında Türkçe derslerinde karşılaşılan metin, tür ve sanatçıların öğrencilerin Türk dili ve edebiyatı dersine yönelik hazırbulunuşluğunu doğrudan etkileyeceği söylenebilir. Dolayısıyla “ortaokul ve lise ders kitaplarına metin seçerken önceki ve sonraki aşamalarda bu türün ne oranda öğrencinin karşısına çıkacağı hesaba katılmalıdır.” (Maden, 2021). Öğrencinin Türkçe dersinde karşılaştığı yazarla edebiyat dersinde de karşılaşması edebî zevk kazanmasında etkili olacaktır. Maden ve Maden’in (2018) Türkçe ve edebiyat öğretmenlerinin alanlar arası farkındalıklarına dair araştırmasında da öğretmenlerin iki ders arasındaki ilişkinin kurulmasında metinler ile yazar / şairlerin etkili olduğunu belirtmesi bunu desteklemektedir.

4. Araştırma Sorusundan Elde Edilen Bulgulara Yönelik Sonuçlar

Burada “*Türkçe ile Türk dili ve edebiyatı derslerinin öğretim programı ve ders kitapları kapsamında karşılaştırılmasından elde edilen sonuçlara göre öğrencilerin ilk defa Türk dili ve edebiyatı dersinde karşılaştıkları içerikler nelerdir?*” araştırma sorusundan elde edilen bulgulara yönelik tartışma ve sonuçlara yer verilmiştir.

TDE programında Türkçe programından farklı olarak “Edebiyatın doğasını, işlevini, birey ve toplum için önemini kavramaları” ile “... Türk edebiyatının tarih içinde gösterdiği değişim ve gelişimi tanımaları” (MEB, 2018, s. 12) amaçlarına yer verilmiştir. Her şeyden önce Türkçe bir beceri dersi olduğundan bu olağandır. Ancak bu durum, Türkçe ders kitaplarına seçilen metinlerin edebiyatımızı gerektiği gibi yansıtamamasına metinlerin daha çok günümüz metinlerinden seçilmesine sebep olmaktadır. Hâlbuki Türkçe programında edebiyatımızın farklı saha, dönem ve anlayışlarından metin seçilemeyeceğine yönelik herhangi bir ifade yoktur. Hatta programda yer verilen “söz varlığını zenginleştirerek dil zevki ve bilincine ulaşmalarının sağlanması”, “millî, manevi, ahlaki, tarihî, kültürel, sosyal değerlere önem vermelerinin sağlanması, millî duygu ve düşüncelerinin güçlendirilmesi”, “Türk ve dünya kültür ve sanatına ait eserler aracılığıyla estetik ve sanatsal değerleri fark etmelerinin ve benimsemelerinin sağlanması” (MEB, 2019, s. 8) amaçlarının edebiyatımızın farklı saha, dönem ve anlayışlarından metin seçimini desteklediği düşünülmektedir.

Türkçe dersi öğretim programında “dil” ve “edebiyat”, ders kitaplarında yer verilebilecek örnek konular arasındadır. Dolayısıyla bu durumun öğrencilere “dil ve edebiyatın doğasını, işlevini, birey ve toplum için önemini kavratmak” adına bir fırsat olarak değerlendirilmesi beklenir. Ancak incelenen Türkçe ders kitaplarında dil ve edebiyatı konu alan herhangi bir metne rastlanmamıştır.

Hece, aruz ölçüsü, serbest tarz, durak, mahlas, tapşırma, nakarat, ses, kelime ve kelime grubu tekrarı, ses akışı unsurları ile ahenk ve şekil özelliklerinin içerikle ilişkisi; nazım birimi, nazım türü, kafiye düzeni; Divan, halk ve dünya şiirinden gelen biçim ve türler; lirik, epik, pastoral, satirik, didaktik şiir türleri; istiare, mecazımürsel, tenasüp, telmih, hüsnüalil, tecahüliarîf, kinaye, tevriye, tariz, irsalimesel sanatları; şiirde söyleyici ile hitap edilen kişi/varlık arasındaki ilişkiyi belirleme ile şair/yazar ile şiir/metin arasındaki ilişkiyi değerlendirme kazanımlarına yönelik çalışmalar (MEB, 2019) Türkçe dersi öğretim programı ve ders kitaplarında yer almamıştır. Bu durumun sebebi olarak yine metinlerin günümüz eserlerinden seçilmesi gösterilebilir. Örneğin halk edebiyatı ürünlerinden faydalanmayan bir ders kitabıyla “mahlas, tapşırma vb.” kavramların öğrencilere kavratılması beklenemez.

Öğrencilerin ilk kez TDE dersinde karşılaştıkları içeriklerin birçoğunun şiir türü ile ilgili olduğu dikkati çekmektedir. Şiirlere Türkçe ders kitaplarında geniş yer verildiği ancak tür ile ilgili etkinliklerin daha çok türün özelliklerinden bağımsız hazırlandığı görülmüştür. Hâlbuki Türkçe öğretiminde yer verilmeyen içeriklerin birçoğunu ortaokul öğrencisine kavratabilecek oldukça zengin bir edebî birikimimizin olduğu bilinen bir gerçektir.

TDE dersi öğretim programında ifade edilen “Şiirde/metinde millî, manevi ve evrensel değerler ile sosyal, siyasi, tarihî ve mitolojik öğeleri belirler.” (MEB, 2018, s.20-25) kazanımı kapsamında yer verileceği ifade edilen metnin yazıldığı dönemin gerçekliğini yansıtan unsurların tespitine yönelik Türkçe dersi öğretim programı ve ders kitaplarında içeriğe yer verilmemesi bir eksiklik olarak görülmektedir. Doğrudan bir kazanım olarak yer almasa da Türkçe programında yer verilen “millî, manevi, ahlaki, tarihî, kültürel, sosyal değerlere önem vermelerinin sağlanması, millî duygu ve düşüncelerinin güçlendirilmesi” (MEB, 2019, s. 8) amacı söz konusu TDE kazanımını desteklemektedir. Her iki program değerler eğitimi noktasında ortak bir paydayı paylaşmaktadır ancak Türkçe öğretiminde genel itibarıyla dönemsel metinlere yer verilmediğinden metni yazıldığı dönem bağlamında çözümlemeye yönelik içerikler bulunmamaktadır. Az sayıda da olsa yer verilen dönemsel metinlerde ise öğrencilerin metni dönemin sosyal, kültürel, ekonomik vb. özellikleri bağlamında değerlendirmeleri oldukça zorlaşmaktadır.

TDE programında yer alan “Şiirde/Metinde edebiyat, sanat ve fikir akımlarının/anlayışlarının yansımalarını değerlendirir.” (MEB, 2018, s. 20-25) kazanımına yönelik doğrudan bir kazanım yer almasa da Türkçe programında yer verilen “Türk ve dünya kültür ve sanatına ait eserler aracılığıyla estetik ve sanatsal değerleri fark etmelerinin ve benimsemelerinin sağlanması” (MEB, 2019, s. 8) amacı söz konusu TDE kazanımını desteklemektedir. Türkçe ders kitaplarında Cumhuriyet Dönemi’nin farklı anlayışlarından metinler yer alsa da metin çözümlemelerinde eserlerin bu yönüyle ele alınmadığı görülmektedir. Edebiyat, sanat ve fikir akımlarına yönelik TDE kazanımının 10. sınıftan itibaren verileceğinin belirtilmesi söz konusu kazanıma Türkçe öğretiminde yer verilmemesini açıklamaktadır. Ancak en azından öğrencilerin ortaöğretime geçmeden önce farklı edebi, sanat ve fikir akımlarından metinlerle karşılaşması faydalı olacaktır.

Tiyatro türü ile ilgili geleneksel tiyatrodan orta oyunu, meddah ve köy seyirlik oyunu; modern tiyatro, komedi, dram, trajedi türleri; meclis, fasıl, suflör, tırat vb. tiyatro terimleri Türkçe programı ve ders kitaplarında yer verilmeyen içeriklerdir. Türkçe ders kitaplarında tiyatroya yönelik daha çok Karagöz oyununun yer aldığı görülmektedir. Her yaştan öğrencinin ilgiyle yaklaştığı tiyatronun Türkçe ders kitaplarında daha geniş yer alması ve sadece okuma metni olarak değil oyunu sergilemeye teşvik edici bir biçimde öğretilmesi önemlidir.

Hikâye türü ile ilgili çatışma ve bakış açısı kavramlarına, olay ve durum hikayesi, küçürek hikâye ve halk hikâyesi örneklerine (destan tipi, aşk temalı) Türkçe ders kitaplarında rastlanmamıştır. Durum hikâyesi örneği yer alsa hikâyenin çoğu örnekte olaya dayalı bir tür

olduğu vurgulanmaktadır. Ders kitaplarında oldukça geniş yer kaplayan hikâye Türkçe öğretiminde her yönüyle ele alınabilecek bir türdür.

Yine yapay ve doğal destan türleri, edebî makale, haber metinleri ile ilgili habercilik terimleri (sütun, spot, manşet, tezip, sürmanşet, asparagas, muhabir, reyting), monografi, hal tercümesi, portre, günlük, efsane, mülakat, röportaj, eleştiri, söylev türlerine Türkçe dersi öğretim programı ve ders kitaplarında yer verilmemiştir. Destan Türkçe ders kitaplarında oldukça az yer almaktadır. Hâlbuki destan türü millî olması yönüyle ders kitaplarında yer alması faydalı olacak olağanüstü unsurları barındırması sebebiyle de öğrencilerin ilgiyle yaklaşacakları bir türdür. Türkçe ders kitaplarında asıl metin olarak olmasa da hazırlık çalışmaları ve etkinliklerde haber metinlerine yer verildiği ve öğrencilerin bu metinleri eleştirmelerinin ve sorgulamalarının önemsendiği görülmektedir. Öğrencilerin habercilikle ilgili terimleri bilmeleri metinleri değerlendirme sürecine katkı sunacaktır. Günlük, Türkçe programında yer almasına rağmen ders kitaplarında sadece etkinlik düzeyinde yer almış, ancak türün özelliklerini kavratma amacı güdülmemiştir. Hâlbuki yazma becerisini geliştirme bakımından da günlük oldukça işlevsel bir türdür. Röportaj da ortaokul seviyesinde birçok bakımdan yararlanılabilecek bir tür olmasına rağmen ders kitaplarında yer almamıştır. Metinlerin yön verdiği bir Türkçe öğretiminde öğrencilerin herhangi bir türle ilk defa ortaöğretimde karşılaşması bir eksiklik olarak görülmektedir.

Dört araştırma sorusunun sonuçları birlikte değerlendirildiğinde Türk dili ve edebiyatı ile Türkçe öğretimi arasındaki bağın yadsınamayacağı görülür. Ancak derslerin öğretim programları ve ders kitapları kapsamında incelenmesinden hareketle söz konusu iki dersin içeriklerinin tamamen bütün hâlinde hazırlanmadığı anlaşılmaktadır. Ortaöğretime geçtiklerinde öğrenciler Türk dili ve edebiyatı derslerinde Türkçe derslerinden farklı bir anlayış merkeze alınarak hazırlanmış içeriklerle karşılaşacaklardır. Kastedilen Türk dili ve edebiyatı öğretiminde yer alan içeriklerin tamamına Türkçe derslerinde yer verilmesi gerektiği değildir. Ancak Türkçe dersi içeriklerinin öğrencilerin Türk dili ve edebiyatı dersi içeriklerini kavramalarını kolaylaştıracak biçimde hazırlanması ve sunulması önemlidir.

Türk dili ve edebiyatı dersine yönelik hazırbulunuşluğa katkı sunacak bir diğer etken öğretmenlerdir. Türkçe derslerinin öğrencileri bir üst kademeye hazırlayacak biçimde yürütülmesi mümkündür. Bu durumda da Türkçe öğretmenlerinin Türk dili ve edebiyatı öğretimini yakından tanınması önemlidir. Aynı şekilde TDE öğretmenlerinin de Türkçe öğretiminin bilincinde olması ve ortaöğretime yeni başlayan öğrencilerin hazırbulunuşluk düzeylerini dikkate alması gereklidir.

Öğretim programı, ders kitabı, öğretmen ve bu üçünün kademeler arasındaki iş birliği sayesinde ortaöğretimi bitirdiklerinde hem dil becerilerini üst düzeyde kullanabilen hem de edebî birikimimizden bilinçli bir şekilde istifade edebilecek düzeye ulaşmış bireyler yetiştirmenin yolu açılmış olacaktır.

Öneriler

1. Türkçe dersi öğretim programının tema merkezli olması sebebiyle ders kitaplarına metin seçiminde daha çok temayı temsil etme kaygısı güdüldüğü bu durumun da metinlerin Türk edebiyatını temsil düzeyini olumsuz etkilediği görülmüştür. Türkçe programında yer alan temalara uygun edebiyatımızın farklı dönem ve anlayışlarından çeşitli metinlerin Türkçe ders kitaplarına seçilmesinin TDE dersine yönelik hazırbulunuşluğu artıracığı düşünülmektedir.
2. TDE dersi öğretim programının özel amaçları bakımından Türkçe dersi öğretim programının özel amaçlarını kapsadığı ancak Türkçe programından edebiyata yönelik amaçları bakımından farklılaştığı görülmektedir. Aynı zamanda Türkçe programında “dil” ve “edebiyat”, ders kitaplarına seçilebilecek örnek konular arasında yer almasına rağmen Türkçe ders kitaplarına “dil” veya “edebiyat” konulu hiçbir metin seçilmediği görülmüştür. “Dil” ve “Edebiyat”ın Türkçe programında tema olarak yer alması veya bu kavramları içeren metinlerin Türkçe ders kitaplarına seçilmesi faydalı görülmektedir.
3. Türkçe ile TDE dersi öğretim programlarının incelenmesi sonucunda Türkçe programının yapılandırmacı yaklaşıma uygun tasarlandığı ancak TDE programında bazı içeriklerin ezber bilgi biçiminde sunulduğu görülmüştür. Araştırmaya kaynaklık eden Türkçe programı ve ders kitaplarıyla gerçekleştirilen ilköğretim sürecinden sonra öğrencilerin ortaöğretim TDE derslerinde zorlanması sonuç bölümünde yer verilen alan yazınından örneklerle de ortaya konulduğu üzere beklenen bir durumdur. Bu sebeple her iki dersin öğrenme içerikleri yapılandırmacı yaklaşıma uygun sunulmalıdır.
4. Türkçe dersi öğretim programında her sınıf seviyesi için genel bir dille ifade edilen kazanımların TDE dersi öğretim programında her metin türü için ayrı ayrı ve detaylı ifade edildiği görülmüştür. Bu durum Türkçe derslerinde tür öğretiminin yüzeysel gerçekleştirilmesine ve TDE programında türlere özgü yer verilen birçok içerikle ilk kez ortaöğretimde karşılaşılmasına sebep olmaktadır. Türkçe programı ve ders kitaplarında metin türlerinin ayırt edici özelliklerine daha fazla yer verilmesi TDE dersine yönelik hazırbulunuşluğa katkı sunacaktır.

5. Türkçe ders kitaplarında özellikle şiir ve hikâye türünün geniş yer almasına rağmen metinlerin hemen hemen tamamının yakın dönemden seçildiği ve tür özelliklerine oldukça yüzeysel yer verildiği görülmüştür. Ayrıca Türkçe ders kitaplarında türlere yönelik sürekli benzer etkinliklerin hazırlandığı gözlemlenmiştir. TDE dersi öğretim programı incelendiğinde ise şiir ve hikâye türüne yönelik oldukça kapsamlı bir öğretimin planlandığı görülmektedir. Alan yazınında TDE derslerinde içerik yoğunluğunun öğrencilerin derse karşı tutum ve başarısını olumsuz etkilediğini ortaya koyan çalışmalar da göz önüne alındığında öğrencilerin TDE dersine yönelik hazırbulunuşluklarını artırmak amacıyla ilk defa TDE dersinde karşılaşılan kimi konulara Türkçe derslerinde yer verilebileceği düşünülmektedir. Bu durumun TDE derslerinin içerik yoğunluğunu azaltmak ve Türkçe derslerini tekdüzelikten kurtarmak gibi olumlu sonuçlara yol açması da beklenmektedir.
6. Bu çalışma ile Türkçe dersi öğretim programı ve ders kitaplarının Türk dili ve edebiyatı dersine yönelik hazırbulunuşluğa sunduğu katkı TDE dersi öğretim programının okuma kazanımları incelenerek ortaya konulmaya çalışılmıştır. Türkçe programı ve ders kitaplarının TDE programının sözlü iletişim ve yazma becerisi kazanımlarına yönelik hazırbulunuşluğa sunduğu katkı farklı araştırmalara konu olabilir.

KAYNAKÇA

- Akdeniz, S. (2019). Ortaokul Türkçe ders kitaplarının Türk ve dünya edebiyatını temsil kabiliyeti açısından incelenmesi. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 8(2), 1119-1136. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/teke/issue/46075/580141>
- Aksan, D. (1995). *Türkçenin sözcük varlığı*. Engin.
- Aksan, D. (2020). *Türkçeye yansıyan Türk kültürü*. Bilgi.
- Aktekin, S., & Kuduban, Ö. (2013). 2005 Türk edebiyatı dersi öğretim programına yönelik öğretmen görüşleri: Trabzon örneği. *Karadeniz Araştırmaları*, 39, 167-186. <https://doi.org/10.12787/KARAM666>
- Arslan, A. (2021). *Türkçe öğretim programında işbirlikli öğretim yönteminin akademik başarıya, öğrenme motivasyonuna, tutum ve kalıcılığa etkisi* (Tez No. 664234) [Doktora tezi, Atatürk Üniversitesi-Erzurum]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Aydın, M. (2006). Edebiyatın dili üzerine. *Milli Eğitim Dergisi*, 34(169). <https://dergipark.org.tr/en/pub/milliegitim/issue/36938/422330>
- Badur, İ. (2012). *Öğrencilerin 9. sınıf coğrafya dersi konularına yönelik hazır bulunuşluk düzeyleri* (331677) [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Gazi Üniversitesi.
- Baltacı, A. (2019). Nitel araştırma süreci: Nitel bir araştırma nasıl yapılır? *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(2), 368-388.
- Banarlı, N. S. (2016). *Edebiyat sohbetleri*. Kubbealtı.
- Banarlı, N. S. (2022). *Türkçenin Sırları*. Kubbealtı.
- Baş, B. (2003). Altıncı sınıf Türkçe ders kitaplarında metin türleri üzerine bir inceleme. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 13, 257-265.
- Batdı, V. (2014). Etkinlik temelli öğrenme yaklaşımının akademik başarıya etkisi (Meta-analitik ve tematik bir çalışma). *e-Uluslararası Eğitim Araştırmaları Dergisi*, (5)3, 39-55.
- Bayazıt, Z. (2012). *Türk edebiyatı ile dil ve anlatım derslerinde karşılaşılan sorunlar ve bu sorunlara yönelik çözüm önerileri* (Tez No. 320111) [Yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi-Ankara]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Bıçak, N. & Alver, M. (2018). 2018 Türkçe dersi öğretim programına ilişkin öğretmen görüşleri. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 7(4), 2480-2501. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/teke/issue/42447/511188>
- Borazan, S. (2010). *Yapılandırmacılığa göre Türkçe öğretimi ikinci kademe ders kitaplarında nasihatname ve vasiyetname türlerinden faydalanma yolları* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Börekçi, M. (2009). *Türkiye Türkçesinde yapı ve işlev bakımından sözcükler*. Eser.
- Börekçi, M. (2015). Bir bilim alanı olarak Türkçe ve Türkçe eğitimi. *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(2), 405-414. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/erzisosbil/issue/45172/565570>
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç-Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., & Demirel, F. (2020). *Eğitimde bilimsel araştırma yöntemleri* (29. baskı). Pegem Akademi.

- Canlı, M. (2014). *Klasik Türk edebiyatı metinlerinin sekizinci sınıf Türkçe derslerinde öğretilirliğinin incelenmesi: Doğa ve evren teması örneği* (Tez No. 381610) [Yüksek lisans tezi, Atatürk Üniversitesi-Erzurum]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Cemiloğlu, M. (2018). 2017 tarihli Türk dili ve edebiyatı dersi öğretim programına eleştirel yaklaşım. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 31(1), 279-298. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/517859>
- Coşar, S. (2005). *Ortaöğretim birinci sınıfta Türk dili ve edebiyatı dersinde edebi sanatlar ve öğretimi* (Tez No. 162806) [Yüksek lisans tezi, Çanakkale On sekiz Mart Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Creswell, J. W. (2019). *Nicel ve nitel araştırmanın planlanması, yürütülmesi ve değerlendirilmesi*. (Ekşi, H. Çev. Ed. 2007). Edam.
- Çakan, Ü. (2019). *Türk dili ve edebiyatı dersinde yaratıcı drama yönteminin kullanımına ilişkin bir eylem araştırması* (Tez No. 622901) [Yüksek lisans tezi, On Sekiz Mart Üniversitesi-Çanakkale]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Çeçen, M. A., & Çiftçi, Ö. (2007). Altıncı sınıf Türkçe ders kitaplarındaki metinlerin okunabilirlik açısından değerlendirilmesi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(22), 206-219. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/esosder/issue/6136/82304>
- Çelik, T. (2018). *Dil ve edebiyat öğretimi* (3. baskı). Anı.
- Çetin, İ. (2019). *Dil ve edebiyat öğretim yöntemleri* (3. baskı). Nobel.
- Çetişli, İ. (2009). Kurgusalılık / itibârilik bağlamında edebiyat. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 15(39), 365-376. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ataunitaed/issue/2878/39649>
- Çotuksöken, B., & Önköl, G. (2022). *Felsefe söyleşileri: XI-XII dil felsefesi / sanat felsefesi*. Maltepe Üniversitesi Yayınları. <https://openaccess.maltepe.edu.tr>
- Demir, İ. (2021). Örgün eğitimde karşılaşılan öğrenci merkezli sorunlar üzerine bir değerlendirme. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 36(14), 1337-1424. <https://doi.org/10.12981/mahder.970391>
- Demir, N. (2009). *Türk folklor araştırmaları dergisinin 184-366. sayılarında yer alan masal metinlerinin ilköğretim ikinci kademe Türkçe öğretim programına göre uygunluğunun değerlendirilmesi* (253006) [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Demiral, H. (2003). *Varlık dergisinin 400-500 sayılarının edebî yönden incelenmesi* (Tez No. 135001) [Yüksek lisans tezi, Osmangazi Üniversitesi-Eskişehir]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Dilidüzgün, S. (2004). Okuma öğretimi hedefleri bağlamında Türkçe ders kitaplarındaki çocuk edebiyatı ürünleri. *Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(2), 43-65. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iuhayefd/issue/8783/109768>
- Dursunoğlu, H. (2006). Cumhuriyet'in ilanından günümüze Türkçe ve edebiyat öğretiminin ortaöğretimdeki tarihi gelişimi. *Millî Eğitim Dergisi*, 34(169), 227-246.
- Epçaçan, C. & Erzen, M. (2008). İlköğretim Türkçe dersi öğretim programının değerlendirilmesi, *Journal of International Social Research*, 1(4). 182-202.
- Erdem, C. (2017). Türk dili ve edebiyatı öğretimi uygulamaları üzerine bazı tespitler. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi* 1(50), 99-126.

- Ergenç, T. S. (2011). *İlköğretim yedinci sınıf öğrencilerinin matematik dersi bilişsel hazır bulunuşluk düzeyleri ile matematik kaygı düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi* (296472) [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Ergin, M. (2012). *Türk dil bilgisi*. Bayrak.
- Eskimen, A. D. (2019). Dil ve edebiyat öğretim yöntemleri. İ. Çetin (Ed.), *Ders kitapları içinde* (3. baskı, ss. 409-442).
- Girgin, Y. (2011). Cumhuriyet dönemi (1929-1930, 1949, 1981) ortaokul Türkçe öğretimi programlarının içerik, genel ve özel amaçlarıyla karşılaştırmalı gelişim düzeyi. *Adnan Menderes Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2(1), 11-26. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/aduefebder/issue/33886/375212>
- Göçer, A. (2012). Dil-kültür ilişkisi ve etkileşimi üzerine. *Türk Dili*, 729(1), 50-57. <https://tdk.gov.tr/wp-content/uploads/2012/11/14.pdf>
- Göğüş, B. (1971). Anadili olarak Türkçenin öğretimine tarihsel bir bakış. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı - Belleten*, 18, 123-154. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/belleten/issue/38361/444666>
- Göğüş, B. (1983). Anadili eğitim programlarının niteliği. *Türk Dili-Dil Öğretimi Özel Sayısı*, 379, 40-48.
- Güldenoğlu, B. (2022). *Çokuyararlı Türkçe ders kitabının geliştirilmesine yönelik öğrenci ve öğretmen görüşleri* (Tez No. 711052) [Doktora tezi, Ankara Üniversitesi-Ankara]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Günay, E. (2020). *Halk şairlerinin işledikleri temalarla Türkçe öğretim programında yer alan temaların örtüşme durumu* (Tez No. 612631) [Yüksek lisans tezi, Sıtkı Koçman Üniversitesi-Muğla]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Güneş, F. (2009). Türkçe öğretiminde günümüz gelişmeleri ve yapılandırıcı yaklaşım. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(11), 1-21. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/mkusbed/issue/19558/208467>
- Güneş, F. (2012). Testlerden etkinliklere Türkçe öğretimi. *Dil ve Edebiyat Eğitimi Dergisi*, 1(1), 31-42. <http://www.ajindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423875350.pdf>
- Güneş, F. (2013). Türkçede metin öğretimi yerine metinle öğrenme. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11, 603-637. <https://doi.org/10.14520/adyusbd.454>
- Güneş, F. (2017). Türkçe öğretiminde etkinlik yaklaşımı. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 5(1), 48-64. <https://doi.org/10.16916/aded.286415>
- Güneş, F. (2021). *Türkçe öğretimi yaklaşımlar ve modeller* [E-Kitap Sürümü]. <https://depo.pegem.net/9786053644927.pdf>
- Güneş, F. (2022). *Ders kitaplarının özellikleri ve incelenmesi*. SEAD.
- Gregory, G. H., & Chapman, C. (2020). *Farklılaştırılmış öğretim stratejileri* (Sözer, M. A., Çev. Ed. 2007). Pegem Akademi.
- Hayıt, T., & Özkan, A. (2017). Öğrencinin hazırbulunuşluk seviyesinin belirlenmesi: bir mobil uygulama çalışması. *Uluslararası Eğitim Bilim ve Teknoloji Dergisi*, 3(3), 160-165. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/uebt/issue/33648/373284>
- İltar, L., & Açık, F. (2019). Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde metin türlerinin sınıflandırılması ve ders kitaplarında yer alan okuma metinlerinin değerlendirilmesi. *Türkiyat Mecmuası*, 29(2), 311-346.

- Karabulut, A. (2015). *Klasik Türk edebiyatı metinleri aracılığıyla yedinci sınıf Türkçe dersinde duygu temasının öğretilirliğinin incelenmesi* (433811) [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Karahan, L. (2010). *Türkçe öğretiminde eski Türk edebiyatı eserlerinden faydalanma yolları (8-15. yüzyıl)* (Tez No. 262035) [Yüksek lisans tezi, Niğde Üniversitesi-Niğde]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Karakuş, İ. (1996). Metinlerle ana dil eğitimi. *Bilge*, 10, 4-10.
- Kavcar, C. (1999). *Edebiyat ve eğitim*. Engin.
- Kayak, M. A. (2011). *Divân edebiyatı metinlerinin ilköğretim II. kademede kullanılabilirliği ve Hayriyye-i Nâbî'nin 8. sınıf Türkçe ders kitabında etkinliklerle işlenmesi* (Tez. No. 294121) [Yüksek Lisans Tezi, Erzincan Üniversitesi-Erzincan]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Koç, Z. (2018). *1928 yılında yayımlanan "Kız ve Erkek Çocuklara Kıraat Kitabı" ile "2016-2017 Türkçe Ders Kitabı"ndaki metinlerin tema ve metin türleri yönünden karşılaştırılması* (Tez No. 504308) [Yüksek lisans tezi, Fırat Üniversitesi-Elâzığ]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Korucu, S. (2016). *Altıncı sınıf Türkçe dersi duygular temasının klasik Türk edebiyatı metinleriyle öğretiminin öğrenci başarı, tutum ve görüşlerine etkisi* (433832) [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Kurtlu, Y. (2021). *Eski Türk edebiyatı metinleriyle hazırlanan yedinci sınıf Türkçe dersi zaman ve mekân temasının çoklu ortam uygulamalarıyla öğretilirliğinin incelenmesi* (Tez No. 664408) [Doktora tezi, Atatürk Üniversitesi-Erzurum]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Leymun, Ş. O., Odabaşı, F., & Kabakçı-Yurdakul, I. (2017). Eğitim ortamlarında durum çalışmasının önemi. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi*, 5(3), 367-385. <https://dergipark.org.tr/en/pub/enad/issue/32382/360180>
- Maden, S., & Maden, A. (2018, Mayıs). *Türkçe ve Türk dili edebiyatı öğretmenlerinin alanlararası farkındalıkları*. II. Uluslararası Multidisipliner Çalışmaları Kongresi Bildiri Tam Metin Kitabı (ss. 25-49) içinde. Akademisyen i. <https://kongre.akademikiletisim.com/files/multi2018/Egitim> Bilimleri.pdf
- Maden, S. (2021). Metin türü ve yazar tercihleri bağlamında Türkçe ile Türk dili ve edebiyatı ders kitapları arasındaki ilişki. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18(2), 734-764. <https://doi.org/10.33711/yyuefd.1029187>
- MEB. (2006). *Türkçe dersi 2005 (6,7, 8. Sınıflar) öğretim programı*. MEB Yayınları.
- MEB. (2018). *Ortaöğretim Türk dili ve edebiyatı dersi (9, 10, 11 ve 12. Sınıflar) öğretim programı*. MEB Yayınları.
- MEB. (2019). *Türkçe dersi öğretim programı (ilkokul ve ortaokul 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, ve 8. Sınıflar)*. MEB Yayınları.
- MEB. (2022a). *Türkçe 5. sınıf ders kitabı*. Anıttepe.
- MEB. (2022b). *Türkçe 6 sınıf ders kitabı*. Ata.
- MEB. (2022c). *Türkçe ders kitabı 7. sınıf*. Özgün.
- MEB. (2021). *Türkçe 8 ders kitabı*. Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Mengüşoğlu, T. (1998). *İnsan felsefesi*. Remzi.

- Orakçı, A., & Arhan, S. (2019). 2018 yılı Türkçe dersi (1-8. sınıflar) öğretim programı ile Türkçe ders kitaplarında roman türünün yeri. *Millî Eğitim*, (48)1, 149-176. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/milliegitim/issue/51765/673074>
- Özarslan, A. (2012). 9. sınıf öğrencilerinin 6-8. sınıflar Türkçe öğretim programındaki “okuduğu metni anlama ve çözümleme” kazanımlarına ulaşma düzeyleri (Tez No. 314242) [Yüksek lisans tezi, İnönü Üniversitesi-Malatya]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Özcan, H. (2008). Halk edebiyatı metinlerinin çocuk edebiyatına kaynak olması ve örneklem olarak Dede Korkut Hikâyeleri. *Electronic Turkish Studies*, 3(2), 582-603. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.311>
- Özdemir, E. (1986, 10-11 Nisan). Türk dili ve edebiyatı öğretiminde karşılaşılan başlıca sorunlar. *Ortaöğretim Kurumlarında Türk Dili ve Edebiyatı Öğretimi Ve Sorunları* (ss. 70-139) içinde. Türk Eğitim Derneği Yayınları. https://www.ted.org.tr/wp-content/uploads/2019/04/ted_turk_dili_ve_edebiyati_ogretimi_ve_sorunlari_ocr.pdf
- Özgül, H. (2021). *Dokuzuncu sınıf öğrencilerinin Türk dili ve edebiyatı dersine ilişkin hazırbulunuşluk düzeylerinin değerlendirilmesi* (Tez No. 664131) [Doktora tezi, İnönü Üniversitesi-Malatya]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Özkan, U. B. (2019). *Eğitim bilimleri araştırmaları için doküman inceleme yöntemi*. (4. baskı). Pegem Akademi.
- Özmen, H., & Karamustafaoğlu, O. (2019). *Eğitimde araştırma yöntemleri* (2. baskı). Pegem Akademi.
- Özmen, Ü. (2006). Yeni ders kitapları üzerine. *Eğitim Zil ve Teneffüs*, 1, 18-27.
- Pilav, S. & Oğuz, M. (2013). Türkçe ders kitaplarında yer alan metin türleri üzerine bir araştırma. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(2), 16-30. <https://dergipark.org.tr/en/pub/kusbd/issue/19376/205554>
- Sarioğlu, G. (2022). *Yunus Emre Divanı'nda hoşgörü değerini içeren şiirlerin Türkçe ders kitaplarındaki temalarda kullanılabilirliği* (Tez No. 711055) [Yüksek lisans tezi, Akdeniz Üniversitesi-Antalya]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Saydım, S. A. (2009). *Öğrencilerin Türk edebiyatı dersine ilgileri*. T.C. Millî Eğitim Bakanlığı, Eğitimi Araştırma ve Geliştirme Dairesi Başkanlığı (EARGED). https://www.meb.gov.tr/earged/earged/ogrencilerin_turk_edebiyati.pdf
- Sever, S. (2006 4-6 Ekim). Çocuk edebiyatı öğretimi nasıl olmalıdır?. *II. Ulusal Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu* (ss. 41-56) içinde. Ankara Üniversitesi Basımevi. <http://cgsempoz.education.ankara.edu.tr/SBK.pdf>
- Sevim, O. (2014). Türkçe dersi öğretim programındaki temalar bağlamında ortaokul Türkçe ders kitaplarında Bektaşî edebiyatından yararlanma yolları. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 9(1), 140-166. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/gopsbad/issue/48565/616700>
- Tekşan, K., & Uysal, P. K. (2018). Türk dili ve edebiyatı bölümünde okuyan öğrencilerin Türkçe bilinç düzeyleri. *Millî Eğitim Dergisi*, 47(218), 263-274. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/milliegitim/issue/39856/472114>
- Temizyürek, F., & Balcı, A. (2006). *Cumhuriyet dönemi ilköğretim okulları Türkçe programları*. Nobel.
- Tezgör, A. H. (2010). *Türk şiirinin Cumhuriyet'ten günümüze kadar geçirdiği biçim ve içerik değişimlerinin Türkçe ders kitaplarındaki yansımalarına eleştirel bir bakış* (Tez No.

- 257999) [Doktora tezi, İstanbul Üniversitesi-İstanbul]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Tırlı, M. (2016). *İlköğretim 5.-8. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki şiirlerin, öğrencilerin estetik gelişimine katkısı ve Türkçe öğretim programına uygunluğu* (Tez No. 430760) [Yüksek lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi-İzmir]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Toran, Ş. (2010). *Çocukların okula hazırbulunuşluk düzeyleri ile problem çözme becerileri arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Tez No. 647431) [Yüksek lisans tezi, Sağlık Bilimleri Üniversitesi-İstanbul]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Tuna, A. & Kaçar, A. (2005). İlköğretim matematik öğretmenliği programına başlayan öğrencilerin lise matematik konularındaki hazır bulunuşluk düzeyleri. *Gazi Üniversitesi Kastamonu Eğitim Dergisi*, 13(1) 117-128. <https://search.trdizin.gov.tr>
- Türk Dil Kurumu. (2023). *Türkçe sözlük*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ünal, M. (2005). *Eğitim fakültelerinde ortak ders olarak okutulan yabancı dil derslerinde öğrencilerin bilişsel hazır bulunuşluk düzeylerinin akademik başarıya etkisi*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi), Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Ünsal, M. (2021). *4. Sınıf öğrencilerinin Türkçe dersi ile diğer derslerin akademik başarılarının karşılaştırılması* (Tez No. 699580) [Yüksek lisans tezi, Sağlık Bilimleri Üniversitesi-İstanbul]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Veyis, F. (2018). Millî değerlerin aktarımında Türk dili ve edebiyatı ders kitaplarının yeri: yürürlükteki kitaplar üzerine bir içerik analizi. *Millî Eğitim*, 48(221), 141-157. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/659053>
- Yağar, F., & Dökme, S. (2018). Niteliksel araştırmaların planlanması: araştırma soruları, örneklem seçimi, geçerlik ve güvenirlik. *Gazi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 3(3), 1-9. <https://dergipark.org.tr/en/pub/gsbdergi/issue/39953/474327>
- Yangın, B. (2005). İlköğretim Türkçe dersi öğretim programı ve kılavuzunun değerlendirilmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 5(2), 477-516.
- Yenilmez, K., & Kakmacı, Ö. (2008). İlköğretim yedinci sınıf öğrencilerinin matematikteki hazır bulunuşluk düzeyi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 16(2) 529- 542. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/kefdergi/issue/49100/626536>
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2018). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (11. baskı). Seçkin.
- Yılmaz, M. (2019). *Türk halk edebiyatı unsurlarının Türkçe öğretiminde kullanımı ve yaratıcı yazmaya etkisi* (Tez No. 589654) [Yüksek lisans tezi, Sakarya Üniversitesi-Sakarya]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.

ÖZ GEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı, Soyadı : Nuray BAŞ

Eğitim

Derece	Bölüm/Program	Üniversite	Yıl
Lisans	Türkçe Eğitimi	Gazi Üniversitesi	2013-2017
Yüksek Lisans	Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi	Atatürk Üniversitesi	2021-

İş Deneyimi

Yıl	Yer	Görev
2018- devam ediyor	Şanlıurfa	Türkçe Öğretmeni